

XXIV*

p
29

NAPOLI

1822

1822

SELECTIONS

FROM THE

MAHÁBHÁRATA.

EDITED BY

FRANCIS JOHNSON,

PROFESSOR OF SANSKRIT IN THE EAST-INDIA COLLEGE, HERTFORD.

LONDON:

WTH. H. ALLEN AND Co.

BOOKSELLERS TO THE EAST-INDIA COMPANY.

—
HERTFORD: STEPHEN AUSTIN, jun.
BOOKSELLER TO THE EAST-INDIA COLLEGE.

—
1842.

LONDON :

PRINTED BY RICHARD WATTS, CROWN COURT, TEMPLE BAR,
PRINTER TO THE EAST-INDIA COLLEGE.

ADVERTISEMENT.

THE Vocabulary annexed to the following Selections from the *Mahábhárata* has been compiled upon a plan similar to that adopted in the *Mitra-lábha*; and will, it is hoped, be found adequate to remove every obstacle which might retard the progress of the Sanskrit Student.

Although the style of the *Mahábhárata* is, for the most part, sufficiently perspicuous, seldom offering examples of long and intricate compounds; still, it may not be out of place, to apprise the Student, that numerous deviations from the ordinary rules of grammar are to be met with in the course of this immense poem. Even within the limited compass of the following Extracts, several anomalies of this kind occur; such as, the omission of *visarga*; the coalition of two words which the rules of *sandhi* forbid to combine; the use of the second form of the indeclinable past participle, although the verb be not preceded by a particle; and the elision of the augment of the preterite, or its insertion between two prepositions.

ADVERTISEMENT.

With a solitary exception or two, the metre is either the common *sloka* of sixteen syllables, or that called *Indra-vajra*; for an account of which, the Student may consult the Appendix to *Mitra-lâbha*.

The Preface, which furnishes a general outline of the subject-matter of this great poem, and the Annotations which are interspersed throughout the following pages, are both from the able pen of Professor WILSON; and will doubtless be acknowledged greatly to enhance, if not solely to constitute, the merit of the work.

F. J.

1st January, 1842.

PREFACE.

THE Mahábhárata and Rámáyana were designated by Sir WILLIAM JONES, the two epic poems of the Hindus. The appropriateness of the epithet has been denied by some of those ultra-admirers of Virgil and Homer, who will allow the dignity of the *Epos* to be claimed by none but the objects of their idolatry: and, in the restricted sense in which a poem is entitled *epic*, agreeably to the definition of Aristotle, it may indeed be matter of question, if the term be strictly applicable to the Hindu Poems. Although, however, it might not be impossible to vindicate their pretensions to such a title, yet it is not worth while to defend them. It matters little what they are called; and they will not lose their value, as interesting narratives of important events, as storehouses of historical traditions and mythological legends, as records of the ancient social and political condition of India, and as pictures of national manners, if, instead of *epic*, they be denominated *heroic* poems.

The Mahábhárata, then, is a heroic poem in eighteen 'Parvas,' Cantos or Books; which are said to contain 100,000 'slokas' or stanzas. The printed edition contains 107,389 slokas; but this comprises the supplement called Hari-vansá, the stanzas of which are 16,374, and which is certainly not a part of the original Mahábhárata. There is reason to believe that the primary authentic poem was of a still more limited extent than it would reach even after the deduction; for it is said, in the first book, that, exclusive of its

episodes, the poem consisted of 24,000 *slokas*. Some of the episodes are equivocal additions; others spring naturally out of the business of the story; and many of them are, no doubt, of considerable antiquity.

The author of the poem is said to be KRISHNA DWAIPĀYANA, the 'Vyāsa' or arranger of the *Vedas*, and the actual father of the two princes PĀNDU and DHRITARĀSHTRA, whose progeny are the principal characters of the fable. He taught the work to his pupil VAISAMPĀYANA, who recited it at a great sacrifice celebrated by JANAMEJAYA, the great-grandson of ARJUNA, one of the heroes of the poem. As we have it, it is said to have been repeated by SAUTI the son of LOMAHARSHANA to the Rishis, or sages, assembled on occasion of a religious solemnity in the Naimisha Forest.

The subject of the *Mahābhārata* is a war for regal supremacy in India, between the sons of two brothers, PĀNDU and DHRITARĀSHTRA. The sons of the former were five in number; YUDHISHTHIRA, BHIMA, and ARJUNA, by one of his wives, PRITHĀ; and NAKULA and SAHADEVA by his other wife, MĀDRI. DHRITARĀSHTRA had as numerous a family as King Priam: but they were all sons, with the addition of a single daughter. Of the hundred sons, DURYODHANA was the eldest, and the foremost in hate and hostility to his cousins.

Although the elder of the two princes, PĀNDU, 'the Pale' (as the name denotes), was rendered by his pallor (which may be suspected of intimating a leprous taint), incapable of succession. He was obliged, therefore, to relinquish his claim to his brother; and retired to the *Himālaya* mountains, where his sons were born, and where he died. Upon his death, his sons, yet in their boyhood, were brought to *Hastināpura* by the religious associates of PĀNDU's exile, and were introduced to DHRITARĀSHTRA as his nephews.

PREFACE.

v

Some doubts were at first expressed of the genuineness of their birth; and, in truth, they were the sons of PÁNDU only by courtesy, being the children of his wives by sundry divinities. Thus YUDHISHTHÍRA was the son of DHARMA, the god of justice, the Hindu Pluto: BHÍMA, of VÁYU, or god of the wind, the Indian Æolus: ARJUNA was the son of INDRA, the god of the firmament, Jupiter Tonans: and NAKULA and SAHADEVA were the sons of two personages peculiar to Hindu mythology, their Dioscuri, twin-sons of the Sun, the ASWINÍ-KUMÁRAS. As, however, PÁNDU had acknowledged these princes as his own, the objection to their birth was overruled by his example; and the boys were taken under the guardianship of their uncle, and educated along with his sons.

The principal performers in the Mahábhárata are distinctively and consistently characterized. The sons of PÁNDU, with the exception of BHÍMA, are represented as moderate, generous, and just: and BHÍMA is not ungenerous, although somewhat of a choleric temperament, and of overweening confidence in his herculean strength. The sons of DHRITARÁSHTRA are described as envious, arrogant, and malignant: and this contrast of character enhances, even in boyhood, the feelings of animosity which the consciousness of incompatible inheritance has inspired.

The genealogical descent of the two families, the circumstances of the birth and education of the princes, their juvenile emulation and enmity, and the adventures of the Pándavas when they attain adolescence, are narrated in the 'Ádi Parva' or First Book. From this hook, the three first of the following selections, the Passage of Arms at Hastinápura, with the episodical accounts of the quarrel between DRONA and King DRUPADA by which it is preceded and followed, are extracted as illustrative of the spirit of rivalry which animated the young princes, and of some of the ancient usages of the

Hindus. Subsequently to the transactions there described, the practiees of the sons of DHRITARÁSHTRA against the lives of the Pándavas become still more malevolent; and they privily set fire to the house in which PRITHÁ and her sons reside. As the Pándavas had been warned of the intention of their enemies, they eluded it, and escaped by a subterranean passage, leaving it to be reported and believed that they had perished in the flames of their dwelling. They secrete themselves in the forests, and adopt the garb and mode of life of Brahmans. It is during this period that they hear of the 'Swayambara,' a rite familiar to the readers of NALA, the choicer of a husband by a princess from the midst of congregated suitors; of DRAUPADÍ, daughter of DRUPADA, King of the upper part of the Doáb; and they repair to his court, and win the lady. The circumstances of this exploit, and its immediate consequences, form the subject of the fourth of the following Selections.

The existence of the sons of PÁNDU having become generally known by the occurrences at the Swayambara of DRAUPADÍ, King DHRITARÁSHTRA was prevailed upon by his ministers to send for them, and to divide his sovereignty equally between them and his sons. The partition was accordingly made. YUDHISHTHIRA and his brethren reigned over a district on the Jumna, at their capital Indraprastha; and DURYODHANA, with his brethren, were the Rájas of Hastinápura on the Ganges. The ruins of the latter city, it is said, are still to be traced on the banks of the Ganges; whilst a part of the city of Delhi is still known by the name of Indraprasth. The contiguity of these two cities, and consequently of the principalities of which they were respectively the capitals, necessarily suggests the inference, that in the days of the Mahábhárata, as well as in later times, India was parcelled out amongst a number of petty independent sovereigns. This inference becomes certainty from the valuable specification which the poem contains of the very many Rájas who

took part in the struggle in favour of one or other of the contending houses. This state of things, however, was not irreconcilable with the nominal supremacy of some one paramount lord: and after the partition of the kingdom of Hastinápura, a fresh source of envy and hatred springs up in the minds of the sons of DHRITARÁSHTRA, from the pretensions of Yudhishthira to celebrate the 'Rájasúya' solemnity—a sacrifice, at which princes officiate in menial capacities, and make presents in acknowledgment of submission. This forms the topic of the 'Sabhá Parva,' the Second Book of the Poem.

The claims of YUDHISHTHIRA to universal homage are preceded by the subjugation of the Powers of India by himself and his brothers. These conquests are merely predatory incursions, and are characteristic of the mode of warfare practised in India even in our own days; in which the object of the Marhattas, as of the Moguls before them, was commonly nominal submission, and the payment of tribute, varying in amount, according to the power of the superior to exact it, rather than the actual annexation of territory to their dominions. Sháh Álem was titular sovereign of India; and the coins were everywhere struck in his name, even after he was a captive in the hands of Sindhia, and a pensioner in those of the British Government. It does not follow, therefore, from the existence of a number of petty cotemporary princes, that there never was one, nominally at least, supreme monarch; nor is there the least incompatibility, in Indian history, between a sovereign ostensibly paramount, and numerous princes virtually independent. The notices of the countries subdued by the Pándava princes, and the articles brought as tribute by the subjugated nations, furnish in this chapter much valuable and curious elucidation of the ancient civil and political circumstances and divisions of India.

Amongst the gaieties of the occasion, the sight of which embitters the animosity of the sons of DHRITARÁSHTRA, a diversion is

insidiously proposed by them, which is the mainspring of all the subsequent mischief. The inveterate passion for play by which the early Hindus were inspired, as we learn from various parts of the Maháhhárata, as well as from other authorities, is a remarkable feature in the old national character. It is far from entirely obliterated, and it is as strong as ever amongst some others of the Eastern people: as the Malays, for instance, who, when they have lost every thing they possess, stake their families and themselves. So, in the gambling which ensues in the Maháhhárata, at what appears to be a kind of backgammon, where pieces are moved according to the caste of the dice, YUDHISHTHIRA loses to DURYODHANA his palace, his wealth, his kingdom, his wife, his brothers, and himself. Their liberty and possessions are restored by the interference of the old king DHRITARÁSHTRA: but YUDHISHTHIRA is again tempted to play; conditioning, that if he loses, he and his brothers shall pass twelve years in the forests, and shall spend the thirteenth year incognito. If discovered before the expiration of the year, they are to renew the whole term of their exile. He loses: and, with DRAUPADÍ and his brethren, goes into banishment, and lives the life of a forester. A description of the forest life of the Pándavas constitutes the topic of the Third Book, the 'Vana Parva.' Many episodes occur in this book: one of which is the story of NALA, which is recited to teach YUDHISHTHIRA and his brethren resignation and hope. Another is the attempt of JAYADRATHA to carry off DRAUPADÍ by force, which is the fifth of the following Selections. In the selection that follows, the circumstances of JAYADRATHA's liberation are detailed, with his propitiation of MAHÁDEVA; and the passage includes a brief reference to the successive destructions and renovations of the world; and a notice of some of the principal avatáras of VISHNU.

At the expiration of the twelfth year, the Pándavas enter the service of King VÍRÁTA in different disguises. Their adventures

are described in the 'Virāta Parva,' the Fourth Book. They acquire the esteem of the King; and when they make themselves known to him at the end of the thirteenth year, obtain his alliance to avenge their wrongs and vindicate their right of sovereignty.

The Fifth Book, the 'Udyoga Parva,' represents the preparations of the two parties for war, and enumerates the princes who enter into alliance with them. Amongst these is KRISHNA, the ruler of Dwārakā, and an incarnation of VISHNU. He is related by birth to both families, and professes a reluctance to join either; but prescient of what is to happen, he proposes to DURYODHANA the choice between his individual aid and the co-operation of an immense army. DURYODHANA unwisely prefers the latter; and KRISHNA, himself more than a host, becomes the ally of the Pāndavas, the charioteer of his especial friend and favourite ARJUNA, and the principal instrument of the triumph of his allies.

The four following Books are devoted to descriptive details of the battles which take place. Some of these are very Homeric; but, in general, the interest of the narrative is injured by repetition, and the battles are spoiled by the introduction of supernatural weapons, which leave little credit to the hero who vanquishes by their employment. The armies of DURYODHANA are commanded in succession by BHISHMA his great-uncle, DRONA his military preceptor, KARNA the King of Anga, his friend, and SALYA the King of Madra, his ally: and the description of their operations is contained in as many Parvas, named, after them, 'Drona-Parva' &c. These chiefs, and many others, are slain at the close of their commands; and in the Ninth or 'Salya Parva,' DURYODHANA himself is killed by BURMA, in single combat with maces, in the use of which weapon they are both represented as excelling. A few of the surviving chiefs on the side of DURYODHANA attempt to avenge the

destruction of their friends by a night attack on the camp of the Pándavas, as narrated in the Tenth, or 'Saúptika Parva.' The attack is repelled chiefly by the timely assistance of KRISHNA.

A short Book, 'the Strí Parva,' describes the grief and lamentations of the women of either party over the slain, and the sorrow and anger of the old king DHRITARÁSHTRA. YUDHISHTHIRA himself gives way to poignant regret for what has passed: and the next Book, the 'Sánti Parva' or 'Chapter of Consolation,' details, with more than sufficient diffuseness, the duties of Kings, the efficacy of liberality, and the means of obtaining final emancipation from existence. Hence the sections of this Parva are entitled 'Rája-dharma,' 'Dána-dharma,' and 'Moksha-dharma' Parvas, or more properly 'Upaparvas,' minor cantos. The Thirteenth Book, the 'Anusá-sana Parva,' is a long and prolix series of discourses upon the duties of society, as communicated by BHÍSHMA, whilst about to die, to YUDHISHTHIRA. In this, as well as in the sections of the 'Sánti Parva,' the didactic portions are enlivened by appropriate tales and fables: each of the Books contains many sound doctrines and interesting illustrations, although both are somewhat misplaced in a narrative heroic poem.

The remaining Books of the Mahábhárata, although more or less episodical, are in better keeping with the story. They are also short, and hasten to the catastrophe. The Fourteenth or 'Áswamedhika Parva' describes the celebration of the 'Áswamedha' rite—the sacrifice of a horse, by YUDHISHTHIRA, in proof of his supremacy. In the Fifteenth Book, the 'Ásrama Parva,' King DHRITARÁSHTRA, with his queen GÁNDHÁRÍ and his ministers, retires to a hermitage, and obtains felicity or dies. The Sixteenth or 'Mausala Parva' narrates the destruction of the whole Yádava race, the death of KRISHNA, who was one of the tribe, and the submersion of his

capital Dwáruká by the ocean. The Seventeenth Book, called the 'Maháprasthánika' or 'Great journey,' witnesses the abdication of his hardly-won throne, by YUDHÍSHTHIRA, and the departure of himself, his brothers, and DRAUPADÍ, to the Himálaya, on their way to the holy mountain Meru. As they proceed, the influence of former evil deeds proves fatal, and each in succession drops dead by the way-side; until YUDHÍSHTHIRA, and a dog that had followed them from Hastinápura, are the only survivors. INDRA comes to convey the prince to Swarga, or INDRA's heaven; but YUDHÍSHTHIRA refuses to go thither, unless

admitted to that equal sky,

His faithful dog shall bear him company;

and INDRA is obliged to comply.

The Eighteenth Book, the 'Swargárohana,' introduces YUDHÍSHTHIRA in his bodily form to heaven. To his great dismay, he finds there DURYODHANA and the other sons of DHRITARÁSHTRA; but sees none of his own friends, his brothers, or DRAUPADÍ. He demands to know where they are, and refuses to stay in Swarga without them. A messenger of the gods is sent to shew him where his friends are, and leads him to the 'fauees graveolentis Averni,' where he encounters all sorts of disgusting and terrific objects. His first impression is, to turn back; but he is arrested by the wailings of well-remembered voeies, imploring him to remain, as his presence has already alleviated their tortures. He overcomes his repugnance, and resolves to share the fate of his friends in hell, rather than abide with their enemies in heaven. This is his crowning trial. The gods come, and applaud his disinterested virtue. All the horrors that had formerly beset his path, vanish; and his friends and kindred are raised along with him to Swarga; where they become again the celestial personages that they originally were, and which they had ceased to be for a season, in order to descend along with KRISHNA

in human forms amongst mankind, and co-operate with him in relieving the world from the tyranny of those evil beings, who were oppressing the virtuous and propagating impiety, in the characters of DURYODHANA, his brothers, and their allies.

The *Hari-vansa* is a sort of Supplement to the *Mahábhárata*. It professes to give an account of the genealogy of HARI or VISHNU, in the character of KRISHNA; but adds to it genealogical details, the narrative of KRISHNA's exploits, and a variety of legends and tales tending to recommend the worship of the demi-god. The internal evidence is strongly indicative of a date considerably subsequent to that of the major portion of the *Mahábhárata*. It has been translated into French by M. LANGLOIS, and the translation has been published by the Oriental Translation Committee.

The text of the *Mahábhárata* has been printed at Calcutta, in four quarto volumes. The work was commenced by the Committee of Public Instruction, and completed by the Asiatic Society of Bengal.

The great extent of the work, and the tediousness of much of its contents, preclude the prospect of its ever being translated throughout; though, as a monument of Hindu antiquity, it merits entire translation. Although, however, we can scarcely expect a translation of the whole, yet very many portions of it well deserve to be rendered into some of the languages of Europe. Something of translation in detail has already been effected. The late Sir CHARLES WILKINS led the way, by his translation of the 'Bbagavad Gítá,' which is an episode of the 'Bhíshma Parva.' Of the following Selections, the 'Passage of Arms,' the 'Marriage of DRAUPADÍ,' and the 'Rape of DRAUPADÍ,' have been freely translated into blank verse by the writer of this notice. The translations were

published in the periodical journals of Calcutta. Part of the opening of the first 'Parva,' rendered into English, it is believed, by Sir C. WILKINS, is published in the 'Annals of Oriental Literature.' Professor BOPP has also published the 'NALUS,' the 'Diluvium,' the Journey of ARJUNA, the 'Story of SÁVITRÍ,' and the 'Rape of DRAUPADÍ,' with translations in Latin and German; and the first of these has assumed an English garb, from the distinguished pen of the Rev. H. MILMAN, in which, surpassing grace of style is combined with extraordinary faithfulness, both to the letter, and the spirit of the original poem. As contributing to elucidate the ancient geography of India, a portion containing the enumeration of a variety of countries has been translated and illustrated by the writer, and incorporated in the pages of the Vishnu Purána: and the illustration of ancient India, derivable from the Mahábhárata, is in course of very careful and learned prosecution by Professor LASSEN of Bonn, in a series of valuable dissertations published in the *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. By these means, the merits, both poetical and historical, of the Mahábhárata are becoming more extensively known: but in the amplitude of its extent, in the numerous traditions, legends and tales which it contains, and in its many didactic and philosophical passages, it offers an accumulation of materials adapted to different tastes, and auxiliary to diverging researches, which must long advantageously engage the attention, and reward the industry, of Sanskrit scholars.

ERRATUM.—Page 80, *read* North-east.

हस्तिनापुरे द्रोषागमनम्

वैशम्पायन उवाच

गङ्गाद्वारं प्रति महान् बभूव भगवानृषिः ।
भरद्वाज इति ख्यातः सततं संशितव्रतः ॥ १ ॥
ततः समभवद्वौणः तनयस्तस्य धीमतः ।
अथगीष स वेदांश्च वेदाङ्गानि च सर्वेषः ॥ २ ॥
आग्निवेशं महाभागं भरद्वाजः प्रतापवान् ।
प्रत्यपाद्यदानेयमस्तमस्तविदां वरः ॥ ३ ॥

^१ Vaisampányana, a sage, a pupil of Vyāsa, teacher of the Yajor Veda, and narrator of the Mahábhárata.

² Gangá-dwára, the portal of Gangá, is the opening in the Himálaya mountains by which the Ganges descends into the plain of Hindostan. It is now more usually known by the name of Hardwár; properly, Haridwára, or Haradwára, the gate of Vishnú or Siva: appellations bestowed upon it probably in times more recent than the composition of the Mahábhárata, when the Hindus were first ranged under the different, and sometimes contending sects of Vaishnávus and Sárvás. For an account of a sanguinary affray between them at this very place, see Asiatic Researches, Vol. xii.

³ Bharadwája, a celebrated sage, the son of Vrihaspati. He is also said to have been adopted by Bharata, king of India, and to have succeeded him; but this tradition probably applies to a different person. In the Rámáyana, the hermitage of this sage is placed at Prayíga or Allahabád, in the vicinity of which its former site is still pointed out by the natives.

⁴ Drotá, the son of Bharadwája, was fabled to have been born in a bucket; whence his name "Drotá," signifying a trough or vessel for holding water: hence he is described as Agníja, "not of woman born;" he is also named Bháradwája, as in verse 4, from his father.

⁵ Agniveśa, a sage, the son of Agní, the deity of fire. He is one of the early teachers of medicine.

⁶ Agneyástra, the weapon of fire—a kind of fire-arms. Fiery arms or rockets were possibly employed by the Hindus in remote antiquity, as well as in recent times: whence came the notion of certain mysterious weapons framed of the elements, and to be wielded

अग्नेस्तु जातः स मुनिस्ततो भरतसत्तम ।
 भारद्वाजं तदाग्नेयं महास्त्रं प्रत्यपादयत् ॥ ४ ॥
 भरद्वाजसत्त्वा चासीत् पृष्ठतो नाम पार्थिवः ।
 तस्यापि दुपदो नाम तदा सम्भवत् सुतः ॥ ५ ॥
 स नित्यमाश्रमं गत्वा द्रोणेन सह पार्थिवः ।
 चिक्कीडाध्ययनं चैव चकार श्वचियर्घेभः ॥ ६ ॥
 ततो व्यतीते पृष्ठते स राजा दुपदो भवत् ।
 पाञ्चालेषु महाबाहुरुक्तेरेषु नरेष्वर ॥ ७ ॥
 भरद्वाजोऽपि भगवानास्त्रोह दिवं तदा ।
 तचैव च वसन् द्रोणस्तपस्तेषु महातपाः ॥ ८ ॥
 स शुश्राव महात्मानं जामदग्न्यं परत्तपम् ।
 सर्वज्ञानविदं विप्रं सर्वशस्त्रभृतां वरम् ॥ ९ ॥

only by deities and demigods. These make a great figure in the battle-scenes of the Mahâbhârata and Râmâyana; and to readers who are not Hindus, spoil descriptions which would else be not without spirit. For a further account of these weapons, see Translation of the *Uttara Râma Charitra*.

¹ Bharata-sattama, best of the descendants of Bharata. See page 7, verse 1.

² Prihata, a prince of the lunar dynasty of the branch of Puru.

³ Drupada, the son of Prihata; but more celebrated as the father of Dranpadî, the bride of the Pândus.

⁴ Panchâla was a country extending north and west of Delhi, from the foot of the Himâlanya to the Chumhul. It derived its name from being governed by the five (*pancha*) sons of a prince named Haryâswa.

⁵ Jâmadagnya is a patronymic, implying son of Jâmadagni, a *Rishi*, who was killed by the sons of Kârtavîrya, a king of Mahâshmati, the modern Chhuli Maheswar. It was in revenge of his father's death that his son, called Râma, as in the next verse, or Pariśu-Râma, 'Râma with the axe,' exterminated the Kshatriya race, and gave the earth to the Brahmins. The legend probably intimates a struggle between the Brahmins and Kshatriyas for the government of India. It is told at length in the *Vana Parva* of the Mahâbhârata, whence it has been translated and inserted in the translated *Vishnû Purâna*, p. 401.

ब्राह्मणेभ्यस्तदा राजन् दित्सनं वसु सर्वेशः ।
 स रामस्य धनुर्वेदं दिव्यान्यस्ताणि चैव ह ।
 श्रुता तेषु मनश्चके नीतिशास्त्रे तथैव च ॥ १० ॥
 ततः स व्रतिभिः शिष्येत्पोयुक्तैर्महातपाः ।
 वृतः प्रायान्महावाहुर्महेन्द्रं पर्वतोत्तमम् ॥ ११ ॥
 ततो महेन्द्रमासाद्य भारद्वाजो महातपाः ।
 क्षानं दानामभिच्छमपश्यङ्गुनेन्दनम् ॥ १२ ॥
 ततो द्रोणो वृतः शिष्यैरूपगम्य भृगूङ्गहम् ।
 आचर्ख्यावात्मनो नाम जन्म चाङ्गिरासः कुले ॥ १३ ॥
 निवेद्य शिरसा भूमौ पादौ चैवाभ्यवादयत् ।
 ततस्तं सर्वमुत्सृज्य वनं जिगमिषुं तदा ।
 जामदग्नं महात्मानं भारद्वाजो ब्रवीदिदम् ॥ १४ ॥
 भरद्वाजात् समुत्पन्नं तथा त्वं मामयोनिजम्
 आगतं विज्ञकामं मां विज्ञि द्रोणं विजोत्तमम् ॥ १५ ॥
 तमब्रवीन्महात्मा स सर्वक्षत्रियमर्दनः ।
 स्वागतं ते द्विजश्चेष्ट यदीच्छसि वदस्व मे ॥ १६ ॥

¹ Mahendra is the chain of mountains that runs from Gondwána to Orissa and the Northern Circars. Part, near Ganjam, is commonly called Mahendra Malei, 'the hill Mahendra,' or Mahendra.

² Bhrigu-nandana, the son of Bhrigu; also Bhárgava, which means the same. The terms are not, however, to be understood literally; for Bhrigu was one of the first *Prajápati*s or sons of Brahmá, and was long prior to Parasú-Ráma. Jamadagni was descended from Bhrigu; and these terms imply merely that Parasú-Ráma was of the same race.

³ Angiras, one of the *Prajápati*s or sons of Brahmá, from whom Drona was descended, or to whose tribe he belonged: the Brahmans having divided into *Gotras* or families, according to the supposed original founder of the race. In the south of India, Brahmans are still found pretending to be sprung from some of the patriarchal families.

एवमुक्तस्तु रामेण भारद्वाजो ब्रवीह्वतः ।
 रामं प्रहरतां श्रेष्ठं दित्सन्तं विविधं वसु ।
 अहं धनमननां हि प्रार्थये विपुलव्रत ॥ १७ ॥

राम उवाच

हिरण्यं मम यज्ञान्यवसु किञ्चिदिह स्थितम् ।
 ब्राह्मणेभ्यो मया दत्तं सर्वमेतत्तपोधन ॥ १८ ॥
 तथैवेयं धरा देवी सागरान्ता सप्तहना ।
 कश्यंपाय मया दत्ता कृत्वा नगरमालिनी ॥ १९ ॥
 शरीरमात्रमेवाद्य भमेदमवशेषितम् ।
 अस्त्वाणि च महार्हाणि शस्त्राणि विविधानि च ॥ २० ॥
 अस्त्वाणि वा शरीरं वा वर्यैतन्मयोद्यतम् ।
 वृणीष्व किं प्रयच्छामि तुर्थं द्रोण वदाशु तत् ॥ २१ ॥

द्रोण उवाच

अस्त्वाणि मे समयाणि सर्वहाराणि भार्गव ।
 सप्रयोगरहस्यानि दातुमर्हस्यशेषतः ॥ २२ ॥
 तथेत्युक्ता तत्सत्समै प्रादादस्त्वाणि भार्गवः ।
 सरहस्यव्रतं चैव धनुर्वेदमशेषतः ॥ २३ ॥

¹ Kaiyapa, the son of Marichi, the grandson of Brahmā. Some legends make him the immediate progenitor of all living creatures, by his different wives, the daughters of Daksha. Kashmir is called after him, Kaiyapa-pura; and etymologists fancy the name of the Caucasus to be nothing more than Koh-Kaiyapa, being the site of his residence until he migrated to India.

प्रतिगृह्य तु तत्सर्वं कृतास्त्रो विजसज्जमः ।
प्रियं सखायं सुप्रीतो जगाम दुपदं प्रति ॥ २४ ॥

वैशम्पायन उवाच

ततो दुपदमासाद्य भारद्वाजः प्रतापवान् ।
अब्रवीत् पार्थिवं राजन् सखायं विद्धि मामिह ॥ २५ ॥
इत्येवमुक्तः सख्या स प्रीतिपूर्वं जनेष्वरः ।
भारद्वाजेन पाञ्चाल्यो नामृथत वचोऽस्य तत् ॥ २६ ॥
स क्रोधामर्दजिह्मभूः कषायीकृतलोचनः ।
ऐश्वर्यमदसम्पन्नो द्रोणं राजा ब्रवीदिदम् ॥ २७ ॥

दुपद उवाच

अकृतेयं तव प्रज्ञा ब्रह्मन् नातिसमञ्जसा ।
यन्मां ब्रवीषि प्रसर्वं सखा ते हमिति विज ॥ २८ ॥
न हि राज्ञामुदीर्णानामेवभूतैर्नैः क्लचित् ।
सख्यं भवति भन्दाल्मन् श्रिया हीनैर्धेनव्युतैः ॥ २९ ॥
सौहृद्यान्यपि जीर्यन्ते कालेन परिजीर्यतः ।
सौहृदं मे त्वया सासीत् पूर्वं सामर्थ्यवन्धनम् ॥ ३० ॥
न सख्यमजरं लोके हृदि तिष्ठति कस्यचित् ।
कालो ह्येनं विहरति क्रोधो वैनं हरत्युत ॥ ३१ ॥
मैवं जीर्णमुपास्त त्वं सख्यं भवत् त्वपाकृधि ।
सासीत् सख्यं विजश्चेष्ट त्वया मे र्थनिवन्धनम् ॥ ३२ ॥

न दरिद्रो वसुमतो नाविद्वान् विदुषः सखा ।
 न शूरस्य सखा क्षीवः सखिपूर्वं किमिष्यते ॥ ३३ ॥
 ययोरेव समं विन्नं ययोरेव समं श्रुतम् ।
 तयोर्विवाहः सख्य च ननु पुष्टविपुष्टयोः ॥ ३४ ॥
 नाश्रोचियः श्रोचियस्य नारणी रथिनः सखा ।
 नाराजा पार्थिवस्यापि सखिपूर्वं किमिष्यते ॥ ३५ ॥

वैशम्पायन उवाच

दुपदेनैवमुक्तस्तु भारद्वाजः प्रतापवान् ।
 मुहूर्तं चिन्तयित्वा तु मन्युना भिपरिष्मृतः ॥ ३६ ॥
 स विनिश्चित्य मनसा पाञ्चास्यं प्रति बुद्धिमान् ।
 जगाम कुरुमुख्यानां नगरं नागसाहृयम् ॥ ३७ ॥
 स नागपुरमागम्य गौतेमस्य निवेशने ।
 भारद्वाजो वसत् तत्र प्रच्छर्वं द्विजसत्तमः ॥ ३८ ॥
 ॥ इति हस्तिनापुरे द्रोणागमनम् ॥

¹ Nágashívaya, the city called after the Nága, meaning, in this place, 'an elephant'; as in the synonyme, Hastinápura. They are both names of an ancient city, the capital of India: the remains are still to be traced about 57 miles N.E. of Delhi, on the old bed of the Ganges; by an inundation of which river, it is said to have been destroyed. Hastinápura is also derived from Hastin, the name of a prince of the lunar race, by whom the city is said to have been founded. Nágapura might mean, also, 'the Serpent city,' as in the case of the modern capital of Berar, Nagpore.

² Gautama is one of the *Rishis* of the present age. Some accounts make him one of the *Prajápatis*. He is reputed to be the original teacher of the *Nyáya*, or science of logic.

चात्तशिष्ठा

FIRST SECTION.

वैशम्यायन उवाच

कृतास्तान् धार्तराष्ट्रांश्च पांगुपुच्छांश्च भारत ।
दद्वा द्रोणो ब्रवीदांजन धृतराष्ट्रं जनेवरम् ॥ १ ॥
कृपस्य सोमदत्तस्य वाह्नीकस्य च धीमतः ।

¹ Dhártaráshtras, the sons of Dhritaráshtra, king of Hastinápura, a prince of the lunar dynasty. His sons were a hundred in number. He was born blind.

² Pándu, the half-brother of Dhritaráshtra. Having incurred a curse that he should live apart from his wives, in consequence of his killing a stag whilst in company with his mate; or, according to some traditions, having been disqualified for kingly rule by being leprous (which his name, Pándu, 'the pale,' implies), he retired to the Himalaya mountains, where he died. Here he had sons born to him by his wives, the progeny of deities: Yudhishthíra, the son of Dhárma, the judge of the dead; Bhíma or Bhímasena, the son of Váyu, the god of the wind; Arjuna, the son of Indra, the god of the firmament and of Svarga; and Nakula and Sahadeva, sons of the Aswini-Kumáras, the physicians of the gods, and twin-sons of Súrya or the sun. The mother of the three first was Prithí or Kuntí: the mother of the two last, who were twins, was Mádrí, the daughter of the king of Madra.

³ Bhárata, descendant of Bharata the son of Dushyanta and Sakuntalá; from the extent of whose authority over the greater part of India, the country was called Bharatavarsha. Bharata was descended from Puru; from whom, also, both Pándu and Dhritaráshtra sprang.

⁴ Janamejaya, the prince to whom the Mahábhárata is related, was the son of Paríkshit the grandson of Arjuna, and succeeded his father in the kingdom of Delhi.

⁵ Kripa and his sister Kripí were the children of Satyadhríti, a descendant of a branch of the family of Kuru. In their infancy they were exposed in a thicket of Šára grass, where they were found by the grandfather of Dhritaráshtra, named Sántanu, who took them home and reared them as his own. The boy became one of the privy council of the King of Hastinápura. The girl was married to Druá.

Somadatta, son of Bálhíka.

⁷ Bálhíka, son of Pratípá, brother of Sántanu, and grand-uncle of Dhritaráshtra. He governed

गोद्गेयस्य च साक्षिधे व्यासस्य विदुरस्य च ॥ २ ॥
 राजन् सम्प्राप्तविद्यास्ते कुमाराः कुरुसत्तम ।
 ते दर्शयेयुः स्वां शिक्षां राजन्ननुमते तव ॥ ३ ॥
 ततो ब्रवीन्महाराजः प्रदृष्टेनान्तरात्मना ।

धृतराष्ट्र उवाच

भारताज महत् कर्म कृतं ते विजसत्तम ॥ ४ ॥
 यदा नुमन्यसे कालं यस्मिन् देशे यथा यथा ।
 तथा तथा विधानाय स्वयमाद्वापयस्त माम् ॥ ५ ॥

governed an independent kingdom, which bore the same appellation, and is identifiable with the modern Balkh.

¹ Gāngeya is a name of Bhishma, who was the son of the river goddess Gangā, by Sāntanu. He declined the succession in favour of his half-brothers, Chitrāngada and Vichitravīrya; but upon their deaths, and upon the subsequent blindness of Dhritarāshtra, acted as Protector of the kingdom.

² Vyāsa was the son of the Rishi Parāśara, by Satyavati, who was afterwards the wife of Sāntanu; and he was therefore considered as the brother of the sons of Sāntanu. Of these, Chitrāngada died young, and Vichitravīrya died childless, leaving two widows. Vyāsa, agreeably to the Hindu as well as to the Mosaic law, was appointed to raise up offspring to his deceased brother; and was, in consequence, the actual father of Pāṇḍu and Dhritarāshtra. He took no part, however, in political affairs, but devoting himself to religion and literature, established a School, in which he and his disciples arranged the Vedas and compiled the Purāṇas and the Mahābhārata. He is called Vyāsa, 'the arranger,' from his classification of the Vedas. His own appellation is Krishna Dwaipāyana, from his dark complexion (krishna), and his having been born upon an island (dweepa) in the Ganges.

³ Vīdya was the son of Vyāsa, by a female slave. He is also familiarly called Kshattari, from his being the offspring of a Brahman and a Śūdra. In Manu, the Kshattari (who is not to be confounded with the Kshatriya or man of the military class) is called the son of a Śūdra father and Brahman mother. Here the origin is reversed.

⁴ Kuru was a prince of the race of Puro, and remote ancestor of both Pāṇḍu and Dhritarāshtra. The term Kanvara, descendant of Kuru, is equally applicable, therefore, to the sons of both princes, and is so employed. It more usually, however, designates the sons of Dhritarāshtra, in opposition to the term Pāṇḍava, son of Pāṇḍu.

सृह्याम्यद्य निर्वेदात् पुरुषाणां सचक्षुषाम् ।
 अस्त्रहेतोः पराक्रान्तान् ये मे द्रष्टव्यानि पुच्कान् ॥ ६ ॥

क्षत्र्यं द्रुलुराचार्यो ब्रवीति कुरु तत्त्वथा ।
 न हीहशं प्रियं मन्ये भविता धर्मवत्सल ॥ ७ ॥

ततो राजानमामल्यं निर्गतो विदुरो वहिः ।
 भारद्वाजो महाप्राज्ञो मापयामास भेदिनीम् ॥ ८ ॥

समामवृक्षां निर्गुल्मामुदकप्रसवणान्विताम् ।
 तस्यां भूमौ बलिं चक्रे तिथौ नक्षत्रपूजिते ॥ ९ ॥

अवधुषे समाजे च तदर्थं वदतां वर ।
 रङ्गभूमौ सुविपुलं शास्त्रहृष्टं यथाविधि ॥ १० ॥

प्रेक्षांगारं सुविहितं चक्रुते तस्य शिल्पिनः ।
 राज्ञः सर्वायुधोपेतं स्त्रीणां चैव नरर्षभ ॥ ११ ॥

मञ्चांश्च कारयामासुस्तत्र जानपदा जनाः ।
 विपुलानुच्छ्रुयोपेताञ्छ्रविकाशं महाधनाः ॥ १२ ॥

तस्मिंस्ततोऽहनि प्राप्ने राजा सप्तचिवत्सदा ।
 भीष्मं प्रमुखतः कृत्वा कृपं चाचार्यसत्तमम् ॥ १३ ॥

मुक्ताजालपरिक्षिप्तं वैदूर्यमणिशेभितम् ।
 शातकुम्भमयं दिव्यं प्रेक्षांगारमुपागमत् ॥ १४ ॥

¹ The Prekshágára, or house of the spectators, denotes a series of scaffolds or pavilions, open or inclosed, except in front, erected round an arena or place prepared for the exhibition of sports, like the temporary structures at the jousts and tournaments of the middle ages, and booths and stands of modern fairs and races. A particular detail of their plan and fitting-up is given in the Hari-vanśa, whence it is translated in a Note in the Vishú Purána, p. 551.

² See page 8, note 1.

गान्धारी च महाभागा कुन्ती च जयतां वर ।
 स्त्रियस्त्र राज्ञः सर्वास्ताः सप्रेषाः सपरिच्छदाः ।
 हर्षादारुहुमञ्चान् मेर्हं देवस्त्रियो यथा ॥ १५ ॥
 ब्राह्मणाश्चियाद्यं च चातुर्वर्ण्ये पुराहृतम् ।
 दर्शनेष्मु समभ्यागात् कुमाराणां कृतास्त्रताम् ॥ १६ ॥
 प्रवादितैश्च वादिचैर्जनकौतूहलेन च ।
 महार्णव इव शुभ्यः समाजः सोऽभवत् तदा ॥ १७ ॥
 ततः शुक्रावरधरः शुक्रयज्ञोपवीतवान् ।
 शुक्रकेशः सितश्मशुः शुक्रमात्यानुलेपनः ॥ १८ ॥
 रङ्गमध्यं तदाचार्यः सपुंचः प्रविवेश ह ।
 नभो जलधैर्हीनं साङ्गारक इवांशुमान् ॥ १९ ॥
 स यथासमयं चक्रे बलिं बलवतां वरः ।
 ब्राह्मणांस्तु सुमन्वज्ञान् कारयामास मङ्गुलम् ॥ २० ॥

¹ Gāndhārī, wife of Dhritarāshtra, the daughter of Gāndhāra, king of the province so named, the country of the Gāndharii of Herodotus; that bordering on the Indus, westward as far as to Candahār, in which the ancient name probably is traceable. She was the daughter of Subala. As her husband was blind, she always wore a handkerchief over her eyes, which made it necessary for her to be told what was going on. See p. 12, v. 35.

² Kunti, also named Prithū, was one of the daughters of Sūru, King of the Sūrasenās (the Soraseni of Arrian), whose capital was Methora, Mathura, or Motra on the Jamna. She was given by her father to his friend and cousin Kuntibhoja, by whom she was adopted, and was married to Pāṇḍu. She was the sister of Vasudeva, and aunt of Krishnā. She is also termed Pāṇḍavārānī, and Prithārānī.

³ Meru, a fabulous mountain in the centre of the earth, on which are the cities of the gods, and habitations of celestial spirits. For a full account of it, see Vishnū Purāṇa, p. 166. Many of the notions entertained respecting it, seem to have been suggested by the actual geography of central Asia, between the Himālaya and Altai mountains.

⁴ Aiwatthāman was the son of Drona, by Kripā.

सुखपुण्याहघोषस्य पुण्यस्य समनन्तरम् ।
 विविशुर्विविधं गृह्य शस्त्रोपकरणं नराः ॥ २१ ॥
 ततो बद्धाङ्गुलिचाणा बद्धकक्षा महारथाः ।
 बद्धतूणाः सधनुषो विविशुर्भरतविभाः ॥ २२ ॥
 अनुज्येहं तु ते तच युधिष्ठिरपुरोगमाः ।
 चक्रुरस्तं महावीर्याः कुमाराः परमाङ्गुतम् ॥ २३ ॥
 केचिच्छराक्षेपभयाङ्गिरांस्यवननामिरे ।
 मनुजा धृष्टमपे वीक्षाच्चक्रुः सुविस्मिताः ॥ २४ ॥
 ते स्म लक्ष्याणि विभिदुर्वाणीनामाङ्गुशेभितैः ।
 विविधैर्लाघवोऽस्तु रूपान्तो वाजिभिदुतम् ॥ २५ ॥
 तत् कुमारवलं तच गृहीतशरकार्मुकम् ।
 गन्धर्वनंगराकारं प्रेष्य ते विस्मिता भवन् ॥ २६ ॥
 सहसा चुकुशुश्वान्ये नराः शतसहस्रशः ।
 विस्मयोत्कुश्लनयनाः साधु साध्विति भारत ॥ २७ ॥
 कृता धनुषि ते मार्गान् रथचर्यासु चासकृत् ।
 गजपृष्ठे च वृष्टपृष्ठे च नियुक्ते च महावलाः ॥ २८ ॥
 गृहीतखङ्गचर्माणास्ततो भूयः प्रहारिणः ।
 तस्मार्गान् यथोद्दिष्टांश्चेतः सर्वासु भूमिषु ॥ २९ ॥

¹ Bharatarshabha, the best or most distinguished of the descendants of Bharata. See p. 7.

² Yudhishthira, the eldest of the Pāṇḍavas, the son of Dharma, the firm (sthira) in battle (yudhi).

³ Gandharva-nagara. The Gandharvas are attendants upon the god of wealth, Kuvera; and upon Indra, the deity of Swarga: they are the musicians of heaven. The city of the Gandharvas is properly Alakā, on Mount Meru, the capital of Kuvera; but here it denotes a fancied assemblage of buildings seen in the clouds—castles in the air.

लाघवं सौहर्वं शोभां स्थिरतं हृदमुहिताम् ।
 दृश्युतत्र सर्वेषां प्रयोगं खङ्गचर्मणोः ॥ ३० ॥
 अथ तौ नित्यसंहृष्टौ सुयोधनवृकोदरौ ।
 अवतीर्णौ गदाहस्तावेकशृङ्गाविवाचलौ ॥ ३१ ॥
 वडकक्षी महाबाहू पौरुषे पर्यवस्थितौ ।
 वृहन्तौ वासिताहेतोः समदाविव कुञ्जरौ ॥ ३२ ॥
 तौ प्रदक्षिणेषव्यानि मण्डलानि महावलौ ।
 चेत्तुर्निर्मलगदौ समदाविव कुञ्जरौ ॥ ३३ ॥
 विदुरो धृतराष्ट्राय गान्धार्याः पाण्डवारणिः ।
 न्यवेदयेतां तत्सर्वं कुमाराणां विचेष्टितम् ॥ ३४ ॥
 कुरुराजे हि रङ्गस्ये भीमे च बलिनां वरे ।
 पक्षपातकृतखेहः स विधेवाभवज्जनः ॥ ३५ ॥
 हा वीर कुरुराजेति हा भीम इति जल्पताम् ।
 पुरुषाणां सुविपुलाः प्रणादाः सहस्रोनिष्ठाः ॥ ३६ ॥
 ततः शुन्यार्णवनिमं रङ्गमालोक्य बुद्धिमान् ।
 भारवाजः प्रियं पुचमन्वन्धामानमवृवीत् ॥ ३७ ॥

द्रोण उवाच

वारयैतौ महावीर्यौ कतयोग्यावुभावपि ।
 मा भूद्रङ्गप्रकोपोऽयं भीमदुर्योधनोङ्गवः ॥ ३८ ॥

¹ Suyodhana, the eldest of the sons of Duritarishtra, the good or brave (*su*) warrior (*yodhana*). He is more commonly called Duryodhana, which implies the contrary—the bad or base (*dur*) warrior; not for lack of courage, but unfairness and cruelty.

² Vrikodara, a name of Bhima, the second of the Pāṇḍavas, the son of Vāyu. It alludes to his voracious appetite; from *vrika* (a wolf) and *udara* (belly).

SECOND SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततस्तावुद्यतगदौ गुरुपुत्रेण वारितौ ।
 युगान्नानिलसङ्कुब्धौ महावेलाविवार्णवौ ॥ ३९ ॥
 ततो रङ्गाङ्गणगतो द्रोणो वचनमब्रवीत् ।
 निवार्य वादिच्चगणं महामेघनिभस्वनम् ॥ ४० ॥
 यो मे पुत्रात् प्रियतरः सर्वेशस्त्रविशारदः ।
 ऐन्द्रिरिन्द्रानुजसमः स पांर्थो दृश्यतामिति ॥ ४१ ॥
 आचार्यवचनेनाथ कृतस्वस्त्र्ययनो युवा ।
 बङ्गोधाङ्गलिचाणः पूर्णतूणः सकार्म्मुकः ॥ ४२ ॥
 काञ्चनं कवचं बिभ्रत् प्रत्यष्टयत फाल्गुनः ।
 सार्कः सेन्द्रायुधतिं सप्तस्य इव तोयदः ॥ ४३ ॥
 ततः सर्वस्य रङ्गस्य समुत्पिञ्जलको भवत् ।
 प्रावाद्यन्त च वाद्यानि सशङ्कानि समन्ततः ॥ ४४ ॥
 एष कुनीसुतः श्रीमानेष मध्यमपाणवः ।
 एष पुत्रो महेन्द्रस्य कुरुणामेष रक्षिता ॥ ४५ ॥
 एषोऽस्त्रविदुषां श्रेष्ठ एष धर्मभृतां वरः ।
 एष शीलवतां चापि शीलज्ञाननिधिः परः ॥ ४६ ॥
 इत्येवं तु मुला वाचः शुश्रुवुः प्रेष्टकेरिताः ।

¹ Aindri, the son of Indra, a name of Arjuna, the third of the Pāṇḍava princes.

² Pārtha, the son of Pṛithā : applicable, therefore, to the three elder Pāṇḍavas, but always restricted to Arjuna.

³ Phālguna, a name of Arjuna.

कुल्याः प्रस्वसंयुक्तैरसैः क्लिन्चमुरो भवत् ॥ ४९ ॥
 तेन शब्देन महता पूर्णश्चुतिरथाब्रवीत् ।
 धृतराष्ट्रो नरश्चेष्टो विदुरं हृष्मानसः ॥ ५० ॥
 द्वातः सुव्यार्णवनिभः किमेष सुमहास्वनः ।
 सहस्रोतिष्ठो रङ्गे भिन्दच्चिव नभस्तलम् ॥ ५१ ॥

विदुर उवाच

एष पाण्डी महाराज फाल्गुनः पाराङुनन्दनः ।
 अवतीर्णः सकवचस्तचैष सुमहास्वनः ॥ ५० ॥

धृतराष्ट्र उवाच

धन्योः स्यनुगृहीतोः स्मि रक्षितोः स्मि महामते ।
 पृथारणिसमुहूतैस्तिभिः पाराङवधृभिः ॥ ५१ ॥

वैश्म्यायन उवाच

तस्मिन् प्रमुदिते रङ्गे कथच्चित् प्रत्युपस्थिते ।
 दर्शयामास वीभत्सुराचार्यायास्त्वलाधवम् ॥ ५२ ॥

¹ The sacred fire of the Hindus, which was originally one, is said to have been made threefold by Purûravas. The three fires are, 1st, *Gárhapatya*, perpetual household fire; 2d, *Dakshinâ*, a fire for sacrifices, placed to the south of the other two; and, 3dly, *Ahavaniya*, a fire for oblations. The two last are lighted from the first, which is to be always burning; and, in the event of becoming extinct, can be renewed only by igniting certain consecrated sticks by attrition. The household fire is never to be used for domestic or culinary purposes. It is the pure Vesta flame, the emblem of Eternal light, and is maintained solely for religious offices, which are the protection and happiness of mankind. Dhritarâshtra compares, in this place, the three sons of Kuntî, Yudhishthîlî, Bhîsma, and Arjuna, to the three sacred fires, and their mother to the Arañî or consecrated wood, whence they were generated: hence she is called *Prithârâshî*, or *Prithî*, 'the mystic match.' For the legendary origin of the three fires, see Vishnû Purâna, p. 397.

शशात् प्रांशुः शशाद्रुस्वः शशाच्च रथधूर्गतः ।
 शशेन रथमध्यस्थः शशेनावतरन्महीम् ॥ ४३ ॥
 सुकुमारं च सूक्ष्मं च गुरुं चापि गुरुप्रियः ।
 सौष्ठवेनाभिसङ्क्लिप्रः सोऽविध्विविधैः शैरैः ॥ ४४ ॥
 भ्रमतश्च वराहस्य लौहस्य प्रमुखे समम् ।
 पञ्चवाणानसंसक्तान् सम्मुमोचैकवाणवत् ॥ ४५ ॥
 गच्छ विषाणकोषे च बले रज्वुवलस्त्रिनि ।
 निचखान महावीर्यः शायकानेकविंशतिम् ॥ ४६ ॥
 इत्येवमादिषु महत्त्वज्ञे धनुषि चानध ।
 गदायां शस्त्रकुशलो मरणलानि प्रदर्शयन् ॥ ४७ ॥
 ततः समाप्तभूयिष्ठे तस्मिन् कर्मणि भाग्य ।
 मन्दीभूते समाजे च वादिचस्य च निःस्वने ॥ ४८ ॥
 द्वारदेशात् समुद्रूतो माहात्म्यबलसूचकः ।
 वजनिष्ठेषसहशः शुश्रुवे भुजनिःस्वनः ॥ ४९ ॥
 दीर्घन्ते किञ्चु गिरयः किंस्त्वद्गूमिर्विदीर्घते ।
 किंस्त्वदापूर्घ्यते ओम जलधारघनैर्घनैः ॥ ५० ॥
 रङ्गस्यैवं मतिरभूत् शशेन वसुधाधिप ।
 द्वारं चाभिमुखाः सर्वे बभूवुः प्रेषकास्तदा ॥ ५१ ॥
 पञ्चभिर्भातृभिः पार्थिद्रोणः परिवृतो बभौ ।
 पञ्चतारेण संयुक्तः साविचेणोव चन्द्रमाः ॥ ५२ ॥

¹ Sávitra, the thirteenth of the *nakshatras* or lunar mansions, or portions of the heavens amongst which the moon's course is divided. It is more commonly called *Hastá*, and comprehends five stars, of which the brightest is γ or δ *Corvi*.

अश्वत्थाका च सहितं भातूणां शतमूर्जितम् ।
 दुर्योधनमभिच्छ्रमुत्तितं पर्यवारयत् ॥ ६३ ॥
 स तैस्तदा भातृभिरुद्धतायुधैर्गदायपाणिः समवस्थितैर्वृतः ।
 वभी यथा दानवसङ्क्षये पुरा पुरुद्दरो देवगणैः समावृतः ॥ ६४ ॥
 दत्ते वकाशे पुरुषैर्विस्मयोत्पुल्लोचनैः ।
 विवेश रङ्गं विलीणं कर्णः परपुरञ्जयः ॥ ६५ ॥
 सहजं कवचं विभत् कुरुड्लोद्योतिताननः ।
 सधनुर्वृद्धनिस्तिंशः पादचारीव पर्वतः ॥ ६६ ॥
 कन्यागर्भः पृथुयशः पृथायाः पृथुलोचनः ।
 तीक्ष्णांशोर्भास्त्वरस्यांशः कर्णो रिणण्मूदनः ॥ ६७ ॥
 सिंहर्षभगजेन्द्राणां बलवीर्यपराक्रमः ।
 दीप्तिकान्तिद्युतिगुणैः सूर्येन्दुज्जलनोपमः ॥ ६८ ॥
 प्रांशुः कनकतालाभः सिंहसंहननो युवा ।
 असङ्गेयगुणः श्रीमान् भास्त्वरस्यात्मसम्भवः ॥ ६९ ॥

¹ Dánava, son of Danu, who was one of the wives of the great progenitor of living beings, Kásyapa; and was by him the mother of the Dánavas, a powerful race of Genii or Titans, frequently disputing pre-eminence with the gods.

² Purandara, a name of Indra.

³ Karña, the half-brother of the Páñdavas, by their mother Prithí, who, before her marriage to Páñdu, had borne Karña to Súrya, the god of the sun. The affair was kept secret. The infant was exposed on the banks of the Jumna, where he was found, and brought up as his own, by Adhiratha, the Súta or charioteer of King Súra, and his wife Rádhá; whence Karña is called also a Súta, and Rádhéya, or son of Rádhá. Other legends make Adhiratha King of Anga, by whom Karña was found and adopted; Vishnú Purána, p. 446 but this is incompatible with the account of the Mahábhárata, as will be presently seen. The story may have originated in the name of Adhiratha, one who is in, or one who guides a car—a warrior.

⁴ Bháskara, the sun, whose rays (*kara*) are light (*bhás*).

स निरीक्ष्य महाबाहुः सर्वतो रुद्रमरडलम् ।
 प्रणामं द्रोणकृपयोर्नान्याहतमिवाकरोत् ॥ ७० ॥
 स समाजजनः सर्वो निष्वलः स्थिरलोचनः ।
 कोऽयमित्यागतश्चोभः कौतूहलपरोऽभवत् ॥ ७१ ॥
 सोऽब्रवीन्मेघगम्भीरस्वरेण वदतां वरः ।
 भाता भातरमज्ञातं सांविचः पाकेशासनिम् ॥ ७२ ॥
 पार्थं यत्ते कृतं कर्म्म विशेषवदहं ततः ।
 करिष्ये पश्यतां नृणामात्मानं विस्मयङ्गमः ॥ ७३ ॥
 असमाप्ते ततस्तस्य वचने वदतां वर ।
 यन्वोत्क्षिप्त इवोहस्यौ क्षिप्रं वै सर्वतो जनः ॥ ७४ ॥
 प्रीतिश्च मनुजव्याघ्र दुर्योधनमुपाविशत् ।
 हीश्च क्रोधश्च बीभत्सु क्षणेनान्वाविवेश ह ॥ ७५ ॥
 ततो द्रोणाभ्यनुज्ञातः कर्णः प्रियरणः सदा ।
 यन्कृतं तच पार्थेन तश्चकार महाबलः ॥ ७६ ॥
 अथ दुर्योधनस्तत्त्वं भातृभिः सह भारत ।
 कर्णं परिष्वज्य मुदा ततो वचनमब्रवीत् ॥ ७७ ॥

दुर्योधन उवाच

स्वागतं ते महाबाहो दिष्ट्या प्राप्नोऽसि मानद ।
 अहं च कुस्त्राज्यं च यथेष्टमुपभुज्यताम् ॥ ७८ ॥

¹ The son of the Sun, Karis.

² Arjuna, the son of Pāṇḍavāni, a name of Indra.

कर्ण उवाच

कृतं सर्वमहं मन्ये सखिर्वं च तया वृणे ।
द्वन्द्युद्धं च पार्थेन कर्तुमिच्छाम्यहं प्रभो ॥ ७९ ॥

दुर्योधन उवाच

भुङ्ग भोगान् मया सार्वे बन्धूनां प्रियकृद् भव ।
दुर्दां कुरु सर्वेषां मूर्द्धि पादमरिदम् ॥ ८० ॥

वैशम्पायन उवाच

ततः क्षिप्रभिवात्मानं मत्वा पार्थोः भ्यभाषत ।
कर्णे भातृसमूहस्य मध्ये चलमिव स्थितम् ॥ ८१ ॥

चार्जुन उवाच

अनाहूतोपविदानामनाहूतोपजल्पिनाम् ।
ये लोकास्तान् हतः कर्णे मया त्वं प्रतिपत्स्यसे ॥ ८२ ॥

कर्ण उवाच

रङ्गोः यं सर्वसामान्यः किमच तव फालगुन ।
वीर्यश्चेष्टाश्च राजानो बलं धर्मो नुवर्जते ॥ ८३ ॥
किं क्षेपिर्दुर्बलायासैः शैरः कथय भारत ।
गुरोः समक्षं यावत् ते हराम्यद्य शिरः शैरः ॥ ८४ ॥

THIRD SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ततो द्रोणाभ्यनुज्ञातः पार्ष्णः परपुरञ्जयः ।
 भानृभिस्वरयाश्शुष्टो रणायोपजगाम तम् ॥ ८५ ॥
 ततो दुयोधनेनापि सभाचा समरोद्धतः ।
 परिष्वक्तः स्थितः कर्णः प्रगृष्ण सशरं धनुः ॥ ८६ ॥
 ततः सविद्युत्सनितैः सेन्द्रायुधपुरोगमैः ।
 आवृतं गगणं भेदैर्बलाकापङ्किन्हासिभिः ॥ ८७ ॥
 ततः स्त्रेहाङ्गरिह्यं दृष्टा रङ्गावलोकिनम् ।
 भास्त्ररोऽथनयन्नाशं समीपोपगतान् धनान् ॥ ८८ ॥
 मेघञ्चायोपगृदस्तु ततोऽश्यत फाल्गुनः ।
 सूर्यातपरिक्षिप्तः कर्णोऽपि समहश्यत ॥ ८९ ॥
 धार्त्रेणाद्वा यतः कर्णस्तस्मिन् देशे व्यवस्थिताः ।
 भारद्वाजः कृपो भीष्मो यतः पार्ष्णस्ततोऽभवन् ॥ ९० ॥
 द्विधा रङ्गः समभवत् स्त्रीणां द्वैधमजायत ।
 कुनिभोजसुता मोहं विज्ञातार्था जगाम ह ॥ ९१ ॥
 तां तथा मोहमापन्नां विदुरः सर्वधर्मवित् ।
 कुन्तीमाश्वासयामास प्रेषाभिश्चन्दनोदैः ॥ ९२ ॥
 ततः प्रत्यागतप्राणा तावुभौ परिदंशितौ ।
 पुच्छौ दृष्टा सुसम्भान्ना नान्वपद्यत किञ्चन ॥ ९३ ॥

¹ Harihaya, a name of Indra; he with the bay (*hari*) horses (*haya*).

तावुद्यतमहाचापी कृपः शारदतो ब्रवीत् ।
 इन्द्रयुद्धसमाचारे कुशलः सर्वधर्मवित् ॥ ९४ ॥
 अयं पृथायास्तनयः कनीयान् पाण्डुनन्दनः ।
 कौरवो भवता सार्वे इन्द्रयुद्धं करिष्यति ॥ ९५ ॥
 त्वमयेवं महाबाहो मातरं पितरं कुलम् ।
 कथयस्व नरेन्द्राणां येषां त्वं कुलभूषणः ॥ ९६ ॥
 ततो विदित्वा पार्थस्त्वां प्रतियोत्स्यति वा न वा ।
 वृथा कुलसमाचारैर्ने युध्यन्ते नृपात्मजाः ॥ ९७ ॥

वैशम्यायन उवाच

एवमुक्तस्य कर्णेस्य व्रीडावनतमाननम् ।
 वभौ वर्षाष्वुविक्षिच्च पद्ममागलितं यथा ॥ ९८ ॥

दुर्योधन उवाच

आचार्ये चिविधा योनी राज्ञा शास्त्रविनिष्ठये ।
 सत्कुलीनश्च शूरश्च यश्च सेनां प्रकर्षति ॥ ९९ ॥
 यद्ययं फालनुनो युद्धे नाराज्ञा योद्धुमिच्छति ।
 तस्मादेषोऽङ्गविषये मया राज्ये भिषिष्यते ॥ १०० ॥

FOURTH SECTION.

वैशम्यायन उवाच

ततस्तस्मिन् श्वणे कर्णः सलाजकुमुर्मैर्घटेः ।
 काञ्चनैः काञ्चने पीठे मन्त्रविद्विम्भरारथः ।
 अभिषिक्तोऽङ्गराज्यस्य श्रिया युक्तो महाबलः ॥ १०१ ॥
 सच्छब्दवालव्यजनो जयशक्तोऽपरेण च ।
 उवाच कौरवं राजा वचनं स वृषत्स्तदा ॥ १०२ ॥
 अस्य राज्यप्रदानस्य सहशं किं ददानि ते ।
 प्रबूहि राजशार्दूलं कर्त्ता स्वस्मि तथा नृप ।
 अत्यन्तं सख्यमिच्छामीत्याह तं स सुयोधनः ॥ १०३ ॥
 एवमुक्तस्ततः कर्णस्तथेति प्रत्युवाच तम् ।
 हर्षाद्वौभौ समाश्चित्प परां मुदमवापतुः ॥ १०४ ॥
 ततः सप्तोऽपरपटः सप्रस्वेदः सवेषणुः ।
 विवेशाधिरथो रङ्गं यद्विप्राणोऽह्यन्तिव ॥ १०५ ॥
 तमालोक्य धनुस्त्यक्षा पितृगौरवयन्त्रितः ।
 कर्णोऽभिषेकार्द्धशिराः शिरसा समवन्दत ॥ १०६ ॥
 ततः पादाववच्छाद्य पटानेन सप्तमः ।
 पुच्छेति परिपूर्णार्थमब्रवीद्रथसारथिः ॥ १०७ ॥
 परिष्वज्य च तस्याथ मूर्ढानं स्नेहविक्षवः ।
 अङ्गराज्याभिषेकार्द्धमशुभिः सिषिचे पुनः ॥ १०८ ॥

तं हृषा सूतपुचोऽयमिति सञ्चिन्य पाण्डवः ।
 भीमसेनसतदा वाक्यमन्त्रवीत् प्रहसन्निव ॥ १०९ ॥
 न त्वमहैसि पार्थेन सूतपुच रणे वधम् ।
 कुलस्य सहशस्त्रर्णे प्रतीदो गृह्णता त्वया ॥ ११० ॥
 अङ्गराज्यं च नार्हस्त्वमुपभोक्तुं नराधम् ।
 श्वा हुताशसमीपस्य पुरोडाशमिष्वरे ॥ १११ ॥
 एवमुक्तस्ततः कर्णः किञ्चित् प्रस्फुरिताधरः ।
 गगणस्य विनिःश्वस्य दिवाकमुदैक्षत ॥ ११२ ॥
 ततो दुर्योधनः कोपादुत्पपात महाबलः ।
 खातृपद्मवनात् तस्मान्मदोक्ट इव द्विषः ॥ ११३ ॥
 सोऽब्रवीङ्गीमकर्माणं भीमसेनमवस्थितम् ।
 वृकोदर न युक्तं ते वचनं वकुमीहशम् ॥ ११४ ॥
 श्वचियाणां बलं ज्येष्ठं योद्धव्यं श्वचबन्धुना ।
 शूराणां च नदीना च दुर्विदाः प्रभवाः किल ॥ ११५ ॥
 सलिलादुत्थितो वह्निर्येन व्याप्तं चराचरम् ।
 दधीचस्यास्थितो वज्रं कृतं दानवसूदनम् ॥ ११६ ॥
 आंगनेयः कृत्तिकापुचो रौद्रो गाङ्गेय इत्यपि ।

¹ Dadhīcha, a *Rishi* or sage, who is distinguished as a votary of Śiva. The thunderbolt of Indra was formed of his bones, to destroy the Dūnavas or Titans, according to the legend alluded to in the text.

² Ágneya, son of Agni. This and the following names allude to the legend of the birth and education of Guha or Skanda, the Mars of the Hindu Pantheon, who, as the son of Rudra or Śiva, is called Raudra. He was first fostered by Agni (whence his first patronymic Ágneya), by whom he was transferred to Gangā, the river goddess, or personified Ganges: hence he is called Gángeya. He was nursed by six nymphs, named Krittikā;

and

श्रूयते भगवान् देवः सर्वगुह्यमयो गुहः ॥ ११९ ॥
 शूचियेभ्यश्च ये जाता ब्राह्मणास्ते च ते श्रुताः ।
 विश्वांमित्रप्रभृतयः प्राप्ना ब्रह्मतमव्ययम् ॥ १२० ॥
 आचार्यः कलशाज्ञातो द्रोणः शस्त्रभृतां वरः ।
 गोतमस्यान्ववाये च शरस्तस्वाच्च गौतमः ॥ १२१ ॥
 भवतां च यथा जन्म तदपागमितं मया ।
 सकुराइलं सकवचं सर्वलक्षणलक्षितम् ।
 कथमादित्यसहशं मृगी व्याघ्रं जनिष्यति ॥ १२२ ॥
 पृथिवीरज्यमर्होऽयं नाङ्गराज्यं नरेष्वरः ।
 अनेन बाहुवीर्येण मया चाज्ञानुवर्त्तिना ॥ १२३ ॥
 यस्य वा मनुजस्येदं न क्षान्तं महित्वेष्टितम् ।
 रथमारुष्य पद्मां स विनामयतु कार्मुकम् ॥ १२४ ॥
 ततः सर्वस्य रक्षस्य हाहाकारो महानभूत् ।
 साधुवादानुसवदः सूर्यश्वास्तमुपागमत् ॥ १२५ ॥

and is also, therefore, styled their son, Krittikā-putra, or Kártikeya. He is the planet Mars, as well as the divinity; and his nurses are immortalized as the Pleiades. The legends relating to him are no doubt, in part, astronomical.

¹ The birth of Brahman, from Kshatriya, alludes to a race of Brahmins called Ángirases, who were sprung from Nabhiága, one of the first princes of the solar dynasty. See Vishnú Purána, p. 359, note 6.

² Viśvámitra, the son of Gádhi, king of Kámyakubja, Canogyza, or Kanej, and therefore a Kshatriya by birth, compelled the gods to invest him with the rank and power of a Brahman, that he might be on equal terms with the Brahman Vasishtha. His story is told at length in the Rámáyaña. There are various legends in the Purána, from which it appears that it more frequently happened that the Kshatriya or warrior caste contended with the Brahmins for spiritual authority, than that the Brahmins struggled with them for political power.

³ Gautama, a descendant of Gotama, a Rishi. Kripa is the person intended. See a former note.

ततो दुर्योधनः कर्णमालम्ब्यायकरे नृपः ।
 दीपिकाग्निकृतालोकस्तस्माद्रङ्गाद्विनिर्ययौ ॥ १२४ ॥
 पाराइवाश्च सहद्रोणाः सकृपाश्च विशाम्यते ।
 भीम्येण सहिताः सर्वे ययुः स्वं स्वं निवेशनम् ॥ १२५ ॥
 अज्ञुनेति जनः कश्चित् कश्चित् कर्णेति भारत ।
 कश्चिहुयोर्धनेत्येवं ब्रुवन्तः प्रस्थितास्तदा ॥ १२६ ॥
 कुन्त्याश्च प्रत्यभिज्ञाय दिव्यलक्षणसूचितम् ।
 पुच्चमङ्गेष्वरं स्त्रेहान्धन्ना प्रीतिरजायत ॥ १२७ ॥
 दुर्योधनस्यापि तदा कर्णमासाद्य पार्थिव ।
 भयमर्जुनसञ्जातं क्षिप्रमन्तरधीयत ॥ १२८ ॥
 स चापि वीरः कृतशस्त्रनिःश्रमः परेण साम्भाभ्यवदत् सुयोधनम् ।
 युधिष्ठिरस्याप्यभवत्तदा मतिर्न कर्णतुल्यो स्ति धनुर्धरः क्षिती ॥ १२९ ॥

॥ इति आस्त्रशिक्षा ॥

द्रोणविजयः

FIRST SECTION.

वैशम्पायन उवाच

पाराइवान् धार्तराष्ट्राण्श्च कृतास्वान् प्रसमीक्ष्य सः
 गुरुर्थं दक्षिणाकाले प्राप्ते मन्यत वै गुरुः ॥ १ ॥
 ततः शिष्यान् समानीय आचार्यो र्थमचोदयत् ।
 द्रोणः सर्वानशेषेण दक्षिणार्थं महीपते ॥ २ ॥
 पाञ्चालराजं दुपदं गृहीता रणमुर्धनि ।
 पर्यानयत भद्रं वः सा स्यात् परमदक्षिणा ॥ ३ ॥
 तथेत्युक्ता तु ते सर्वे रथैस्तूर्णे प्रहारिणः ।
 आचार्यधनदानार्थं द्रोणेन सहिता ययुः ॥ ४ ॥
 ततो भिजग्मुः पाञ्चालान् निभ्रन्तस्ते नरर्थभाः ।
 ममृदुस्तस्य नगरं दुपदस्य महौजसः ॥ ५ ॥
 दुर्योधनश्च कर्णश्च युयुत्सुश्च महाबलः ।
 दुःशांसनो विकर्णश्च जलसन्धः मुलोचनः ॥ ६ ॥

¹ Ynyutu is one of the sons of Dhritarashtra. He was born of a Vaishya handmaid.

² Duhisana, and the three following names, are those of sons of Dhritarashtra. He is the only one of whom any thing worthy of note is recorded: but he added insult to injury; having dragged Draupadi by her hair into the public assembly, when the Pandavas had lost at dice their claims to a division of the kingdom, and were sentenced to exile. In revenge of this, Bhima vowed, that when he returned from exile he would slay Duhisana, and drink his blood; and he fulfilled his menace. This is the main subject of the drama entitled *Veni-sambhara*, "The binding of the braid." See Specimens of the Hindu Theatre.

एते चान्ये च बहवः कुमारा बहुविक्रमाः ।
 आहं पूर्वमहं पूर्वमित्येवं शक्तियर्थभाः ॥ ७ ॥
 ततो वरथारुद्दाः कुमाराः सादिभिः सह ।
 प्रविश्य नगरं सर्वे राजमार्गमुपाययुः ॥ ८ ॥
 तस्मिन् काले तु पाञ्चाल्यः श्रुत्वा हृष्टा महावलम् ।
 भातृभिः सहितो राजस्वरया निर्ययो गृहात् ॥ ९ ॥
 ततस्तु कृतसत्त्वाहो यज्ञसेनो महीधः ।
 शरवर्धाणि मुञ्चन्तः प्रणेदुः सर्व एव ते ॥ १० ॥
 ततो रथेन शुभेण समाप्ताद्य तु कौरवान् ।
 यज्ञसेनः शरान् धीरान् ववर्ष युधि दुर्जयः ॥ ११ ॥

वैशम्यायन उवाच

पूर्वमेव तु सम्मन्य पार्थो द्रोणमथाब्रवीत् ।
 दपेद्रिकात् कुमारणामाचार्ये विजसत्तमम् ॥ १२ ॥
 एवां पराक्रमस्याने वयं कुर्याम साहसम् ।
 एतैरण्कः पाञ्चाल्यो यहीतुं रणमूर्धनि ॥ १३ ॥
 एवमुक्ता तु कौन्तेयो भातृभिः सहितो नधः ।
 शर्वक्रोशे तु नगरादतिष्ठद्विरेव सः ॥ १४ ॥
 दुपदः कौरवान् हृष्टा प्राधावत समन्ततः ।
 शरजालेन महता मोहयन् कौरवीं चमूम् ॥ १५ ॥
 तमुद्यतं रथेनैकमाशुकारिणमाहवे ।

¹ Vajrasena is a name of Drupada.

अनेकमिव सन्वासान्मेनिरे तच कौरवाः ॥ १६ ॥
 दुपदस्य शरा घोरा विचेहुः सर्वतो दिशम् ।
 ततः शह्वाश्च भेर्यश्च मृदङ्गाश्च सहस्रशः ॥ १७ ॥
 प्रावाद्यन्त महाराज पाञ्चालानां निवेशने ।
 सिंहनादश्च सञ्ज्ञे पाञ्चालानां महात्मनाम् ।
 धनुर्ज्यातलशब्दश्च संस्पृश्य गगणं महान् ॥ १८ ॥
 दुर्योधनो विकर्णश्च सुबाहुदीर्घिलोचनः ।
 दुःशासनश्च सङ्कुच्चाः शरवर्वंवाकिर्ण् ॥ १९ ॥
 सोऽतिविद्वो महेष्वासः पांचतो युधि दुर्जयः ।
 अधमत् तान्यनीकानि तत्क्षणादेव भारत ॥ २० ॥
 दुर्योधनं विकर्णं च कर्णं चापि महावलम् ।
 नानानृपसुतान् वीरान् सैन्यानि विविधानि च ॥ २१ ॥
 ततस्तु नागराः सर्वे मुसलैर्यहिभिस्तदा ।
 अभ्यवर्वन्त कौरव्यान् वर्वमाणा धना इव ॥ २२ ॥
 सवालवृद्धास्ते पौराः कौरवानभ्यमुस्तदा ।
 द्रवन्ति स्म नदन्ति स्म क्रोशन्तः पाण्डवान् प्रति ॥ २३ ॥
 पाण्डवास्तु स्वनं श्रुत्वा आर्तीनां लोमहर्षणम् ।
 अभिवाद्य ततो द्रोणं रथानारुहुस्तदा ॥ २४ ॥
 युधिष्ठिरं निवार्याशु मा युध्यस्वेति पाण्डवम् ।
 माद्रेयौ चक्ररक्षी तु फालनुश्च तदा करोत् ॥ २५ ॥

^१ Subahu is one of the sons of Dhritarashtra.

^२ Pārshata, son of Pṛishata, the patronymic of Drupada.

सेनायगो भीमसेनसतदा भूमदया सह ।
 तदा शब्दुस्वनं श्रुत्वा भातृभिः सहितो नघः ।
 आयाज्ज्वेन कौन्तेयो रथेनानादयन् दिशः ॥ २६ ॥
 पाञ्चालानां ततः सेनामुहूर्तार्णवनिस्त्वनाम् ।
 भीमसेनो महाबाहुदेशपाणिरिवान्तकः ।
 प्रविवेश महासेनां मकरः सागरं पथा ॥ २७ ॥
 स्वयमभ्यद्रवद्वीमो नागानीकं गदाधरः ।
 स युद्धकुशलः पार्थो बाहुवीर्येण चातुलः ।
 अहनत् कुञ्जरानीकं गदया कालरूपधृत् ॥ २८ ॥
 ते गजा गिरिसङ्काशाः शर्वतो रुधिरं बहु ।
 भीमसेनस्य गदया भिन्नमस्तकपिण्डिकाः
 पतन्ति विरदा भूमौ वज्रधातादिवाचलाः ॥ २९ ॥
 गजानन्धान् रथांश्चैव पातयामास पाण्डवः ।
 पदातींश्च रथांश्चैव न्यवधीदर्जुनायजः ॥ ३० ॥
 गोपाल इव दण्डेन यथा पशुगणान् वने ।
 चालयन्न नागांश्च सञ्चचाल वृकोदरः ॥ ३१ ॥

SECOND SECTION.

वैशम्पायन उवाच

भारद्वाजप्रियं कर्तुमुद्यतः फाल्युनस्तदा ।
 पार्षदं शरजालेन क्षिपन् नागात् स पाण्डवः ॥ ३२ ॥
 हयौधांश्च रथौधांश्च गजौधांश्च समन्ततः ।
 पातयन् समेर राजन् युगान्नाग्निरित जलन् ॥ ३३ ॥
 ततस्ते हन्यमाना वै पाञ्चालाः सृज्यास्तथा ।
 शैर्नीनाविधैस्तूर्णे पार्थं सञ्चाद्य सर्वेशः ॥ ३४ ॥
 सिंहनादं मुखैः कृत्वा समयुद्धन्त पाण्डवम् ।
 तद् युद्धमभवद्वोरं सुमहाङ्गतदर्शनम् ॥ ३५ ॥
 ततः किरीटी सहसा पाञ्चालान् समेरद्वत् ।
 छादयन्निषुजालेन महता मोहयन्निव ॥ ३६ ॥
 शीघ्रमभ्यस्यतो वाणान् सन्धानस्य चानिशम् ।
 नान्तरं दृशे किञ्चित् कौन्तेयस्य यशस्विनः ॥ ३७ ॥
 सिंहनादश्च सञ्ज्ञे साधुशब्देन मिञ्चितः ।
 ततः पाञ्चालराजस्तु तथा सत्यंजिता सह ॥ ३८ ॥

¹ Srinjaya was one of the five sons of Haryaswa, or Panchalas, to the whole of whom, and their posterity, the denomination Srinjayas is also applied. The name also denotes a people of the North-West of India, a branch of the Panchalas.

² Satyajit, a kinsman of Drupada.

त्वरमाणो भिदुद्राव महेन्द्रं शब्दरो यथा ।
 महता शरवर्षेण पार्थः पाञ्चालमावृणोत् ॥ ३६ ॥
 ततो हलहलाशब्दं आसीत् पाञ्चालके बले ।
 जिघृक्षति महासिंहो गजानामिव यूथपम् ॥ ४० ॥
 हृष्टा पार्थं तदायानं सत्यजित् सत्यविक्रमः ।
 पाञ्चालं वै परिप्रेप्सुर्धनञ्चयमदुद्वत् ॥ ४१ ॥
 ततस्वर्जुनपाञ्चाली युद्धाय समुपागतौ ।
 अक्षोभयेतां तौ सैन्यमिन्द्रवैरोचनाविव ॥ ४२ ॥
 ततः सत्यजितं पार्थों दशभिर्मर्मभेदिभिः ।
 विव्याध बलवन्नाढं तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४३ ॥
 ततः शरशैः पार्थं पाञ्चालः शीघ्रमार्दयत् ।
 पार्थस्तु शरवर्षेण छायमानो महारथः ॥ ४४ ॥
 वेगं चक्रे महावेगो धनुर्ज्यामवमृज्य च ।
 ततः सत्यजितश्वापं छित्वा राजानमभ्ययात् ॥ ४५ ॥
 स तथा भिद्यमानेषु कार्मुकेषु पुनः पुनः ।

¹ Sambarn, a Daitya or Titan, and consequently often engaged in contests with Indra and the gods.

² Vairochana is a name of Bali, the son of Prahlāda, the son of Hiranyakaiipu, all eminent princes of the Daitya or Titanic family. Bali having subdued Indra and the gods, and being sole sovereign of the universe, was beguiled by Viśnū in the Vāmanā or Dwarf-Avatāra. The seeming dwarf prayed of the king as much of the universe as he could traverse in three steps; and the prayer having been granted, the god became himself again. With one stride he compassed heaven: with a second, the earth: but he restrained from crossing over Pātāla, or the regions under the earth, relinquishing the sovereignty of Pātāla to Bali, in reward for his generosity and his submissiveness to Viśnū, as well as for the virtues of his father, Prahlāda.

हयेषु विनियुक्तेषु विमुखो भवदाहवे ॥ ४६ ॥
 स सत्यजितमालोक्य राजा विमुखमाहवे ।
 वेगेन महता राजन्नभ्यवर्षते पाराडवम् ॥ ४७ ॥
 तस्य पार्थो धनुश्छिन्ना धर्जं चोर्यामपातयत् ।
 पञ्चभिस्तस्य विव्याध हयान् सूतं च शायकैः ॥ ४८ ॥
 तत उत्सृज्य तच्चापमाददानं शरावरम् ।
 खङ्गमुड्यूत्य कौन्तेयः सिंहनादमथाकरोत् ॥ ४९ ॥
 पाञ्चालस्य रथस्येषामाषुत्य सहसा भवत् ।
 विक्षोभ्याभ्योनिधिं पार्थस्तं नागमिव सो यहीत् ।
 ततस्तु सर्वपाञ्चाला विद्रवन्ति दिशो दश ॥ ५० ॥
 दर्शयन् सर्वसैन्यानां स बाहोर्बेलमात्मनः ।
 सिंहनादस्वनं कृत्वा निर्जगाम धनञ्जयः ॥ ५१ ॥
 आयान्तमर्जुनं हृष्टा कुमाराः सहितास्तदा ।
 ममृदुस्तस्य नगरं द्रुपदस्य महात्मनः ॥ ५२ ॥

अर्जुन उवाच

सम्बन्धी कुरुवीराणां द्रुपदो राजसत्त्वमः ।
 मा वधीस्तद्वलं भीम गुरुदानं प्रदीयताम् ॥ ५३ ॥

¹ Drupada was related to the Pándavas and Kauravas, being descended remotely from a common ancestor, Puru, the son of Yayáti.

THIRD SECTION.

वैशम्यायन उवाच

भीमसेनसतदा राजन्नर्जुनेन निवारितः ।
 अनृप्तो युद्धर्मेषु न्यवर्त्तत महावलः ॥ ४४ ॥
 ते यज्ञसेनं दुपदं गृहीत्वा रणमूर्धनि ।
 उपाजहूः सहामात्य द्रोणाय भरतर्षभ ॥ ४५ ॥
 भग्नदर्पे हतधनं तं तथा वशमागतम् ।
 स वैरं मनसा ध्यात्वा द्रोणो दुपदमब्रवीत् ॥ ४६ ॥
 विमृद्य तरसा राष्ट्रं पुरं ते मृदितं मया ।
 प्राय जीवं रिपुवशं सखिपुर्वे किमिथते ॥ ४७ ॥
 एवमुक्ता प्रहस्यैवं किञ्चित् स पुनरब्रवीत् ।
 मा भैः प्राणभयादीर श्वमिणो ब्राह्मणा वयम् ॥ ४८ ॥
 आश्रमे क्रीडितं यन्तु त्वया बाल्ये मया सह ।
 तेन संवर्द्धितः स्त्रेहः प्रीतिश्च शक्तियर्थभ ॥ ४९ ॥
 प्रार्थयेयं त्वया सख्यं पुनरेव जनाधिप
 वरं ददामि ते राजन् राज्यस्यार्द्धमवाप्नुहि ॥ ५० ॥
 अराजा किल नो राज्ञः सखा भवितुमहेति ।
 अथ प्रयतितं राज्ञे यज्ञसेन मया तव ॥ ५१ ॥
 राजा सि दक्षिणे कूले भागीरथ्याहमुत्तरे ।

¹ Bhágirathí is a name of the Ganges, from Bhagíratha, the grandson of Anúmat, the grandson of Sagara, whose austerities prevailed on Śiva to permit the descent of the sacred river

सखायं मां विजानीहि पाञ्चाल यदि मन्यसे ॥ ६२ ॥

दुपद उवाच

अनाश्वर्यमिदं ब्रह्मन् विकान्तेषु महात्मसु ।
प्रीये त्वया हं त्वत्स प्रीतिमिच्छामि शाश्वतीम् ॥ ६३ ॥

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्तः स तं द्रोणे मोक्षयामास भारत ।
सत्कृत्य चैनं प्रीतात्मा राज्यार्द्धं प्रत्यपादयत् ॥ ६४ ॥
माकन्दीमय गङ्गायास्तीरे जनपदायुताम् ।
सोऽध्यावसदीनमनाः काम्पित्यत्यं च पुरोत्तमम् ॥ ६५ ॥
दक्षिणांशापि पाञ्चालान् यावच्चर्मेण्टती नदी ।
द्रोणेन चैव दुपदः परिभूयाय पालितः ॥ ६६ ॥
क्षावेण च बलेनास्य नापश्यत् स पराजयम् ।
हीनं विदित्वा चात्मानं ब्राह्मेण स बलेन तु ॥ ६७ ॥
पुच्जन्म परीप्सन् चै पृथिवीमन्वसञ्चरत् ।

river to earth, to bathe the ashes of Sagara's sons, who had been consumed by the wrath of the sage Kapila. The story is told at length in the Rāmāyaṇa, from which the descent of the Ganges has been versified by Millman.

¹ Miikandī is not elsewhere noticed.

² Kāmpilya is probably the Kampil of the Mohammedan historians of India, and is placed by them in the Doab.

³ Charmaṇvatī is the river Chumbul.

अहिंच्छवं च विषयं द्रोणः समभिपद्यत ॥ ६८ ॥
 एवं राजच्छहिंच्छवा पुरी जनपदायुता ।
 मुधि निजित्य पार्थेन द्रोणाय प्रतिपादिता ॥ ६९ ॥

॥ इति द्रोणविजयः ॥

¹ Abichchhatrā, in the country of Abichchhatra, is a city of some importance in Hindu tradition, as the Brahmans who introduced their religion into the Dekhin are said to have come from thence. We have no indication more precise of its position than as is here stated—north of the Ganges.

द्वैपदीस्वयंवरः

FIRST SECTION.

वैशम्यायन उवाच

ततस्ते नरशार्दूला भातरः पञ्च पाराडवाः ।
प्रययुद्रीपटीं द्रुद्धं तं च देशं महोस्तवम् ॥ १ ॥
ते प्रयाता नरव्याघ्राः सह माचा परन्तपाः ।
ब्राह्मणान् दहशुर्मार्गे गच्छतः सङ्गतान् बहून् ॥ २ ॥
त ऊर्चुव्राह्मणा राजन् पाराडवान् ब्रह्मचारिणः ।
क्ष भवन्तो गमिष्यन्ति कुतो वा भ्यागता इह ॥ ३ ॥

युधिष्ठिर उवाच

आगतानेकचक्रायाः सोदर्यानेकचारिणः ।
भवन्तो वै विजानन्तु सह माचा हिर्जर्खभाः ॥ ४ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः

गच्छताद्यैव पात्रालान् दुपदस्य निवेशने ।
स्वयंवरो महांस्तच भविता सुमहाधनः ॥ ५ ॥

¹ *Brahmachāris*, religious students. The *Pāñcāreas* were distinguished as *Brahmans*; having their heads shaved, all but a tuft of hair on the crown of the head; clothing the upper part of the body with an antelope's skin, and carrying a staff of *Palāsa* wood, and a water-pot. See *Manu*, chap. ii. ver. 41, &c.

² *Ekachakrī* is the name of a city, the site of which has not been verified.

एकसार्थं प्रयाताः स्म वयं तचैव गामिनः ।
 तच त्यनुतसङ्काशो भविता सुमहोत्सवः ॥ ६ ॥
 यज्ञसेनस्य दुहिता दुपदस्य महात्मनः ।
 वेदीमध्यात् समुत्पन्ना पद्मपञ्चनिभेद्यणा ॥ ७ ॥
 दर्शनीया नवद्याङ्गी सुकुमारी मनस्त्विनी
 पृष्ठद्युम्बस्य भगिनी द्रोणशब्दोः प्रतापिनः ॥ ८ ॥
 यो जातः कवची खड्गी सशरः सशरासनः ।
 सुसमिद्दे महावाहुः पावके पावकोपमः ॥ ९ ॥
 स्वसा तस्यानवद्याङ्गी द्रौपदी तनुमध्यमा ।
 नीलोत्पलसमो गन्धो यस्याः क्रोशात् प्रवाति वै ॥ १० ॥
 यज्ञसेनस्य च सुतां स्वर्यवरकृतद्युणाम् ।
 गच्छामो वै वयं द्रुष्टं तं च दिव्यं महोत्सवम् ॥ ११ ॥
 राजानो राजपुत्राच्च यज्ञानो भूरिदक्षिणाः ।
 स्वाध्यायवन्तः शुचयो महात्मानो यतवताः ॥ १२ ॥
 तरुणा दर्शनीयाच्च नानादेशसमागताः ।

¹ Born from the altar. After his disgrace, and the dismemberment of his kingdom, Drupada, burning with resentment, had recourse to supernatural agency to procure the birth of a son, who should one day avenge his defeat, and accomplish the death of Drona. After some difficulty, he prevailed on two learned Brahmins, named Yajña and Upayajña; who performed a sacrifice for this purpose, and at the proper period summoned the queen of Drupada to assist at the rite. Her majesty was engaged at her toilet; and delaying her arrival with true feminine want of punctuality, the ceremony was completed without her. Two children, one male, one female, arose from out of the sacrificial fire. The former was Dhṛishṭadyumna, who appeared with a diadem on his head, armed in full mail, and bearing a bow and arrow in his hand: he was mainly instrumental in Drona's death. The latter was Krishnā, so named from her black complexion, although of exceeding beauty. She is more usually known by her patronymic Drupadī, the daughter of Drupada.

महारथाः कृतास्त्राच्च समुपैषन्ति भूमिपाः ॥ १३ ॥
 ते तत्र विविधान् दायान् विजयार्थं नरेष्वराः ।
 प्रदास्यन्ति धनं गाच्च भस्यं भोज्यं च सर्वेशः ॥ १४ ॥
 प्रतिगृह्य च तत्सर्वं हृष्टा चैव स्वयंवरम् ।
 अनुभूयोत्सर्वं चैव गमिष्यामो यथेष्पितम् ॥ १५ ॥
 नटा वैतालिकासतत् नर्तकाः सूतमागधाः ।
 नियोधकाच्च देशेभ्यः समेषन्ति महाबलाः ॥ १६ ॥
 एवं कौतूहलं कृता हृष्टा च प्रतिगृह्य च ।
 सहास्माभिर्महात्मानः पुनः प्रतिनिवर्त्येष ॥ १७ ॥
 दर्शनीयांश्च वः सर्वान् देवरूपानवस्थितान् ।
 समीक्ष्य कृष्णा वरयेत् सङ्गत्यैकतर्म वरम् ॥ १८ ॥
 अयं भाता तव श्रीमान् दर्शनीयो महाभुजः ।
 नियुज्यमानो विजयेत् सङ्गत्या द्रविणं बहु ॥ १९ ॥

युधिष्ठिर उवाच

परमं भो गमिष्यामो द्रहुं चैव महोत्सवम् ।

¹ The persons named in the text are *Nāīas*, *Valṭīlīkas*, *Nartīkās*, *Sūtas*, *Māgadhas*, and *Niyodhakas*. The *Nāīa* is properly an actor; but in modern use the term comprehends jugglers, buffoons, and individuals practising sleight of hand and feats of agility and strength. In this last circumstance the *Nartīka* partakes, although he is properly a dancer. The *Valṭīlīka*, in his official capacity, is a poetical watchman or bellman; who, as in Europe in the middle ages, announced the changes of the season, or the watchee of the day and night, in verse: when not thus employed, he was a public singer or reciter. The *Sūtas* and *Māgadhas* discharge the same sort of duties; but are also bards and heralds, forming part of the suite of every Hindu of rank, to chant his praises, celebrate his exploits, and commemorate his ancestry and alliances. The *Niyodhaka* is a prize-fighter—either a wrestler, a boxer, or a swordsmen. In some parts of India, when he boxes, his hands are armed with gauntlets equipped with sharp steel spikes.

भवद्धिः सहिताः सर्वे कन्यायास्तं स्वयंवरम् ॥ २० ॥

वैशम्पायन उवाच

एवमुक्ताः प्रयातास्ते पाराङ्वा जनमेजय ।
 राजा दक्षिणपाञ्चालान् दुपदेनाभिरक्षितान् ॥ २१ ॥
 ततस्तेषु महात्मानं शुद्धात्मानमकल्पयम् ।
 ददृशः पाराङ्वा वीरा मुनिं द्वैपायनं तदा ॥ २२ ॥
 तस्मै यथावत् सत्कारं कृत्वा तेन च सत्कृताः ।
 कथान्ते चाभ्यनुज्ञाताः प्रययुर्दुपदक्षयम् ॥ २३ ॥
 पश्यन्तो रमणीयानि वनानि च सरंसि च ।
 तच तच वसन्तश्च शनैर्जग्मुर्महारथाः ॥ २४ ॥
 स्वाध्यायवलः शुचयो मधुराः प्रियवादिनः ।
 आनुपूर्वेण सम्प्राप्ताः पाञ्चालान् पाराङ्वन्दनाः ॥ २५ ॥
 ते तु दद्धा पुरं तच स्फन्धावारं च पाराङ्वाः ।
 कुम्भकारस्य शालायां निवासं चक्रिर तदा ॥ २६ ॥
 तच भैश्यं समाजहूर्वासणीं वृत्तिमात्रिताः ।
 तान् सम्प्राप्तांस्तथा वीरान् जङ्गिरे न नराः क्वचित् ॥ २७ ॥
 यज्ञसेनस्य कामस्तु पाराङ्वाय किरीटिने ।
 कृष्णां दद्यामिति सदा न चैतद् विवृणोति सः ॥ २८ ॥
 सो न्वेषमाणः कौन्तेयं पाञ्चाल्यो जनमेजय ।
 हृष्टं धनुरनायम्यं कारयामास भारत ॥ २९ ॥

¹ Dwalpīyana, a name of Vyāsa. See page 8.

यन्त्रं वैहायसं चापि कारयामास कृचिमम् ।
तेन यन्त्रेण समितं राजा लक्ष्यं चकार सः ॥ ३० ॥

SECOND SECTION.

द्रुपद उवाच

इदं सज्यं धनुः कृत्वा सज्जौरभिष्ठ सायैकः ।
अतीत्य लक्ष्यं यो वेदा स लक्ष्या मसुतामिति ॥ ३१ ॥

वैशम्पायन उवाच

इति स द्रुपदो राजा स्वयंवरमघोषयत् ।

¹ *Pantron evihāyam.* It is not easy to propose a satisfactory explanation of the nature of the test devised for the discovery of Arjuna, by his superior skill in archery. The matchlock has long since supplanted the bow and arrow in India; and no traces are left of that dexterity in the use of the latter, in which the Hindus seem to have rivalled their neighbours, the Parthians. The exploits of the semi-divine heroes of the Mahābhārata are, however, of the marvellous, and would be, perhaps, little intelligible, even if they could be illustrated by modern practice. The text seems to intend stating, that a moveable mark was suspended in the air, and whirled rapidly round upon a pivot; that upon a level with the plane of the circle which it described was fixed, upon one side of it, a hoop or ring; and that five arrows were to be simultaneously shot through the ring as the mark came opposite to it. This feat was worthy of Arjuna. It might have baffled Robin Hood. None of the competitors, however, have any chance; for, like the suitors of Penelope, they cannot even bend the bow—

— एव द्विवर्त्ते

‘Επανόπαι, πολλὸν δὲ βίης ἀπίστευτες ἦσαν.

It is still a favourite exercise with the Hindus to bend a bow made of a very stubborn bambu, and strung with an iron chain, or cord loaded with iron plates; and it requires no ordinary muscularity to effect the object.

तच्छुत्वा पार्थिवाः सर्वे समीयुस्तच भारत ॥ ३२ ॥
 चृष्टयच्च महाभानः स्वयंवरदिव्यावः ।
 दुर्योधनपुरोगाच्च सकर्णाः कुरुते नृप ॥ ३३ ॥
 ब्राह्मणाच्च महाभागा देशेभ्यः समुपागमन् ।
 ततो चिंता राजगणा दुपदेन महाभना ॥ ३४ ॥
 उपोपविष्टा मच्छेषु द्रष्टुकामाः स्वयंवरम् ।
 ततः पौरजनाः सर्वे सागरोद्भूतनिःस्वनाः ॥ ३५ ॥
 शिशुमारशिरः प्राण्य न्यविशंस्ते स्म पार्थिवाः ।
 प्रागुत्तरेण नगराद्भूमिभागे समे शुभे
 समाजवाटः शुशुभे भवनैः सर्वतो वृतः ॥ ३६ ॥
 प्राकारपरिखोपेतो द्वारतोरणमणितः ।
 वितानेन विचिवेण सर्वैतः समलङ्घृतः ॥ ३७ ॥
 तूर्म्यौधशतसङ्कीर्णः परद्यागुरुधूपितः ।
 चन्दनोटकसिङ्गच्च मात्यदामोपशेभितः ॥ ३८ ॥
 कैलासशिखरप्रख्यैर्नभस्तलविलेखिभिः ।
 सर्वतः संवृतः शुभैः प्रासादैः सुकृतोच्छ्रयैः ॥ ३९ ॥

¹ 'The head of the *Śiśumāra*.' The *Śiśumāra* is properly the *Gangetic* porpoise (*Delphinus Gangeticus*), but it means also a celestial dolphin, or aggregate of constellations, being the northern hemisphere of the heavens. In this place the expression is said to be synonymous with North-west.

² 'Peaks of *Kailāsa*.' In fabulous mythology, *Kailāsa* is one of the branches of Mount *Meru*, the great mountain in the centre of the earth. It runs East and West, and has upon it the cities of the gods. In actual geography, the name is applied to the range of lofty mountains that crosses Tibet, parallel, and next in succession to, the *Himālayas*, and nearly as elevated.

सुवर्णजालसंबीतैर्मणिकुट्टिमभूषितैः ।
 सुखारोहणसोपानैर्महासनपरिच्छदैः ॥ ४० ॥
 अयाम्यसमवच्छबैरगुरुहमवासितैः ।
 हंसांशुवर्णवेदुभिरायोजनसुगन्धिभिः ॥ ४१ ॥
 असम्बाधशतवैरैः शयनासनशेभितैः ।
 बहुधातुपिनड्डाङ्गैर्हिंमवच्छखरैरिव ॥ ४२ ॥
 तत्र नानाप्रकारेषु विमानेषु स्वलङ्घताः ।
 स्पर्ढमानास्तदान्योन्यं निषेदुः सर्वपार्थिवाः ॥ ४३ ॥
 तत्रोपविद्वान् ददृशुभिरासस्तपरकमान् ।
 राजसिंहान् महाभागान् कृष्णागुरुविभूषितान् ॥ ४४ ॥
 महाप्रसादान् ब्रह्मण्यान् स्वराष्ट्रपरिक्षिणः ।
 प्रियान् सर्वस्य लोकस्य मुकृतैः कर्मभिः शुभैः ॥ ४५ ॥
 मञ्चेषु च परार्द्धेषु पौरजानपदा जनाः ।
 कृष्णादर्शनसिद्धार्थं सर्वतः समुपाविशन् ॥ ४६ ॥
 ब्राह्मणैस्ते च सहिताः पाण्डवाः समुपाविशन् ।
 चकुर्द्विं पाञ्चालराजस्य पश्यन्तस्तामनुक्तमाम् ॥ ४७ ॥
 ततः समाजो ववृथे स राजन् दिवसान् बहून् ।
 रन्प्रदानबहुलः शोभितो नटनर्तकैः ॥ ४८ ॥
 वर्तमाने समाजे तु रमणीये हि घोडशे ।
 आम्रुताङ्गी सुवसना सर्वाभरणभूषिता ॥ ४९ ॥
 मालां च समुपादाय काञ्चनीं समलङ्घताम् ।
 अवतीर्णा ततो रङ्गं द्रौपदी भरतर्षेभ ॥ ५० ॥

पुरोहितः सोमकानां मन्त्रविद् ब्राह्मणः शुचिः ।
 परिस्तीर्थं जुहावाग्निमाज्येन विधिवत् तदा ॥ ४१ ॥
 स तर्पयित्वा ज्वलनं ब्राह्मणान् स्वस्तिवाच्य च ।
 वारयामास सर्वाणि वादिचाणि समन्नतः ॥ ४२ ॥
 निःशब्दे तु कृते तस्मिन् धृष्टद्युम्नो विशाम्पते ।
 रङ्गमध्ये गतस्तत्र मेघगम्भीरया गिरा ।
 वाक्यमुच्चैर्जगादेद॑ श्लाष्टणमर्थवदुत्तमम् ॥ ४३ ॥
 इदं धनुर्लक्ष्यमिमे च वाणाः शृणन्तु मे भूपतयः समेताः ।
 हिंद्रेण यन्त्रस्य समर्पयद्यं शैर॑ः शितैर्द्योर्मचैर्दशर्दिः ॥ ४४ ॥
 एतन्महत् कर्म करोति यो वै कुलेन रूपेण बलेन युक्तः ।
 तस्याद्य भार्या भगिनी समेयं कृष्णा भवित्वी न मृषा ब्रवीमि ॥ ४५ ॥
 तानेवमुक्ता दुपदस्य पुनः पश्चादिदं तां भगिनीमुवाच ।
 नाम्ना च गोचेरणं च कर्मणा च सङ्कीर्तयन् भूमिपतीन् समेतान् ॥ ४६ ॥

धृष्टद्युम्न उवाच

दुर्योधनो दुर्विषहो दुर्मुखो दुःप्रधर्षणः ।
 विविंशतिर्विंशतिर्णश्च सहो दुःशासनस्तथा ॥ ४७ ॥
 युयुत्सुर्वायुवेगश्च भीमवेगरवस्तथा ।
 उयायुधो बलाकी च करकायुर्विरोचनः ॥ ४८ ॥

¹ Somaka was the grandfather of Drupada; and hence the name is applied to the family.

² Duryodhana has been already mentioned. The names that follow, for three stanzas, are those of the most distinguished of his hundred brothers.

कुरुडकश्चिचसेनश्च मुवर्चाः कनकध्वजः ।
 नन्दको वाहुशाली च तुहुण्डो विकटस्तथा ॥ ५७ ॥
 एते चान्ये च बहवो धार्तराष्ट्रा महावलाः ।
 कर्णेन सहिता वीरस्त्वदर्थे समुपागताः ॥ ६० ॥
 असह्याता महात्मानः पार्थिवाः श्वर्विष्वभाः ।
 शंकुनिः सौबलश्चैव वृषकोऽय वृहडलः ॥ ६१ ॥
 एते गान्धारराजस्य सुताः सर्वे समागताः ।
 अश्वत्थामा च भोजश्च सर्वशस्त्रभृतां वरौ ॥ ६२ ॥
 समवेत्तौ महात्मानौ तदर्थे समलङ्कृतौ ।
 पौरुषुको वासुदेवश्च भगदत्तश्च वीर्यवान् ॥ ६३ ॥

¹ This and the three following names are said in the text to denote the sons of the Raja of Gāndhārī : they are, consequently, brothers of Gāndhārī, and uncles of the sons of Dhritarāshīra. Śakuni was the especial friend and counsellor of Duryodhana ; and his advice was the main cause of the fatal dissension that ensued between the Pāṇḍavas and Kauravas.

² Bhoja is no doubt the same with Mahāhoja, a prince of the Yādava family, who with his descendants reigned at Mṛittikavati, on the Parnā river, in Malwa. At a much later period, it was the appellation of a celebrated patron of Hindu literature, a prince who reigned at Dhār, in Malwa, at the end of the tenth century ; from whom, as well as the Bheja of the Mahābhārata, the inhabitants of Bhejpur, an extensive division of North Behar, claim to have descended.

³ Pāṇḍraka, king of Pāṇḍra ; a name that was formerly applied to Bengal Proper, with part of South Behar and the Jungle *Mehals*. Pāṇḍraka is remarkable in Hindu tradition, as having set up as a demigod, in opposition to Krishna ; calling himself, as alluded to in the text, the Viśvadeva, or the true son of Vasudeva, whose son Krishna is always represented to be. Krishna defeated and slew his rival. The story is a curious one, and not without historical importance. *Vishnū Purāṇa*, p. 597.

⁴ Bhagadatta was king of Kāmarūp, or Assam, who took part with the Kauravas, and was slain in the ensuing war.

कलिङ्गस्तामलिंपश्च पर्हनाधिपतिस्तथा ।
 एते चान्ये च बहवो नानाजनपदेश्वराः ॥ ६४ ॥
 तदर्थमागता भद्रे शशियाः प्रथिता भुवि ।
 एते भेत्यन्ति विक्रान्तास्त्वदर्थे लक्ष्यमुत्तम् ।
 विद्येत य इदं लक्ष्यं वरयेथाः शुभे द्य तम् ॥ ६५ ॥

THIRD SECTION.

वैशम्पायन उवाच

ते लङ्कातः कुरुडलिनो युवानः परस्परं स्पर्षमाना नरेन्द्राः ।
 अस्तं बलं चात्मनि मन्यमानाः सर्वे समुपेतुरुदायुधास्ते ॥६६॥
 रूपेण वीर्येण कुलेन चैव शीलेन विजेन च यौवनेन ।

¹ Kalinga is properly the name of a country, here put for its king. It was the portion of the Coromandel coast north of Drávira, or Madras, extending towards the mouths of the Ganges, from which it was separated by the kingdom next named. This part of the coast has always been, and is still known to the people on the east of the Bay of Bengal, from Burmah to Java, as Kling.

² Tamalipita, or Támrálipta, also used for the name of its Raja, is the country immediately on the west of the Bhágirathí—Tamlook, Hijjalee, and Midnapur.

³ Pattana means, properly, any city; which, or the districts of which, is here intended, is uncertain. It was applied to the capital of the Guzerat Princes, but at a subsequent date. At this period, Krishná was regent of Guzerat, and his capital was Dwáráká. At present, the name is given to the principal commercial city of Behar, or Patna. But the capital of Magadha, or Behar, at this time was Rajgriha, the traces of which are still visible at Rajgarh, amongst the hills between Patna and Gaya. The Raja of Rajgriha was Jarasandha, who was afterwards slain by Krishná. A number of names have been omitted; as the list is little better than a barren catalogue, and is more tedious than interesting.

समिद्धदर्पा मदवेगभिन्ना मत्ता यथा हैमवता गजेन्द्राः ॥ ६७ ॥
 परस्परं स्पर्षया प्रेष्टमाणाः सङ्कल्पजेनाभिपरिभूताङ्गाः ।
 कृष्णा ममैवेत्यभिभाषमाणा नृपासनेभ्यः सहसोदतिष्ठन् ॥ ६८ ॥
 ते शृचिया रङ्गताः समेता जिगीषमाणा दुपदात्मजां ताम् ।
 चकाशिरे पर्वतराजकन्यामुमां यथा देवगणाः समेताः ॥ ६९ ॥
 कन्दर्पवाणाभिनिपीडिताङ्गाः कृष्णागत्तस्ते हृदयैनरेन्द्राः ।
 रङ्गावतीर्णा दुपदात्मजार्थं द्वेषं प्रचकुः सुहदोऽपि तत्र ॥ ७० ॥
 अथाययुद्देवंगणा विमानै स्थादित्या वसंवोऽथाग्निनौ च ।
 साध्याश्च सर्वे मरुतस्तथैव यमं पुरस्कृत्य धनेश्वरं च ॥ ७१ ॥
 दैत्याः सुपर्णाश्च महोरगांश्च देवर्षयो गुरुक्चारणाश्च ।

¹ Kandarpa is a name of the Hindu Cupid.

² Devagānas. Hindu mythology enumerates various *garūpas*, companies or troops of inferior divinities; some of whom are frequently, others but rarely, introduced. The *Rudras* are eleven in number, personifications of Śiva, and attendants upon him. The *Ādityas* are twelve suns; that is, they represent the sun as presiding over each month of the year.

³ The *Varus* are eight divinities who are chiefly known as attendants upon Indra. The *Āśvinas* are two, the twin sons of *Sūrya*, or the sun by his wife *Sanjīvā* transformed to a mare; whence their appellation, from *Āśvā*, 'a mare.' They are also represented by two stars forming the first of the lunar asterisms. The *Sādhyas* are the personified prayers and rites of the *Vedas*.

⁴ The *Maruts*, or Winds, are forty-nine in number; and are appropriately attendants upon Indra, as king of the firmament.

⁵ The *Daityas* are the first-born sons of *Kaśyapa*, by *Diti* daughter of *Daksha*. They are the *Titans* and Giants of Hindu mythology.

⁶ *Suparṇa*, more frequently called *Garuda*, was born to *Kaśyapa* by *Vinatī*. He is the king of the feathered tribes, and the remorseless enemy of the serpent race.

⁷ The *Uragas* are the *Nēgaras*, by whom *Pāśādī* is inhabited.

⁸ *Devarshis*, or *Deva rishis*, are sages of a divine origin, but leading a life of penance and devotion, principally on earth.

⁹ *Guhyakas* and *Chāraṇas* are inferior divinities, attendant upon *Kuvera*, the god of wealth.

विश्वावसुर्नारदपर्वती च गन्धर्वमुख्याः सहसास्तरोभिः ॥७२॥
 हलायुधस्तत्र जनार्दनश्च वृषांयन्धकाश्चैव यथाप्रधानम् ।
 प्रेषां स्म चक्रुर्यदुपुङ्गवास्ते स्थिताश्च कृष्णस्य मते महान्तः ॥७३
 हष्टातु तान् महगजेन्द्ररूपान् पञ्चाभिपद्मानिव वारणेन्द्रान् ।
 भस्मावृताङ्गानिव हृष्वाहान् कृष्णः प्रदध्यौ यदुवीरमुख्यः ॥७४
 शशंस रामाय युधिष्ठिरं स भीमं सजिष्ठुं च यमौ च वीरौ ।
 शनैः शनैस्तान् प्रसमीक्ष्य रामो जनार्दनं प्रीतमना ददर्श ॥७५
 अन्ये तु वीरा नृपपुचपौचाः कृष्णागतैर्नेचमनः स्वभावैः ।

¹ Vishvārasu is one of the chief of the *Gandharvas*, who are presently named, and who are the singers and musicians of the court of Indra.

² Nārada, a divine sage, according to some accounts the son of Brahmā. He is always represented as carrying a *Vīra* or lute; and one legend affirms his having been, in one of his births, the chief of the heavenly musicians or *Gandharvas*. Considered as a real person, he may have been an early teacher of musical science.

³ Parvata is a divine *Rishi*; of whom little is known, except that he is called a son of Kaśyapa. He is usually named together with Nārada.

⁴ The *Apsarass* are the nymphs of Indra's heaven. In one age they were the daughters of Kaśyapa; in another, they were produced, like Aphrodite, from the waves of the ocean, when it was churned for ambrosia. Several of these ladies make a distinguished figure in the poetry and drama of the Hindus. See the *Vikramorvāśi*.

⁵ Halīyudha, a name of Balarūma, the elder brother of Krishnā, having the shaft of a plough (*hala*) for his weapon (*āyudha*).

⁶ Janārddana, a name of Krishnā, who receives the adoration (*arddha*) of mankind (*jana*).

⁷ Vrishnis and Andhakas, two branches of the Yādava family; of which Krishnā represented the more important, though not the senior branch. The Vrishnis descended from Vrishā the son of Madhu; descended from Sahaśajit, the eldest son of Yādū. There is also a Vrishni, who, with Andaka, is a son of Satwata, a descendant of Kroshtri, the second of the sons of Yādū. The Yādavas, Jadavas, Jados, or Jats, are a race widely spread throughout India. The principal branches were formerly settled in the west of Malwa, Rajputana, and Guzerat. The Jharejas of Cutch pretend to be of Yādava origin; so do the Jats of Bhurtpore; and even the Hindu Rajas of Mysore claim to spring from this race.

⁸ Rāma is here intended for Balarūma.

आयच्छमाना दहशुने तान् वै सन्दृष्टनाच्छ्रद्धामनेचाः ॥७६
 तथैव पार्थाः पृथुवाहवस्ते वीरी यमौ चैव महानुभावौ ।
 तां द्रौपदीं प्रेष्य तदा स्म सर्वे कन्दर्पवाण्णाभिहता बभूवुः ॥७७॥
 देवर्षिंगम्भर्वसमाकुलं तस्मुपर्णेनागामुरसिंहजुषम् ।
 दिव्येन गन्येन समाकुलं च दिव्यैश्च पुष्पैरवकीर्यमाणम् ॥७८॥
 महास्वनैर्दुन्दुभिनादितैश्च बभूव तत्सङ्कुलमनारीक्षम् ।
 विमानसव्वाधमभूत् समन्नात् सवेणुवीणापणवानुनादम् ॥७९
 ततस्तु ते राजगणाः क्रमेण कृष्णानिमित्तं कृतविक्रमाश्च ।
 सकर्णदुर्योधनशत्वशत्यद्रौणायनिक्राश्चसुनीयवक्ताः ॥८०॥
 कलिङ्गवङ्गाधिपपाराङ्गपौरुषा विदेहराजो यवनाधिपश्च ।

^१ *Auras*, the same as *Daitys* or *Titans*, enemies of the *Suras* or gods.

² *Sidhis*. These are celestial beings, who are said to people the atmospheric regions beyond the orbit of the sun.

³ *Silwa*, the name of a king as well as of a country, somewhere in the west of India. *Silva* is king of the *Madras*, a people of the *Punjab*, whose capital was *Sakna*, the *Sangala* apparently destroyed by Alexander. He is one of the principal leaders and warriors of the party of Duryodhana.

⁴ *Drauksiyani*, the son of *Druva*, the patronymic of *Aiswaththaman*, of whom mention has already been made.

⁵ *Kritha*, *Sunitha*, and *Vakra*, are names of princes of whom nothing particular is known.

⁶ *Banga* applies not to Bengal in the modern acceptation, but to the districts north of the *Bhagirathi*—*Jessore*, *Krishnagar*, &c.

⁷ *Pändyo* is a part of the south of the peninsula of which *Madura* was the capital. It was a state of great political power for some centuries before, and after the Christian era. It was well known to the Romans, as the kingdom of King *Pandion*, who is said to have sent ambassadors, on two different occasions, to *Augustus Caesar*. It seems to have sunk into insignificance under the ascendancy of the *Chola* Rajas, about the 7th or 8th century.

⁸ *Videha* is the modern province of *Tirhoot*.

⁹ The King of the *Yavanaz*, or *Greeks*, is not so impossible a competitor at *Dranpadi's* *Swayameera* as might be supposed; at least, according to the notions of the author of the *Mahâbhârata*, to whom the *Greeks* of *Bactria*, and the provinces bordering on the *Iodna*, were

अन्ये च नानानृपपुच्चपौचा राष्ट्राधिपाः पङ्कजपत्नेचाः ॥८१॥
 किरीटहाराङ्गदचक्रवालैर्विभूषिताङ्गाः पृथुवाहवस्ते ।
 अनुक्रमं विक्रमसञ्चयुक्ता बलेन वीर्येण च नर्दमानाः ॥८२॥
 तत्कार्मुकं संहननोपपन्नं सज्जं न शेकुर्मनसा पि कर्तुम् ।
 ते विक्रमनाः स्फुरता हृदेन विद्युत्प्रभाणा धनुषा नरेन्द्राः ॥८३॥
 विचेष्टमाना धरणीतलस्था यथावलं शैस्यगुणक्रमात् ।
 गतौजसः सप्तकिरीटहारा विनिश्चसनाः शमयाच्चभूवुः ॥८४॥
 हाहाकृतं तद्दनुषा हृदेन विस्तहाराङ्गदचक्रवालम् ।
 कृष्णानिमित्तं विनिवृत्तकामं राजा तदा मरडलमार्हमासीत् ॥८५॥
 सर्वान् नृपांस्तान् प्रसमीक्ष्य कर्णे धनुर्धराणां प्रवरो जगाम ।
 उदृत्य तूर्णे धनुरुद्यतं तस्तज्यं चकाराशु युयोज वाणान् ॥८६॥
 दृष्टा सूतं मेनिरे पाणुपुचा भिस्ता नीतं लक्ष्यवरं धरायाम् ।
 धनुर्धरा राजकृतप्रतिज्ञमत्यग्निसोमार्कमथार्कपुचम् ॥८७॥
 दृष्टा तु तं द्रौपदी वाक्यमुच्चैर्जगाद नाहं वरयामि सूतम् ।
 सामर्वहासं प्रसमीक्ष्य सूर्यं तत्याज कर्णः स्फुरितं धनुस्तत् ॥८८॥

were probably familiar. The Asiatics have always applied to the Greeks, names evidently derived from their Asiatic residence, or Ionians. Even as late as the ninth century, when the Greek writers and the Greek empire were well known to the Mohammedans, the Greeks were called *Yunánis*. *Yavan* is derived from the same term, which, as written in Hebrew characters, may be read either *Ion* or *Iavan*, according to the vowel-points. So, in its Pali form, the word is *Yona* or *Jona*; as the edict of Asoka, upon the rocks of Orissa and Guzerat, records the name of Antiochus, the *Yona* or *Jona Raja*. A curious additional proof that the Greeks are intended by the word *Yavanas*, occurs in the example of a rule of Sanskrit Grammar for the application of the present participle of the *ātmāne-pada*: it is, *Śayánā bhunjate Yavānāḥ*, 'The *Yavanas* eat sleeping,' i.e. recumbent; a posture likely to have attracted notice, as quite different from the attitude in which, as far as we have reason to believe, any Asiatic people took their food.

एवं तेषु निवृत्तेषु क्षत्रियेषु समन्ततः ।
 चेदीनामधिपो वीरो बलवानन्तकोपमः ॥ ८९ ॥
 दमघोषसुतो धीरः शिशुपालो महामतिः ।
 धनुरादायमानस्तु जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ९० ॥
 ततो राजा महावीर्यो जगासन्धो महाबलः ।
 धनुषो भ्यासमागत्य तस्थी गिरिरिवाचलः ॥ ९१ ॥
 धनुषा पीड्यमानस्तु जानुभ्यामगमन्महीम् ।
 तत उत्थाय राजा स स्वराष्ट्राण्यभिजग्निवान् ॥ ९२ ॥
 ततः शस्यो महावीर्यो मद्राजो महाबलः ।
 तदपारोप्यमाणस्तु जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ९३ ॥
 तस्मिंस्तु सम्भान्तजने समाजे निक्षिप्तवादेषु जनाधिपेषु ।
 कुन्तीसुतो जिष्णुरियेष कर्तुं सज्जं धनुस्तत् सशरं प्रवीरः ॥ ९४ ॥

FOURTH SECTION.

वैशम्पायन उवाच

यदा निवृत्ता राजानो धनुषः सज्जकर्मणः ।
 अथोदतिहिंस्माणं मध्याज्जिष्णुरुदारथीः ॥ ९५ ॥

¹ Śīmupāla, the son of Damaghosha, king of Chedi, the modern Chandail and Boglekand, had for his mother Śrūtadevī, sister of Vasudeva; and was, therefore, first-cousin of Krishnā, to whom he was, nevertheless, the implacable enemy, and by whom he was at last slain.

² Jarīsandha was king of Rajgriha, in Behar. He was the enemy of Krishnā, but was at last killed by him, with the assistance of Bhīma and Arjuna.

उदकोशन् विप्रमुख्या विधुन्वन्तो जिनानि च ।
 दृष्टा सम्प्रस्थितं पार्थमिन्द्रकेतुसमप्रभम् ॥ ९६ ॥
 केचिदासन् विमनसः केचिदासन् मुदान्विताः ।
 आहुः परस्परं केचिन्निपुणा बुद्धिजीविनः ॥ ९७ ॥
 यत्कर्म शत्यप्रमुखैः श्वचियैलोकविश्रुतैः
 नानतं बलवद्विर्हि धनुर्वेदपरायणैः ॥ ९८ ॥
 तत्कर्यं त्वकृतास्त्वेण प्राणतो दुर्बलीयसा ।
 वदुमाचेण शक्यं हि सज्यं कर्तुं धनुर्दिंजाः ॥ ९९ ॥
 अवहास्या भविष्यन्ति ब्राह्मणाः सर्वराजसु ।
 कर्मण्यस्मिन्दसंसिद्धे चापलादपरीक्षिते ॥ १०० ॥
 यद्येष दर्पाद्वर्षाद्वाप्यथ ब्राह्मणचापलात् ।
 प्रस्थितो धनुरायन्तुं वार्यतां साधु मागमत् ॥ १०१ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः

नावहास्या भविष्यामो न च लाघवमास्थिताः ।
 न च विद्विष्टां लोके गमिष्यामो महीक्षिताम् ॥ १०२ ॥
 केचिदाहुर्युवा श्रीमान् नागराजकरोपमः ।
 पीनस्कन्धोरुवाहुश्च धीर्येण हिमवानिव ॥ १०३ ॥
 सिंहखेलगतिः श्रीमान् महनागेन्द्रविक्रमः ।
 सम्भाव्यमस्मिन् कर्मदमुत्साहाच्चानुमीयते ॥ १०४ ॥
 शक्तिरस्य महोस्साहा न स्वशक्तः स्वयं व्रजेत् ।
 न च तद् विद्यते किञ्चित् कर्म लोकेषु यद् भवेत् ।

ब्राह्मणानामसाध्यं च नृषु संस्थानचारिषु ॥ १०४ ॥
 अभक्षा वायुभक्षाश्च फलाहारा हृष्टवताः ।
 दुर्बला अपि विप्रा हि बलीयांसः स्वतेजसा ॥ १०५ ॥
 ब्राह्मणो नावमन्तव्यः सदसदा समाचरन् ।
 सुखं दुःखं महडुस्तं कर्म यत्समुपागतम् ॥ १०६ ॥
 जामदग्नेन रामेण निर्जिताः क्षत्रिया युधि ।
 पीतः समुद्रो गस्त्येन अगाधो ब्रह्मतेजसा ॥ १०७ ॥
 तस्माद्वाल्लु सर्वे च वदुरेष धनुर्महान् ।
 आरोपयतु शीघ्रं वै तथेत्यूचुर्द्विजर्थभाः ॥ १०८ ॥
 एव तेषां विलपतां विप्राणां विविधा गिरः ।
 अर्जुनो धनुषो भ्यासे तस्यौ गिरिरिकाचलः ॥ १०९ ॥
 स तद् धनुः परिक्षम्य प्रदक्षिणमथाकरोत् ।
 प्रणम्य शिरसा देवमीशनं वरदं प्रभुम् ।
 कृष्णं च मनसा कृता जगृहे चार्जुनो धनुः ॥ १११ ॥
 यत्पार्थिवैः क्राणसुनीथवक्ते राधेयदुर्योधनशत्यशत्वैः ।
 तदा धनुर्वेदपर्वैर्नसिंहैः कृतं न सज्जं महतोः पि यत्नात् ॥ ११२ ॥
 तदर्जुनो वीर्यवतां सदर्पस्तदैन्द्रिरिन्द्रावरजप्रभावः ।

¹ Jamadagnya is the son of Jamadagni, or Parasurama, of whom mention has been made before; who, though a Brahman, exterminated the Kshatriyas, or warrior race.

² Agastya is a celebrated person in Hindu legend. He is fabled to have prostrated the Vindhya mountain, as well as to have drunk the ocean dry. The traditions of the South of India ascribe to him a principal share in the formation of the Tamil language and literature; and the general tenor of the legends relating to him denotes his having been instrumental in the introduction of the Hindu religion and civilization into the Peninsula.

³ Deva is here intended for Indra, the god of the firmament, and the father of Arjuna.

सज्जं च चक्रे निमिषान्तरेण शरांश्च जयाह दशार्द्दसह्यान् ॥ ११३ ॥
 विष्वाध लक्ष्यं निपपात तच्च छिद्रेण भूमी सहसा तिविष्म ।
 ततो नतीष्मे च बभूव नादः समाजमध्ये च महान् निनादः ।
 पुर्णाणि दिव्यानि वर्षे देवः पार्थस्य मूर्छि द्विषतां निहन्तुः ॥ ११४ ॥
 चैलानि विष्वधुस्तत्त्वं ब्राह्मणां सहस्रशः ।
 विलक्षितास्तात्त्वं कुर्वा हाकारांश्च सर्वशः
 न्यपतंशाच नभसः समनात् पुर्णवृष्टयः ॥ ११५ ॥
 शताङ्गानि च तूर्णाणि वादकाः समवादयन् ।
 सूतमागधसङ्काश व्यस्तवृस्तत्त्वं सुस्वराः ॥ ११६ ॥
 तं हृष्टा दुपदः प्रीतो बभूव रिपुसूदनः ।
 सह सैन्यैश्च पार्थस्य साहाय्यार्थमियेष सः ॥ ११७ ॥
 तस्मिंस्तु शक्ते महति प्रवृद्धे युधिहिरो धर्मभृतां वरिष्ठः ।
 आवासमेवोपजगाम शीर्षं सार्द्धं यमाभ्यां पुरुषोत्तमाभ्याम् ॥ ११८ ॥
 विष्म तु लक्ष्यं प्रसमीक्ष्य कृष्णा पार्थं च शक्तप्रतिमं निरीक्ष्य ।
 आदाय शुक्रावरमात्यदाम जगाम कुन्तीसुतमुत्स्मयन्ती ॥ ११९ ॥
 स तामुपादाय विजित्य रङ्गे द्विजातिभिस्तैरभिपूज्यमानः ।
 रङ्गान्निरक्रमद्विन्यकर्मा पत्न्या तया चार्यनुगम्यमानः ॥ १२० ॥

¹ Sutas and Magadhas are professional heralds and bards.

FIFTH SECTION.

वैशम्यायन उवाच

तस्मै दिसति कन्या॑ तु ब्राह्मणाय तदा नृपे ।
 कोप आसीन्महीपानामालोक्यान्योन्यमन्तिकात् ॥ १२१ ॥

अस्मानयमतिक्रम्य तृणीकृत्य च सङ्गतान् ।
 दातुमिद्धति विप्राय द्रौपदी॑ योषितां वराम् ॥ १२२ ॥

अवरोद्येह वृक्षं तु फलकाले निपात्यते ।
 निहन्मैनं दुराभानं योऽयमस्मान् न मन्यते ॥ १२३ ॥

न दर्हन्त्येष सन्मानं नापि वृद्धक्रमं गुणैः ।
 हन्मैनं सह पुच्छं दुराचारं नृपद्विषम् ॥ १२४ ॥

अयं हि सर्वानाहूय सलकृत्य च नराधिपान् ।
 गुणवद्वोजयिता च ततः पश्चात्त मन्यते ॥ १२५ ॥

अस्मिन् राजसमावाये देवानामिव सत्ये ।
 किमयं सहशं कश्चिच्चुपतिं नैव हृष्वान् ॥ १२६ ॥

न च विप्रेष्वधीकारो विद्यते वरणं प्रति ।
 स्वयंवरः क्षवियाणामितीयं प्रथिता श्रुतिः ॥ १२७ ॥

अथवा यदि कन्येयं न च कश्चिच्चुभूषति ।
 अग्नावेनां प्रतिष्ठिय याम राष्ट्राणि पार्थिवाः ॥ १२८ ॥

ब्राह्मणो यदि चापत्याल्लोभादा कृतवानिदम् ।
 विप्रियं पार्थिवेन्द्राणां नैष वद्यः कथञ्चन ॥ १२९ ॥

ब्राह्मणार्थं हि नो राज्यं जीवितं हि वसूनि च ।
 पुचपौचं च यच्चान्यदस्माकं विद्यते धनम् ॥ १३० ॥
 अवमानभयाच्चैव स्वर्धमेस्य च रक्षणात् ।
 स्वयंवराणामन्येषां मा भूदेवंविधा गतिः ॥ १३१ ॥
 इत्युक्ता राजशार्दूला दृष्टाः परिघबाहवः ।
 द्रुपदं तु जिधांसन्तः सायुधाः समुपाद्रवन् ॥ १३२ ॥
 तान् गृहीतशरावापान् कुद्वानापततो वहून् ।
 द्रुपदो वीक्ष्य सन्नासाद्वासणाञ्चरणं गतः ॥ १३३ ॥
 वेगेनापततस्तांस्तु प्रभिन्नानिव वारणान् ।
 पारदुपुचौ महेष्वासौ प्रतियातावरिन्द्रमौ ॥ १३४ ॥
 ततः समुन्पेतुरुदायुधास्ते महीक्षितो बडतलाङ्गुलिच्चाः ।
 जिधांसमानाः कुरुराजपुचावर्मण्यन्तो जैनभीमसेनौ ॥ १३५ ॥
 ततस्तु भीमो द्वुतभीमकर्मा महाबलो बज्रसमानसारः ।
 उत्पाद्य दोर्यां द्रुममेकवीरो निष्प्रव्यामास यथा गजेन्द्रः ॥ १३६ ॥
 तं वृक्षमादाय रिपुप्रमाणी दरहीव दरहं पितृराज उयम् ।
 तस्यौ समीपे पुरुषवैभस्य पार्थस्य पार्थः पृष्ठुरीर्थबाहुः ॥ १३७ ॥
 तत्प्रेक्ष्य कर्मातिमनुष्यबुद्धिर्जिष्णुः स हि भानुरचिन्त्यकर्मा ।
 विसिस्मिये चापि भयं विहाय तस्यौ धनुर्गृह्य महेन्द्रकर्मा ॥ १३८ ॥
 तत्प्रेक्ष्य कर्मातिमनुष्यबुद्धिर्जिष्णोः सहभानुरचिन्त्यकर्मा ।
 दामोदरो भातरमुयवीर्यं हलायुधं वाक्यमिदं बभाषे ॥ १३९ ॥
 य एष सिंहर्षभेलगामी महङ्गनुः कर्षति तालमाचम् ।

¹ Dāmodara is a name of Krishnā.

एषोऽर्जुनो नाच विचार्यमस्ति यद्यस्मि सङ्कर्षण वासुदेवः ॥ १४० ॥
 यस्त्वेष वृक्षं तरसा वभज्य राजा निकारे सहसा प्रवृत्तः ।
 वृकोदराचान्य इहैतद्य कर्तुं समर्थः समरे पृथिव्याम् ॥ १४१ ॥
 योऽसौ पुरस्तात् कमलायताक्षस्तनुर्महासिंहगतिर्विनीतः ।
 गौरः प्रलच्छोच्चुलचारुधोणो विनिःसृतः सोऽच्युत धर्मपुच्छः ॥ १४२ ॥
 यी तौ कुमाराविव कार्त्तिकेयौ द्वावाश्चिनेयाविति मे वितर्कः ।
 मुक्ता हि तस्माज्जनुवेशमदाहान्मया श्रुताः पाण्डुसुताः पृथा च ॥ १४३ ॥
 तमब्रवीच्चिर्जलतोयदाभो हलायुधो नन्तरं प्रतीतः ।
 ग्रीतोऽस्मि हृष्टा हि पितृस्वसारं पृथां विमुक्तां सह कौरवायैः ॥ १४४ ॥

SIXTH SECTION.

वैशम्यायन उवाच

अजिनानि विधुन्वन्तः करकांश्च द्विजर्येभाः ।
 ऊचुस्ते भीर्न कर्त्तव्या वर्य योत्स्यामहे परान् ॥ १४५ ॥
 तानेवं वदतो विप्रानर्जुनः प्रहसन्निव ।
 उवाच प्रेषका भूत्वा यूर्यं तिष्ठथ पार्वतः ॥ १४६ ॥
 अहमेनानजिस्तायैः शतशो विकिरच्छैः ।
 वारयिष्यामि सङ्कुद्धान् मन्त्रैराशीविषानिव ॥ १४७ ॥

¹ The Pāñdavas, with their mother, were residing in a cottage constructed of shell lac, which was privily set fire to by the agents of Duryodhana. Information of his design having been previously conveyed to the Pāñdavas by Vidura, they secretly effected their escape. A general belief prevailed that they had perished in the flames.

इति तद्वनुरानम्य शुल्कावाप्तं महाबलः ।
 भाषा भीमेन सहितस्तस्यौ गिरिरिवाचलः ॥ १४८ ॥
 ततः कर्णमुखान् दृष्टा क्षचियान् युद्धदुर्मेदान् ।
 सम्पेततुरभीतौ तौ गजौ प्रति गजानिव ॥ १४९ ॥
 ऊचुष्म वाचः पर्वास्ते राजानो युयुत्सवः ।
 आहवे हि द्विजस्यापि वधो हृष्टे युयुत्सतः ॥ १५० ॥
 इत्येवमुक्ता राजानः सहसा दुद्वुर्दिजान् ।
 ततः कर्णो महातेजा जिष्ठां प्रति ययौ रणे ॥ १५१ ॥
 युद्धार्थी वासिताहेतोर्गेजः प्रति गजं यथा ।
 भीमसेनं ययौ शत्यो मद्राणामीश्वरो बली ॥ १५२ ॥
 दुर्योधनादयः सर्वे ब्राह्मणैः सह सङ्कृताः ।
 मृदुपूर्वमयलेन प्रत्ययुध्यस्तदाहवे ॥ १५३ ॥
 ततो जुनः प्रत्यविध्यदापतन्तं शितैः शैः ।
 कर्णं वैकर्तनं श्रीमान् विकृथ बलवद्वनुः ॥ १५४ ॥
 तेषां शराणां वेगेन शितानां तिग्मतेजसाम् ।
 विमुहमानो राघेयो यत्नात् तमनुधावति ॥ १५५ ॥
 तावुभावयनिर्देश्यौ लाघवाज्जयतां वरौ ।
 अयुधेतां सुसंरब्धावन्योन्यविजिगीषिणौ ॥ १५६ ॥
 कृते प्रतिकृतं पश्य पश्य वाहुबलं च मे ।
 इति शूरार्थवचनैस्भाषेतां परस्परम् ॥ १५७ ॥
 ततो जुनस्य भुजयोवीर्यमप्रतिमं भुवि ।
 ज्ञात्वा वैकर्तनः कर्णः संरब्धः समयोधयत् ॥ १५८ ॥

अर्जुनेन प्रयुक्तांस्तान् वाणान् वेगवतस्तदा ।
प्रतिहत्य ननादोद्वैः सैन्यानि तदपूजयन् ॥ १५९ ॥

कर्ण उवाच

तुथामि ते विप्रमुख्य भुजवीर्यस्य संयुगे ।
अविषादस्य चैवास्य शस्त्रास्त्रविजयस्य च ॥ १६० ॥
किं त्वं साक्षाद्बुर्वेदो रामो वा विप्रसत्तम ।
अथ साक्षाद्बर्हियः साक्षाद्बा विष्णुरच्युतः ॥ १६१ ॥
आत्मप्रज्ञादनार्थं वै ब्रह्मवीर्यमपाश्रितः ।
विप्ररूपं विधायेद मन्ये मां प्रतियुध्यसे ॥ १६२ ॥
न हि मामाहवे कुद्धमन्यः साक्षाद्बचीपतेः ।
पुमान् योधयितुं शक्तः पाण्डवाद्बा किरीटिनः ॥ १६३ ॥
तमेवं वादिनं तच फाल्गुनः प्रत्यभाषत ।
नास्मि कर्णं धनुर्वेदो नास्मि रामः प्रतापवान् ॥ १६४ ॥
ब्राह्मणोऽस्मि युधा श्रेष्ठः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
ब्राह्मे पौरन्दरे चाल्मि निहितो गुरुशासनात् ।
स्थितोऽस्यद्य रणे जेतुं तां वै वीर स्थिरो भव ॥ १६५ ॥

SEVENTH SECTION.

वैशम्यायन उवाच

एवमुक्तस्तु राधेयो युद्धात् कर्णो न्यवर्तत ।
 ब्राह्मं तेजस्तदा जयं मन्यमानो महारथः ॥ १६६ ॥
 अपरस्मिन् रणोद्देशे वीरो शत्यवृकोदरौ ।
 बलिनौ युद्धसम्पन्नौ विद्यया च बलेन च ॥ १६७ ॥
 अन्योन्यमाहृयनौ तु महाविव महागजौ ।
 मुष्टिभिर्जानुभिष्ठैव निघ्नतावितरेतरम् ॥ १६८ ॥
 प्रकर्षणाकर्षण्योरभ्याकर्षविकर्षणैः ।
 आचर्षतुरन्योन्यं मुष्टिभिष्ठापि जग्नतुः ॥ १६९ ॥
 ततश्चटचटाशच्चः सुधोरो त्यभवत् तयोः ।
 पाषाणसम्यातनिनैः प्रहारेभिजग्नतुः ॥ १७० ॥
 मुहूर्ते तौ तदा न्योन्यं समरे पर्यकर्षताम् ।
 ततो भीमः समुत्स्थिष्य बाहुभ्यां शत्यमाहवे ।
 अपातयत् कुरुत्तेष्ठो ब्राह्मणा जहसुस्तदा ॥ १७१ ॥
 तचाश्चर्यं भीमसेनश्चकार पुरुषवैभः ।
 यच्छत्यं पातितं भूमी नावधीदलिनं बली ॥ १७२ ॥
 पातिते भीमसेनेन शत्ये कर्णे च शङ्किते ।
 शङ्किताः सर्वराजानः परिव्रुद्धोदरम् ॥ १७३ ॥
 ऊचुश्च सहितास्तच साधिमौ ब्राह्मणर्थभौ ।

विज्ञायेतां क्षजन्मानौ ज्ञनिवासौ तथैव च ॥ १७४ ॥
 को हि राधासुतं कर्णे शक्तो योधयितुं रणे ।
 अन्यच रामाद्वौणाद्वा पाराडवाद्वा किरीटिनः ॥ १७५ ॥
 कृष्णाद्वा देवकीपुत्रात् कृपाद्, पि शरद्वतः ।
 को वा दुर्योधनं शक्तः प्रतियोधयितुं रणे ॥ १७६ ॥
 तथैव मद्राधिपतिं शत्यं बलवतां वरम् ।
 बलदेवाद्वै वीरात् पाराडवाद्वा वृकोदरात् ॥ १७७ ॥
 वीराद्वृद्योधनाद्वा न्यः शक्तः पातयितुं रणे ।
 क्रियतामवहारो स्माद्युज्ञाद्वाह्नेणसंवृतात् ॥ १७८ ॥
 ब्राह्मणा हि सदा रक्ष्याः सापराधा पि नित्यदा ।
 अथैनानुपलभ्येह पुनर्योत्स्याम हृष्टवत् ॥ १७९ ॥
 तांस्तथावादिनः सर्वान् प्रसमीक्ष्य क्षितीश्वरान् ।
 अथान्यान् पुरुषांश्चापि कृत्वा तत्कर्म संयुगे ॥ १८० ॥

वैशम्पायन उवाच

तत्कर्म भीमस्य समीक्ष्य कृष्णः कुन्तीसुतो तौ परिशङ्कमानः ।
 निवारयामास महीपतींस्तान् धर्मेण लब्धेत्यनुनीय सर्वान् ॥ १८१ ॥
 एवं ते विनिवृत्तास्तु युज्ञाद्युज्ञविशारदाः ।
 यथावासं ययुः सर्वे विस्मिता राजसत्त्वमाः ॥ १८२ ॥
 वृत्तो ब्रह्मोत्तरो रङ्गः पाञ्चाली ब्राह्मणैर्वृता ।
 इति ब्रुवन्तः प्रययुर्ये तचासन् समागताः ॥ १८३ ॥
 ब्राह्मणैस्तु प्रतिच्छन्नौ रौरवाजिनवासिभिः ।

कृच्छ्रेण जग्मतुस्तौ तु भीमसेनधनञ्जयौ ॥ १८४ ॥
 विमुक्तौ जनसञ्चाधाद्यज्ञुभिः परिविक्षतौ ।
 कृष्णया नुगतौ तच नृवीरी तौ विरेजतुः ।
 पौर्णमास्यां घनैर्मुक्तौ चन्द्रसूव्याविवोदितौ ॥ १८५ ॥
 तेषां माता बहुविधं विनाशं पर्यचिनायत् ।
 अनागच्छत्सु पुच्छु भैस्यकाले भिगच्छति ।
 धार्त्तराष्ट्रैहता न सुर्विज्ञाय कुरुपुङ्गवाः ॥ १८६ ॥
 मायान्वितैर्वा रक्षोभिः सुधोरैर्हृदैरिभिः ।
 विपरीतं भातं जातं व्यासस्यापि महात्मनः ॥ १८७ ॥
 इत्येवं चिनयामास सुतस्त्रेहावृता पृथा ।
 ततः सुप्रजनप्राये दुर्दिने मेघसम्मुते ॥ १८८ ॥
 महत्यथापराह्णे तु घनैः सूर्य इवावृतः ।
 ब्राह्मणैः प्राविशत् तच जिष्णुभैर्गववेशम तत् ॥ १८९ ॥

॥ इति द्रौपदीस्वयंवरः ॥

¹ The name of the potter at whose house the Pāṇḍavas lodged.

द्रौपदीहरणम्

FIRST SECTION.

वैशम्यायन उवाच

तस्मिन् बहुमृगे राये अटमाना महारथाः ।
काम्यके भरतश्चेष्टा विजहृस्ते यथा मराः ॥ १ ॥
प्रेक्षमाणा बहुविधान् वनोहेशान् समन्ततः ।
यथर्तुकालस्याच्च वनराजीः सुपुष्पिताः ॥ २ ॥
पाण्डवा मृगयाशीलाश्चरन्तस्तन्महद्वनम् ।
विजहृस्त्वप्रतिमाः कञ्चित् कालमस्त्वद्म ॥ ३ ॥
ततस्ते यौगपद्येन ययुः सर्वे चतुर्दिशम् ।
मृगयां पुरुषव्याघ्रा ब्राह्मणार्थं परन्तपाः ॥ ४ ॥
द्रौपदीमात्रमे न्यस्य तृणंविन्दोरनुज्ञया ।
महर्वेहीप्रितपसो धौम्यस्य च पुरोधसः ॥ ५ ॥

¹ Kāmyaka is the name of the forest in which the Pāñcavas passed the time of their exile. It is sometimes described as situated on the banks of the Saraswati river: but it must have extended more to the west, or towards the confluence of the Sutlej and the Indus.

² Trīśavindu was originally a king, but became a Rishi. He was amongst the Brāhmins and ascetics who had followed the Pāñcavas into exile.

³ Dhaumya is called the younger brother of Devala, also a celebrated saint, but whose parentage is variously described. Dhaumya had become the *Purohita* or family priest of the Pāñcavas, at their solicitation. There is one great sage of the name, who had iron teeth; but he was a different person.

ततस्तु राजा सिन्धूनां वार्ष्णेयचिर्महायशः ।
 विवाहकामः शास्त्रेयान् प्रयातः सोऽभवत् तदा ॥ ६ ॥
 महता परिवर्हण राजयोग्येन संवृतः ।
 राजभिर्वहुभिः सार्षमुपायात् काम्यकं च सः ॥ ७ ॥
 तत्पापश्यत् प्रियां भार्यां पाण्डवानां यशस्विनीम् ।
 तिष्ठन्तीमाश्रमद्वारि द्रौपदीं निर्जने वने ॥ ८ ॥
 विभाजमानां वपुषा विभर्तीं रूपमुहमम् ।
 भाजयन्तीं वनोहेशं नीलाभमिव विद्युतम् ॥ ९ ॥
 अप्सरा देवकन्या वा माया वा देवनिर्मिता ।
 इति कृत्वा ऋलिं सर्वे दहशुस्तामनिन्दिताम् ॥ १० ॥
 ततः स राजा सिन्धूनां वार्ष्णेयचिर्जयदृष्टः ।
 विस्मितस्त्वनवद्याङ्गीं हष्टा तां दुष्टमानसः ॥ ११ ॥
 स कोटिकास्यं राजानमन्वीत् काममोहितः ।
 कस्य लेषा नवद्याङ्गी यदि वापि न मानुषी ॥ १२ ॥

¹ The Sindhus, here put in the plural number, are the people inhabiting the countries along the Sindhu river, or Indus, from the Punjab to the sea: and in their name we have no doubt the origin of the *Hindo* or *Indoi* of the Greeks—the Hindus or Indians of modern times.

² Vārddhakshatri is a patronymic, implying descendant of Vriddhakshatra, a king who is not found in the usual genealogical lists.

³ The Śālweyas are the same as the Śālwās, who appear to be situated in the western parts of Rajputāna towards Guzerat. See Vishnū Purāna, page 177.

⁴ Māyā is any illusory female form of celestial origin, created for the purpose of beguiling any individual: but Māyā Devī, or Mahāmāyā, is usually applied to a form of Durgā, as a personification of the unreality of worldly things, by which our senses are imposed upon.

⁵ Kotikāya—No more is known of this prince than what appears in the text. He is the son of Suratha, Rāja of the Saiva tribe, and friend and follower of Jayadratha.

विवाहार्थो न मे कश्चिदिमां प्राप्यातिसुन्दरीम् ।
 एतामेवाहमादाय गमिष्यामि स्वमालयम् ॥ १३ ॥
 गच्छ जानीहि सौम्येनां कस्य वा च कुतोऽपि वा ।
 किमर्थमागता सुभूरिदं करटकितं वनम् ॥ १४ ॥
 अपि नाम वरारोहा मामेषा लोकसुन्दरी ।
 भजेदद्यायतापाङ्गी सुदती तनुमध्यमा ॥ १५ ॥
 अप्यहं कृतकामः स्यामिमां प्राप्य वरस्त्वयम् ।
 गच्छ जानीहि को न्वस्या नाथ इत्येव कोटिक ॥ १६ ॥
 स कोटिकास्यस्तच्छुला रणात् प्रस्तन्द्य कुरुइली ।
 उपेत्य पप्रच्छ तदा क्रोष्टा आग्रवधूमिव ॥ १७ ॥

कोटिकास्य उवाच

का त्वं कदम्बस्य विनाम्य शाखामेकाश्रमे तिष्ठसि शोभमाना ।
 देदीषमाना गिनशिसेव नक्तं आधूयमाना पवनेन सुभु ॥ १८ ॥
 अतीव रूपेण समन्विता त्वं न चाप्यरण्येषु विभेषि किञ्चु ।
 देवी नु यक्षी यदि दानवी वा वरापरा दैत्यवराङ्गना वा ॥ १९ ॥
 वपुष्मती वोरगरजकन्या वनेचरी वा क्षणादाचरस्त्री ।

¹ "Having bent down, or broken off, a branch of the *Kadamba*-tree."—What this means, is nowhere explained; but it looks as if a branch of the *Kadamba*-tree was used as a signal, to warn off trespassers: for when Draupadī subsequently enters into amicable conversation with Kotikāsya, she lays the branch aside.

² The *Yakshas* are demigods, attendant upon Kāvera, the god of wealth. See the *Megha-dūta*.

³ *Dānavas* and *Deityas* are both Titans, and hereditary foes of the gods. The former are the children of Danu, the latter of Diti, both wives of Kāsyapa.

⁴ A *Vanecharī*, or female forest-goer, is the Dryad, under whose protection the wood, or

यद्येव राज्ञो वरुणस्य पल्नी यंस्य सोमस्य धनेश्वरस्य ॥ २० ॥
 धांतुर्विधातुः सविनुर्विभोवा शक्रस्य वा त्वं सदनात् प्रपन्ना ।
 न स्येव नः पृच्छसि ये वयं स्म न चापि जानीम तवेह नाथम् ॥ २१ ।
 वयं हि मानं तव वर्धयन्तः पृच्छाम भद्रे प्रभवं प्रभुं च ।
 आचस्य बन्धुं च पतिं कुलं च तत्त्वेन यच्चेह करोषि कार्यम् ॥ २२ ॥
 अहं तु राज्ञः सुरणस्य पुचो यं कोटिकास्येति विदुर्मनुष्याः ।
 असौ तु यस्तिष्ठति काञ्चनाङ्गे रथे हुतोऽग्निश्चयने यथैव ॥ २३ ॥
 चिंगर्हराज्ञः कमलायताक्षः स्नेमङ्करो नाम स एष वीरः ।

or any part of it, may be. The *Kshānādāchāra*, or night-walker, is a spirit of ill; but he has good taste in the matter of a wife: or, at least, as these beings can assume various shapes, we may conclude that the females are fond of appearing to advantage.

¹ Varuṇa is the deity of the sea. His wife is Vāruṇī, who is the goddess of wine.

² Yama is the son of the sun, and regent of the infernal regions. He combines the offices of Pluto and Rhadamanthus; for he is the judge of the dead, and the souls of both good and wicked appear before his tribunal. The former he despatches to Swarga, or Elysium; the latter to Naraka, or Tartarus. He married his sister Yamunā, the Yamunā or Jumna river personified.

—In Saturn's reign

Such mixture was not held a stain.

³ Soma is the deity of the moon. His favourite wife was the constellation Rohini.

⁴ Dhāneswara is the god of wealth, or Kuvera. His wife is of no particular celebrity: and is merely his personified Śakti or power, named, after him, Kauverī.

⁵ Dhātrī is a name of Brahmā, whose wife Sarasvatī is the goddess of literature and the arts.

⁶ Vidhātri is usually applied to Brahmā also; but in this place it designates either Śiva or Kaśyapa. The wife of the former is Pārvatī; of the latter, Aditi.

⁷ Savitri is the sun, whose wife was Savariā. Vibhu is here used for Vishnū, whose wife is Lakshmī, the goddess of beauty and prosperity.

⁸ Trigartta, the country of the three strongholds, has been recently determined to be the modern hill state of *Kotoch*, which is still called by the people *Traigartt-ka-mulk*. Its prince, Kshemankara, does not appear in the genealogical lists.

आस्मात् परस्वेष महाधनुष्मान् पुचः कुलिन्दाधिपतेर्वैरिष्टः ॥२४
 निरीक्षते त्वा विपुलायताक्षः सुपुष्टिः पर्वतवासनित्यः ।
 आसौ तु यः पुष्करिणीसमीपे श्यामो युवा तिष्ठति दर्शनीयः ॥२५
 इस्त्वांकुराङ्गः सुबलस्य पुचः स एष हन्ता द्विषतां सुगाचि ।
 यस्यानुयाचा धजिनः प्रयान्ति सौवीरका द्वादश राजपुचाः ॥२६
 शोणाश्चयुक्तेषु रथेषु सर्वे मखेषु दीप्ता इव हव्यवाहाः ।
 अङ्गारकः कुञ्जरो गुप्तकश्च शकुञ्जयः सृज्यसुप्रवृद्धौ ॥२७ ॥
 भयङ्गरो च भमरो रविश्च शूरः प्रतापः कुहनश्च नाम ।
 यं षट्सहस्रा रथिनो नुयान्ति नागा हयाश्चैव पदातिनश्च ॥२८
 जयद्रथो नाम यदि श्रुतस्ते सौवीरराजः सुभगे स एषः
 तस्यापरे भातरो दीनसत्त्वा वलाहकानीकविदारणाद्याः ॥२९ ॥
 सौवीरवीराः प्रवरा युवानो राजानमेते बलिनो नुयान्ति ।
 एतैः सहायैरूपयाति राजा मरुदण्डैरिन्द्र इवाभिगुप्तः ।

¹ Kullindas. These are enumerated elsewhere amongst the people in the north-west, and, as appears from the context, are mountaineers. They were probably neighbours of the Traigartas.

² Kashwáka was the son of the Moon Valvasvata, the son of the sun, and is regarded as the founder of the solar dynasty. The great families of ancient India were distinguished as Súrya-vanás, and Soma-vanás, according as they derived their lineage from the sun or the moon. The pretension is not yet laid aside. The Rájas of Udnypur claim to be members of the Súrya-vanás; whilst the Jharejas of Cutch and Sindh, as branches of the Yadu family, are still the representatives of the lunar race.

³ The Sauvíras, although applied here to a particular family, denote, as is subsequently shewn, a tribe or people, either identical, or closely connected with the Sindhus; for Jayadratha is indifferently termed Raja of the Sindhus or Sáindhyavas, and Raja of the Sauvíras. They are sometimes named in concert as Sáindhu-sauvíras; and, whether the same as the dwellers on the Indus or a kindred tribe, must have occupied much the same territory—the western and southern portion of the Pnejab.

अजानतां ख्यापय नः मुकेशि कस्यासि भार्या दुहिता च कस्य । ३०

वैशम्पायन उवाच

अथाबवीद्रौपदी राजपुत्री पृष्ठा शिवीनां प्रवरेण तेन ।
 अवेष्य मन्दं प्रविमुच्य शाखां सङ्गृह्णती कौशिकमुहूरीयम् ॥३१
 बुद्धा भिजानामि नरेन्द्रपुत्रं न माहशी त्वामभिभाषुमर्हति ।
 न त्वेव वक्ता त्सि तवेह वाक्यमन्यो नरो वायथ वापि नारी॥३२
 एका ह्यहं सम्प्रति तेन वाचं ददानि वै भद्रं निबोध चेदम् ।
 आहं स्यरएये कथमेकमेका त्वामालपेयं निराता स्वधर्मे ॥ ३३ ॥
 जानामि च त्वां सुरथस्य पुत्रं यं कोटिकास्येति विदुर्मनुष्ठाः ।
 तस्मादहं शैव्य तथैव तुभ्यमाख्यामि बन्धून् प्रथितं कुलं च ॥३४
 अपत्यमस्मि दूपदस्य राज्ञः कृषेति मां शैव्य विदुर्मनुष्ठाः ।
 सा हं वृणो पंच जनान् पतित्वे ये खागडवप्रस्थगताः श्रुतास्ते॥३५

¹ By 'chief of the Sibis,' we learn that Kotikasya, or rather his father Suratha, was the prince of a tribe, of whom mention is made by the historians of Alexander's Indian conquests. "After reaching the confluence of the Acesines with the Hydaspe, Alexander made a retrograde march towards the Indus, upon an incursion against the Sibis; who, from being clothed with skins, and armed with clubs, the latter of which they stamped upon their cattle, the Greeks fancied to be descendants of Hercules." They are said to have been the posterity of king Sivi; but the name and the practices of the people most probably allude to their especial worship of Siva.

² The strange circumstance of Draupadi being what Sir Wm. Jones calls a 'five-mailed single-femaled flower' (see his *Enchanted Fruit*), is accounted for by a tale told at the end of the *Siegeowars*. When the Pāṇavas returned home, they took Draupadi with them, although the marriage was not yet solemnized. As they entered, they exclaimed to their mother, 'We have brought Bhikshū,—alma.' Without looking at them, Kunti replied: 'Share it amongst you!' And however horrified she was when she discovered her mistake, it was agreed between her and her sons, that her words could not be falsified, and that Draupadi

युधिष्ठिरो भीमसेनार्जुनो च माद्याश्च पुचो पुरुषप्रबीरो ।
 ते मां निवेश्येह दिशश्चतसो विभज्य पार्षदा मृगायां प्रयाताः ॥३६
 प्राचीं राजा दक्षिणां भीमसेनो जयः प्रतीचीं यमजावुदीचीम् ।
 मन्ये तु तेषां रथसत्त्वमानां कालो भितः प्राप्न इहोपयातुम् ॥३७
 सम्मानिता यास्यथ तैर्येष्व विमुच्य वाहानवरोहयध्वम् ।
 प्रियातिरिधर्मसुतो महात्मा प्रीतो भविष्यत्यभिवीक्ष्य युध्मान् ॥३८

Drupadi must be the wife of all the brothers. When this is announced to king Drupada, he expostulates against it; upon which Yudhishtira makes this very remarkable observation: 'We pretend not to determine what is proper: we follow the path successively trodden by those who have gone before.' *Párvashám ánapúrryena yátam vartmánuyámake.* Drupada being still disaffected, Vyása is sent for, who relates to the king a legend, which shews that the five Páñdavas were formerly five Indras, who dwelt in a cave in the Himalaya mountains, and whose common bride Lakshmi, or regal fortune, is now born as Drupadi. It is worthy of notice, however, that this story begins in a manner so little likely to lead to the catastrophe, that there can be no doubt there is a hiatus in the narrative: for it is introduced by an account of a great sacrifice celebrated by Súrya, at which Yama being present, his duty as destroyer of living beings is neglected, and the gods complain to Brahmá that men multiply inconveniently fast. There it stops; and it is not shewn how the evil is to be remedied: but if the story were entire, it would probably end in the institution of many husbands to one wife, as a very effective Malthesian device for limiting population within the means of subsistence. At any rate, we may infer that the practice preceded the time of the Páñdavas, and that it was brought by them from the Himalaya, where it still prevails. Amongst the Bhotias, a family of brothers has a wife in common; and we can scarcely question the object of the arrangement, when the unproductive region which these people occupy is recollected. It is not unlikely that the same motive, that of insufficient food, may have led to the prevalence of the same usage amongst the Nomadic Scythians, amongst whom we know, from Herodotus, that it existed in very early times. What led to its adoption by the Nair tribe in Malabar it is not so easy to conjecture: but there are vestiges of a connexion between them and the people of the Himalaya, which, although very obscure, intimate a possibility that the Nairs may have come from the mountains, and brought the practice with them. At present, its object seems to be to preserve the purity of descent, which it is thought is more secure on the female than on the male side: and, accordingly, the child claims property, or even the *Raj*, not through his father, but his mother.

¹ Jaya, a name of Arjuna. A bold metonymy; not merely Victor, but Victory.

एतावदुक्षा दुपदात्मजा सा शैव्यात्मजं चन्द्रमुखी प्रतीता ।
विवेश तां पर्णशालां प्रशस्तां सञ्चिन्त्य तेषामतिथित्वधर्मम् ॥३९

SECOND SECTION.

वैशम्पायन उवाच

तथासीनेषु सर्वेषु तेषु राजसु भारत ।
यदुक्तं कृष्णया सार्वं तत्सर्वं प्रत्यवेदयत् ॥ ४० ॥
कोटिकास्यवचः श्रुता शैव्यं सौवीरको ब्रवीत् ।
यदा वाचं व्याहरन्यामस्यां मे रमते मनः ॥ ४१ ॥
सीमन्तिनीनां मुख्यायां विनिवृत्तः कथं भवान् ।
एतां हृष्टा स्त्रियो मे न्या यथा शाखामृगस्त्रियः ॥ ४२ ॥
प्रतिभान्ति महाबाहो सत्यमेतड्वीमि ते ।
दर्शनादेव हि मनस्तया मे पहर्तं भृशम् ॥ ४३ ॥
तां समाचक्ष्य कल्याणीं यदि स्यात् शैव्य मानुषी ।

कोटिक उवाच

एषा चै द्रौपदी कृष्णा राजपुत्री यशस्विनी ॥ ४४ ॥
पञ्चानां पाराङ्गुपुत्राणां महिषी सम्मता भृशम्

सर्वेषां चैव पार्थानां प्रिया बहुमता सती ।
तथा समेत्य सौवीर सौवीराभिमुखो व्रज ॥ ४५ ॥

वैशम्यायन उवाच

एवमुक्तः प्रत्युवाच पश्यामि द्रौपदीमिति ।
पतिः सौवीरसिन्धूनां दुष्टभावो जयदृष्टः ॥ ४६ ॥
स प्रविश्यांश्च मं पुण्यं सिंहगोष्ठ वृको यथा ।
आत्मना संप्रभः कृष्णाभिदं वचनमवैत् ॥ ४७ ॥
कुशलं ते वरारोहे भर्त्तारस्ते अनामयाः ।
येषां कुशलकामा सि ते पि कच्चिदनामयाः ॥ ४८ ॥

द्रौपद्युवाच

अपि ते कुशलं राज्ये राष्ट्रे कोषे बले तथा ।
कच्चिदेकः शिवीनाद्यान् सौवीरान् सह सिन्धुभिः ।
अनुतिष्ठसि धर्मेण ये चान्ये विदितास्त्वया ॥ ४९ ॥
कौरव्यः कुशली राजा कुनीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
अहं च भातरश्चास्य यांश्चान्यान् परिपृच्छसि ॥ ५० ॥
पाद्यं प्रतिगृहाणेदमासनं च नृपात्मज ।
मृगान् पञ्चशतं चैव प्रातराशं ददानि ते ॥ ५१ ॥

¹ Jayadratha, it seems, was accompanied by six brothers, the names of some of whom are mentioned in verse 29.

² 'Five hundred deer &c. for breakfast'! Whence was Draupadi to procure all this good cheer? The mystery is explained, by reference to a passage in the beginning of the Vana

ऐरोयान् पृष्ठतान् न्यून् हरिणान् शरभान् शशान् ।
 चृक्षान् रुह्न् शशरांश्च गवयांश्च मृगान् बून् ॥ ५२ ॥
 वराहान् महिषांश्चैव याषान्या मृगजातयः ।
 प्रदास्यति स्वयं तु भ्यं कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५३ ॥

जयद्रष्ट उवाच

कुशलं प्रातराशस्य सर्वं मे दितिसतं त्वया ।
 एहि मे रथमारोह सुखमाप्नुहि केवलम् ॥ ५४ ॥
 गतश्रीकान् इतराज्यान् कृपणान् गतचेतसः ।
 अरण्यवासिनः पार्थान् नानुरोद्धु त्वमर्हसि ॥ ५५ ॥
 न वै प्राज्ञा गतश्रीकं भर्त्तारमुपयुज्ञते ।
 युज्ञानमनुयुज्ञीत न श्रियः सङ्घये वसेत् ॥ ५६ ॥
 श्रिया विहीना राष्ट्राच्च विनष्टाः शाश्वतीः समाः ।
 अलं ते पाण्डुपुचाणां भक्ष्या क्लेशमुपासितुम् ॥ ५७ ॥
 भार्या मे भव सुश्रोणि त्वजैतान् सुखमाप्नुहि ।
 अखिलान् सिन्धुसौवीरानाप्नुहि तं मया सह ॥ ५८ ॥

Vana Parva. When the Pāṇḍavas repaired to the forest, they were followed by a number of Brahmins who adhered to their party. Yudhishthira endeavoured to persuade them to return, alleging the impossibility of his feeding them, and the sin he should incur if they were starved. As they persisted in their purpose, Yudhishthira was advised by Dhaumya to have recourse to the Sun as the source of all sustenance. He accordingly worshipped Surya, who appeared to him, and gave him a copper cauldron, which he told the prince should be filled with fruits, roots, potherbs, and even flesh, ready dressed, whenever food was wanted, until the exile of the Pāṇḍavas should terminate. With such an inexhaustible larder, Draupadi was able to entertain the followers of Jayadratha.

वैशम्पायन उवाच

इत्युक्ता सिन्धुराजेन वाक्यं दृदयकम्पनम् ।
 कृष्णा तस्मादपाक्रामदेशात् सभूकृटीमुखी ॥ ५९ ॥
 अवमत्यास्य तद्वाक्यमाद्यिष्य च सुमध्यमा ।
 मैवमित्यब्रवीत् कृष्णा लज्जस्वेति च सैन्धवम् ॥ ६० ॥
 सा काङ्गमाणा भर्तृणामुपयातमनिन्दिता ।
 विलोभयामास परं वाक्यैर्वाक्यानि युज्ञती ॥ ६१ ॥

THIRD SECTION.

वैशम्पायन उवाच

सरोषरागोपहतेन बल्युना सरगनेचेण नतोच्चतभुवा ।
 मुखेन विस्फुर्यं सुवीराद्धृष्टं ततोऽब्रवीत् तं द्रुपदात्मजा पुनः ॥ ६२ ॥
 यस्त्विनस्तीक्ष्णविषान् महारथानतिब्रुवन् मूढं न लज्जसे कष्म् ।
 महेन्द्रकल्पान् निरातान् स्वर्कर्मसु स्थितान् समूहेषु पि यक्षरक्षसाम् ॥ ६३ ॥
 न किञ्चिदीदं प्रवदन्ति पापं वनेचरं वा गृहमेधिनं वा ।
 तपस्त्विनं सम्परिपूर्णविद्यं भषन्ति हैवं श्वनराः सुवीर ॥ ६४ ॥
 अहं तु मन्ये तव नास्ति कञ्चिदेताहशे क्षत्रियसञ्चिवेशे ।
 यस्त्वाद्य पातालमुखे पतनं पाणी गृहीत्वा प्रतिसंहरेत ॥ ६५ ॥
 नागं प्रभिन्नं गिरिकूटकल्पमुपत्यका हैमवर्तीं चरलाम् ।

दग्धीव यूषानपसेधसे त्वं यो जेतुमाशंससि धर्मराजम् ॥ ६६ ॥
 बाल्यात् प्रसुप्रस्य महाबलस्य सिंहस्य पक्षमाणि मुखाख्युनासि ।
 पदा समाहत्य पलायमानः क्रुद्धं यदा द्रष्ट्यसि भीमसेनम् ॥ ६७ ॥
 महाबलं घोरतरं प्रवृद्धं जातं हरि पर्वतकन्दरेषु ।
 प्रसुप्रमुखं प्रपदेन हंसि यः क्रुद्धमायोत्ससि जिष्णुमुयम् ॥ ६८ ॥
 कृष्णोराणौ तीक्ष्णमुखौ द्विजिह्वौ महः पदा क्रामसि पुच्छदेशे ।
 यः पाण्डिवाभ्यां पुरुषोत्तमाभ्यां जघन्यजाभ्यां प्रयुयुत्ससे त्वम् ॥ ६९ ॥
 यथा च वेणुः कदली नलो वा फलत्यभावाय न भूतयेत्पनः ।
 तथैव मां तैः परिरक्ष्यमाणामादास्यसे कर्कटीव गर्भम् ॥ ७० ॥

जयद्रूष उवाच

जानामि कृष्णे विदितं मयैत्यथाविधास्ते नरदेवपुच्चाः ।
 न तेवमेतेन विभीषणेन शक्या वर्यं चासयितुं त्वया-द्य ॥ ७१ ॥
 वर्यं पुनः सप्तदशेषु कृष्णे कुलेषु सर्वे-नवमेषु जाताः ।
 षड्भ्यो गुणेभ्यो-भ्यधिका विहीनान् मन्यामहे द्रौपदि पाण्डुपुच्चान् ॥ ७२ ॥
 सा स्थिप्रमातिष्ठ गर्जं रथं वा न वाक्यमाचेण वर्यं हि शक्या:

¹ It is a popular superstition that the female crab dies upon depositing her young.

² *Saptadaseshu Kuleshu*. The term seventeen is here an epithet, meaning, 'having the seventeen properties of royalty.' These are, eight *Sandhānas*, collections of wealth, and nine *Śaktis*, or powers of administration. The first are revenue from agriculture or land-tax; from trade or customs; from tolls at mountain-passes, or at bridges or ferries; taxes on elephant-catching; upon mines; escheats or appropriation of unclaimed property, and general accumulation of treasure. The nine *Śaktis* are, the power of the king; of his ministers; and of their joint activity: the threefold objects to be accomplished by them severally, and the triple prosperity that attends their successful employment.

³ The six *Gunas* or qualities of a king are, valour, energy, firmness, ability, liberality, and majesty.

आशंस वा तं कृपणं वदन्ति सौवीरराजस्य पुनः प्रसादम् ॥ ७३ ॥

द्रौपद्युवाच

महाबला किन्त्विह दुर्बलेव सौवीरराजस्य मता - हमस्मि ।
 नाहं प्रमाथादिह सम्प्रतीता सौवीरराजं कृपणं वदेयम् ॥ ७४ ॥
 यस्या हि कृष्णी पदवीं चरेतां समास्थितावेकरथे समेतौ ।
 इन्द्रोः पि तां नापहरेत् कथञ्चिन्मनुष्यमाचः कृपणः कुतोः च्यः ॥ ७५ ॥
 यथा किरीटी परवीरधाती निघ्नन् रथस्यो द्विषतां मनांसि ।
 मदन्तरे त्वद्विजिनीं प्रवेष्टा कक्षं दहन्नग्निरिवोष्णगेषु ॥ ७६ ॥
 जनार्दनः सान्ध्यकवृष्णिवीरो महेष्वासाः कैकेयाश्चापि सर्वे ।
 एते हि सर्वे मम राजपुत्राः प्रदृष्टरूपाः पदवीं चरेयुः ॥ ७७ ॥
 मौवीविसृष्टा स्तनयिन्नुधोषा गारणीवमुक्तास्ततिवेगवन्तः ।
 हस्तं समाहत्य धनञ्जयस्य भीमाः शर्दू घोरतरं नदन्ति ॥ ७८ ॥
 गारणीवमुक्तांश्च महाशरीराधान् पतञ्जसङ्गानिव शीघ्रवेगान् ।
 यदा द्रष्ट्यस्यर्जुनं वीर्यशालिनं तदा स्वबुद्धिं प्रतिनिन्दितासि ॥ ७९ ॥
 सशङ्खधोषः सतलचधोषो गारणीवधन्वा मुहुरुव्वहंश्च ।
 यदा शरणर्पयिता तवोरसि तदा मनस्ते किमिवाभविष्यत् ॥ ८० ॥
 गदाहस्तं भीममन्दिवन्तं माद्रीपुत्रौ सम्पतन्तौ दिशश्च ।
 अर्मधर्जं क्रोधविर्षं वमन्तौ हृष्टा चिरं तापमुपैष्यसे - धम ॥ ८१ ॥
 यथा चाहं नातिचरे कथञ्चित् पतीन् महार्हान् मनसा - पि जातु ।
 तेनाद्य सत्येन वशीकृतं त्वां द्रष्टास्मि पार्थेः परिकृष्यमाणम् ॥ ८२ ॥
 न सम्भवं गन्तुमहं हि शक्ष्ये त्वया नृशंसेन विकृष्यमाणा ।

समागता ह हि कुरुप्रवीरैः पुनर्वनं काम्यकमागता स्मि ॥ ८३ ॥

वैशम्यायन उवाच

सा ताननुप्रेष्य विशालनेचा जिपृक्षमाणानवभर्त्सयनी ।
प्रोवाच मा मा स्पृशतेति भीता धीम्यं प्रचुक्षोश पुरोहितं सा ॥ ८४ ॥
जयाह तामुत्तरवस्त्रदेशे जयद्रष्टव्यं समवाक्षिपत् सा ।
तया समाक्षिप्ततनुः स पापः पपात शास्त्रीव निकृतमूलः ॥ ८५ ॥
प्रगृह्यमाणा तु महाजवेन मुहुर्विनिष्वस्य च राजपुत्री ।
सा कृष्णमाणा रथमारुणे ह धीम्यस्य पादावभिवाद्य कृष्णा ॥ ८६ ॥

धीम्य उवाच

नेयं शक्या त्वया नेतुमविजित्य महारथान् ।
धर्मं क्षत्रस्य पौराणमवेक्षत्वं जयद्रष्टव्य ॥ ८७ ॥
क्षुद्रं कृत्वा फलं पापं त्वं प्राप्त्यसि न संशयः ।
आसाद्य पाण्डिवान् वीरान् धर्मराजपुरोगमान् ॥ ८८ ॥

वैशम्यायन उवाच

इत्युक्ता ह्रियमाणां तां राजपुत्रीं यशस्त्वनीम् ।
अन्वगच्छत् तदा धीम्यः पदातिगण्णमध्यगः ॥ ८९ ॥

FOURTH SECTION.

वैशम्यायन उवाच

ततो दिशः सम्भविहृत्य पार्था मृगान् वरहान् महिषांश्च हत्वा ।
 धनुर्धराः श्रेष्ठतमाः पृथिव्यां पृथक् चरलः सहिता बभूवुः ॥ १० ॥
 ततो मृगव्यालगणानुकीर्णे महावनं तद् विहगोपधुष्टम् ।
 भातृंश्च तानभ्यवद्युधिष्ठिरः श्रुता गिरो व्याहरतां मृगाणाम् ॥ ११ ॥
 आदित्यदीप्तां दिशमभ्युपेत्य मृगा द्विजाः कूरमिसे वदन्ति ।
 आयासमुद्यं प्रतिवेदयनो महावनं शङ्कुभिर्बाध्यमानम् ॥ १२ ॥
 क्षिप्रं निवर्त्त्यमलं मृगीर्नो मनो हि मे दूयति दद्यते च ।
 बुद्धिं समाच्छाद्य च मे समन्युरुद्युयते प्राणपतिः शरीरे ॥ १३ ॥
 सरः सुपर्णेन हतोरणं यथा राष्ट्रं यथा राजकमात्रलक्ष्मि ।
 एवंविधं मे प्रतिभाति काम्यकं शौरीडैर्येषा पीतरसश्च कुम्भः ॥ १४ ॥
 ते सैन्धविरत्यनिलोयवेगीर्मेहाजवैर्वाजिभिरुत्थमानाः ।
 गुक्तैर्वृहस्तिः सुरथैर्नृवीरास्तदाश्रमायाभिमुखा बभूवुः ॥ १५ ॥
 तेषां तु गोमायुरनत्पद्योषो निवर्त्तता वाममुपेत्य पार्थ्वेम् ।
 प्रव्याहरत् तत् प्रविमृश्य रजा प्रोवाच भीमं च धनञ्जयं च ॥ १६ ॥
 यथा वदत्येष विहीनयोनिः शालावृको वा समुपेत्य पार्थ्वेम् ।

¹ The west of India was formerly famous for its breed of horses; and there is still a powerful though vicious breed in Cutch and Guzerat.

सुष्टकमस्मानवमन्य पापैः कृतोऽभिर्देः कुरुभिः प्रसस्य ॥ ९७ ॥
 इत्येव ते तद्वनमाविशनो महत्यरण्ये मृगयां चरित्वा ।
 बालामपश्यन्त तदा रुदन्तीं धाचेयिकां प्रेष्यवधूं प्रियायाः ॥ ९८ ॥
 ताभिन्द्रसेनस्त्वरितोऽभिसृत्य रथादवप्रुत्य ततोऽभ्यधावत् ।
 प्रोवाच चैनां वचनं नरेन्द्र धाचेयिकामार्त्तरस्तदानीम् ॥ ९९ ॥
 किं रेदिधि त्वं पतिता धरण्या किं ते मुखं शुष्टति दीनवर्णम् ।
 कच्चिच्च पापैः सुनृशंसकृद्धिः प्रमाणिता द्रौपदी राजपुत्री ॥ १०० ॥
 अचिन्यरूपा सुविशालनेत्रा शरीरतुत्या कुरुपुङ्गवानाम् ।
 यद्येव देवी पृथिवीं प्रविष्टा दिवं प्रपन्ना-प्यथवा समुद्रम् ॥ १०१ ॥
 तस्या गमिष्यन्ति पदं हि पार्षी यथा हि सन्तायति धर्मपुच्छः ।
 को हीहशानाभरिमर्दनानां क्षेषक्षमाणामपराजितानाम् ॥ १०२ ॥
 प्राणैः समामिष्टतमां जिहीर्षेदनुत्तमं रत्नमिव प्रमूढः ।
 न बुध्यते नाथवतीभिहाद्य वहिश्चरं हृदयं पाराइवानाम् ॥ १०३ ॥
 कस्याद्य कायं प्रतिभिष्य घोरा महीं प्रवेष्यन्ति शिताः शराम्याः ।
 मा त्वं शुचस्तां प्रति भीरु विष्णि यथा-द्य कृष्णा पुनरेष्टतीति ॥ १०४ ॥
 निहत्य सर्वान् विष्टतः समयान् पार्षीः समेष्यन्यथ याङ्गसेन्या ।
 अथावीचारुमुखं विमृश्य धाचेयिका सारथिभिन्द्रसेनम् ॥ १०५ ॥
 जयद्रैनापहता प्रमथ्य पञ्चेन्द्रकल्पान् परिभूय कृष्णा ।
 तिष्ठन्ति वर्त्मानि नवान्यमूनि वृक्षाश्च न मूलन्ति तथैव भग्नाः ॥ १०६ ॥
 आवर्तयन्तं ह्यनुयात शीघ्रं न दूरयतैव हि राजपुत्री ।
 सन्तापध्वं सर्वे एवेन्द्रकल्पा महान्ति चाहृणि च दंशनानि ॥ १०७ ॥

[†] Indrasena is the charioteer of Yudhishthira.

गृह्णीत चापानि महाधनानि शरीरं पदवीं चरन्वम् ।
 पुरा हि निर्भर्त्सनदरडमोहिता प्रमोहचित्ता वदनेन शुचता ॥ १०८ ॥
 ददाति कस्मैचिदनर्हते तनुं वरज्यपूर्णमिव भस्मनि शुचम् ।
 पुरा तुषाग्नाविव हूयते हविः पुरा शमशाने स्त्रिगिवापविद्धते ॥ १०९ ॥
 पुरा च सोमो धरणो वलिश्वते शुना यथा विप्रजने प्रमोहिते ।
 महत्यरण्ये मृगयां चरित्वा पुरा शृगालो नलिनीं विगाहते ॥ ११० ॥
 मा वः प्रियायाः सुनसं सुलोचनं चन्द्रप्रभावं वदनं प्रसन्नम् ।
 सृश्याच्छुभं कश्चिदकृत्यकारी श्वा वै पुरोडाशमिवाधरस्यम् ।
 एतानि वर्त्मान्यनुयात शीर्षं मा वः कालः क्षिप्रमिहात्यगाढ़ै ॥ १११ ॥

युधिष्ठिर उवाच

भद्रे प्रतिक्राम नियच्छ वाचं मा स्मासकाशे परुषाण्यवोचः ।
 राजानो वा यदि वा राजपुत्रा बलेन महा वज्रनां प्राप्नुवन्ति ॥ ११२ ॥

वैशम्यायन उवाच

एतावदुक्ता प्रययुर्हि शीर्षं तान्येव वर्त्मान्यनुवर्त्तमानाः ।
 मुहुर्मुहुर्थालवदुच्छृसन्तो ज्या विक्षिपन्तश्च महाधनुर्थ्यः ॥ ११३ ॥
 ततो पश्यस्तस्य सैन्यस्य रेणुमङ्गूर्तं वै वाजिखुरप्रणुवम् ।
 पदातीनां मध्यगतं च धौर्म्यं विक्रोशनां भीममभिद्रवेति ॥ ११४ ॥
 ते सान्त्य धौर्म्यं परिदीनसत्त्वाः सुखं भवानेत्विति राजपुत्राः ।
 इयेना यथैवामिषसम्प्रयुक्ता जवेन तस्सैन्यमथाभ्यधावन् ॥ ११५ ॥
 तेषां महेन्द्रोपमविक्रमाणां संरव्यानां धर्षणाद्याज्ञसेन्याः ।

कोधः प्रजज्ञाल जयद्रथं च हृष्टा प्रियां तस्य रथे स्थितां च ॥ ११६ ॥
 प्रचुकुश्चायथ सिन्धुराजं वृकोदरश्चैव धनञ्जयश्च ।
 यमौ च राजा च महाधनुर्धरास्ततो दिशः सम्मुमुहः परेषाम् ॥ ११७ ॥

FIFTH SECTION.

वैशम्यायन उवाच

ततो धोरतरः शशो वने समभवत् तदा ।
 भीमसेनार्जुनौ हृष्टा क्षमियाणाममर्षिणाम् ॥ ११८ ॥
 तेषां धजायारथभिवीक्ष्य राजा स्वयं दुरात्मा कुरुपुङ्कवानाम् ।
 जयद्रथो याङ्गसेनीमुवाच रथे स्थितां भानुमतीं हतीजाः ॥ ११९ ॥
 आयानीमे पञ्च रथा महान्तो मन्ये च कृष्णो पतयस्तवैते ।
 सा जानती ख्यापय नः सुकेशि परं परं पाराइवानां रथस्थम् ॥ १२० ॥

द्रौपद्युवाच

किं ते ज्ञातैर्मूढ महाधनुर्धरैरनायुथं कर्म कृत्वा तिधोरम् ।
 एते वीराः पतयो मे समेता न वः शेषः कश्चिदिहस्ति युद्धे ॥ १२१ ॥
 आख्यातव्यं त्वेव सर्वे मुमूर्षो मया तुभ्यं पृष्ठ्या धर्मं एषः ।
 न मे व्यथा विद्यते त्वद्वयं वा सम्प्रश्यन्त्याः सानुजं धर्मराजम् ॥ १२२ ॥

यस्य धंजाये नदतो मृदङ्गौ नन्दोपनन्दौ मधुरौ युक्तरूपौ ।
 एतं स्वर्धमार्थविनिश्चयज्ञं सदा जनाः कृत्यवन्तो नुयान्ति ॥ १२३ ॥
 य एष जामूनदशुद्धगौरः प्रचण्डघोणस्तनुरायताक्षः ।
 एनं कुरुत्वेष्वत्तमं वदन्ति युधिष्ठिरं धर्मसुतं पतिं मे ॥ १२४ ॥
 अप्येष शब्दोः शरणागतस्य दद्यात् प्राणान् धर्मचारी नृवीरः ।
 परैद्वेनं मूढं जवेन भूतये त्वमात्मनः प्राज्ञलिन्यस्तशस्तः ॥ १२५ ॥
 अथायेनं पश्यसि यं रथस्यं महाभुजं शालभिव प्रवृद्धम् ।
 सन्दृष्टौष्ठं भुकुटीसंहतभुवं वृकोदरो नाम पतिर्ममैषः ॥ १२६ ॥
 आजानेया बलिनः साधुदानाम् महाबलाः शूरमुदावहन्ति ।
 एतस्य कर्माण्यतिमानुषाणि भीमेतिशद्दोः स्य गतः पृथिव्याम् ॥ १२७ ॥
 नास्यापराङ्गाः शेषमवामुवन्ति नायं वैरं विस्मरते कदाचित् ।
 वैस्यानां संविधायोपयाति पश्चात्त्वान्तिं न च गच्छत्यतीव ॥ १२८ ॥
 धनुर्धराम्यो धृतिमान् यशस्वी जितेन्द्रियो वृद्धसेवी नृवीरः ।
 भाता च शिष्यस्य युधिष्ठिरस्य धनञ्जयो नाम पतिर्ममैषः ॥ १२९ ॥
 यो वै न कामाच्च भयाच्च लोभात् त्यजेष्वर्मं न नृशस्यं च कुर्यात् ।
 स एष वैश्वानरतुत्यतेजाः कुनीसुतः शकुसहः प्रमाणी ॥ १३० ॥
 यः सर्वधर्मार्थविनिश्चयज्ञो भयार्तानां भयहर्ता मनीषी ।
 यस्योऽमं रूपमाहुः पृथिव्यां यं पाण्डवाः परिद्वन्ति सर्वे ॥ १३१ ॥

¹ The banners of the Hindu princes were, and are still distinguished by a sort of armorial bearing. In ancient times, these appear to have been sometimes substantial objects, as in the present case, in which Yudhishthira seems to have borne two small drums, to which names are given in the text, at either end of a cross-bar. The banner of Arjuna bore a painted representation of the monkey Hanuman, which was the device exhibited upon the flag of the Raja of Bhurtpore when taken by Lord Combermere.

प्राणैर्गरीयां समनुवतं वै स एष वीरो नकुलः पतिमें ।
 यः सङ्गयोधी लघुचिच्छहस्तो महाश्च धीमान् सहदेवो द्वितीयः ॥ १३२ ॥
 यस्याद्य कर्म द्रष्ट्यसे मूढसत्त्वं शतक्तोर्वा दैत्यसेनासु सह्यो ।
 शूरः कृतास्तो मतिमान् मनस्वी प्रियद्वारो धर्मसुतस्य राज्ञः ॥ १३३ ॥
 य एष चन्द्राकेसमानतेजा जघन्यजः पाण्डवानां प्रियश्च ।
 बुद्धा समो यस्य नरो न विद्यते वक्ता तथा सत्सु विनिश्चयज्ञः ॥ १३४ ॥
 स एष शूरो नित्यमर्मर्षेणां धीमान् प्राज्ञः सहदेवः पतिमें ।
 त्यजेत् प्राणान् प्रविशेषद्वयवाहं न त्वेवैष व्याहेरद्वर्मवाह्यम् ।
 सदा मनस्वी क्षचिधर्में रत्नं कुन्त्याः प्राणैरिष्टतमो नृवीरः ॥ १३५ ॥
 विशीर्यन्तीं नावभिवार्णवान्ते रन्नाभिपूर्णां मकरस्य पृष्ठे ।
 सेनां तवेमां हतसर्वयोधां विक्षोभितां द्रष्ट्यसि पाण्डुपुत्रैः ॥ १३६ ॥
 इत्येते वै कथिताः पाण्डुपुत्रा यांस्त्वं मोहादवमन्य प्रवृत्तः ।
 यद्येतेभ्यो मुच्यसे रिष्टदेहः पुनर्जन्म प्राप्त्यसे जीव एव ॥ १३७ ॥

SIXTH SECTION.

वैशम्यायन उवाच

ततः पार्थोः पञ्च पञ्चेन्द्रकल्पास्त्यक्षा च स्तान् प्राज्ञलीं स्तान् पदातीन् ।
 यथानीकं शरवर्षान्धकारं चक्रुः कुद्वाः सर्वतः सच्चिगृह्य ॥ १३८ ॥

वैशम्पायन उवाच

सन्तिष्ठत प्रहरत तूर्णं विपरिधावत ।

इति स्म सैन्यवो राजा चोदयामास तान् नृपान् ॥ १३९ ॥

ततो धोरतमः शश्दो रणे समभवत् तदा ।

भीमार्जुनयमान् दृष्टा सैन्यानां सयुधिहिरान् ॥ १४० ॥

शिविसौवीरसिन्धूनां विषादश्चाप्यजायत ।

तान् दृष्टा पुरुषव्याघ्रान् व्याघ्रानिव बलोकटान् ॥ १४१ ॥

हैमचिचसमुत्सेधां सर्वशैक्षायसीं गदाम् ।

प्रगृसाभ्यद्रवज्ञीमः सैन्यवं कालचोदितम् ॥ १४२ ॥

तदन्तरमधावृत्य कोटिकास्योः भ्यहारयत् ।

महता रथवंशेन परिवार्यं वृकोदरम् ॥ १४३ ॥

शक्तिमरनाराचैवीरवाहुप्रचोदितैः ।

कीर्यमाणोः पि वहुभिर्न स्म भीमोः भ्यकम्पत ॥ १४४ ॥

गजं तु सगजारोहं पदातींश्च चतुर्देश ।

जघान गदया भीमः सैन्यवध्यजिनीमुखे ॥ १४५ ॥

पार्थः पञ्चशताञ्चूरान् पार्वतीयान् महारथान् ।

परीप्समानः सौवीरं जघान ध्यजिनीमुखे ॥ १४६ ॥

राजा स्वयं सुवीराणां प्रवराणां प्रहारिणाम् ।

निमेषमाचेष शतं जघान समरे तदा ॥ १४७ ॥

दृष्टे नकुलस्तत्र रथात् प्रस्कन्द्य खङ्गधृक् ।

शिरांसि पादरक्षाणां वीजवत् प्रवपन् मुहुः ॥ १४८ ॥

सहदेवस्तु सन्धाय रथेन गजयोधिनः ।

पातयामास नाराचैर्दुमेभ्य इव वर्हिणः ॥ १४९ ॥
 ततस्तिगर्वः सधनुरवतीर्य महारथात् ।
 गदया चतुरो वाहान् राज्ञस्तस्य तदा वधीत् ॥ १५० ॥
 तमभ्यासगतं राजा पदातिं कुन्तिनन्दनः ।
 अर्द्धचन्द्रेण वाणेन विवाधोरसि धर्मराद् ॥ १५१ ॥
 स भिन्नहृदयो वीरो वक्त्राञ्छोणितमुहमन् ।
 पपाताभिमुखः पार्थ छिक्षमूल इव दुमः ॥ १५२ ॥
 इन्द्रसेनवितीयस्तु रथात् प्रस्तन्द्य धर्मराद् ।
 हतार्थः सहदेवस्य प्रतिपेदे महारथम् ॥ १५३ ॥
 नकुलं लभिसन्धाय श्वेमङ्करमहामुखी ।
 उभावुभयतस्तीष्टैः शरवर्धेरवर्धताम् ॥ १५४ ॥
 तोमरेभिवर्धन्ती जीमूताविव वार्धिकी ।
 एकैकेन विपाठेन जप्ते माद्रवतीसुतः ॥ १५५ ॥
 चिर्गर्वराजः सुरथस्तस्याथ रथधूर्गतः ।
 रथमाश्वेपयामास गजेन गजयानवित् ॥ १५६ ॥
 नकुलस्त्रपभीस्तस्माद्रथाञ्चर्मासिपाणिमान् ।
 उहानां स्थानमास्थाय तस्यौ गिरिरित्वाचलः ॥ १५७ ॥
 सुरथस्तं गजवरं वधाय नकुलस्य तु ।
 प्रेषयामास सक्रोधमभ्युच्छ्रुतकरं ततः ॥ १५८ ॥
 नकुलस्तस्य नागस्य समीपे परिवर्हिनः ।
 सविधाणं भुजं मूले खड्गेन निरकृत्तत ॥ १५९ ॥
 स विनद्य महानादं गजः कङ्कणभूषणः ।

पतञ्जलाकृशिरा भूमौ हस्यारोहानपातयत् ॥ १६० ॥
 स तत्कर्म महत् कृत्वा शूरो माद्रवतीसुतः ।
 भीमसेनरथं प्राप्य शर्मे लेखे महारथः ॥ १६१ ॥
 भीमस्त्वापततो राज्ञः कोटिकास्यस्य सङ्गरे ।
 सूतस्य नुदतो वाहान् स्त्रेणापाहरच्छिरः ॥ १६२ ॥
 न बुद्धोध हतं सूतं स राजा वाहुशालिना ।
 तस्यात्वा अद्रवन् सङ्गे हतसूतास्ततस्ततः ॥ १६३ ॥
 विमुखं हतसूतं तं भीमः प्रहरता वरः ।
 जघान तलमुक्तेन प्रासेनाभ्येत्य पाशद्वः ॥ १६४ ॥
 द्वादशानां तु सर्वेषां सौवीराणां धनञ्जयः ।
 चकर्त्त निश्चितेभेदज्ञेत्यनूषिदं च शिरासि च ॥ १६५ ॥
 शिवीनिष्ठाकुमुख्यांश्च चिराह्वान् सैन्यवानपि ।
 जघानातिरथः सङ्गे वाणगोचरमागतान् ॥ १६६ ॥
 सादिताः प्रत्यहश्यन्ता बहुशः सव्यसाचिना ।
 सपताकाश्च मातङ्गाः सञ्जाताश्च महारथाः ॥ १६७ ॥
 प्रच्छाद्य पृथिवीं तस्युः सर्वमायोधनं प्रति ।
 शरीरात्यशिरस्त्वानि विदेहानि शिरासि च ॥ १६८ ॥
 श्वगृध्रकङ्ककाकोलभासगोमायुवायसाः ।
 अतृप्यस्तत्र वीराणां हतानां मांसशोणितैः ॥ १६९ ॥
 हतेषु तेषु वीरेषु सिन्धुराजो जयद्रथः ।
 विमुच्य कृष्णां सन्नस्तः पलायनमना-भवत् ॥ १७० ॥
 स तस्मिन् सङ्गुले सैन्ये द्रौपदीमवतार्य ताम् ।

प्राणप्रेषुरुपाधावत् वनं येन नराधमः ॥ १७१ ॥
 द्रौपदीं धर्मराजस्तु हृष्टा धीम्यपुरस्ताम् ।
 माद्रीपुत्रेण वीरेण रथमारोपयत् तदा ॥ १७२ ॥
 ततस्तदितुत् सैन्यमपयाते जयद्रथे ।
 आदिश्यादिश्य नाराचैराजधान कृकोदरः ॥ १७३ ॥
 सत्यसाची तु तं हृष्टा पलायन्तं जयद्रथम् ।
 वारयामास निघ्नन्तं भीमं सैन्यवसैनिकान् ॥ १७४ ॥

अर्जुन उवाच

यस्यापचारात् प्राप्नोऽयमस्मान् क्लेशो दुरासदः ।
 तमस्मिन् समरोदेशे न पश्यामि जयद्रथम् ॥ १७५ ॥
 तमेवान्विष भद्रं ते किं ते योधीर्निपातितैः ।
 अनामिषमिदं कर्म कथं वा मन्यते भवान् ॥ १७६ ॥

वैशम्यायन उवाच

इत्युक्तो भीमसेनस्तु गुडाकेशेन धीमता ।
 युधिष्ठिरमभिप्रेष्य वाग्मी वचनमबवीत् ॥ १७७ ॥
 हतप्रवीरा रिपवो भूयिष्ठं विदुता दिशः ।
 गृहीता द्रौपदीं राजन् निवर्त्तु भवानितः ॥ १७८ ॥
 यमाभ्यां सह राजेन्द्र धीम्येन च महात्मना ।
 प्राप्याश्रमपदं राजन् द्रौपदीं परिसान्वय ॥ १७९ ॥
 न हि मे मोक्षते जीवन् मूढः सैन्यवको नृपः ।
 पातालतलसंस्थोऽपि यदि शक्तोऽस्य सारथिः ॥ १८० ॥

युधिष्ठिर उवाच

न हनुषो महावाहो दुरात्मा । पि स सैन्यवः ।
दुःश्लामभिसंस्मृत्य गान्धारी^१ च यशस्विनीम् ॥ १८१ ॥

वैशम्पायन उवाच

तच्छ्रुता द्रौपदी भीममुवाच व्याकुलेन्द्रिया ।
कुपिता हीमती प्राज्ञा पती भीमार्जुनावुभौ ॥ १८२ ॥
कर्त्तव्यं चेत् प्रियं महां वध्यः स पुरुषाधमः ।
सैन्यवापसदः पापो दुर्भेतिः कुलपासनः ॥ १८३ ॥
भार्याभिहर्ता वैरी यो यश राज्यहरो रिपुः ।
याचमानो । पि सङ्गामे न मोक्षव्यः कथञ्चन ॥ १८४ ॥
इत्युक्तौ तौ नरव्याघ्रौ ययतुर्येच सैन्यवः ।
राजा निवृते कृष्णामादाय सपुरोहितः ॥ १८५ ॥
स प्रविश्याश्रमपदं व्यपविष्टवृषीमठम् ।
मार्करेण्यादिभिर्विप्रैत्यनुकीर्णे ददर्श ह ॥ १८६ ॥
द्रौपदीमनुशोचङ्गिर्बालणैस्तैः समाहितैः ।
समियाय महाप्राज्ञः सभार्यो भातृमध्यगः ॥ १८७ ॥
ते स्म तं मुदिता हृषा पुनः प्रत्यागतं नृपम् ।
जित्वा तान् सिन्धुसौवीरान् द्रौपदी^२ चाहतां पुनः ॥ १८८ ॥
स तैः परिवृतो राजा तच्चौपविवेश ह ।
प्रविवेशाश्रमं कृष्णं यमाभ्यां सह भाविनी ॥ १८९ ॥

^१ Dubisali was the wife of Jayadratha. She was the daughter of Dhritarashtra, and consequently first-cousin of the Pandavas.

भीमसेनार्जुनी चापि श्रुता क्रोशगतं रिपुम् ।
 स्वयमश्चांसुदनी तौ जवेनैवाभ्यधावताम् ॥ १६० ॥
 इदमत्यनुतं चाच चकार पुरुषो र्जुनः ।
 क्रोशमाचगतानश्वान् सैन्यवस्य जघान यत् ॥ १६१ ॥
 स हि दिव्यास्त्रसम्पदः कृच्छ्रकाले असम्भवः ।
 अकरोद्दुष्करं कर्म शैरस्तानुमन्त्रितैः ॥ १६२ ॥
 ततो भ्यधावतां वीरावुभौ भीमधनञ्जयौ ।
 हतार्थं सैन्यवं भीतमेकं व्याकुलचेतसम् ॥ १६३ ॥
 सैन्यवस्तु हतान् हष्टा तथा श्वान् स्वान् सुटुःखितः ।
 अतिविक्रमकर्माणि कुर्वाणं च धनञ्जयम् ॥ १६४ ॥
 पलायनकृतोसाहः प्राद्रवद्येन वै वनम् ।
 सैन्यवं त्वभिसम्प्रेष्य पराक्रान्तं पलायने ॥ १६५ ॥
 अनुयाय महावाहुः फाल्युनो वाक्यमत्रवीत् ।
 अनेन वीर्येण कथं लियं प्रार्थयसे बलात् ॥ १६६ ॥
 राजपुत्र निर्वर्तस्व न ते युक्तं पलायनम् ।
 कथं द्यनुचरन् हिता शचुमध्ये पलायसे ॥ १६७ ॥
 इत्युच्यमानः पार्थेन सैन्यवो न न्यवर्तत ।
 तिष्ठ तिष्ठेति तं भीमः सहसा भ्यद्रवद्वली ।
 मा वधीरिति पार्थस्तं दयावान् प्रत्यभाषत ॥ १६८ ॥

॥ इति द्रौपदीहरणम् ॥

जयद्रथविमोक्षणम्

वैशम्यायन उवाच

जयद्रथस्तु सम्प्रेक्ष्य भातरावुद्यतायुधौ ।
प्राधावत् तूर्णमव्ययो जीवितेष्मुः सुदुःखितः ॥ १ ॥
तं भीमसेनो धावन्तमवतीर्य रथाङ्गली ।
अभिद्रुत्य निजयाह केशपक्षे ह्यमर्दणः ॥ २ ॥
समुद्यम्य च तं भीमो निष्पिपेष महीतले ।
शिरो गृहीत्वा राजानं ताडयामास चैव ह ॥ ३ ॥
पुनः सञ्चीवमानस्य तस्योन्पतितुमिच्छतः ।
पदा मूर्छ्वा महाबाहुः प्राहरङ्गिलपिथतः ॥ ४ ॥
तस्य जानु ददौ भीमो जप्ते चैनमरन्तिना ।
सम्मोहमगमद्राजा प्रहारवरपीडितः ॥ ५ ॥
विरोधं भीमसेनं तु वारयामास फाल्गुनः ।
दुःश्लायाः कृते राजा यत्तदाहेति कौरवः ॥ ६ ॥

भीम उवाच

नायं पापसमाचारो मत्तो जीवितुमर्हति ।
कृष्णायास्तदनर्हायाः परिक्लेषा नराधमः ॥ ७ ॥
किन्तु शक्यं मया कर्तुं यद्राजा सततं घृणी ।

तं च बालिशया बुद्धा सदैवास्मान् प्रवाधसे ॥ ८ ॥
 एवमुक्ता सटास्तस्य पञ्च चक्रे वृकोदरः ।
 अर्द्धचन्द्रेण वाणेन किञ्चिद्ब्रुवतस्तदा ॥ ९ ॥
 विकल्पयित्वा राजानं ततः प्राह वृकोदरः ।
 जीवितं चेत्त्वसे मूढ हेतु मे गदतः शृणु ॥ १० ॥
 दासोः स्मीति त्वया वाचं संसात्सु च सभासु च ।
 एव ते जीवितं दद्यामेष युद्धजितो विधिः ॥ ११ ॥
 एवमस्त्विति तं राजा कृथमाणो जयद्रथः ।
 प्रोवाच पुरुषव्याघ्रं भीममाहवशेभनम् ॥ १२ ॥
 तत एनं विचेष्टनं बड्डा पार्थो वृकोदरः ।
 रथमारोपयामास विसञ्ज्ञं पांशुगुणितम् ॥ १३ ॥
 ततस्तं रथमास्थाय भीमः पार्थानुगस्तदा ।
 अभ्येत्याश्रममध्यस्थमध्यगच्छ्युधिष्ठिरम् ॥ १४ ॥
 दर्शयामास भीमस्तु तदवस्थं जयद्रथम् ।
 तं राजा प्राह स हृष्टा मुच्यतामिति चाब्रवीत् ॥ १५ ॥
 राजानं चाब्रवीज्ञीमो द्रौपद्याः कथ्यतामिति ।
 दासभावं गतो हेष पारदूनां पापचेतनः ॥ १६ ॥
 तमुवाच ततो ज्येष्ठो भ्राता सप्रणायं वचः ।
 मुञ्जेममधमाचारं प्रमाणा यदि ते वयम् ॥ १७ ॥
 द्रौपदी चाब्रवीज्ञीममभिप्रेष्य युधिष्ठिरम् ।
 दासोः ये मुच्यतां राजस्त्वया पञ्चस्टः कृतः ॥ १८ ॥
 स मुक्तो भ्येत्य राजानमभिवाद्य युधिष्ठिरम् ।

ववन्दे विहूलो राजंस्तांश्च हृष्टा मुनींस्तदा ॥ १९ ॥
 तमुवाच घृणी राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
 तथा जयद्रथं हृष्टा गृहीतं सव्यसाचिना ॥ २० ॥
 अदासो गच्छ मुक्तो ॒-सि मैवं काषीः पुनः ॒क्षचित् ।
 स्वीकामं वा धिगस्तु त्वा ॒क्षुद्रः ॒क्षुद्रसहायवान्
 एवंविधं हि कः कुर्यात् त्वदन्यः पुरुषाधमः ॥ २१ ॥
 गतस्वमिव ज्ञात्वा कर्त्तारमशुभस्य तम् ।
 तं प्रेष्य भरतश्चेष्ट कृपां चक्रे नराधिपः ॥ २२ ॥
 धर्मे ते वर्षतां बुद्धिर्मा चाधर्मे मनः कृषाः ।
 साश्वः सरथपादातः स्वस्ति गच्छ जयद्रथ ॥ २३ ॥
 एवमुक्तस्तु सर्वीडं तूष्णीं किञ्चिद्वाङ्मुखः ।
 जगाम राजन् दुःखार्त्तो गङ्गावाराय भारत ॥ २४ ॥
 स देवं शरणं गत्वा विरुद्धाक्षमुमापंतिम् ।
 तपश्चार विपुलं तस्य प्रीतो वृषध्वजः ॥ २५ ॥
 बलिं स्वयं प्रत्यगृह्णात् प्रियमाणस्त्रिलोचनः ।
 वरं चास्मै ददी देवः स जयाह च तच्छृणु ॥ २६ ॥

जयद्रथ उवाच

समस्तान् सरथान् पञ्च जयेयं युधि पाराडवान् ।

¹ Virépáksha, a name of Siva—the god with deformed (virápa) eyes (akshí); Siva being usually represented with a third eye in the middle of his forehead.

² Umápati—the husband of Umá, the daughter of Hímálaya, the king of mountains.

³ Virisha-dhara. The banner or emblem of Siva is the bull *Nandi*, whose image is always conspicuously seen at the temples dedicated to the divinity.

⁴ Trilochana, 'the three-eyed,' a name of Siva.

इति राजा । ब्रवीदेवं नेति देवस्तमब्रवीत् ॥ २७ ॥
 अजम्यांश्चाप्यबध्यांश्च वारयिष्यसि तान् युधि ।
 च्छुते । जुनं महाबाहुं नरं नाम सुरेष्वरम् ॥ २८ ॥
 बद्यैर्यो तप्तपसं नारायणसहायकम् ।
 अजितं सर्वलोकाना देवैरपि दुरासदम् ॥ २९ ॥
 मया दशं पांशुपतं दिव्यमप्रतिमं शरम् ।
 अवाप लोकपालेभ्यो वज्रादीन् स महाशरान् ॥ ३० ॥
 देवदेवो ह्यनन्तात्मा विष्णुः सुरगुरुः प्रभुः ।
 प्रधानपुरुषो व्यक्तो विष्वात्मा विष्वमूर्त्तिमान् ॥ ३१ ॥
 मुगान्तकाले सम्याप्ते कालाग्निर्दहते जगत् ।
 सपर्वतार्णवद्वीपं सशैलवनकाननम् ॥ ३२ ॥
 निर्देहन् नागलोकांश्च पातालतलचारिणः ।

¹ *Nara* is the name of a holy sage, called, hyperbolically, the sovereign of the gods; supposed to have been the same as Arjuna in a former existence, and therefore here applied to him.

² *Badri* is properly the jujube-tree; but it is applied to a part of the Himalaya, where the tree may perhaps have grown: and is here represented as the scene of the religious austerities performed by the two *Muni*s, *Nara* and *Nirikya*. It is more commonly known as *Badri-nâth*; and is a town and temple on the west bank of the branch of the Ganges, called the *Aiakanandâ*. It is still a place of pilgrimage sacred to *Siva*.

³ The *Pârîupata* arrow is named after *Sîva*; one of whose appellations is *Pâinpati*, 'the lord of animals.'

⁴ The *Loka-pâlas* are either four in number, holy persons, sons of different patriarchs; or they are Indra and other seven minor deities, exercising the office of guardians of the worlds or spheres of the universe. *Vishnî Purâna*, pp. 169, 226.

⁵ An abrupt and rather suspicious transition is made in this part of the text from Arjuna to *Vishnî*, of whom these different words are names or epithets.

⁶ *Yugânta-kâle*. A *Yuga* is a division of time peculiar to Hindu mythological chronology. It is used here, however, in a general sense, to signify a definite period, the duration of which is afterwards more particularly specified.

अथान्तरीक्षे सुमहन्नानावर्णाः पयोधराः ॥ ३३ ॥
 घोरस्वरा विनदिनस्तिन्मालावलविनः ।
 समुत्तिष्ठन् दिशः सर्वा विवर्षनः समन्ततः ॥ ३४ ॥
 ततोऽग्निं नाशयामासुः संवर्त्ताग्निनियामाकाः ।
 अक्षमाचैश्च धाराभिस्तिष्ठन्यापूर्य सर्वेशः ॥ ३५ ॥
 एकार्णवे तदा तस्मिन्नुपशान्ते चराचरे ।
 नष्टचन्द्राकेपवने यहनक्षत्रवर्जिते ॥ ३६ ॥
 चतुर्युगं सहस्रान्ते सलिलेनास्तुता मही ।
 ततो नारायणाख्यस्तु सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ ३७ ॥
 सहस्रशीर्षा पुरुषः स्वस्मुकामस्त्वतीन्द्रियः ।
 फटासहस्रविकटं शेषं पर्यङ्गभोगिनम् ॥ ३८ ॥
 सहस्रमिव तिग्मांशुसङ्गातममितद्युतिम् ।
 कुद्देन्दुहारणोक्तीरमृणालकुमुदप्रभम् ॥ ३९ ॥
 तचासौ भगवान् देवः स्वपन् जलनिधौ तदा ।

¹ *Chaturyuga-sahasránte*, 'At the end of a thousand (repetitions) of four ages.' The four *Yugas* or ages are, the *Kṛīa*, the *Treta*, the *Dvāpara* and *Kali* ages. They form together a period of 12,000 years of the gods, or 4,320,000 years of mortals; constituting a *Mahāyuga*, or great age. One thousand such great ages form a day of Brahmā; at the end of which he takes a nap, and a night of equal duration ensues. During the night, the world, that is, the earth or sphere of mortals and the orbits of the planets, is destroyed by fire; to which a deluge succeeds, that lasts until the morning returns, and Brahmā wakes. He then recreates all things, as they were before, to last through another of his days. The destruction thus occurring is only partial; various celestial spirits, sages, and gods, being exempt from it: but at the end of 100 years, Brahmā himself expires, and then the destruction, or rather dissolution, is universal; all existing forms being resolved into crude elemental matter according to some opinions, into universal spirit according to others. In either case, the dissolution is only temporary; for primeval matter or primeval spirit is alike indestructible, and, when moved to action, renews creation. *Vishnū Purānā*, p. 631.

नैशेन तमसा व्याप्तां स्वां रार्चि कुरुते विभुः ॥ ४० ॥
 सत्योद्रेकात् प्रबुद्धस्तु शून्यं लोकमपश्यत ।
 इमं चोदाहरल्यत् श्वोकं नारायणं प्रति ॥ ४१ ॥
 आपो नारास्तु तनव इत्यपां नाम शुश्रुम ।
 अयनं तेन चैवास्ते तेन नारायणः स्मृतः ॥ ४२ ॥
 प्रधानसमकालं तु प्रजाहेतोः सनातनः ।
 ध्यानमाचे तु भगवन्नाभ्यां पद्मः समुत्तिष्ठः ॥ ४३ ॥
 ततस्थंतुर्मुखो ब्रह्मा नाभिपद्माद्विनिःसृतः ।
 ततोपविष्टः सहस्रा पद्मे लोकपितामहः ॥ ४४ ॥
 शून्यं हृष्टा जगत् कृत्वा मानसानामनः समान् ।
 ततो मरीचिप्रमुखान् महर्षीनिसृजत्वं ॥ ४५ ॥

¹ *Āpo nārāś*. This verse occurs, with some variety of reading, in Manu, ch. I. v. 10, and is there partly explained; as he calls waters the sons or progeny of *Nara* (*Narānusvāḥ*). *Nara*, literally 'a man,' is in this passage used for the primeval male, or the Supreme Spirit. The text has, "We have heard (that is, it is said in the Vedas) that waters are called *Nārāś*," i.e. derivatives from *Nara*, which agrees with Mann: but they are also, it is said, "called (in the Vedas) bodies or forms (*ānusvāḥ*);" by which it is probably intended to signify, that waters were the first visible substance in which the Supreme manifested his essence or creative power. The sentence "*Āpo nārāś ānusvāḥ*" is to be considered as a quotation from the Vedas.

² The sleep of Vishnū, the production of a lotus from his navel, and that of Brahmā the instrumental cause of creation from that lotus, are inconsistent with the more simple description of the alternate periods of dissolution and renovation, as dependent upon the night and day of Brahmā: and it seems likely that they are mythological embellishments of an older and less complicated system.

³ Brahmā is represented with four heads.

⁴ The great *Rishis*, or mind-born sons of Brahmā, are variously enumerated, as seven, eight, nine, as far as seventeen. They are the immediate ancestors of all kinds of living beings; and are therefore called *Pragjyotiśis*, 'lords of creation.' For a detailed account of them and their posterity, see the Vishnū Purāṇa, B. i. chap. vii and x.

ते सृजन् सर्वभूतानि च सानि स्थावराणि च ।
 यक्षराक्षसभूतानि पिशाचोरगमानुषान् ॥ ४६ ॥
 सृजते ब्रह्ममूर्हिस्तु रक्षते पौरुषी तनुः ।
 रौद्रीभावेन शमयेत् तिस्रो वस्त्वा: प्रजापतेः ॥ ४७ ॥
 न श्रुतं ते सिन्धुपते विष्णोरङ्गुतकर्मणः ।
 कथ्यमानानि मुनिर्भिर्ब्राह्मणैर्वेदपारणैः ॥ ४८ ॥
 जलेन समनुप्राप्ते सर्वतः पृथिवीतले ।
 तदा चैकार्णवे तस्मिन्नेकाकाशे प्रभुश्वरन् ॥ ४९ ॥
 निशायामिव खद्योतः प्रावृद्धकाले समन्ततः ।
 प्रतिष्ठानाय पृथिवीं मार्गमाणस्तदा भवत् ॥ ५० ॥
 जले निमग्नां गां हृष्टा चोद्दर्शी मनसेच्छति ।
 किन्तु रूपमहं कृता सलिलादुद्धरे महीम् ॥ ५१ ॥
 एवं सञ्चिन्य मनसा हृष्टा दिव्येन चक्षुषा ।
 जलक्रीडाभिरुचितं वारोहं रूपमस्मरत् ॥ ५२ ॥

¹ *Prajāpati*, in this verse, means Vishnū, as identified with the Supreme Being; who, as Brahmā, creates all things; as Vishnū, in a bodily form—that is, as Krishnā or some other of his *avatāras*—preserves all things, and, in the character of Rudra (or Śiva), is the author of their dissolution. These are the three *avatāras* or hypostases of the Supreme. Of the *avatāras*, literally 'descents' of Vishnū, some of the principal are presently described in the text.

² The descent of Vishnū as a Boar, is the third of his *avatāras*. The two preceding are the Tortoise, in which form he upheld the mountain Mandara, when the ocean was churned with it by the gods and demons, to obtain *amrita*, the beverage of immortality; and the Fish, in which he preserved a pious monarch and the *Rishis* from perishing at a deluge. The descriptions of the boar confound two very different things, a real and an allegorical animal: the bulk, the tusks, the colour, the roar, belong to the former; the eloquence, the scriptural knowledge, belong to the latter, as does the epithet *Yajna-varūpa*, 'the boar of sacrifice'; intimating, no doubt, a victim: the purport of the allegory being this: The world

कृत्वा वराहवपुषं वाङ्मयं वेदसम्मितम् ।
 दशयोजनविस्तीर्णमायतं शतयोजनम् ॥ ४३ ॥
 महापर्वतवर्षाभं तीक्ष्णदंष्ट्रं प्रदीप्तिमत् ।
 महामेघौघनिघोषं नीलजीमूतसन्निभम् ॥ ४४ ॥
 भूत्वा यज्ञवराहो वै अपः सम्प्राविशत् प्रभुः ।
 दंष्ट्रेणेकेन चोक्ष्य स्वे स्थाने न्यविशन्महीम् ॥ ४५ ॥
 पुनरेव महाबाहुरपूर्वां तनुमाश्रितः ।
 नरस्य कृत्वा ईतनुं सिंहस्याईतनुं प्रभुः ॥ ४६ ॥
 दैत्येन्द्रस्य सभां गत्वा पाणिं संस्पृश्य पाणिना ।
 दैत्यानामादिपुरुषः सुरारिदितिनन्दनः ॥ ४७ ॥
 हृष्टा चापूर्ववपुषं क्रोधात् संरक्तलोचनः ।
 शूलोद्यतकरः सग्वी हिरण्यकशिपुस्तदा ॥ ४८ ॥
 मेघस्तनितनिघोषो नीलाभ्यचयसन्निभः ।
 देवारिदितिजो वीरो नृसिंहं समुपादवत् ॥ ४९ ॥
 समुपेत्य ततस्तीक्ष्णैर्मृगेन्द्रेण बलीयसा ।
 नारसिंहेन वपुषा दारितः करञ्जैभृशम् ॥ ५० ॥
 एवं निहत्य भगवान् दैत्येन्द्रं रिपुधातिनम् ।
 भूयोऽन्यः पुण्डरीकाक्षः प्रभुर्लोकहिताय च ॥ ५१ ॥
 कश्यपस्यात्मजः श्रीमानदित्या गर्भधारितः ।

world was suffering the punishment of its wickedness, but atonement was made for its crimes by religious sacrifices and prayer.

¹ Kaityapa, one of the *Prajápatis*, espoused thirteen of the daughters of another patriarch, Daksha, and begot most living creatures, animals, birds, reptiles, as well as gods, demigods, Titans, and men. For the particulars of his progeny, see *Vishnú Purána*, p. 119.

पूर्णे वर्षसहस्रे तु प्रसूता गर्भेमुक्तमम् ॥ ६२ ॥
 दुर्दिनाभ्योदसहशो दीप्ताक्षो वामनाकृतिः ।
 दण्डी कमराङ्गलुधरः श्रीवासोरसिभूषितः ॥ ६३ ॥
 जटी यज्ञोपवीती च भगवान् बालरूपधृक् ।
 यज्ञवाट गतः श्रीमान् दानवेन्द्रस्य वै तदा ॥ ६४ ॥
 वृहस्पतिसहायोः सौ प्रविष्टो बलिनो मस्ते ।
 तं हृष्टा वामनतनुं प्रहृष्टो बलिरब्रवीत् ॥ ६५ ॥
 प्रीतोः स्मि दर्शने विप्र ब्रूहि त्वं किं ददानि ते ।
 एवमुक्तस्तु बलिना वामनः प्रत्युवाच ह ॥ ६६ ॥
 स्वस्तीत्युक्ता बलिं देवः स्मयमानोः भ्यभाषत ।
 मेदिनीं दानवपते देहि मे विक्रमचयम् ॥ ६७ ॥
 बलिर्दै प्रसन्नात्मा विप्रायामिततेजसे ।
 ततो दिव्याङ्गुततमं रूपं विक्रमतो हरेः ॥ ६८ ॥
 विक्रमैत्यिभिरक्षोभ्यो जहाराशु स मेदिनीम् ।
 ददौ शक्राय च महीं विष्णुर्देवः सनातनः ॥ ६९ ॥
 एष ते वामनो नाम प्रादुर्भावः प्रकीर्तिः ।
 येन देवाः प्रादुरासनं वैष्णवं चोच्यते जगत् ॥ ७० ॥
 असतां नियहार्थाय धर्मसंरक्षणाय च ।
 अवतीर्णे मनुष्याणामजायत यदुक्षये ॥ ७१ ॥
 स एष भगवान् विष्णुः कृष्णेति परिकीर्त्यते ।

³ *Dasaevendra*. The king of the Daityas or Danavas on this occasion was Bali the son of Virochana. See page 30.

⁴ *Vrihaspati*, the preceptor of the gods.

अनाद्यं तमजं देवं प्रभुं लोकनमसृतम् ॥ ७२ ॥
 यं देवं विदुषो गान्ति तस्य कर्माणि सैन्धव ।
 यमाहुरजितं कृष्णं शङ्खचक्रादाधरम् ॥ ७३ ॥
 श्रीवत्सधारिणं देवं पीतकौशेयवाससम् ।
 प्रधानं शस्त्रविदुषां तेन कृष्णेन रक्षते ॥ ७४ ॥
 सहायः पुण्डरीकाक्षः श्रीमानतुलविक्रमः ।
 समानस्यन्दने पार्थमास्थाय परवीरहा ॥ ७५ ॥
 न शक्यते तेन जेतुं चिदशैरपि दुःसहः ।
 कः पुनर्मानुषो भावो रणे पार्थं विजेष्यते ॥ ७६ ॥
 तमेकं वर्जयित्वा तु सर्वं यौधिहिरं बलम् ।
 चतुरः पाण्डवान् राजन् दिनैकं जेष्यसे रिपून् ॥ ७७ ॥

वैशम्पायन उवाच

इत्येवमङ्गा नृपतिं सर्वपापहरो हरः ।
 उमापतिः पशुपतिर्यज्ञहा चिपुर्हाद्वनः ॥ ७८ ॥
 वामनैर्विकृटैः कुचीस्त्यन्नवण्डर्शनैः ।

¹ The poet here explains why he has been dwelling so long upon the power and glory of Krishña. Protected by such a deity, Arjuna cannot incur peril from mortal hostility.

² Vajinabé is a name of Śiva, from his having disturbed the sacrifice of Daksha his father-in-law, who had omitted to invite him to the ceremony. Śiva sent Virabhadra and a host of attendants to Daksha's sacrifice, where they overturned and defiled the altars, and beat and mutilated the sages and gods who had been invited. The occurrence is a favourite subject of sculpture in the cave-temples of the South of India.

³ Tripurárdana, or Tripurántaka, is also a name of Śiva, from his having destroyed Tripura, an *Aura*.

⁴ The uncouth figures, dwarfs, and the rest, attendant upon Śiva, are often represented in sculpture, and are very likely to have served as prototypes to some of the human monsters said by early classical writers to abound in India.

वृतः पारिषदैर्घ्येरैनानाप्रहरणोद्यतैः ॥ ७९ ॥
 अस्वको राजशार्दूल भगवेननिपातनः ।
 उमासहायो भगवांस्तचैवान्तरधीयत ॥ ८० ॥
 जयद्रथोऽपि मन्दात्मा स्वमेव भवनं ययौ ।
 पाण्डवाश्च वने तस्मिन् न्यवसन् काम्यके तथा ॥ ८१ ॥

॥ इति जयद्रथविमोक्षणम् ॥

¹ Tryambaka, a name of Śiva, is a word of doubtful etymology. It is derived from *tri*, 'three,' and *adv*, 'to speak'—he who declares the three *Vedas*.

² Bhuganetra was a Daitya slain by Śiva.

VOCABULARY.

अ a negative or privative particle prefixed to words commencing with a consonant; as, अधर्म Injustice, अराजन् Not a king.

अंशु s. m. A share, a portion. अंशः *nom. sin.*

अंशुमत् s. m. A ray either of the sun or moon.

अंशुमान् s. m. The sun. The moon. अंशुमान् *nom. sin.*

अक्षोत्. *See root अ.*

अक्षमय adj. Sinless, faultless. अक्षमयम् *acc. sin. m.*

अकृत pass. part. (of कृ with अ) Not made, unformed; incomplete, unimproved. अकृता *nom. sin. f.*

अकृतास्त्र नानुव्. Unpractised in arms. अकृतास्त्रेण *ins. sin. m.*

अकृतवकारित् *agt.* Doing, or who does what ought not to be done. अकृतवकारी *nom. sin. m.*

अस्त्र s. m. A die for playing with.

अस्त्राव s. n. Dice, as big as dice. अस्त्रावैः *ins. pl.*

अस्तित् adj. All. अस्तित्वान् *acc. pl. m.*

अग्राह्. *See root अग्र.*

अग्रस्त्र s. m. The name of a saint. *See page 51.* अग्रस्त्रेण *ins. sin.*

अग्राष्ठ adj. Deep, unfathomable. अग्राष्ठः *nom. sin. m.*

अगुह s. m. n. A fragrant wood, aloe-wood, or agallochum.

अग्नि s. m. Fire; always associated with the idea of the deity presiding over it. AONI is also regent of the south-east quarter. अग्निः *nom. sin.* अग्निन् *acc. sin.* अग्नेः *abl. or gen. sin.* अग्नौ *loc. sin.*

अग्निवेश s. m. AONIVESA. *See page 1.* अग्निवेशम् *acc. sin.*

सर्विनश्चिका *s. f.* **TATP.** A flame of fire. अर्विनश्चिका *nom. sin.*

सम *s. n.* A point, tip, end, extremity. *adj.* Chief, principal, first, best. अमे *loc. sin.* अमणि *acc. pl.* अमै *ins. pl. m.*

समक **KARM.** The right hand. अमके *loc. sin. m.*

समग्र *agt.* Going before; a leader. अमग्रः *nom. sin. m.*

समज *agt.* Elder-born. अमजः *nom. sin. m.*

समपाणि **KARM.** The right hand.

समहीन्. *See root मह.*

समान्य *adj.* Not rustic; town-made (cloth, &c.).

सम्म *adj.* Chief, principal, best. अम्मः *nom. sin. m.* अम्माः *nom. pl. m.*

समोषयत्. *See root मुष.*

संक *s. m.* A mark. A cipher.

संकु *s. m.* The name of a country, *Bengal Proper*, including *Bhágalpur*.

s. n. The body. A subsidiary portion of the *Vedas*, of which six are enumerated; viz. *Śikshá*, rules of reciting the prayers, the accents and tones to be observed; *Kalpa*, ritual; *Vyákaraṇa*, grammar; *Nirukta*, glossarial comment; *Chhandas*, metre; and *Jyotish*, astronomy. अंकः *ins. pl.*

संकुण *s. n.* A court, an area.

संकुट *s. n.* A bracelet worn upon the upper arm.

संकुरन्य *s. n.* The kingdom or sovereignty of *Anga*. अंकुरन्यम् *acc. sin.*

संकुरन्ये *loc. sin.*

संकुर *s. m.* Charcoal. The planet Mars (from his fiery colour).

संकुरक *s. m.* The planet Mars. A proper name. अंकुरकः *nom. sin.*

संकुरस *s. m.* ANGIRAS. *See page 3.* अंकुरसः *gen. sin.*

संकुलि *s. f.* A finger.

संकुलित्राण *s. n.* A guard for the finger, applied to the bowstring used by archers.

संक्षेप्यर *s. m.* **TATP.** The lord of *Anga*. अंक्षेप्यरम् *acc. sin.*

संचल *adj.* Immoveable. *s. m.* A mountain. अंचलः *nom. sin. m.* अंचलम् *acc. sin.* अंचलौ *nom. du. m.* अंचलाः *nom. pl. m.*

संचिन्य *fut. pass. part.* (of चित् (इ) with अ) Inconceivable, unimaginable.

अचिन्यकर्मेन् **BAHUV.** Of inconceivable exploits. अचिन्यकर्मा *nom. sin. m.*
 अचिन्यरूप **BAHUV.** Of inconceivable beauty. अचिन्यरूपा *nom. sin. f.*
 अचोदयत्. *See root चुद.*
 अच्युत *pass. part. (of च्यु with अ)* Fixed, permanent, durable, unshaken.
 अच्युतः *nom. sin. m.* अच्युत *voc. sin. m.*
 अज *adj.* Unborn. A name of VISH्वा. अजम् *acc. sin. m.*
 अज्य *fut. pass. part. (of जि with अ)* Invincible, not to be subdued or
 surpassed. अज्यम् *acc. sin. m.* अज्यान् *acc. pl. m.*
 अजर *adj.* Undecaying, indestructible. अजरम् *nom. sin. n.*
 अजानत् *pres. part. par. (of ज्ञा 9th cl. with अ)* Not knowing. अजानताम्
gen. pl. m.
 अजायत्. *See root जन.*
 अजित *pass. part. (of जि with अ)* Unconquered. Unexcelled, unsurpassed.
 अजितम् *acc. sin. m.*
 अजिन *s. n.* A hide used as a seat, bed, &c. by the religious student; gene-
 rally the hide of an antelope. अजिनानि *acc. pl.*
 अजिक *adj.* Straight, not crooked.
 अजिकाम **BAHUV.** Straight-pointed (in contradistinction to semilunar pointed).
 अजिकामैः *ins. pl. m.*
 अज्ञात *pass. part. (of ज्ञा with अ)* Unknown. अज्ञातम् *acc. sin. m.*
 अज्ञलि *s. m.* The cavity formed by putting the hands together, and hollow-
 ing the palms: being in this form carried to the forehead, it forms the
 appropriate salutation from inferiors of respectability to their superiors.
 अज्ञलिम् *acc. sin.*
 अट्मान *pres. part. átm. (of अट 1st. cl.)* Roaming, roving, prowling. अट्मानाः
nom. pl. m.
 अतपैयत्. *See root तृप.*
 अति *prep.* Beyond. Against. Over and above. Very, very much, ex-
 ceedingly.
 अतिक्रम्य *ind. pret. part. (of क्रम with अति)* Having passed over, or slighted.
 अतिचरे. *See root चर.*
 अतिधित्र *abs. s. n.* Hospitality.

अतिमनुष्यवुद्धि **BAHUV.** Of intellect more than human. अतिमनुष्यवुद्धिः *nom. sin. m.*

अतिमानुष adj. Superhuman. अतिमानुषाणि *nom. pl. n.*

अतिरथ s. m. A warrior of a particular order fighting in a car. अतिरथः *nom. sin.*

अतिरिह pass. part. (*of अथ with अति*) Transfixed, pierced through. अतिरिहम् *nom. sin. n.*

अतिरित्. *See root इ.*

अतीत ind. pret. part. (*of इ Go, with अति*) Having gone beyond, having passed quite through.

अतीतिन्द्रिय adj. Beyond the senses. अतीतिन्द्रियः *nom. sin. m.*

अतीतीश ind. Exceedingly, very much (*from अति Beyond, and इत As it were*). अतीतुल adj. Unequalled, unparalleled, matchless, peerless. अतीतुलः *nom. sin. m.*

अतीतृष्ण pass. part. (*of इत with अ*) Dissatisfied. अतीतृष्णः *nom. sin. m.*

अतृष्णन्. *See root तृष्ण.*

अत्यगात्. *See root इ.*

अत्यगिनसोमाकै adj. Surpassing in brilliancy fire, moon, and sun. अत्यगिनसो-
माकैम् *acc. sin. m.*

अत्यविल adj. Surpassing the wind.

अत्यन् adj. Exceeding, very great. अत्यनम् *acc. sin. n.*

अथ ind. Here.

अथ a particle of premising, Now. Then. Or. And.

अथवा ind. But. Or.

अदास s. m. A freeman. अदासः *nom. sin.*

अदिति s. f. ADITI, the daughter of DAKSHA, wife of KASYAPA, and mother of the gods. अदित्या *ins. sin.*

अदीनसह बहुव. High-spirited. अदीनसहाः *nom. pl. m.*

अदुदृश्यत्. *See root दु.*

अद्विष्यत्. *See root द्वश.*

अद्वित् adj. Wonderful, surprising, prodigious. s. n. Surprise, astonishment. A wonderful thing. अद्वितम् *acc. sin. n.*

अद्वितकर्मन् बहुव. Wonderful in working. अद्वितकर्मणः *gen. sin. m.*

अहुतात् *superl.* Most wondrous.

अहुतभीमकर्त् **BAHUV.** Wonderful and formidable in action. अहुतभीमकर्त्
nom. sin. m.

अहुतसक्षात् *adj.* Well-nigh marvellous. अहुतसक्षात्: gen. sin. m.

आज *ind.* Now, to-day.

आदृयत्. *See root दृ.*

आधम *adj.* Low, vile, despicable. आधम *voc. sin. m.*

आधमाचार **BAHUV.** Wicked in practice, low, vile. आधमाचार् *acc. sin. m.*

आधर *s. m.* The lower lip.

आधर्म *s. m.* Impiety, unrighteousness, injustice. आधर्म *loc. sin.*

आधिप *s. m.* A king. आधिपः: *nom. sin.* आधिपाः: *nom. pl.*

आधिपति *s. m.* A king. आधिपतिः: *nom. sin.* आधिपतिष्ठः *acc. sin.* आधिपतिः: *gen. sin.*

आधिरप *s. m.* A charioteer. ADHIRATHA, the foster-father of KARNA. *See page 16.* आधिरपः: *nom. sin.*

आधीकार *s. m.* Superintendence, authority, controul, right of interference. आधीकारः: *nom. sin.*

आध्यात्म. *See root धृ.*

आध्ययन *s. n.* Study, reading, especially of sacred books. आध्ययनम् *acc. sin.*

आध्यत्प *agt.* Presiding; a president, governor. आध्यत्पम् *acc. sin. m.*

आध्यावस्त्. *See root वस्.*

आध्यर *s. m.* A sacrifice. आध्यरे *loc. sin.*

आध्यरा *agt.* Going, belonging; or appropriated to a sacrifice. आध्यराः: *nom. sin. m.*

आध्यरस्य *agt.* Standing for a sacrifice. आध्यरस्यम् *acc. sin. m.*

आन् *a negative or privative particle prefixed to words beginning with a vowel; as, आनामत् Not come, आनिष्ट Undesired.*

आनष *adj.* Pure, sinless. Handsome, pleasing. आनषः: *nom. sin. m.* आनष *voc. sin. m.*

आनन्द *adj.* Infinite, endless, boundless, exhaustless. आनन्दम् *acc. sin. n.*

आनन्दरम् *adj.* Next-born. आनन्दरम् *acc. sin. m.*

आनन्दात्मन् **KARMA.** The infinite soul. आनन्दात्मा *nom. sin. m.*

चनयत्. *See root चौ.*

चनहै *adj.* Unworthy, undeserving. चनहायाः *gen. sin. f.*

चनहैत् *pres. part. par.* (of चाहै 1st cl. with चन्) Not deserving. चनहैते *dat. sin. m.*

चनय *adj.* Not a little.

चनस्योऽ **BAKUV.** Vociferous. चनस्योऽः *nom. sin. m.*

चनयत् *adj.* Not censurable, faultless.

चनयद्वाक्त्री *nom. sin. f.* **BAKUV.** Of faultless form, beautiful in person.

चनयद्वाक्त्रीम् *acc. sin.*

चनयत् *adj.* Not low; high, illustrious. चनयेषु *loc. pl. n.*

चनगच्छत् *pres. part. par.* (of गम with चा and चन्) Not coming. चनगच्छतु *loc. pl. m.*

चनाद् *adj.* Without a beginning. चनाद्यत् *acc. sin. m.*

चनामय *adj.* Free from sickness, safe and sound. चनामयाः *nom. pl. m.*

चनामिष *adj.* Bootless, profitless. चनामिषम् *acc. sin. n.*

चनायम्य *fut. pass. part.* (of यम with चा and चन्) Unyielding, hard to bend, unpliant. चनायम्यम् *acc. sin. n.*

चनायुध *adj.* Destructive of life, fatal. चनायुधम् *acc. sin. n.*

चनायर्य *adj.* Not surprising. चनायर्यम् *nom. sin. n.*

चनाहृत *pass. part.* (of हृ with चा and चन्) Uncalled, unbidden.

चनाहृतोपचारिन् **KARM.** One who vaunts his prowess uncalled for.

चनाहृतोपचारिनाम् *gen. pl. m.*

चनाहृतोपचारि **KARM.** One who has come unbidden. चनाहृतोपचारिनाम् *gen. pl. m.*

चनिन्दित *pass. part.* (of निन्द (इ) with च) Irreproachable, virtuous. चनिन्दिता *nom. sin. f.* चनिन्दिताम् *acc. sin. f.*

चनिर्देश *fut. pass. part.* (of देश with निर् and च) Indescribable, incomparable. चनिर्देशी *nom. du. m.*

चनिरु *s. m.* Air, wind.

चनिशम् *ind.* Unceasingly, unremittingly.

चनीक *s. n.* An army, forces. चनीकानि *acc. pl.*

चनीकविदारण *agt.* Host-destroying. A proper name.

अन् *prep.* After. Under, inferior to. Along, along with ; according to.

अनुकीर्ण *pass. part.* (of कृ with अन्) Filled, thronged, crowded. अनुकीर्णम् *nom. or acc. sin. n.*

अनुक्रम **AVYATI.** In due order.

अनुग *agt.* Following ; a follower. अनुगः *nom. sin. m.*

अनुगत *pass. part.* (of गम with अन्) Followed. अनुगती *nom. du. m.*

अनुगम्यमान *pres. part. pass.* (of गम with अन्) Being followed. अनुगम्यमानः *nom. sin. m.*

अनुगृहीत *pass. part.* (of मह with अन्) Favoured, obliged. अनुगृहीतः *nom. sin. m.*

अनुचर *s. m.* A follower, companion, servant. अनुचरैः *acc. pl.*

अनुज *s. m.* A younger brother.

अनुका *s. f.* Order, command. Assent, permission. अनुक्त्या *ins. sin.*

अनुच्छेद **AVYATI.** According to seniority.

अनुतिहसि. *See root अ.*

अनुप्रभ *adj.* Most excellent. अनुप्रभः *acc. sin. n.* अनुप्रभाम् *acc. sin. f.*

अनुभावति. *See root भाव.*

अनुभावद *s. m.* Sound, consequent sound, vibration, echo.

अनुभीय *ind. pret. part.* (of भी with अन्) Having soothed or pacified.

अनुप्रेष्य *ind. pret. part.* (of ईष with प्र and अन्) Looking, or having looked at.

अनुभूय *ind. pret. part.* (of भू with अन्) Having witnessed, or enjoyed.

अनुमत *pass. part.* (of मन with अन्) Consented, approved. *s. n.* Consent, approval, approbation. अनुमते *loc. sin.*

अनुमतित *pass. part.* (of मत (इ) with अन्) Charmed, endued with extraordinary efficacy. अनुमतितः *ins. pl. m.*

अनुमत्यसे. *See root मन.*

अनुभीयते. *See root भी.*

अनुयात, अनुयाति. *See root या.*

अनुयात *s. m.* An attendant, an adherent, a companion in a match. अनुयातः *nom. pl. m.*

अनुयाय *ind. pret. part.* (of या with अन्) Having followed.

अनुयुक्तीत. *See root युक्त.*

चनुयोद्धुम् *inf. (of रुध with चनु)* To please, to oblige.

चनुपूर्वते. *See root चूप.*

चनुयस्तमान pres. part. atm. *(of चूह 1st cl. with चनु)* Following. चनुयस्तमानाः nom. pl. m.

चनुव्रत adj. Faithful to obligations. चनुव्रतम् acc. sin. m.

चनुशोचत् pres. part. par. *(of शूच 1st cl. with चनु)* Grieving after, sorrowing for, lamenting. चनुशोचति: ins. pl. m.

चनुसंसङ्ग pass. part. *(of चन्य with संस् and चनु)* Connected with. चनुसंसङ्गः nom. sin. m.

चनेक adj. Not one, many. चनेकम् acc. sin. m.

चनेन ins. sin. n. *(of इदम् dem. pron.)* By this.

चन्म s. m. The end, term, termination. चन्मान् acc. sin. चन्मेन ins. sin. चन्मे loc. sin.

चन्माम् s. m. A name of YAMA, the king or angel of death. चन्माम् nom. sin.

चन्मत् ind. Within.

चन्मत् s. n. An interval, a pause. Sake, behalf. चन्मत् nom. sin. चन्मते loc. sin.

चन्मत्योगत. *See root या.*

चन्मात्मन् s. m. The internal feelings, the heart, the mind. चन्मात्मना ins. sin.

चन्मधीष s. n. The sky or atmosphere. चन्मधीषम् nom. sin. चन्मधीषे loc. sin.

चन्मेष्य ind. Within.

चन्मिक adj. Near. चन्मिकात् abl. sin.

चन्मवृष्ट s. m. A branch of the Yádava family. *See page 46.* चन्मवृष्टः nom. pl.

चन्मवार s. m. n. Darkness. चन्मवारम् acc. sin.

चन्म s. n. Food. चन्मम् acc. sin.

चन्म pronom. Other, else. चन्मः nom. sin. m. चन्मे nom. pl. m. चन्मान्

acc. pl. m. चन्मेषाम् gen. pl. m. चन्माः nom. pl. f. चन्मत् nom. sin. n.

चन्मत् ind. Otherwise.

चन्मोन्म adj. Mutual. चन्मोन्मम् acc. sin. m. or ind. Mutually, each other.

चन्मगच्छत्. *See root गच.*

चन्मपत्तत्. *See root पद.*

चन्मवाय s. m. Race, lineage. चन्मवाये loc. sin.

अन्यस्वरूप्. *See root अर्.*

अन्यापिदेश्. *See root विद्या.*

अन्यत् *pass. part. (of इ with अन्)* Possessed of, having. अन्यतौ: *ins. pl.*

अन्यताम् *acc. sin. f.*

अन्यय. *See root इ.*

अन्येष्यमात् *pres. part. átm. (of एष 1st cl. with अन्)* Searching, inquiring.

अन्येष्यमात्: *nom. sin. m.*

अप् *s. f. pl. only*, Water. अपः: *nom. pl.* अपः: *acc. pl.* अपाम् *gen. pl.*

अप् *prep.* Away, off; used to denote, Disjunction, absence, privation, &c.

अपचार् *s. m.* Wickedness, impropriety of conduct. अपचारः *abl. sin.*

अपतत्. *See root अत्.*

अपत्य *s. n.* Offspring. अपत्यम् *nom. sin.*

अपती *adj.* Fearless, undaunted. अपती: *nom. sin. m.*

अपवाह् *pass. part. (of वा with अप्)* Gone off. अपवाहे *loc. sin. n.*

अपर *pronom.* Other, another. अपरस्तिन् *loc. sin. m.* अपरे: *nom. pl. m.*

अपराह्निः *pass. part. (of वि with एष and अ)* Unconquered, invincible.

अपराह्नितानाम् *gen. pl. m.*

अपरद् *pass. part. (of एष with अप्)* Criminal, guilty, offending; an offender.

अपरदः: *nom. pl. m.*

अपराह्न *s. m.* Afternoon, the last watch of the day. अपराह्ने *loc. sin.*

अपरीक्षित् *pass. part. (of ईश् with परि and अ)* Untried. अपरीक्षिते *loc. sin. n.*

अपरिक्षिते. *See root अप्.*

अपश्यत्, अपश्यत्, अपश्यत्, अपश्यत्. *See root श्य.*

अपसद् *s. m.* A low man, an outcast. अपसदः: *nom. sin.*

अपसेष्यते. *See root अप्.*

अपहरेत्. *See root ह.*

अपहृत् *pass. part. (of ह् with अप्)* Taken away, carried off, stolen. अपहृता

nom. sin. f. अपहृताम् *acc. sin. f.* अपहृतम् *nom. sin. n.*

अपाकृषि is an unusual form of the second person singular of the imperative mood of ह् To do, or make, with the prepositions आ and अप pre-

fixed; अपाकृ To do away, discard, dismiss. The termination षि is

regularly substituted for षि after a root ending in a consonant in any

conjugation, except the first, fourth, sixth, and tenth; but not after one ending in a vowel, except य् To sacrifice, तृष्णि. In the *Vedas* other instances are cited by ROSEN. ' Dicitur तृष्णि विद्वा प्रो तृष्णु वेल तृष्णुषि, ut तृष्णि प्रो तृष्णु वेल तृष्णुषि, et तृष्णि प्रो तृष्णु वेल तृष्णुषि. Rig-veda San-
hita, Adnotationes, p. viii. —' One Commentary reads the word उपाकृष्णि; and explains it by सोषाविष्ट. Like any object which possesses only a temporary and deceptive form (from अ With, and उपाकृष्णि Disguise).

अपाकृष्ट. See root अप.

अपाकृ ऽ. n. The outer corner of the eye.

अपात्यत्. See root अत्.

अपाचित् pass. part. (of चित् with अ and अप) Applying, using, putting forth.

अपाचितः nom. sin. m.

अपाहर. See root अप.

अपि ind. Also, even. Although, though. Surely.

अपि नाम ind. Perhaps, may be, peradventure.

अपूर्वयन्. See root पूर्व.

अपूर्वै adj. Unprecedented, unheard of, unparalleled, wonderful, extraordinary.

अपूर्वैम् acc. sin. f.

अप्रतिम् adj. Matchless, unrivalled, unequalled. अप्रतिम् acc. sin. m. or n.

अपरम् s. f. A nymph of *Swarga*, an attendant on INDRA (from अप् Water, and परम् Going: from their fondness for bathing, or from their being produced at the churning of the ocean). अपरम्: nom. sin. f. अपरमेभिः ins. pl.

अपरीत्. See root हन्.

अपश्य fut. pass. part. (of अप् with अ) Incapable of being killed. अपश्यान् acc. pl. m.

अपश्यैत्. See root हृ.

अपुष्ट pres. part. par. (of हृ 2d cl. with अ) Not saying. अपुष्टः gen. sin. m.

अभक्ष adj. Destitute of food, fasting. अभक्षः nom. pl. m.

अभवत्, अभवन्, अभिव्यत्. See root हृ.

अभाव s. m. Annihilation, death, destruction. अभावाय dat. sin.

अभावेताम्. See root भाव.

अभि *prep.* Before, near. Over, upon, above. Against. Much, exceeding. अभिगच्छत् *pres. part. par.* (of गम 1st cl. with अभि) Approaching, drawing near. अभिगच्छति *loc. sin. m.*

अभिगृह्णत् *pass. part.* (of गृह with अभि) Hidden, concealed. अभिगृहः *nom. sin. m.*

अभिजागित् *part. 2d pret. par.* (of गम with अभि) (He) departed for: also, (he) arrived. अभिजागितान् *nom. sin. m.*

अभिजग्नम्: *See root गम.*

अभिजग्नत्: *See root हन.*

अभिजातानि: *See root जात.*

अभितः *ind.* Before, in presence of.

अभिदृष्टाप, अभिदृप. *See root दृ.*

अभिदृष्टत् *pres. part. par.* (of दृ 1st cl. with अभि) Rushing upon, attacking. अभिदृष्टतम् *acc. sin. m.*

अभिदृष्ट *ind. pret. part.* (of दृ with अभि) Having attacked.

अभिप्तिपीडित् *pass. part.* (of पीड with पि and अभि) Exceedingly pained, tormented.

अभिपत्ति *adj.* Exceedingly handsome (*from अभि Before, superior to, and पत्ति The lotus*). अभिपत्तान् *acc. pl. m.*

अभिपरिप्रृष्ट *pass. part.* (of प्रृष्ट with परि and अभि) Overflowed, overwhelmed, filled with; shaken; attacked, affected by. अभिपरिप्रृष्टः *nom. sin. m.*

अभिपूज्यतान् *pres. part. pass.* (of पूजन with अभि) Being greatly reverenced. अभिपूज्यतानः *nom. sin. m.*

अभिपूर्वी *pass. part.* (of पूर्व with अभि) Filled, fraught. अभिपूर्वात् *acc. sin. f.*

अभिप्रेष्य *ind. pret. part.* (of ईष with प्र and अभि) Having looking at, or looking towards.

अभिभाषणात् *pres. part. atm.* (of भाष 1st cl. with अभि) Saying. अभिभाषणातः *nom. pl. m.*

अभिभाषुम् *inf.* (of भाष with अभि) To speak to, to address.

अभिमृत् *s. m.* An assault, invasion, attack. अभिमृतः *nom. sin.*

अभिमुख *adj.* Facing, fronting, approaching. अभिमुखः *nom. sin. m.* अभिमुखः *nom. pl. m.*

अभिरक्षित् pass. part. (of रक्ष with अभि) Guarded, protected, governed.
 अभिरक्षित् acc. pl. m.

अभिहृषित् adj. Pleased, delighted, delighting in. अभिहृषित् acc. sin. n.

अभिपूर्वत् pres. part. par. (of पूर् व cl. with अभि) Raining. अभिपूर्वती acc. du. m.

अभिवाद् ind. pret. part. (of वद with अभि) Having reverently saluted.

अभिवीक्ष् ind. pret. part. (of वीक्ष with अभि) Having seen.

अभिविक्ष् pass. part. (of विक्ष with अभि) Anointed, inaugurated. अभिविक्ष nom. sin. m.

अभिविक्षते. See root विक्ष.

अभिवेक् s. m. A bathing, sprinkling. Initiation, inauguration, royal unction (sprinkling with the water of the Ganges, or water in which various articles have been immersed, being an essential part of the rite).

अभिवेक्तुर्गिरस् **BAHUV.** Wet on the head with the royal unction. अभिवेक्तुर्गिरस्: nom. sin. m.

अभिसंस्मृत् ind. pret. part. (of स्मृ with सम् and अभि) Having recollected, remembering.

अभिसङ्कृत् pass. part. (of लिप with सम् and अभि) Casting, throwing, shooting, aiming, or having aimed at. अभिसङ्कृतः nom. sin. m.

अभिसन्धाय ind. pret. part. (of धा with सम् and अभि) Having aimed at, shooting at.

अभिसन्देश् ind. pret. part. (of इष्ट with इ, सम्, and अभि) Having seen.

अभिसृत् ind. pret. part. (of सृ with अभि) Having gone near.

अभिहत् pass. part. (of हन with अभि) Stricken, smitten. अभिहताः nom. pl. m.

अभिहर्त् agt. Robbing, seizing, taking by violence; a ravisher. अभिहर्ता nom. sin. m.

अभीत् pass. part. (of भी with अ) Fearless, undaunted. अभीती nom. du. m.

अभूत्. See root भू.

अभक्षयत्. See root भय (३).

अभग्नत्. See root ग्न.

अभद्रयत्. See root द्रु.

अभधावत्, अभधावताम्, अभधावत्. See root धाव.

अभ्यधिक *adj.* Supremeley excellent, transcendent. अभ्यधिकाः *nom. pl. m.*

अभ्युहात *pass. part.* (*of इ* with अन् and अभि) Permitted (to depart), let go.

allowed. अभ्युहातः *nom. sin. m.* अभ्युहाताः *nom. pl. m.*

अभ्याप्त. *See root आप.*

अभ्याप्त, अभ्युः. *See root आ.*

अभ्यपद, अभ्यापद. *See root पद.*

अभ्यपैत, अभ्यपैत. *See root वृ॒प.*

अभ्यस्त् *pres. part. par.* (*of अस 4th cl. with अभि*) Shooting. अभ्यस्तः *gen. sin. m.*

अभ्यहरयत्. *See root हृ.*

अभ्याकर्त्रै *s. m.* A striking of the flat of the hand upon the breast, producing a tone of defiance (a practice common to wrestlers and pugilists).

अभ्यागत *pass. part.* (*of गम with आ and अभि*) Come, arrived. अभ्यागतः *nom. pl. m.*

अभ्यास *adj.* Near, close to. अभ्यासम् *acc. sin. n.* अभ्यासे *loc. sin. n.*

अभ्यासगत *TATP.* Approached. अभ्यासगतम् *acc. sin. m.*

अभ्युक्तिः *pass. part.* (*of वि� with उत् and अभि*) Raised aloft, elevated.

अभ्युक्तिकर *BAHVU.* With uplifted proboscis. अभ्युक्तिकरम् *acc. sin. m.*

अभ्येत *ind. pret. part.* (*of इ with आ, उप, and अभि*) Having approached, or arrived at. अभ्येत is used in a similar sense.

अभ्यन्त. *See root नन्.*

अभर *s. m.* A deity, an immortal. अभरः *nom. pl.*

अभर्य *s. m.* Impatience, impetuosity. Anger.

अभर्यत् *agt.* Springing from indignation. अभर्यतम् *acc. sin. n.*

अभर्यत *adj.* Passionate, wrathful, impetuous. अभर्यतः *nom. sin. m.*

अभर्यत् *pres. part. par.* (*of नृ॒प 10th cl. with उ*) Not suffering, enduring, or tolerating. अभर्यतः *nom. pl. m.*

अभर्यहास *s. m. TATP.* An angry laugh, a sarcastic sneer.

अभिन् *adj.* Passionate, wrathful, impetuous. अभिन्यासम् *gen. pl. m.*

अभित *pass. part.* (*of आ with उ*) Unmeasured, boundless, infinite.

अभिततेव *BAHVU.* Of boundless glory. अभिततेवे *dat sin. m.*

अभितत्त्वति *BAHVU.* Of infinite splendour. अभितत्त्वतिः *acc. sin. m.*

जातिः s. m. An enemy.

जातिवधः agt. Foe-destroying; a slayer of enemies. जातिवधः acc. sin. m.

जातूनि nom. pl. n. (of जात् dem. pron. That) Those.

जात्यात्, जात्यात्. See root जृप्.

जात्र s. n. Apparel, raiment.

जाम्बोह s. m. A cloud (from जाम् Water, and ह What gives).

जाम्बोनिधि s. m. A pool. जाम्बोनिधि acc. sin.

जाय **ETC.** 1st cl. átm. To go. *With परा changed to पला* To flee, to run away.

पलायते 2d pers. sin. pres.

जायत्र s. m. The absence of effort or exertion, remissness. जायत्रे ins. sin.

जायन् s. n. A place of moving. जायन् nom. sin.

जायन् nom. sin. m. (of इह् dem. pron.) This. He.

जायृधेताम्. See root यृष्.

जायोनित्र adj. Generated equivocally, not born from the womb. जायोनित्र acc. sin. m.

जारह्य s. n. A forest, a wilderness. जारह्य loc. sin. जारह्येषु loc. pl.

जारह्यातिन् agt. Dwelling in a forest. जारह्यातिन् acc. pl. m.

जारीन् s. m. The elbow. जारीना ins. sin.

जार्यिन् s. m. A warrior who fights not in a car. One who owns not a car. जार्यी nom. sin.

जार्यक् adj. Destitute of a king, unkinged. जार्यक् nom. sin. n.

जार्यन् s. m. One not a king. जार्यन् nom. sin. जार्या ins. sin.

जारि s. m. An enemy. जारि nom. sin.

जारिद्रम् agt. Taming a foe, conquering, victorious. जारिद्रम् voc. sin. जारिद्रम् nom. du. m.

जारिहैन् agt. Foe-trampling, enemy-destroying. जारिहैनानाम् gen. pl. m..

जारि॑ s. m. The sun.

जारिपुर्व s. m. **TATP.** Child of the sun, i. e. KARNA. जारिपुर्व acc. sin.

जारित् pass. part. (of जारि॑) Worshipped, honoured, treated with the utmost respect. जारिताः nom. pl. m..

जार्यन् s. m. ARJUNA, the third of the Pándava princes. जार्यन् nom. sin..

जार्यन् acc. sin. जार्यनेन ins. sin. जार्यनस्य gen. sin. जार्यन् voc. sin..

चर्यैष *s. m.* An ocean. चर्यैषे *loc. sin.* चर्यैषी *nom. du.*

चर्यैषान् *s. m. TATP.* The extremity of the ocean. चर्यैषान् *loc. sin.*

चर्ये *RT. 10th cl. par. dtrm.* To ask, beg, pray, sue. *Usually conjugated with प्र.* प्रार्थये, प्रार्थयसे *pres.* प्रार्थयेत् *pot.*

चर्ये *s. m.* A thing, matter, affair, subject, object, purpose. Amount, sum of money. चर्यम् *acc. sin.* चर्याय *dat. sin.*

चर्यैनिवन्धनम् *RAHUV.* Having (its) cause in wealth, contingent on affluence and respectability. चर्यैनिवन्धनम् *nom. sin. n.*

चर्यैम् *ind.* For, on account of.

चर्यैषत् *adj.* Significant, replete with meaning. चर्यैषत् *acc. sin. n.*

चर्ये *RT. 10th cl. par.* To hurt, to wound. चार्यैषत् *1st pret.*

चर्ये *s. n.* A half. चर्यम् *acc. sin.*

चर्यैकोश *s. m. KARM.* Half a league. चर्यैकोशे *loc. sin.*

चर्यैचन्द्र *RAHUV.* Crescent-shaped, of a semilunar form. चर्यैचन्द्रेष्टा *ins. sin. m.*

चर्यैतनु *s. f. KARM.* Half a body. चर्यैतनुम् *acc. sin.*

चर्यैयिता. *See root चृ.*

चर्ये *RT. 1st cl. par.* To be fit or worthy, to deserve. To deign. To be willing. चर्यैसि, चर्यैति *pres.*

चर्ये *adj.* Worthy, deserving of. चर्ये: *nom. sin. m.*

चर्यूकृत *pass. part. (of चृ with चर्य)* Adorned. चर्यूकृतः *nom. pl. m.*

चर्यूम् *ind.* Enough. Unnecessary, no need.

चर्य *prep.* Down, down from. Off, away.

चर्यकाश *s. m.* An open space. Room; opportunity. चर्यकाशे *loc. sin.*

चर्यैर्यिताय *pres. part. pass. (of चृ with चर्य)* Being scattered or strewed.

चर्यैर्यितायाम् *nom. sin. n.*

चर्यूष *pass. part. (of चृ with चर्य)* Announced, proclaimed. चर्यूषे *loc. sin. m.*

चर्यूचा *ind. pret. part. (of चृ with चर्य)* Having covered.

चर्यूज्. *See root चृ.*

चर्यतार्ये *ind. pret. part. (of तारि cause. of चृ with चर्य)* Having caused to alight.

चर्यतीर्ये *pass. part. (of चृ with चर्य)* Descended, alighted. चर्यतीर्ये: *nom.*

sin. m. चर्यतीर्यी *nom. du. m.* चर्यतीर्यैः *nom. pl. m.* चर्यतीर्या *nom. sin. f.*

अवतीर्ण ind. pret. part. (of अ with अव) Having alighted.

अवश fut. pass. part. (of वद with अ) Unfit to be mentioned; disagreeable.

अवनत pass. part. (of शम with अव) Downcast. अवनतम् nom. sin. n.

अवननामिते. See root शम.

अवमुर्य ind. pret. part. (of मु with अव) Having jumped down.

अवभज्य ind. pret. part. (of भज with अव) Having broken off.

अवभसेयत् pres. part. par. (of भस्ते 10th cl. with अव) Menacing. अवभसेयनी nom. sin. f.

अवमत् or अवमन्य ind. pret. part. (of मन with अव) Having scorned, despising.

अवमन्यत् fut. pass. part. (of मन with अव) To be despised. अवमन्यत् nom. sin. m.

अवमान s. n. Disrespect, dishonour, contempt.

अवमृज्य ind. pret. part. (of मृज with अव) Having pulled.

अवर adj. Last, hindmost. अवरम् acc. sin. m.

अवरज s. m. A younger brother.

अवरेय ind. pret. part. (of ऐपि caus. of रुह with अव) Having made to descend, i. e. rooting up.

अवरोहयम्. See root रुह.

अवरेताम्. See root वृष.

अवलिखते. See root लिह.

अवलोकित् agt. Looking down. अवलोकितम् acc. sin. m.

अवशेषित adj. (from अवशेष s. m. Leavings, remainder.) Left, remaining. अवशेषितम् nom. sin. n.

अवसत्. See root वस.

अवस्था s. f. State, condition. अवस्थाः nom. pl.

अवस्थित pass. part. (of इा with अव) Occupying a place, stationed, standing. अवस्थितम् acc. sin. m. अवस्थितान् acc. pl. m.

अवहार s. m. Truce, a suspension or cessation of fighting. अवहारः nom. sin.

अवहास्य fut. pass. part. (of हस with अव) To be laughed at, exposed to ridicule, ridiculous. अवहास्याः nom. pl. m.

अवाकिन्. See root कृ.

अवाक्षिरस् मAHUV. Head-foremost. अवाक्षिराः nom. sin. m.

अवाक्षुल **BAKUV**. Down-looked, down in the mouth. अवाक्षुलः *nom. sin. m.*
 अवाप्त *pass. part. (of आप with अव)* Received, got, obtained. अवाप्त्
acc. sin. n.

अवाक्षुलिः, अवाप, अवाप्तुः, अवाक्षुलिः. *See root आप.*

अविजित *ind. pret. part. (of जि with वि and व)* Not having conquered.

अविद्वत् *adj.* Unwise, unlearned. अविद्वान् *nom. sin. m.*
अविद्वत्. See root व्यव.

अविद्यात् *adj.* Unwearied, persevering. अविद्यात्स्य *gen. sin. m.*

अवृक्ष *adj.* Free from trees. अवृक्षान् *acc. sin. f.*

अवेद्यस्. *See root ईष.*

अवेद्य *ind. pret. part. (of ईष with अव)* Having beheld.

अवेद्यः. *See root ईष.*

अव्यक्त *pass. part. (of व्यक्त with वि and व)* Invisible, imperceptible, unapparent. A name of VISHNU. अव्यक्तः *nom. sin. m.*

अव्यय *adj.* Steady, cool, deliberate, undisturbed. अव्ययः *nom. sin. m.*

अव्यय *adj.* Imperishable, immutable, eternal. अव्ययम् *acc. sin. n.*

अव्यक्त *pass. part. (of व्यक्त)* Unable. *This word gives a passive sense to an infinitive.* अव्यक्तः *nom. sin. m.*

अव्याप्त **BAKUV**. Headless. अव्याप्तकानि *nom. pl. n.*

अश्रुम *s. n.* Sin, a shameful deed. अश्रुमस्य *gen. sin.*

अश्रेष्टः *ind. or अश्रेष्टा ins. sin. n. of अश्रेष्ट* Wholly, entirely, unreservedly.

अश्रु *s. n.* A tear. अश्रुमिः *ins. pl.*

अव्योचित *s. m.* A Brahman who has not read the *Vedas*. अव्योचितः *nom. sin. m.*

अश्व *s. m.* A horse. अश्वाः *nom. pl.* अश्वान् *acc. pl.*

अश्वत्थामन् *s. m.* AŚWATTHĀMAN, the son of DRONA. अश्वत्थामन् *acc. sin.*
अश्वत्थामा ins. sin.

अश्वपृष्ठ *s. n. TATP.* Horseback. अश्वपृष्ठे *loc. sin.*

अविद्वन् *s. m. du.* अविद्वनी The twin sons of AŚWINI by SŪRYA, and physicians of *Swarga*.

अस *2d cl. par.* To be. अस्मि, असि, अस्ति *pres.* अस्तीत्, अस्तन् *1st pret.* अस्तु *imp.* स्याम्, स्यात्, स्युः *pot.*

चर्संसक् pass. part. (of चर्न with सम् and वा) Not joined together, disunited. चर्संसकान् acc. pl. m.

चर्संसिद्ध pass. part. (of चित् with सम् and वा) Unaccomplished. चर्संसिद्धे loc. sin. n.

चर्मकृ॒ ind. Frequently, repeatedly, again and again.

चर्मस्त्रात् pass. part. (of चर्मा with सम् and वा) Unnumbered. चर्मस्त्रातः nom. pl. m.

चर्मश्येय fut. pass. part. (of चर्मा Tell, with सम् and वा) Unspeakable, innumerable.

चर्मत् adj. Bad, vile, wicked, evil. चर्मत् acc. sin. n. चर्मतात् gen. pl. m.

चर्मात् pass. part. (of चाप with सम् and वा) Unfinished. चर्मातो loc. sin. n.

चर्माव् adj. Open, wide, unobstructed.

चर्मन्त्रम् adj. Free from flurry, cool, composed. चर्मन्त्रमः nom. sin. m.

चर्माध् fut. pass. part. (of चाप with वा) Impracticable, unfeasible, unattainable. चर्माध् nom. sin. n.

चर्मि s. m. A sword.

चर्मि. See root चर्म.

चर्मुर् s. m. An *Asur* or demon: the *Asuras* are children of Diti by KĀYAPA: they are demons of the first order, and in perpetual hostility with the gods.

चर्मूर्, चर्मूरन्. See root चर्म.

चर्मी nom. sin. m. or f. (of चर्म् dem. pron.) He, that.

चर्म s. m. The western mountain behind which the sun is supposed to set. Sun-set. चर्मम् acc. sin.

चर्मि, चर्मु. See root चर्म.

चर्म s. n. A weapon in general. Arms. Use of arms.

चर्मम् acc. sin. चर्मेय ins. sin. चर्मे loc. sin. चर्मादि nom. or acc. pl.

चर्मलाघव् TATP. Dexterity in arms. चर्मलाघवम् acc. sin. n.

चर्मविद् KWIP. Skilled in the science of arms or war. चर्मविदात् gen. pl. m.

चर्मपित्रम् agt. Skilled in the use of arms. चर्मपित्रयात् gen. pl. m.

चर्मशिष्या s. f. TATP. Military exercise, passage of arms. चर्मशिष्या nom. sin.

चर्महेतोः gen. sin. m. TATP. For the sake of martial exercise, for the purposes of arms.

अस्ति *s. n.* A bone. अस्तितः *ind.* From the bones.

अस्मस्तकाशे **TATP.** In my, or in our, presence.

अस्मद् *pers. pron. common gend.* I.

अस्मद्. *See root स्म्.*

अस्माकम् *gen. pl. m. or f. (of अस्मद् pers. pron. I).* अस्मान् *acc. pl.*

अस्माभिः *ins. pl.*

अस्मात् *abl. sin. m. or n. (of इतम् dem. pron. This).* अस्मै *dat. sin. m.*

अस्मिन् *loc. sin. m. or n.*

अस्मि. *See root अस्.*

अस्य *gen. sin. m. or n. (of इतम् dem. pron.)* Of him.

अस् *s. n.* A tear. असैः *ins. pl.*

अस्य *gen. sin. m. or n. (of इतम् dem. pron.)* Of him, of this. अस्याः *gen.*

sin. f. Of her. अस्याम् *loc. sin. f.*

अहन् *s. n.* A day. अहि or अहनि *loc. sin.*

अहनत्. *See root हन्.*

अहम् *nom. sin. (of अस्मद् pers. pron.) I.*

अहिज्ज्ञ *s. m.* The name of a country. अहिज्ज्ञम् *acc. sin.*

अहिज्ज्ञा *s. f.* The name of a city.

आ

आ *ind.* To, unto, as far as, to the distance of. *Prefixed to nouns, it governs the ablative, and sometimes the accusative case.*

आकर्षण *s. n.* A pulling or dragging towards one's self. आकर्षणयोः *loc. du.*

आकार *s. m.* A form.

आकाश *s. m.* The fifth element, æther, the sky or atmosphere.

आक्षिप्य *ind. pret. part. (of क्षिप् with आ)* Having spurned.

आक्षेप *s. m.* A throw. The flight of a missile weapon.

आक्षेपयामास. *See root क्षिप्.*

आस्ता *s. f.* A name or appellation.

आस्यात्य *fut. pass. part. (of स्या)* To be told. आस्यात्यम् *nom. sin. n.*

आस्यामि. *See root स्या.*

आगत *pass. part. (of गम Go, with आ)* Come, arrived. आगतम् *acc. sin. m.*

आगता: *nom. pl. m.* आगतान् *acc. pl. m.* आगता *nom. sin. f.*
 आगताद्वय **BAKUV**. Confounded, perplexed. आगताद्वयः *nom. sin. m.*
 आगतन *s. n.* Arrival. आगतनम् *nom. sin.*
 आगत्य or आगत्य *ind. pret. part.* (of गत with आ) Having come.
 आगतित *pass. part.* (of गति caus. of गत with आ) Read, discovered, understood. आगतितम् *nom. sin. n.*
 आगतितम् *pass. part.* (of गतु with आ) Drooping. आगतितम् *nom. sin. n.*
 आग्नेय *adj.* Belonging or relating to fire or its deity, fiery, produced from fire. आग्नेयः *nom. sin. m.* आग्नेयम् *acc. sin. n.*
 आग्नेयुः. *See root गृष्.*
 आग्नेय. *See root गृष्.*
 आग्नेयी. *See root गृष्.*
 आचार *s. m.* An established rule of conduct. Custom, practice, usage.
 आचार्य *s. m.* A spiritual guide or teacher. A name of DROÑA, the preceptor of the *Kurus* and *Pándus*. आचार्यः *nom. sin.* आचार्यम् *acc. sin.*
 आचार्याय *dat. sin.* आचार्ये *voc. sin.*
 आचारान्. *See root हन्.*
 आचार्यन् *s. m.* A horse of a good breed. आचार्येयः *nom. pl.*
 आदा *s. f.* An order, a command.
 आदानुवर्त्तिन् *agt.* Obeying, executing or conforming to orders. आदानुवर्त्तिना *ins. sin. m.*
 आदापयस्त्. *See root दा.*
 आदृत *s. n.* *Ghee*, clarified butter, much used for religious purposes.
 आद्येन *ins. sin.*
 आद्य *adj.* Opulent, wealthy, rich, prosperous. आद्यान् *acc. pl. m.*
 आदित्. *See root दा.*
 आद pass. part. (of दा with आ) Taken.
 आदलक्ष्मी **BAKUV**. Whose prosperity is removed. आदलक्ष्मि *nom. sin. n.*
 आदेन *s. m.* A son. आदेनः *nom. sin.* आदेनम् *acc. sin.*
 आदेना *s. f.* A daughter. आदेना *nom. sin.* आदेनाम् *acc. sin.*
 आदेन *s. m.* Self. आदेनम् *acc. sin.* आदेना *ins. sin.* आदेनः *gen. sin.*
 आदेनि *loc. sin.* आदेनः *nom. pl.*

आत्मसम्बन्ध *s. m.* A son. आत्मसम्बन्धः *nom. sin.*

आदान *pres. part. átm.* (of दा with आ) Receiving, containing, holding.

आदानम् *acc. sin. m.*

आदाय *ind. pret. part. (of दा with आ)* Having taken.

आदायमान *pres. part. átm. (of है Purify, with आ)* Trying. आदायमानः *nom. sin. m.*

आदायसे. *See root दा.*

आदि *in. comp.* Other, et cetera. आदयः *nom. pl. m.* आदीन् *acc. pl. m.*

आदिभिः *ins. pl. m.*

आदित्य *s. m.* The sun. A deity of a particular class : the ADITYAS are twelve in number ; they are forms of SÚRYA, or the sun, and appear to represent him as distinct in each month of the year.

आदिवस्तुजा तत्त्व. Like the sun. आदिवस्तुजात् *acc. sin. m.*

आदितुर्स्य कर्म. The chief person. आदितुर्स्यः *nom. sin. m.*

आदित्य *ind. pret. part. (of दित्य with आ)* Making (his) voice to be heard.

आहृत *pass. part. (of हृ with आ)* Respectful. आहृतम् *acc. sin. m.*

आहृत *adj.* First, initial. *In composition, Et cetera.* आहृतः *nom. pl. m.*

आहृतम् *nom. sin. n.*

आनन्द *pass. part. (of नन्द with आ)* Bent. आनन्दम् *nom. sin. n.*

आनन्द *s. n.* The face. आनन्दम् *nom. sin.*

आनन्द्य *ind. pret. part. (of नन्द with आ)* Having bent.

आनादयत् *pres. part. par. (of नाद caus. of आद with आ)* Causing to sound, making to ring. आनादयन् *nom. sin. m.*

आनुपूर्वे अस. *s. n.* Order, series, succession. आनुपूर्वेण *ins. sin.*

आप एत्. 5th cl. par. átm. To obtain, find, meet with; often conjugated

with आप or आपि. आवापुर्विति, आपुर्विति *pres.* आवाप्ति, आवाप्तुः *2d pret.*

आप्त्विति, आप्त्विति *2d fut.* आप्तुहि, आवाप्तुहि *imp.*

आपः *nom. pl. (of आप s. f. declined in the pl. only)* Water.

आपत्त *pres. part. par. (of आप with आ)* Approaching, preparing to assail.

आपत्तम् *acc. sin. m.* आपत्ततः *gen. sin. m. or acc. pl. m.*

आपत्त *pass. part. (of आप with आ)* Gone to ; gained, obtained. आपत्तम्

acc. sin. f.

आपूर्ये *ind. pret. part. (of पूर् with आ)* Filling or having filled.

आपूर्यते. *See root* पूर्.

आपुहि. *See root* आप.

आपुत्र *pass. part. (of पु with आ)* Bathed, deluged. आपुत्रा *nom. sin. f.*

आपुत्राङ् **BAKUV**. Bathed all over. आपुत्राङ्गी *nom. sin. f.*

आपुत्र *ind. pret. part. (of पु with आ)* Having leaped.

आभरण *s. n.* Ornament, decoration, as jewels, &c.

आभा *s. f.* Light. Colour. Resemblance.

आभरण *ind. pret. part. (of भर् (इ) with आ)* Having taken leave, bidding farewell.

आभिष *s. m. n.* Flesh. Prey.

आभत *pass. part. (of भन with आ)* Long, extended. आभतम् *acc. sin. n.*

आभताङ् **BAKUV**. Large-eyed. आभताङ्गी *nom. sin. m.*

आभतापाङ् **BAKUV**. Having a long-cornered eye. आभतापाङ्गी *nom. sin. f.*

आभत्तुम् *inf. (of भन with आ)* To bend.

आभुः, आभत्, आभानि. *See root* आ.

आभस *adj.* Of iron, iron. आभसीम् *acc. sin. f.*

आभात् *pres. part. par. (of भा 2d cl. with आ)* Coming, approaching. आभातम् *acc. sin. n.*

आभास *s. m.* Effort, exertion. Trouble, danger. आभासम् *acc. sin.*

आभुष *s. m.* A weapon in general.

आभोद्यमि. *See root* भुष.

आभोद्यन *s. n.* A battle-field. आभोद्यनम् *acc. sin.*

आहुः, आहेह, आहेह, आहेपत्, आहेपानाम्, आहेपत्. *See root* हह.

आहह *ind. pret. part. (of हह with आ)* Having mounted.

आहट *pass. part. (of हह with आ)* Mounted, ascended, elevated. आहटा: *nom. pl. m.*

आहेपत्तमाण *pres. part. pass. (of हेपि caus. of हह with आ)* Being stringing, being trying to string. आहेपत्तमाणः *nom. sin. m.*

आहै *pass. part. (of आह)* Pained, afflicted, sorely-distressed. Disturbed, confounded. आहैम् *nom. sin. n.* आहैमानम् *gen. pl. m.*

आर्द्धतः *compar. (of आर्द्ध)* Extremely pained, disturbed, confounded. आर्द्धतः: *nom. sin. m.*

आर्द्धतः. *See root आर्द्ध.*

आर्द्ध adj. Wet, moist. आर्द्धम् *acc. sin. m.*

आर्द्धतेवम्. *See root रुप.*

आरुण्यम् *ind. pret. part. (of रुप (ः) with आ)* Having supported; supporting, sustaining, taking (by the hand).

आरुण्य s. m. A house, a dwelling. आरुण्यम् *acc. sin.*

आरुण्यम् *ind. pret. part. (of लोक with आ)* Having seen or looked at, beholding. आरुण्यम्. *See root वृत्त.*

आवास s. m. A house, dwelling, home. आवासम् *acc. sin.*

आपिक्षत् *pres. part. par. (of विष्णु 6th cl. with आ)* Approaching, entering. आपिक्षनः *nom. pl. m.*

आपृष्ठोत्. *See root त्.*

आपृष्ठ *pass. part. (of त् with आ)* Covered, overspread, overcast. Filled with. आपृष्ठः *nom. sin. m.* आपृष्ठा *nom. sin. f.* आपृष्ठम् *nom. sin. n.*

आपृष्ठ *ind. pret. part. (of वृत्त with आ)* Having turned, turning towards. आपृष्ठ, आपृष्ठसि. *See root श्वस.*

आश्चिरिष s. m. A snake. आश्चिरिषान् *acc. pl.*

आशु ind. Quickly, speedily, soon.

आशुकारिण् *agt.* Doing any thing quickly; smart, active. आशुकारिणम् *acc. sin. m.*

आश्चर्य s. n. A marvellous thing. आश्चर्यम् *acc. sin.*

आश्रम s. m. A college, a school. A hermitage, the abode of retired saints or sages. आश्रमम् *acc. sin.* आश्रमाद् *dat. sin.* आश्रमे *loc. sin.*

आश्रित *pass. part. (of विष्णु with आ)* Following, practising, observing, affecting; using, employing, having recourse to, assuming. आश्रितः *nom. sin. m.* आश्रितः *nom. pl. m.*

आश्रित *pass. part. (of विष्णु with आ)* Embraced. आश्रितः *nom. sin. m.*

आश्वासयामास. *See root श्वस.*

आश्विनेय *patronym.* NAKULA or SAHADEVA, twin-children of the As्विनी-
KUMĀRAS. आश्विनेयौ *nom. du. m.*

आस **त्र.** 2d cl. átm. To sit. To be, to exist. *With उप* To worship, reverence, foster or cherish. आसे *pres.* उपास *imp.*

आसन्. *See root आस.*

आसन् *s. n.* A seat, a stool. आसनम् *acc. sin.*

आसाय *ind. pret. part.* (*of चह with आ*) Having reached, encountered, arrived at, found, met with.

आसीत्. *See root आस.*

आसीन *pres. part. átm.* (*of आस 2d cl.*) Sitting, seated. आसीतेषु *loc. pl. m.*

आसे. *See root आस.*

आस्याय *ind. pret. part.* (*of आ with आ*) Having recourse to, using, employing. Having ascended. Standing, standing by.

आस्यत् *pass. part.* (*of आ with आ*) Incurred, obtained; fallen, driven to.

आस्यताः *nom. pl. m.*

आह, आहुः. *See root आ.*

आहय *s. m.* War, battle, conflict. आहये *loc. sin.*

आहय *ind. pret. part.* (*of आह with आ*) Having invited.

आहत *pass. part.* (*of आह with आ*) Brought. आहताम् *acc. sin. f.*

आहयत् *pres. part. par.* (*of आह 1st cl. with आ*) Calling, challenging.

आहयनी *nom. du. m.*

इ

इ **त्र.** 2d cl. par. átm. To go. *With चाति* To go beyond, to pass: *with चाचि* To go over, to study: *with चाचि, or चाचि and सम्* To go into the presence of, approach, come near: *with चा, or चा, चाचि, and सम्* To come: *with उप* To go near, *metaph.* To suffer: *with उप and सम्* To assemble: *with चह* To go back, *metaph.* To sue forgiveness, to resort for protection: *with सम्* To unite, assemble or associate. चाचियाय, चाचीयुः: 2d pret. चाचगात्, सम्भागात्, चाचगीह 3d pret. उपचाति, उपेचाति, समुपेचानि, समेचानि 2d fut. इहि, इतु, पैरहि *imp.*

इक्षाकु *s. m.* The son of the *Manu Vaivaswata*, the son of Súrya, or the sun, and first prince of the solar dynasty: he reigned at *Ayodhyá* in the commencement of the second *Yuga*, or age.

इच्छा *pres. part. par. (of इष 1st cl.)* Wishing. इच्छा: *gen. sin. m.*

इच्छा॒ति, इच्छा॒ति, इच्छा॒ते, इच्छा॒ति. *See root इष.*

इतः *ind.* Hence, from this place.

इते॒तर (इतर *repeated*) One another. इते॒तरम् *acc. sin. m. or ind.*

इति *ind.* Thus, so, to this effect; saying.

इत्येव अ *ind.* Even thus. Just as he had thus spoken.

इत्येवम् *ind.* Thus; in this and like manner. इत्येवमादिषु *loc. pl. n.* In these and other ways.

इदम् *dem. pron.* This. इदम् *nom. or acc. sin. n.*

इद्यु *s. m.* The moon.

इद्यु *s. m.* INDRA, the deity presiding over *Swarga*, and the secondary divinities: he is also regent of the east quarter, and is more particularly the deity of the atmosphere. इद्यु: *nom. sin.*

इद्युकेतु *s. m.* INDRA's banner.

इद्युसेन *s. m.* Name of the charioteer of YUDHISHTHIRA. इद्युसेनः *nom. sin.* इद्युसेनम् *acc. sin.*

इद्युसेनहितीय **BAMUV.** Attended by INDRASEN. इद्युसेनहितीयः *nom. sin. m.*

इद्युषुप्त *s. m.* The rainbow (*from* इद्यु Indra, *and* आ॒षुप्त *s. m.* A weapon).

इद्युवर्ण *s. m.* VISHNU (*from* इद्यु *and* ज्वरः After-born; the younger brother of INDRA).

इषम् *acc. sin. m. (of इदम् dem. pron.)* This. इषाम् *acc. sin. f.* इषे *nom. pl. m.* इषी *nom. du. m.* इषम् *nom. sin. f.*

इषेष. *See root इष.*

इष *ind.* As, like, as it were, as if, as though.

इष अ॒ति. 1st cl. *par. अ॒ति.* To wish, like, seek. इच्छा॒ति, इच्छा॒ति, इच्छा॒ति,

इच्छा॒ते *pres.* इषेष *2d pret.* Also, 6th cl. *par. with चतुः* To seek.

अ॒न्विष *imp.* इषते *pres. pass.* Caus. with उ To send. प्रेषयामास *2d pret.*

इषु *s. m. f.* An arrow.

इष *pass. part. (of इष)* Wished, liked, loved.

इषतम् *superl. (of इष)* Best beloved, dearest, most desired. इषतमः *nom.*

sin. m. इषतमाम् *acc. sin. f.*

इच्छा. *See root इच्.*

इह *ind.* Here, hither.

३

ईच् *2d. 1st cl. dtm.* To see: *with चक्* To regard or respect: *with उद्*
To look up: *with निर्* To look at: *with वि* To behold. निरीच्यते
pres. उदैच्यत् 1st pret. वीचाच्यत्; 2d pret. चपेच्यत् imp.

ईच्यत् *s. n.* The eye.

ईच्य *fut. pass. part. (of ईच्)* Praiseworthy. ईच्यत् *acc. sin. n.*

ईच्यत् *adj.* Such, so like, such as this. ईच्यत् *nom. or acc. sin. n.* ईच्यानाम्
gen. pl. *m.*

ईचित् *pass. part. (of ईच्)* Said, uttered. ईचित् *acc. pl. f.*

ईशान *s. m.* A name of ŚIVA. ईशानत् *acc. sin.*

ईश्वर *s. m.* A lord, a ruler, sovereign. ईश्वर; *nom. sin.* ईश्वराः *nom. pl.*

ईशा *s. f.* The pole or shaft of a carriage. ईशाम् *acc. sin.*

४

उक् *pass. part. (of चक्)* Spoken to, addressed, accosted. उक् *nom. sin. m.*

उक्तम् *nom. or acc. sin. n.* उक्तस्य *gen. sin. m.* उक्तौ *nom. du. m.*

उक्ताः *nom. pl. m.* उक्ता *nom. sin. f.*

उक्ता *ind. pret. part. (of चक्)* Having said or spoken.

उम् *adj.* Formidable, terrible, sore, grievous. उम् *acc. sin. m.*

उमरीयै *RAKUV.* Terrible in might. उमरीयै *acc. sin. m.*

उमदेग *RAKUV.* Of terrible velocity. उमदेगैः *ins. pl. m.*

उमचक्षवद्दर्शन *RAKUV.* Dreadful to see and hear. उमचक्षवद्दर्शनैः *ins. pl. m.*

उमायुष *s. m.* Name of a son of DHRITARĀSHTRA. उमायुषः *nom. sin.*

उच्चैः *ind.* Aloud.

उच्चय *s. m.* Height, elevation, loftiness.

उच्चयोपेत *TATP.* Possessing height, high, lofty, elevated. उच्चयोपेतान् *acc.*
pl. m.

उच्चयत् *pres. part. par. (of चक् 2d cl. with उत्)* Breathing hard, panting.

उच्चयत् *nom. pl. m.*

उच्चते. *See root च्च.*

उच्चान pres. pass. part. (of च्च) Being addressed. उच्चानः nom. sin. m.

उत् or उट् prep. Up, aloft, on high.

उत् ind. Also, and. *It is also an expletive.*

उच्छव adj. Mad, furious. Proud, haughty. उच्छ्वान् acc. pl. m.

उत्तम adj. Chiefest, best, greatest, highest, most excellent. उत्तमम् acc. sin.

m. or n. उत्तमाभ्याम् ins. du. m.

उत्तर adj. Northern. Upper. s. n. An answer, a reply. उत्तरेण ins. sin.

उत्तरे loc. sin. n. उत्तरेषु loc. pl. m.

उत्तरीय adj. Upper. उत्तरीयम् acc. sin. n.

उत्तरस्ती. *See root त्ता.*

उत्त्वाय ind. pret. part. (of ता with उत्) Having arisen.

उत्तिष्ठ pass. part. (of ता with उत्) Produced, sprung, arisen. उत्तिष्ठः nom.

sin. m. उत्तिष्ठम् acc. sin. m. उत्तिष्ठाः nom. pl. m.

उत्तिष्ठुम् inf. (of ता with उत्) To rise.

उत्त्वात्. *See root त्ता.*

उत्त्वाद्य ind. pret. part. (of एट with उत्) Having plucked up.

उत्तुर् adj. Wide open (eye).

उत्तम s. m. A festival, a jubilee. उत्तमम् acc. sin.

उत्तात् s. m. Effort, exertion. Deportment, bearing. उत्तात् अल् sin.

उत्तृज्य ind. pret. part. (of सृज with उत्) Having relinquished, given away.

उत्तृष्ट pass. part. (of सृज with उत्) Discharged, shot off. उत्तृष्टैः ins. pl. m.

उत्तमयत् pres. part. par. (of चिर 1st cl. with उत्) Smiling. उत्तमयती nom. sin. f.

उदक् ind. On the north side.

उद्ग्रोहन्. *See root ग्रुह.*

उदक् adj. North, northern. उदैशीम् acc. sin. f.

उदतिष्ठत्, उदतिष्ठन्. *See root त्ता.*

उदायुध नाम्नव. With uplifted weapon. उदायुधाः nom. pl. m.

उदारसी adj. Wise, sagacious, noble-minded. उदारसीः nom. sin. m.

उदावहनि. *See root वह.*

उदाहरणि. *See root ह.*

उदित *pass. part. (of इ with उत्)* Risen. उदिती *nom. du. m.*
 उदीये *adj.* Generous, great, excellent. उदीयोनाम् *gen. pl. m.*
 उदीयत्. *See root ईय.*

उदित *pass. part. (of दिति with उत्)* Directed, commanded, prescribed.
 उदितान् *acc. pl. m.*

उदेश *s. m.* Direction. A place, part, quarter. उदेशे *loc. sin.*

उद्योगित *pass. part. of योगि (caus. of युज् Shine, with उत्)* Lighted up, emblazoned.

उद्धव *pass. part. (of हन् with उत्)* Raised, elevated.

उद्धार्यवनिसन **BAKUV.** Raising a noise like the ocean. उद्धार्यवनिसनाम्
acc. sin. f.

उद्धरे. *See root धृ.*

उद्धुन् *inf. (of धृ with उत्)* To draw up, to raise.

उद्धृत *pass. part. (of धृ Shake, with उत्)* Upraised, uplifted, stirred up, raised.
 उद्धृतम् *acc. sin. m.*

उद्धृते. *See root धृ.*

उद्धृत *ind. pret. part. (of धृ with उत्)* Having raised up, or drawn out.

उद्धृत *s. m.* Birth, production, source, origin. उद्धृतः *nom. sin.*

उद्धृत *pass. part. (of धन with उत्)* Whirled, waved, flourished (as a sword).
s. n. A particular attitude in using the sword. उद्धृतान् *acc. sin.*

उद्धृत *pass. part. (of धन with उत्)* Raised, held up, uplifted. Ready, prepared. Active, persevering, labouring diligently and incessantly. उद्धृतः
nom. sin. m. उद्धृतम् *nom. or acc. sin. n.* उद्धृतैः *ins. pl. m.*

उद्धृतगद् **BAKUV.** With uplifted mace. उद्धृतगदी *nom. du. m.*

उद्धृतापुष **BAHUV.** With uplifted weapons. उद्धृतापुषी *acc. du. m.* उद्धृतापुषैः
ins. pl. m.

उद्धृत *s. m.* Excess, overflowing, redundancy. उद्धृतात् *abl. sin.*

उद्धृत *pres. part. par. (of धन 1st cl. with उत्)* Casting up, vomiting. उद्धृतम्
nom. sin. m.

उद्धृत *s. m.* A son. उद्धृतम् *acc. sin.*

उद्धृत *pres. part. par. (of धह 1st. cl. with उत्)* Attacking. उद्धृतम् *nom. sin. m.*

उप *prep.* By, near.

उपकरण *s. n.* Apparatus, paraphernalia, as the vessels and offerings at a sacrifice. Implements, furniture. उपकरणम् *acc. sin. n.*

उपगम्य *ind. pret. part.* (*of गम with उप*) Having approached.

उपगृह *pass. part.* (*of गृह with उप*) Almost hidden, shrouded. उपगृहः *nom. sin. m.*

उपसुह *pass. part.* (*of सुह with उप*) Sounding, resonant, vocal. उपसुहम् *nom. sin. n.*

उपग्राम. *See root ग्राम.*

उपग्राह्यन् *agt.* Talking, prating; a boaster. उपग्राह्यनाम् *gen. pl. m.*

उपग्राम *s. f.* Land near the foot of a hill or mountain. उपग्रामम् *acc. sin.*

उपग्रन्थ *s. m.* Name of one of YUDHISHTHIRA's drums.

उपग्रह *pass. part.* (*of ग्रह with उप*) Endowed with, possessed of. उपग्रहम् *acc. sin. n.*

उपभूत्यताम्. *See root भूत.*

उपभोक्तुम् *inf.* (*of भूत with उप*) To possess or enjoy.

उपम *adj.* Like, resembling. उपमः *nom. sin. m.*

उपयात *pass. part.* (*of या with उप*) Arrived. *s. n.* Arrival, return. उपयातम् *acc. sin.*

उपयाति. *See root या.*

उपयातुम् *inf.* (*of या with उप*) To approach, arrive.

उपयुक्ते. *See root युक्त.*

उपलब्ध *ind. pret. part.* (*of लभ with उप*) Having observed or ascertained.

उपविष्णु. *See root विष्णु.*

उपविष्ट *pass. part.* (*of विष्ट with उप*) Seated, sitting. उपविष्टः *nom. sin. m.*

उपविष्टान् *acc. pl. m.* उपविष्टानाम् *gen. pl. m.*

उपशान *pass. part.* (*of शन with उप*) Ended, engulfed. उपशानते *loo. sin. n.*

उपशोभित *pass. part.* (*of शोभ with उप*) Beautified, adorned. उपशोभितः *nom. sin. m.*

उपहत *pass. part.* (*of हन with उप*) Struck; impaired, evilly affected by.

उपाग्रह. *See root ग्रह.*

उपानुः. *See root नु.*

उपादाय *ind. pret. part. (of दा with चा and उप)* Having taken or led off.
 उपाधावत्. *See root चाव.*

उपावदुः; उपावात्. *See root चा.*

उपाविज्ञह्. *See root विज्ञ.*

उपासितुम् *inf. (of चास with उप)* To suffer, to endure.

उपास. *See root चास.*

उपेत *pass. part. (of इ Go, with उप)* Possessed of, furnished with. उपेतः;
 nom. sin. m. उपेतम् acc. sin. n.

उपेत् *ind. pret. part. (of इ with उप)* Having approached.

उपेष्ठे. *See root इ.*

उपेष्ठिष्ठ *pass. part. (of विष्ठ Enter, with उप)* Seated. उपेष्ठिष्ठः *nom.*
pl. m. According to a scholiast, the preposition is repeated merely to
 eke out the line (पाठपूरकार्थ).

उभ *pronom. used in the dual only*, Both. उभी *nom. or acc. m.*

उभयतः *ind.* On both sides.

उमा *s. f.* A name of the goddess PÁRVATI or DURGA. उमाम् *acc. sin.*

उमापति *s. m. TATP.* The husband of UMA, i.e. SÍVA. उमापति: *nom. sin.*
 उमापतिम् *acc. sin.*

उमासहाय *RAKUW.* Accompanied by UMA. उमासहायः *nom. sin. m.*

उरा *s. m.* A snake. A demigod so called, having a human face with the tail
 of a serpent, said to inhabit *Pádtala*, or the regions below the earth.
 उरसी *acc. du.*

उरायज् *s. m.* The king of snakes, SESHÀ, or VÁSUKI.

उरम् *s. n.* The breast, the bosom. उरः *nom. sin.* उरसि *loc. sin.*

उर्ध्वी *s. f.* The earth. उर्ध्वाम् *loc. sin.*

उर्ध्वाच. *See root उच्च.*

उर्ध्वाग *s. m.* The hot season, two months before the rains. उर्ध्वगेषु *loc. pl.*

उर्ध्वान् *pres. part. pass. (of उह)* Being conveyed, borne along. उर्ध्वानाः;
 nom. pl. m.

अ

अनुः. *See root अ.*

अह् *s. m.* The thigh.

अजीर्ण *pass. part. (of अज्जे)* Strong, powerful. अजीर्णतम् *nom. sin. n.*

॥

अ इति. To go. *Caus.* अपि *dtm. often with अ*. To cause to go, to deliver.

To shoot or lodge (an arrow). अपेतिता *1st. fut.* समपेतितम् *imp.*

अब् *s. m.* A bear. अब्दान् *acc. pl.*

असु *s. m.* A season, of which there are six, each lasting two months; viz. *Vasanta*, Spring, March-April; *Grishma*, Hot, May-June; *Varsha*, Rainy, July-August; *Śarad*, Sultry, September-October; *Hemanta*, Wintry, November-December; and *Śisira*, Dewy, January-February.

अते *ind.* Besides, except, governing the accusative or ablative case.

अदि *s. f.* Fortune, prosperity. अदित्यम् *acc. sin.*

अधम् *s. m.* A bull. *This word occurs chiefly in composition, and then signifies*, Best, chief. अधमः *nom. sin. m.* अधमौ *nom. du. m.*

अधि *s. m.* A *Rishi*, or sanctified personage so called: there are seven orders of these saints; as, the *Śrutarshi*, *Kāndarshi*, *Paramarshi*, *Maharshi*, *Rājarshi*, *Brahmarshi*, and *Devarshi*. अधिः *nom. sin.* अधयः *nom. pl.*

६

एक *pronom.* One. Alone, solitary. एकः *nom. sin. m.* एकम् *acc. sin. m.*

एकेन *ins. sin. n.* एका *nom. sin. f.*

एकचक्राः *s. f.* Name of a city. एकचक्रायाः *abl. or gen. sin.*

एकचारित् *agt.* Travelling alone. एकचारितः *acc. pl. m.*

एकतम् *adj.* One (from amongst many). एकतमम् *acc. sin. m.*

एकवाण्यात् *ind.* As one arrow.

एकवीर *s. m.* A unique warrior. एकवीरः *nom. sin.*

एकगृह्ण नारुव्. Single-peaked (mountain). *s. m.* A unicorn, a rhinoceros.

एकगृह्णी *nom. du.*

एकसार्थम् *ind.* Together, in one company.

एकाशम् KARM. A solitary hermitage. एकाशमे loc. sin. m.

एकैक adj. Singly, one by one. एकैकेन ins. sin. n.

एतद् dem. pron. This. एतद् nom. or acc. sin. n. एतम् acc. sin. m. or 'n.

एतेन ins. sin. n. एतौ acc. du. m. एते nom. pl. m. एतान् acc. pl. m.

एतैः ins. pl. m. एतेभ्यः abl. pl. m. एताम् acc. sin. f. एतानि acc. pl. n.

एताहश् adj. Such, such like, such as this. एताहशे loc. sin. m.

एतावत् ind. Thus far, so much, thus much.

एतु. See root इ.

एनम् acc. sin. m. or n. (of एतद् dem. pron.) This, it. एनाम् acc. sin. f.

एभिः ins. pl. m. or n. (of इदम् dem. pron.) This.

एव ind. Also, even, indeed, verily, truly.

एवंविध् adj. Such, such like. एवंविधा nom. sin. f. एवंविधम् acc. sin. n.

ind. In this manner.

एवम् ind. Thus, so, in this manner. एवमस्तु, (एवम्, and अस्तु, imp. of अस)

So be it.

एवम्भूत् adj. Such, of this sort or description. एवम्भूतैः ins. pl. m.

एषः nom. sin. m. (of एतद् dem. pron.) This. He. एषा nom. sin. f.

एषाम् gen. pl. m. (of इदम् dem. pron.) This. He.

एष्यति. See root इ.

एहि. See root इ.

ऐ

ऐशेय s. m. An antelope. ऐशेयान् acc. pl.

ऐन्द्रि s. m. A name of ARJUNA, son of INDRA. ऐन्द्रिः nom. sin.

ऐश्वर्य abs. s. n. Power, might, supremacy.

ओ

ओष्ठ s. m. A multitude, a heap. ओष्ठान् acc. pl.

क

क an affix frequently added to **BAHUVRÍHI** compounds; as, सस्त्रीक With his wife; नारायणसहायक Associated with NÁRÁYÁNA, having him for a companion.

कृ॒ न॒म् *nom. sin. m. (of कृ॒ कृ॒ interrog. pron.)* Who? what?

कृ॒ त् *s. m.* The side or flank. Dry grass. कृ॒ त् *acc. sin.*

कृ॒ त् *s. m.* A heron.

कृ॒ त् *s. m. or n.* A bracelet or ornament of the wrist. An ornament or trinket.

कृ॒ त् भू॒ पत् **BAHUV.** Adorned with tinkling ornaments. कृ॒ त् भू॒ पत्: *nom. sin. m.*

कृ॒ चित् *a particle introducing a kind inquiry,* I hope that it is so, &c.

कृ॒ चित् *acc. sin. m. (of कृ॒ चित् indef. pron.)* Any one, some, a certain.

कृ॒ त्तकित् *adj.* Thorny, prickly. कृ॒ त्तकित् *acc. sin. n.*

कृ॒ त् १०th cl. *par. átm.* To tell, declare, or discourse. कृ॒ त्य *and* कृ॒ त्यस्त् *imp.* कृ॒ त्यताम् *imp. pass.*

कृ॒ त्यात् *or* कृ॒ त्यत् *ind.* In any way, by some means or other, by any means.

कृ॒ त्य *ind.* How? in what manner?

कृ॒ त्य, कृ॒ त्यस्त्, कृ॒ त्यताम्. *See root कृ॒ त्.*

कृ॒ त्यता॒ म *pass. part. (of कृ॒ त्)* Told. कृ॒ त्यता॒ म: *nom. pl. m.*

कृ॒ त्यता॒ म *pres. part. pass. (of कृ॒ त्)* Being told. कृ॒ त्यता॒ मा॒ नि *nom. pl. n.*

कृ॒ त्य *s. f.* Conversation.

कृ॒ त्य *s. m.* A plant commonly called *Kadamba* (*Nauclea kadamba*).

कृ॒ त्यस्य *gen. sin.*

कृ॒ त्यली *s. f.* The plantain-tree (*Musa sapientium*). Another plant (*Pistia stratiotes*). कृ॒ त्यली *nom. sin.*

कृ॒ त्यति॒ *ind.* At any time, ever.

कृ॒ त्यक् *s. n.* Gold.

कृ॒ त्यक्ता॒ त्यो॒ भः *nom. sin. m.* **BAHUV.** Bright as a golden palm-tree (कृ॒ त्यक् *s. n.*

Gold, तातु॒ *s. m.* A palmyra-tree, *and* ताता॒ *s. f.* Light, splendour, beauty).

कृ॒ त्यक्ता॒ त्य **BAHUV.** (Gold-banner) Name of a son of DHRITARÁSHTRA.

कृ॒ त्यक्ता॒ त्यः *nom. sin.*

कृ॒ त्याय॒ *compar. irregularly formed (of युवन् adj. Young)* Younger.

कृ॒ त्याय॒ *nom. sin. m.*

कृ॒ त्यर् *s. m.* A cave. कृ॒ त्यरे॒ *loc. pl.*

कृ॒ त्ये॒ *s. m.* A name of the deity KÁMA, the CUPID of the *Hindu* mythology

(from ब्रह्म BRAHMA, and द्वे Inflaming ; the inflamer even of the first of the gods ; corresponding in this respect with his *Grecian* prototype).

कन्या *s. f.* A virgin, a maiden, a daughter, a girl. कन्या *nom. sin.* कन्याम् *acc. sin.* कन्यायाः *gen. sin.*

कन्यागमे *s. m. TATP.* The offspring of a virgin. कन्यागमे: *nom. sin.*

कन्ति *इ. A.T. 1st cl. átm.* To tremble. *With कन्ति, कन्तकन्ति 1st pret.*

कन्तकलु *s. m. or n.* An earthen or wooden waterpot, used by the ascetic and religious student.

कन्तु *s. n.* A lotus.

कन्तुपाताष्ट BAKUV. Having large lotus eyes. कन्तुपाताष्टः *nom. sin. m.*

कन्तु *s. m.* A hand. The trunk of an elephant.

कन्तु *s. m.* The water-pot of the student or ascetic. Hail. कन्तुम् *acc. pl.*

कन्तायु *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRA. कन्तायुः *nom. sin.*

कन्तु *s. m.* A finger-nail (as growing from the hand). कन्तैः *ins. pl.*

कन्तिष्ठि, कन्तिष्य, कन्तिति, कन्तिष्यि. *See root कृ.*

कन्तिकी *s. f.* A female crab. A female snake. कन्तिकी *nom. sin.*

कर्णि *s. m.* KARNA, child of the Sun. *See page 16.* कर्णः *nom. sin.* कर्णम् *acc. sin.* कर्णेन *ins. sin.* कर्णेस्त *gen. sin.* कर्णेऽन् *loc. sin.* कर्णैः *acc. sin.*

कर्णुमुख BAKUV. Headed by KARNA, having KARNA as leader. कर्णुमुखान् *acc. pl. m.*

कर्त्तव्य *fut. pass. part. (of कृ)* To be made, or done. कर्त्तव्या *nom. sin. f.*

कर्त्तव्यम् *nom. sin. n.*

कर्तुम् *inf. (of कृ)* To do, to make.

कर्तु *agt.* A doer, a performer, a perpetrator. कर्त्रो *nom. sin. m.* कर्त्रेऽन् *acc. sin. m.*

कर्मन् *s. n.* A deed, an act ; an exploit, or heroic deed ; business, affair, duty.

कर्म *nom. or acc. sin.* कर्मणा *ins. sin.* कर्मणि *loc. sin.* कर्माणि *nom. or acc. pl.* कर्मणि: *ins. pl.* कर्मसु *loc. pl.*

कर्मिति. *See root कृ.*

करुषम् *s. m.* An earthen water-pot. करुषात् *abl. sin.*

कलिङ्ग *s. m.* The name of a country ; the name *Kalinga* is applied in the *Puréñas* to several places ; but it especially signifies a district on the

Coromandel coast, extending from below *Cuttack* to the vicinity of *Madras* (in this sense, like some other names of countries, it is often confined to the plural number, confounding the place with the people inhabiting it).

कल्प *adj. in composition.* Like, but with a degree of inferiority. **कल्पम्** *acc. sin. m.* **कल्पाः** *nom. pl. m.* **कल्पान्** *acc. pl. m.*

कल्पाणि *adj.* Happy. **कल्पाणीम्** *acc. sin. f.*

कल्पम् *s. m. or n.* Armour, mail, a corslet. **कल्पम्** *acc. sin.*

कल्पित् *adj.* Arrayed in mail. **कल्पी** *nom. sin. m.*

कल्पित् *nom. sin. m. (of कल्पित्, indef. pron.)* Some, a certain. Any, any person. **कल्पीत्** *dat. sin. m.*

कल्पय *s. m.* **KĀSYAPA.** *See page 4.* **कल्पयाय** *dat. sin.* **कल्पस्य** *gen. sin.*

कल्पाय *adj.* Red, dull red. Astringent.

कल्पयोकृत् *OKWZ.* Made red, reddened.

कल्पयीकृतलोपनः *nom. sin. m.* **BAKUW.** With reddened eye.

कल्पीति *dat. sin. m. (of कल्पित्, indef. pron.)* To somebody.

कल्पः *gen. sin. m. (of किम् interrog. pron.)* Of whom? whose?

कल्पित् *gen. sin. m. (of कल्पित्, indef. pron.)* Of any person.

का *nom. sin. f. (of किम् interrog. pron.)* Who?

काकोल् *s. m.* A raven.

काकुमाय *pres. part. atm. (of काक्ष इ)* Anxiously desiring, longing for.

काकुमाया *nom. sin. f.*

काक्षन् *adj.* Golden. **काक्षनम्** *acc. sin. m. or n.* **काक्षने** *loc. sin. m. or n.*

काक्षनैः *ins. pl. m.* **काक्षनीम्** *acc. sin. f.*

काक्षनाकृ *BAKUW.* Golden-bodied. **काक्षनाकृ** *loc. sin. m.*

काक्षन *s. n.* A grove, a forest.

कानि *s. f.* Beauty.

काम *s. m.* Wish, desire, love, lust. **KĀMA**, the *Hindu Cupid*, or god of love.

कामः *nom. sin.* **कामम्** *acc. sin.* **कामात्** *abl. sin.*

काम्यक *s. m.* Name of a forest. *See page 61.* **काम्यकम्** *acc. sin.* **काम्यके** *loc. sin.*

काय *s. m. or n.* The body. **कायम्** *acc. sin.*

कार्यानास, कार्यानामः. *See root कृ.*

कार्तिकेय s. m. KÁRTIKEYA, the deity of war, and son of ŚIVA. कार्तिकेयी nom. du.

कार्युक् s. n. A bow. कार्युक् acc. sin. कार्युक्यौ loc. pl.

कार्यी s. n. Business. कार्यी॑ acc. sin.

कार्यी॑. *See root कृ.*

काल॑ s. m. Time. A name of YAMA, regent of the dead. काल॑ nom. sin.

काल॒॑ acc. sin. काल॒॑ ins. sin. काल॑ loc. sin.

काल॑चोदित् TATP. Summoned by the angel of death. काल॑चोदित् acc. sin. m.

काल॑पात्र॑ KWIP. Wearing the form of YAMA. काल॑पात्र॑ nom. sin. m.

काल॑रित् s. m. The fire that is to destroy the world. काल॑रित् nom. sin. m.

काल॑ RT. 1st cl. atm. To shine. चकाश्ये॒ 2d pret.

किं interrog. pron. What? how? why?

किंस्त् ind. Or perhaps.

किंचन् acc. sin. n. or किंचित् nom. or acc. sin. n. indef. pron. Whatever.

Any thing whatever, a little, somewhat, any soever.

किन् ind. But.

किन् a particle of interrogation, What? of doubt, How? what?

किन् nom. or acc. sin. n. interrog. pron. Which? what? It is often used merely to denote a sign of interrogation.

किन्तृपन् nom. sin. m. TATP. What sort of a fellow is this?

किन्तृपेन् TATP. Wherefore?

किरीट s. m. or n. A crest, a diadem.

किरीटिन् s. m. A name of ARJUNA. किरीटी nom. sin. किरीटिने dat. sin.

किरीटिनः abl. sin.

किन् ind. Indeed, verily, assuredly.

कीर्यनात् pres. part. pass. (of कृ) Being thrown at. कीर्यनात् nom. sin. m.

कुञ्च s. m. An elephant. A proper name. कुञ्चः nom. sin. कुञ्ची॑ nom. du.

कुञ्चराजीक् s. n. TATP. An elephant-corps. कुञ्चराजीक् acc. sin.

कुट्टि॑ s. m. or n. A small house, cottage, or pavilion.

कुरुक् s. m. Name of a son of DHRITARÁSHTRA. कुरुक् nom. sin.

कुरुल॑ s. n. An ear-ring, a pendant.

कुम्हलिन् *adj.* Having an ear-ring, adorned with ear-rings. कुम्हली *nom.* sin. *m.* कुम्हलिनः *nom. pl. m.*

कुम्हलोद्योतिताननः *nom. sin. m.* **BAHUV.** Having his face radiant with glittering pendants (कुम्हल, उद्योतित, आनन).

कुरः *ind.* Whence? from what place? How? in what way?

कुनिनदन *s. m.* A son of KUNTÍ, either of the three elder *Páñdava* princes. कुनिनदनः *nom. sin.*

कुनिनभोज *s. m.* KUNTRIBOJA, the father of KUNTÍ by adoption.

कुनी *also written* कुनि *s. f.* A proper name. *See page 10.* कुनीम् *acc.* sin. कुन्नाः *gen. sin.*

कुनीमुह *s. m.* **TATP.** A son of KUNTÍ. कुनीमुहः *nom. sin.* कुनीमुहम् *acc. sin.*

कुदेन्दुहायोवीर्यालकुमुदम् **BAHUV.** Of the hue of the jasmine, moon, (pearl) necklace, cows' milk, lotus-stalk, and water-lily (the colour with which the serpent *Sesha* is always represented). — मम् *acc. sin. m.*

कुपित *pass. part. (of कुप)* Incensed, angry, offended. कुपिता *nom. sin. f.*

कुप्प *adj.* Humpbacked, crooked. कुप्पीः *ins. pl. m.*

कुपार *s. m.* A boy, a lad, a prince. कुपारै *nom. du.* कुपाराः *nom. pl.* कुपाराणाम् *gen. pl.* *In page 26 it is restricted to the Kuru princes.*

कुप्प *s. m.* A jar. कुप्पः *nom. sin.*

कुप्पकार *s. m.* A potter. कुप्पकारम् *gen. sin.*

कुह *s. m.* Name of a prince of the lunar race, son of SAMVARAÑA by TAPATI; sovereign of the north-west of *India*, or the country about *Dehli*, and ancestor of both PÁNU and DHRITARÁSHTRA: the patronymic, however, derived from his name is more usually applied to the sons of the latter.

कुप्पः *nom. pl.* कुरुभिः *ins. pl.* कुरुवान् *gen. pl.*

कुह, कुहते. *See root कृ.*

कुरुपुत्रप & *m.* **TATP.** A Kuru chief. कुरुपुत्रवानाम् *gen. pl. m.*

कुरुपान् *s. m.* Ruler of the *Kurus*, a name of DURYODHANA. कुरुपाने *loc. sin.* कुरुपाने *voc. sin.*

कुरुपात्र *s. m.* **TATP.** The *Kuru* realm. कुरुपात्रम् *nom. sin.*

कुरुवरम् **TATP.** Best of the *Kurus*. कुरुवरम् *voc. sin. m.*

कुर्यात्, कुर्यान्. *See root कृ.*

कुर्यान् *pres. part. atm. (of कृ)* Doing, achieving. कुर्यान् *acc. sin. m.*

कुरु *s. n.* A family. कुरु *acc. sin.* कुरुन् *ins. sin.* कुरुस्य *gen. sin.*

कुरु *loc. sin.* कुरुन् *loc. pl.*

कुरुभूषण *agt.* Family-adorning; a family-ornament. कुरुभूषण: *nom. sin. m.*

कुरुलिन् *s. m.* Name of a people. *See page 65.*

कुशल *adj.* Expert, skilful, clever. Well, excellent. कुशलः *nom. sin. m.*

s. n. Happiness, health, welfare. कुशलम् *nom. sin.*

कुशलकाम *TATP.* Anxions for well-being. कुशलकामा *nom. sin. f.*

कुशलिन् *adj.* Happy, prosperous. कुशली *nom. sin. m.*

कुमुद *s. n.* A flower. कुमुदैः *ins. pl.*

कुहन् *adj.* Envious. Hypocritical. A proper name. कुहनः *nom. sin. m.*

कूट *s. m.* The peak or summit of a mountsin.

कूलु *s. n.* A bank, a shore. कूले *loc. sin.*

कृ *RT.* 8th cl. *par. atm.* करोति, करोषि, कुरुते *pres.* चकरोत् *1st pret.*

चकार, चकुः *or* चचकुः, चक्रे, चक्रिते, 2d pret. चकापीः, चक्राः: (*and with*

मा, कापीः, कृपा:) 3d pret. करिष्यति, करिष्ये, 2d fut. कुरु *imp.* कुर्यात्

कुर्यान् *pot.* क्रियतान् *imp. pass.* Caus. कारयति *pres.* कारयामासुः, *ca-*

कारयामासु: 2d pret.

कृच्छ *s. m.* Difficulty, inconvenience. कृच्छ्रै *ins. sin.*

कृच्छकाल *s. m.* A season of difficulty. कृच्छकाले *loc. sin.*

कृत *RT.* 6th cl. *par. atm.* To cut. चकर्ते *2d pret.* *With निः.* To cut off.

निरक्तान् *1st pret.*

कृत *pass. part. (of कृ)* Made, done, performed, wrought. कृतः *nom. sin. m.*

कृतम् *nom. or acc. sin. n.* कृते *loc. sin. n.*

कृतकाम *BAHUV.* Successful, having accomplished one's desire. कृतकामः *nom. sin. m.*

nom. sin. m.

कृतप्रतिष्ठा *BAHUV.* Fulfilled a condition. कृतप्रतिष्ठा *acc. sin. m.*

कृतयोग्य *BAHUV.* (*from कृत Made, and योग्या s. f.* Military exercise) Fighting; a combatant. कृतयोग्यै *acc. du. m.*

कृतवत् *part. 3d pret. act. (of कृ)* Did, hath done. कृतवान् *nom. sin. m.*

कृतविकल्प *BAHUV.* Striving, making vigorous effort. कृतविकल्पाः *nom. pl. m.*

कृतशस्त्रिनिःश्रमः nom. sin. m. **BAKUV.** Exercised in arms (*from* कृत Made, शस्त्र Weapons, and श्रम Toil; also military exercise.)

कृतस्त्राह **BAKUV.** Cased in armour. कृतस्त्राहः nom. sin. m.

कृतचेह **BAKUV.** Affectionate. कृतचेहः nom. sin. m.

कृतस्त्रश्वयन **BAKUV.** Recommended to the protection of the gods previous to any undertaking (कृत Made, and श्वश्वयन s. n. The averting of evil by the recitation of *mantras*). कृतस्त्रश्वयनः nom. sin. m.

कृतालोक **BAKUV.** Supplied with light, lighted. कृतालोकः nom. sin. m.

कृतास्त्र **BAKUV.** Armed. Instructed, made perfect in the use of arms.

कृतास्त्रः nom. sin. m. कृतास्त्राः nom. pl. m. कृतास्त्रान् acc. pl. m.

कृतास्त्रता abs. s. f. Consummate skill, or proficiency in the use of arms. कृतास्त्रतान् acc. sin.

कृते ind. For, on account of.

कृतोत्साह **BAKUV.** Making effort, striving. कृतोत्साहः nom. sin. m.

कृतिका s. f. The third of the lunar mansions or constellations in the moon's path, consisting of six stars, and corresponding to the Pleiades. (In mythology) a nymph, one of the six, the nurses of KÁRTIKEVA, god of war.

कृतिकापुच s. m. A name of SKANDA or KÁRTIKEVA. कृतिकापुचः nom. sin.

कृत्यत् adj. Having affairs, business, law-suit, or dispute. कृत्यतः nom. pl. m.

कृतिम् adj. Artificial, constructed by art. कृतिम् acc. sin. n.

कृत्वा ind. pret. part. (of कृ) Having made, done, formed, performed, committed, or perpetrated.

कृत्वा adj. All, whole, entire. कृत्वा acc. sin. n. कृत्वा nom. sin. f.

कृष्णः. See root कृ.

कृष्ण s. m. The name of a sage, brother-in-law of DROÑA. See page 7. कृष्णः

nom. sin. कृष्णः acc. sin. कृष्णात् abl. sin. कृष्णः gen. कृष्णोः gen. du.

कृष्णा adj. Poor, feeble, miserable, pitiable. कृष्णाः nom. sin. m. कृष्णान् acc. pl. m. कृष्णात् adv. Humbly, submissively.

कृष्णा s. f. Tenderness, compassion, pity. कृष्णान् acc. sin.

कृष्ण RT. 1st cl. par. To draw; with चा To pull towards, to drag; with

परि. To pull about; with प To lead forth. कर्त्तति, प्रकर्त्तति pres.

पर्यकर्त्ततम् 1st pret. चात्पक्ष्यः 2d. pret.

कृष्ण *adj.* Black. *s. m.* KRISHNA, son of VASUDEVA and DEVAKI, is the most celebrated form of VISHNU, or rather VISHNU himself. कृष्णः *nom. sin.*
 कृष्णम् *acc. sin.* कृष्णेन *ins. sin.* कृष्णात् *abl. sin.* कृष्णस्य *gen. sin.*
 कृष्णौ *nom. du.* The two KRISHNAs, *i.e.* KRISHNA and ARJUNA.

कृष्णा *s. f.* A name of DRAUPADÍ, the daughter of DRUPADA. कृष्णाम् *acc. sin.*
 कृष्णाया *ins. sin.* कृष्णायाः *gen. sin.* कृष्णे *voc. sin.*

कृष्णागत **TATP.** Devoted to KRISHNA (कृष्णा and गत Gone). कृष्णागतैः *ins. pl. m. or n.*

कृष्णागुरु *s. n.* Agallochum, or aloe-wood, the black variety.

कृष्णोरूप **KARM.** A black serpent. कृष्णोरूपे *acc. du. m.*

कृष्णाया *pres. part. pass. (of कृप)* Being dragged, being reduced. कृष्णायाः *nom. sin. m.* कृष्णाया *nom. sin. f.*

कृ **RT.** 6th cl. *par.* To scatter; *with अत्* To overwhelm. अवाकिर्त *1st pret.*
 कृत **RT.** 10th cl. *par.* To celebrate, to render renowned or notorious; *with परि,* परिकीर्त्यते *pres. pass.*

केचित् *nom. pl. m. (of किंचित् indef. pron.)* Some persons.

केवलम् *ind.* Only.

केशपद्म *s. m. TATP.* Hair when very thick and ornamented. केशपद्मे *loc. sin.*

कैकेया: *nom. pl. m.* The KAIKEYAS, five sons of DHRISHTAKETU, king of *Kaikeya.*

कैलास *s. m.* The mountain Kailasa, the fabulous residence of KUVERA, and favourite haunt of SIVA: it is placed by the Hindus amongst the Himālaya mountains; and the name is given to one of the loftiest peaks lying on the north of the Mánasa lake.

कोटिक *s. m.* A proper name (*contraction of कोटिकास्य*). कोटिक *voc. sin.*

कोटिकास्य *s. m.* A proper name (*from कोटिक The commandant of a fort, and आस्य Chief*). कोटिकास्यम् *acc. sin.* कोटिकास्यस्य *gen. sin.*

कोप *s. m.* Anger, wrath. कोपः *nom. sin.* कोपात् *abl. sin.*

कोप *s. m.* A sheath. The interior part, the hollow. Treasury, exchequer. कोपे *loc. sin.*

कौतूहल *s. n.* Eagerness, ardour, excitement, curiosity. Sport, pleasure, merriment. कौतूहलम् *acc. sin.* कौतूहलेन *ins. sin.*

कीरूहलपर **TATP.** Curious, inquisitive. **कीरूहलपर** *nom. sin. m.*
कीर्तेय *s. m.* A son of KUNTÍ, either of the three eldest *Pándu* princes.
कीर्तेयः *nom. sin.* **कीर्तेयः** *acc. sin.* **कीर्तेयस्य** *gen. sin.*
कीरव *s. m.* A *Kaurava*, a descendant of KURU; applicable therefore to the *Pándavas*, and sons of DHRITARÁSHYÁ, though commonly restricted to the latter. *adj.* Pertaining to the *Kurus*. **कीरवः** *nom. sin. m.* **कीरवम्** *acc. sin. m.* **कीरवः** *voc. sin. m.* **कीरवाः** *nom. pl.* **कीरवान्** *acc. pl.* **कीरवीन्** *acc. sin. f.*
कीर्त्य *The same as the preceding word.* **कीर्त्यः** *nom. sin. m.* **कीर्त्यान्** *acc. pl. m.*
कीश्विक *adj.* Silken. *s. n.* A silken vesture. **कीश्विकम्** *acc. sin.*
कीश्विय *adj.* Silken, of silk.
क्रम **RT.** *1st. cl. par.* To step, to walk; *with अय* To move off; *with निः* To march out; *with प्रति* To go back, to retire. **क्रमति** *pres.* **क्रपाक्षान्**, **निक्रियान्** *1st pret.* **प्रतिक्रियाम्** *imp.*
क्रम *s. m.* Order, degree, course, succession. **क्रमेण** *ins. sin.* Seriatim.
क्रामति. *See root क्रम.*
क्रियताम्. *See root क्रि.*
क्रीड **RT.** *1st cl. par.* To play. **चिक्रीडः** *2d pret.*
क्रीडा *s. f.* Play, sport.
क्रीहित *pass. part. (of क्रीडः)* Played. *s. n.* Play, sport. **क्रीहितम्** *nom. sin.*
क्रुद्ध *pass. part. (of क्रुपः)* Angry, wrathful, fierce. **क्रुद्धम्** *acc. sin. m.* **क्रुद्धः** *nom. pl. m.* **क्रुद्धान्** *acc. pl. m.*
क्रुप **RT.** *1st cl. par.* To call. To cry; *with अर्* To cry aloud, to call out; *with ए* To call out, to cry out unto. **उद्द्वेष्यान्** *1st pret.* **प्रचुक्षोऽस्त्**, **पुक्षुः**, **प्रचुक्षुः** *2d pret.*
कृष *adj.* Harsh, disagreeable. **कृष्म** *adv.* Harshly, disagreeably.
क्रोध *s. m.* Anger, wrath. **क्रोधः** *nom. sin.* **क्रोधात्** *abl. sin.*
क्रोधामैविजाभः *nom. sin. m.* **BAHUV.** Bending his brow with anger and impatience (*compounded of क्रोधः, जामै, निष and भः*)
क्रोशः *s. m.* A measure of distance, a league, a *Koss*. **क्रोशात्** *abl. sin.*
क्रोशत् *pres. part. par. (of क्रुपः 1st cl.)* Calling out, railing. **क्रोशनः** *nom. pl. m.*

क्रोङ्गमाचगत TATP. Gone the measure (distance) of a *Koss*. क्रोङ्गमाचगतान्
acc. pl. m.

क्रोङ्ग s. m. A jackall. क्रोङ्ग nom. sin.

क्रित् pass. part. (of क्रित्) Wet, moistened. क्रित् nom. sin. n.

क्रीष adj. Weak, impotent, effeminate. क्रीष: nom. sin. m.

क्रेश s. m. Pain, affliction, distress, misery. क्रेश: nom. sin. क्रेशम् acc. sin.

क्रेशम् TATP. Capable of enduring pain and moil. क्रेशम् gen. pl. m.

क्षु ind. Where? Whither?

क्षुचित् ind. Somewhere, anywhere.

क्षुन्नन् BAKUV. Where born? क्षुन्नन्नानी nom. du. m.

क्षुनिपास BAKUV. Where dwelling? क्षुनिपासी nom. du. m.

क्षण s. m. An instant, a moment. क्षणेन ins. sin. क्षणात् abl. sin. क्षणे
loc. sin.

क्षणात् s. f. Night.

क्षणात्तर agt. A night-walker. A fiend, a goblin.

क्षम् s. m. The son of a female slave. A name by which VIDURA, the younger
brother and counsellor of DHRITARÁSHTRA is familiarly designated. क्षमः
loc. sin.

क्षमस्य s. m. A man of the second or military and regal class. क्षमस्य gen. sin.

क्षमस्ये s. m. A soldier's duty. क्षमस्ये loc. sin.

क्षमस्यु s. m. A *Kshatriya*, one of the military tribe. A mere or doubtful
Kshatriya. क्षमस्युना ins. sin.

क्षमित् s. m. A man of the second or military tribe. क्षमित्: nom. pl.

क्षमितान् acc. pl. क्षमितैः ins. pl. क्षमितेभः abl. pl. क्षमिताणाम् gen. pl.

क्षमितेषु loc. pl.

क्षमित्यर्देन agt. Destroying, or destroyer of *Kshatriyas*. क्षमित्यर्देनः nom.
sin. m.

क्षमित्यर्देन TATP. Best of *Kshatriyas*. (See क्षम.) क्षमित्यर्देनः nom. sin. m.

क्षमित्यर्देन loc. sin. m. क्षमित्यर्देनः nom. pl. m.

क्षमित् adj. Patient, forgiving, indulgent. क्षमित्: nom. pl. m.

क्षम s. m. A house, an abode. क्षम् acc. sin. क्षमे loc. sin.

क्षरत् pres. part. par. (of क्षर् 1st cl.) Dropping, discharging. क्षरतः nom. pl. m.

आर *adj.* Belonging or relating to the military tribe. आरेत् *ins. sin. n.*
 आरन् *pass. part. (of आर)* Patient, enduring. Forgiven. Endured, complied with. आरन् *acc. sin. m. or nom. sin. n.*
 आर्ति *s. f.* The earth. आर्ति *loc. sin.*
 आर्तीयर *s. m. TATT.* A king. आर्तीयरान् *acc. pl.*
 आरप *RT.* 6th cl. *par.* To throw; *with अर and सम्* To throw off, to repel.
 समपारिपत् *1st pret.* *Caus. with आ* To upset, to overthrow. आरेपयामास
2d pret.
 आरपत् *pres. part. par. (of आरp 6th cl.)* Shooting. आरपन् *nom. sin. m.*
 आरप *pass. part. (of आरप)* Treated contumeliously, taunted, insulted. आरपम्
acc. sin.
 आरपम् *ind.* Instantly, quickly, speedily.
 आरुद् *adj.* Small, little, trifling, mean, low, grovelling. आरुदः *nom. sin. m.*
 आरुदम् *acc. sin. n.*
 आरुम् *pass. part. (of आरु)* Agitated, tossed, stirred. आरुमः *nom. sin. m.*
 आर्याणीय *KARM.* A stormy ocean.
 आर्यम् *RT. 4th cl. par.* To shake, to tremble. *Caus. with वि* To make shake or tremble, to give a shock. आर्योभवेताम् *1st pret.*
 आरू *s. m.* A razor. आरूत् *ins. sin.*
 आरूप *s. m.* A taunt. आरूपैः *ins. pl.*
 आरूप *s. m. or n.* Happiness, well-being.
 आरूपूर् *agt.* Propitious. *s. m.* Name of the sovereign of *Trigarta*. आरूपूरः
nom. sin. आरूपम् *acc. sin.*

स

सहृ *s. m.* A sword. सहृम् *acc. sin.* सहृत् *ins. sin.* सहृ *loc. sin.*
 सहृचैत्योः *gen. du. n. DWANDWA.* Of sword and shield.
 सहृहृ *XXWIP.* Grasping a cimeter. सहृपृक् *nom. sin. m.*
 सहृन् *adj.* Armed with a sword. सहृती *nom. sin. m.*
 सहृती *s. m.* A fire-fly. सहृतीः *nom. sin.*
 सहृ *RT. 1st cl. par.* To dig or delve; *with वि (fig.)* To shoot or lodge (an arrow). निवृत्तान् *2d pret.*

साक्षात्प्रस्त्व *s. m.* Name of a wood sacred to INDRA.

सुर *s. m.* A hoof, a horse's hoof.

सेलगति **BAHUV.** Having a stately walk. सेलगतिः *nom. sin. m.*

सेलगतिन् *agt.* Stately-going. सेलगती *nom. sin. m.*

स्पा **2d cl. par.** To tell; *with चि the same.* चास्पामि *pres.* चास्पायौ

2d pret. Caus. (used in the sense of the simple verb) स्पापय *imp.*

स्पात *pass. part. (of the verb स्पा)* Called, styled. स्पातः *nom. sin. m.*

ग

गगत *s. n.* The sky. गगतम् *nom. or acc. sin.*

गगतस्त् *agt.* Standing in the sky. गगतस्यम् *acc. sin. m.*

गङ्गा *s. f.* The *Ganges.* गङ्गायाः *gen. sin.*

गङ्गाधार *s. n.* *Gangā-dhāra.* See page 1. गङ्गाधारम् *acc. sin.* गङ्गाधारम् *dat. sin.*

गच्छ, गच्छति, गच्छति, गच्छताः. See root गच्छ.

गच्छत *pres. part. par. (of गच्छ 1st cl.)* Going. गच्छता *ins. sin. m.* गच्छतः *acc. pl. m.*

गज *s. m.* An elephant. गजः *nom. sin.* गजम् *acc. sin.* गजेन *ins. sin.*

गजी *nom. du.* गजाः *nom. pl.* गजान् *acc. pl.* गजानाम् *gen. pl.*

गजवानपित् **XWXP.** Expert in managing an elephant.

गजयोधिन् *agt.* Fighting on an elephant. गजयोधिनः *acc. pl. m.*

गजवर *s. m.* **TAXP.** The choicest of elephants. गजवरम् *acc. sin. m.*

गजयोह *agt.* Elephant-riding, mounted on an elephant.

गजेन्द्र *s. m.* A large and excellent elephant. गजेन्द्रः *nom. sin.* गजेन्द्राः *nom. pl.* गजेन्द्रानाम् *gen. pl.*

गज *s. m.* A flock, multitude, troop, company, tribe, herd. Troops of inferior deities. गजीः *ins. pl.*

गत *pass. part. (of गम)* Gone, repaired, resorted. गतः *nom. sin. m.*

गतम् *acc. sin. m.* गताः *nom. pl. m.*

गतचेतस् **BAHUV.** Bereft of sense. गतचेतसः *acc. pl. m.*

गतचीक **BAHUV.** Forsaken of fortune. गतचीकम् *acc. sin. m.* गतचीकान् *acc. pl. m.*

गतस्तम् **BAHUV.** Annihilated. गतस्तम् *acc. sin. m.*

गति *s. f.* Course of events, fate, fortune, upshot. Gait, step, port, carriage. गति: *nom. sin.*

गतीनस् **BAHUV.** Bereft of strength. गतीनसः: *nom. pl. m.*

गत्वा *ind. pret. part. (of गम Go)* Having gone.

गद **RT.** *1st cl. par.* To speak articulately, to utter. जगद् *2d pret.*

गदत् *pres. part. par. (of गद 1st cl.)* Speaking. गदतः: *gen. sin. m.*

गदा *s.f.* A mace, a club. गदाम् *acc. sin.* गदया *ins. sin.* गदावान् *loc. sin.*

गदावाणि **BAHUV.** Having a mace in the right hand. गदावाणि: *nom. sin. m.*

गदापर *agt.* Mace-bearing, armed with a club. गदापरः: *nom. sin. m.*

गदाहस् **BAHUV.** Armed with a mace, mace-handed. गदाहसम् *acc. sin. m.*

गदाहसी *nom. du. m.*

गन्तु *inf. (of गम)* To go.

गन्ध *s. m.* Scent, fragrance, perfume. गन्धः: *nom. sin.* गन्धेन *ins. sin.*

गन्धर्वे *s. m.* A *Gandharva* or celestial musician: these demigods inhabit INORA's heaven, and form the orchestra at all the banquets of the principal deities.

गन्धर्वेनगदाकाम् *acc. sin. n.* **BAHUV.** Resembling the city of the *Gandharvas*.

गम **RT.** *1st cl. par.* To go; *with चनु* To follow; *with चमि* To approach; *with उप* To go near, to approach; *with उप and सम्* To come in crowds, to flock; *with निर्* To go out. गच्छति, गच्छामः: *pres.* चान्वगच्छत्, चान्वगच्छत् *1st pret.* चगच्छत्, उपगच्छत्, निर्वगच्छत्, नगच्छतुः, नगच्छुः, चविच्छमुः: *2d pret.* चगच्छत् (*and after मा, गमत्*), उपगच्छत्, सनुपागच्छत् *3d pret.* गमिच्छामि, गमिच्छामः, गमिच्छति *2d fut.* गच्छ, गच्छत् *imp.*

गम्भीर *adj.* Deep. Grave in sound.

गमीयस् *compar. (of गुरु adj. Heavy)* irregularly formed, Highly venerable, greatly prized, most dear. गमीयोऽसम् *acc. sin. m.*

गम्भे *s. m.* A fetus or embryo. The womb. गम्भेम् *acc. sin.*

गम्भेष्यति **TATP.** Contained in the womb, conceived, borne. गम्भेष्यति: *nom. sin. m.*

गवय *s. m.* A species of ox, the *Gayal*, erroneously classed by Hindu writers amongst the kinds of deer. गवयान् *acc. pl.*

गाय adj. Belonging to a cow. गाये loc. sin. m.

गाः acc. pl. (of गो s. f.) Cows, cattle.

गायेश s. m. BHÍSHMA, uncle of PÁNDU and DHRITARÁSHTRA. *See page 8.*

KÁRTIKEYA, the god of war. *See page 22.* गायेशः nom. sin. m.

गाढः adv. Excessively, much, deeply.

गाढीश s. m. The famous bow of ARJUNA, the gift of VARUNA.

गाढीवधन् बाहुव. Armed with the bow Gándíva. गाढीवधन्वा nom. sin. m.

गाढीवधन् तत्त्व. Discharged from (the bow) Gándíva. गाढीवधन्तः nom. pl. m. गाढीवधन्तः acc. pl. m.

गात्रि. *See root गै.*

गान्धार s. m. A country (Kandahar, between the north of *India* and Persia).

गान्धाराम s. m. The King of Gándhára, whose name was SUBALA.

गान्धारामस्य gen. sin.

गान्धारी s. f. A proper name. *See page 10.* गान्धारीम् acc. sin. गान्धारीः gen. sin.

गामिन् agt. (from गम) Going. गामी nom. sin. m. गामिनः nom. pl. m.

गाह इत् 1st cl. dtm. To penetrate; with वि To plunge into. विगाहते pres.

गिर् s. f. Voice, speech. गिरा ins. sin. गिरः acc. pl.

गिरि s. m. A mountain. गिरिः nom. sin. गिरिम् acc. sin. गिरयः nom. pl.

गुडाकेश s. m. A title of ARJUNA (*from* गुडा Euphorbia, *and* केश Hair; the hair forming matted locks, and resembling in shape the leaves of the Euphorbias). गुडाकेशेन ins. sin.

गुण s. m. A quality, virtue, excellence. गुणैः ins. pl. गुणेभः abl. pl.

गुणवत् adj. Excellent, prepared with skill. गुणवत् acc. sin. n.

गुणित pass. part. (of गुण इ) Covered. गुणितम् acc. sin. m.

गुप्तक s. m. A preserver. A proper name. गुप्तकः nom. sin.

गुरु adj. Venerable, respectable. Great, large, bulky. s. m. A preceptor, teacher, instructor. गुरुः nom. sin. m. गुरुम् acc. sin. m. गुरुः gen. sin.

गुरुदान् s. n. तत्त्व. The Guru's largess. गुरुदान् nom. sin.

गुरुप्रिय तत्त्व. Dear to a preceptor. गुरुप्रियः nom. sin. m.

गुरीण् **TATP.** For the instructor.

गुह *s. m.* A name of KARTIKEYA. गुहः *nom. sin.*

गुरुक *s. m.* A kind of demigod attendant upon KUVERA, the deity of wealth, and guardian of his treasures. गुरुकाः *nom. pl.*

गुप्त *s. m.* A vulture.

गुहा *s. n.* A house. गुहाः *abl. sin.*

गुहोपित् *s. m.* A householder. गुहोपित् *acc. sin.*

गुहीत *pass. part. (of यह)* Taken, caught. गुहीत् *acc. sin. m.*

गुहीतकुपमेन् **RAKUV.** Grasping sword and shield. गुहीतकुपमेनाः *nom. pl. m.*

गुहीतकुपमेन् **RAKUV.** Handling arrows and bows. गुहीतकुपमेन् *acc. sin. n.*

गुहीतकुपाय **RAKUV.** Taken a bow. गुहीतकुपायान् *acc. pl. m.*

गुहीता *ind. pret. part. (of यह)* Having taken.

गुहीता. *See root यह.*

गुहा *ind. pret. part. (of यह)* Having taken.

गुप्तात्. *See root यह.*

गै **ext. 1st cl. par.** To sing. गायति contracted to गाति, *pres.*

गो *s. f.* The earth. A cow. गाम् *acc. sin.* गाः *acc. pl.*

गोचर *s. m.* An object of sense; as, sound, shape, colour, &c. (*from गो an organ of sense, and चर what goes.*) This word is usually found in composition; as, हृषिगोचर. Falling under the perception of the eye; visible, in view: कर्णगोचर within hearing; also, चाकगोचर within reach of an arrow. गोचर् *acc. sin.*

गोत्रम् *s. m.* Name of a sage. गोत्रवस्य *gen. sin.*

गोत्र *s. n.* Family, race, lineage, kin. गोत्रेण *ins. sin.*

गोषा *s. f.* A leathern fence worn by archers on the left arm, to prevent its being injured by the bow-string.

गोषालु *s. m.* A herdsman. गोषालुः *nom. sin.*

गोमात्रु *s. m.* A jackal. गोमात्रुः *nom. sin.*

गोह *s. n.* A cow-pen, a fold for cattle. A home, or abode in general. गोहम् *acc. sin.*

गीतम् *s. m.* Name of a certain sage. *See page 6.* गीतम्: *nom. sin.* गीतमस्य: *gen. sin.*

गीर् *adj.* White, of a fair complexion. Yellow. गीरः: *nom. sin. m.*

गीरेः *abs. s. n.* Reputation, respectability, venerableness or weight.

मह् *ext. 9th cl. par. atm.* To take, to seize; *with नि* To seize, arrest, restrain, or check; *with प्रति* To accept. प्रत्यगृह्णात् *1st pret.* जयाह, निजयाह, जग्ने *2d pret.* जयहीत् *3d pret.* प्रतिगृह्णत्, गृह्णीत् *imp.* गृह्णतात् *imp. pass.* विष्वृत् *Desider.* To seek, or wish to seize. विष्वृतिः *pres.*

मह् *s. m.* A planet.

महोत्तम् *inf. (of मह)* To take. *Being conjugated with वस्त्र, it must be rendered,* To be taken.

४

षट् *s. m.* A large earthen water-jar. षट्टः: *ins. pl.* With jars (of holy water).

षन् *s. m.* A cloud. *adj.* Full. Solid, massive. षनः: *nom. pl.* षनात् *acc. pl.* षनैः: *ins. pl. m.*

षातिन् *agt. (of हन्)* mostly in composition, Slaying, destroying; a slayer. षाती *nom. sin. m.* षातिन्: *acc. sin. m.*

षुप् *ext. 10th cl. par.* To proclaim. षष्ठोपयत् *1st pret.*

षृषिन् *adj.* Compassionate. षृष्टी *nom. sin. m.*

षोडा *s. f.* The nose.

षोड *adj.* Dreadful, frightful, horrible, tremendous. षोडः: *nom. sin. m.* षोडः: *nom. pl. m.* षोडन् *acc. pl. m.* षोडः: *nom. or acc. sin. n.* षोडः: *ins. pl. n.*

षोड़त् *compar.* More dreadful. षोड़त्: *nom. sin. m.* षोड़तम् *acc. sin. m.*

षोड़तम् *superl.* Extremely dreadful. षोड़तम्: *nom. sin. m.*

षोड़तर् *BAKUV.* Of dreadful sound. षोड़तराः: *nom. pl. m.*

षोष *s. m.* A proclamation. षोषः: *nom. sin.* षोषस्य *gen. sin.* षोषाः: *nom. pl.*

५

ष इнд. And. Both.

षक्तैः. *See root कृत्.*

चकार. *See root च.*

चकाशि॒रे. *See root चाश.*

चक्षु s. n. An army, a host. A discus, or sharp circular missile weapon.

चक्रवृत् TATP. Commander of the wing of an army. चक्रवृत् acc. du. m.

चक्रवाल् s. m. A ring. चक्रवाल्: ins. pl.

चक्रि॒रे, चक्रि॒, चक्रे. *See root च.*

चक्र RT. 2d cl. atm. To speak, to declare. आचक्र or सामाचक्र imp.

चक्षुप् s. n. The eye. चक्षुप् ins. sin.

चक्षा॒र. *See root चा.*

चटचटा ind. A clattering noise, like *chāṭa-chāṭā*.

चतुर् num. pl. common gend. Four. चतुर् acc. pl. m. चतुरः acc. pl. f.

चतुर्दश् num. Fourteen. चतुर्दश् acc.

चतुर्दिश् DWIGU, The four quarters.

चतुर्मुख adj. Four-faced. चतुर्मुखः nom. sin. m.

चन्दन s. m. or n. Perfume of sandal.

चन्दनोदक s. n. TATP. Sandal-water. चन्दनोदकः ins. pl.

चन्द्र s. m. The moon.

चन्द्रप्रभाव् SAMUV. Splendid as the moon. चन्द्रप्रभावम् acc. sin. n.

चन्द्रम् s. m. The moon. चन्द्रमः nom. sin.

चन्द्रमुखी s. f. A lovely woman, one whose face is fair as the moon. चन्द्रमुखी nom. sin.

चन्द्रमूर्त्यी nom. du. m. DWANDWA, Moon and sun.

चन्द्र s. f. A host. चन्द्र acc. sin.

चय s. m. An assemblage, a multitude. A heap, a collection.

चयन s. n. An altar. चयने loc. sin.

चर RT. 1st cl. par. atm. To go. To follow. To practice or perform; with

. चति To go beyond, depart from, or transgress against; with चतु To wander, to travel on pilgrimage; with वि To fly about. चतिचरे pres.

चन्यसवयत् 1st pret. inserting the augment between the prepositions.

चचार, चेतुः, चेहः, विचेहः 2d pret. चचारम् imp. चेताम्, चेतुः pot.

चरत् pres. part. par. (of चर 1st cl.) Going, moving, expatiating. Living, feeding. चरत् nom. sin. m. चरतम् acc. sin. m. चरतः nom. pl. m.

चर्चम्. *See root चर्.*

चर्चर *s. n.* The world. The aggregate of all things, whether animate or inanimate. चर्चरम् *nom. sin.* चर्चरे *loc. sin.*

चर्चिता *ind. pret. part. (of चर्.)* Having gone.

चर्चाम्, चर्चुः. *See root चर्.*

चमैकल्पी *s. f.* A river that runs across *Bundelkhand* into the *Ganges*, the modern *Chumbul*.

चर्मन् *s. n.* A shield.

चर्माविपाकिमात् *adj.* Holding in the hand a shield and a sword. चर्माविपाकिमात् *nom. sin. m.* (*compounded of चर्मे, चर्मि, and पाकि*).

चल् *ext. 1st cl. par.* To move; *with सम्* To tremble or stagger. सक्षमाल *2d pret.*

चातुर्वर्णम् *s. n.* The aggregate of the four original castes, the *Brāhmaṇa*, *Kshatriya*, *Vaiśya*, and *Sūdra*. चातुर्वर्णम् *nom. sin.*

चाप *s. m.* or *n.* A bow. चापम् *acc. sin.* चापी *acc. du.* चापानि *acc. pl.*

चापलु *abs. s. n.* Caprice, whim. चापलात् *abl. sin.*

चापल्य *abs. s. n.* Caprice, whim. चापल्यात् *abl. sin.*

चाराज् *s. m.* A panegyrist of the gods. चाराजाः *nom. pl.*

चारित् *agt.* Moving, going. चारितः *acc. pl. m.*

चाह *adj.* Beautiful, elegant. चाहति *acc. pl. n.*

चाहयोद् *BAKUV.* Handsome-nosed. चाहयोदाः *nom. sin. m.*

चाहुरुक् *BAKUV.* Handsome-faced, fair, beauteous. चाहुरुकम् *acc. sin. m.*

चालयत् *pres. part. par. (of चालि caus. of चल्)* Causing to shake, making to reel, or stagger. चालयन् *nom. sin. m.*

चिक्षीद्. *See root चीड़.*

चित् इ *ext. 10th cl. par.* To think, to reflect; *with यत्* To think about, resolve in the mind. चित्तिचित्तयत् *1st pret.* चित्तायामाल *2d pret.*

चित् *s. n.* Painting, drawing, delineation, figure.

चित्तसेन *s. m.* Name of a son of DHRITARĀSHTRA. चित्तसेनः *nom. sin.*

चित्तयामास. *See root चित्.*

चिन्मित्ता *ind. pret. part. (of चित् इ)* Having mused, or reflected.

चिट् *ind.* For a long time.

चुकुणः. *See root* चुण.

चुद **RT.** 10th cl. *par.* To inform, communicate. To order, to urge. चाचोदयत्
1st *pret.* चोदयामास 2d *pret.*

चेत् *ind.* If.

चेदि *s. m.* The name of a country, perhaps the modern *Chandail*. *In the*
plural. The inhabitants of *Chedi*. चेदीनाम् *gen. pl. m.*

चेतुः, चेहुः. *See root* चर.

चैव *ind.* And also.

चैलू *s. n.* Cloth; a scarf. चैलानि *acc. pl.*

चोदयामास. *See root* चुद.

छ

छत्र *s. n.* A parasol, an umbrella, the Indian *chhattah*.

छत्र *pass. part. (of छद्)* Concealed, hidden, secret. छत्रा *nom. sin. f.*

छादयत् *pres. part. par. (of छद् 10th cl.)* Covering, veiling, shrouding.
छादयन् *nom. sin. m.*

छाद्यमान *pres. part. pass. (of छद् 10th cl.)* Being covered. छाद्यमानः *nom.*
sin. m.

छाया *s. f.* A shade, a shadow.

छिस्ता *ind. pret. part. (of छिद्)* Having cut or broken in two.

छिद्र *s. n.* A hole, an aperture. छिद्रेण *ins. sin.*

छित्रमूल **BAHUV.** Cut up by the root. छित्रमूलः *nom. sin. m.*

ज

जगत् *s. n.* The world. जगत् *nom. or acc. sin. n.*

जगाद्. *See root* गद्.

जगाम, जगतुः, जामुः. *See root* गम्.

जयाह, जगृहे. *See root* यह.

जपन्य *adj.* Last, hindmost.

जपन्यज्ञ *s. m.* A younger brother. जपन्यज्ञः *nom. sin.* जपन्यज्ञाभ्याम् *ins. du.*

जपान, जपतुः, जपे. *See root* हन्.

जङ्गिरे. *See root* झा.

जटा *s. f.* The hair matted, as worn by the god ŚIVA, and by ascetics.

जटिन् *adj.* Having clotted hair. जटी *nom. sin. m.*

जतु *s. n.* Lac, a red dye, or animal pigment, analogous to cochineal.

जतुवेशमदाह *s. m.* The conflagration of the house of lac. —दाहात् *abl. sin.*

जन **प्र.त.** *3d cl. par.* To beget. To bring forth. जनिष्यति *2d fut.* Also *4th cl. átm.* To be produced, to become, to arise. अज्ञायत् *1st. pret.* सज्जते *2d pret.*

जन *s. m.* A man, people, folk. जनः *nom. sin.* जनाः *nom. pl.* जनान् *acc. pl.*

जनपद *s. m.* Any inhabited country. Man, mankind.

जनपदायुत **ता॒त्प.** Replenished with people, populous. जनपदायुता *nom. sin. f.*

जनपदायुताम् *acc. sin. f.*

जनपदेश्वर *s. m. ता॒त्प.* The lord of a country. जनपदेश्वरः *nom. pl.*

जनमेजय *s. m.* A proper name. *See page 7.* जनमेजय *voc. sin.*

जनसदाश **ता॒त्प.** Densely crowded with people (a place). जनसदाशात् *abl. sin.*

जनापिप *s. m.* A king. जनापिप *voc. sin.* जनापिपेषु *loc. pl.*

जनार्दन *s. m.* A name of VISHNU (*from* जन Mankind, *and* अर्दन Worshiping; whom men worship). जनार्दनः *nom. sin.* जनार्दनम् *acc. sin.*

जनिष्यति. *See root जन.*

जनेश्वर *s. m.* A king, a monarch. जनेश्वरः *nom. sin.* जनेश्वरम् *acc. sin.*

जन्मन् *s. n.* Birth. जन्म *nom. or acc. sin.*

जय *s. m.* Conquest, triumph, victory. ARJUNA. जयः *nom. sin.*

जयत् *pres. part. par. (of जि 1st cl.)* Conquering; victorious. जयताम् *gen. pl. m.*

जयद्रथ *s. m.* JAYADRATHA, king of Sindh (*from* जयत् Conquering, *and* रथ Chariot). जयद्रथः *nom.* जयद्रथम् *acc.* जयद्रथेन *ins.* जयद्रथ *voc.*

जयश्चन्द्र *s. m.* A shout or song of victory, or the exclamation, Jaya Jaya repeated like the *Io* of the Greeks; *as*, जयजयदेवहरे, &c.

जयेयम्. *See root जि.*

जयसच्च *s. m.* A proper name, a celebrated king and warrior, sovereign of Maghada, father-in-law to KANSA, and foe to KRISHNA: he was slain in single combat by BHIMA. जयसच्चः *nom. sin.*

जल *s. n.* Water. जलेन *ins. sin.* जले *loc. sin.*

जलक्रीडा *s. f. TATP.* Sporting or gamboling in the water, bathing for pleasure or amusement.

जलधर *s. m.* A cloud. जलधरै *ins. pl.*

जलधारा *s. f.* A torrent of water.

जलनिधि *s. m.* The ocean. जलनिधी *loc. sin.*

जलसन्ध *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRA. जलसन्धः *nom. sin.*

जल्यत् *pres. part. par.* (*of जल्य lat cl.*) Uttering acclamations, huzzing.

जल्यताम् *gen. pl. m.*

जल् *s. m.* Speed, velocity, haste. जलेन *ins. sin.*

जहात्. *See root जह.*

जहार. *See root जह.*

जात *pass. part. (of जन्म Be born)* Born, engendered, produced, occasioned.

जातः *nom. sin. m.* जातम् *acc. sin. m. or nom. sin. n.* जाताः *nom. pl. m.*

जातु *ind.* Sometimes, ever.

जानत् *pres. part. par.* (*of ज्ञा 9th cl.*) Knowing. जानती *nom. sin. f.*

जानपद *adj.* Belonging to the country, rural, rustic. जानपदः *nom. pl. m.*

जानामि, जानीमि, जानीहि. *See root ज्ञा.*

जानु *s. m.* The knee. *s. n.* A pressing of the belly with the knee. जानु *acc. sin.* जानुभान् *ins. du.* जानुभिः *ins. pl.*

जामदग्न्य *s. m.* A hero and demigod; the first of the three RÁMAS, and the sixth *Avatář* or descent of the deity VISHNU, who appeared in the world as the son of the saint JAMADAGNI, for the purpose of repressing the tyranny, and punishing the violence of the *Kshatriya*, or military tribe. *See page 2.* जामदग्न्यम् *acc. sin.* जामदग्न्येन *ins. sin.*

जामूनद *s. n.* Gold.

जाल *s. n.* A net, a lattice. A multitude. जालेन *ins. sin.*

जि *ext. 1st cl. par. dítm.* To conquer, to win; with फि in the same sense. जेष्यते, विजेष्यते *2d fut.* जयेत्, विजयेत् *pot.*

जिग्निषु *adj. (desid. form of जग Go)* Desirous of, or purposing to go.

जिग्निषुम् *acc. sin. m.*

विगीर्वमात् pres. part. átm. (desid. form of फि) Striving to win. विगीर्वमाताः nom. pl. m.

विचारन् pres. part. par. (of विचार desid. of हन्) Seeking to kill. विचारनन्: nom. pl. m. विचारनात् pres. part. átm. of the same. विचारनान्: nom. pl. m.

विष्वकृति. See root वह.

विष्वक्रान्त् pres. part. átm. (desid. of वह) Attempting to seize. विष्वक्रान्त् acc. pl. m.

विहेतुद्वय वहन्. Calm, unmoved, who has completely subdued his passions. विहेतुद्वयः nom. sin. m.

विजता ind. pret. part. (of फि) Having conquered.

विज्ञु s. m. A name of ARJUNA. विज्ञः nom. विज्ञुः acc. विज्ञोः gen. विज्ञोर्वत्. See root वह.

विज्ञ adj. Crooked, bent.

वीमृत् s. m. A cloud. वीमृते du. m.

वीर्य pass. part. (of वह) Decayed, old, ancient. वीर्यः acc. sin. n.

वीर्यन्. See root वह.

वीर्य s. m. Life, existence. Living, alive. वीर्यः nom. sin. वीर्यम् acc. sin.

वीर्यन् pres. part. par. (of वीर्य 1st cl.) Living. वीर्यम् nom. sin. m.

वीरिय s. n. Life. वीरियम् nom. or acc. sin.

वीरियम् inf. (of वीर्य) To live.

वीरियेषु तत्. Seeking to save (one's) life. वीरियेषु: nom. sin. m.

वृष्टि pass. part. (of वृष्टि) Frequent, crowded, filled. वृष्टम् nom. sin. n.

वृष्टात्. See root वह.

वृ एत्. 4th cl. par. átm. To decay, to be weakened. वीर्यति, वीर्यन् pres.

वेरुम् inf. (of फि) To conquer.

वेर्यन्. See root वह.

वा एत्. 9th cl. par. átm. To know, to learn, to discover; with च वि To be aware; with वि To consider, know, discern. ज्ञानामि, विभिन्नामि, ज्ञानीमः (dropped for the metre's sake) pres. ज्ञाहोरे 2d pret. ज्ञानीहि, विभानीहि,

विभानन्तु imp. विभायेताम् imp. pass. Causal with चा To command.

वाहापवस् imp.

ज्ञात *pass. part. (of ज्ञा)* Known. ज्ञातिः *ins. pl. m.*

ज्ञात्वा *ind. pret. part. (of ज्ञा)* Having known, experienced, or felt. Perceiving.

ज्ञान *s. n.* Knowledge, wisdom.

ज्ञात्र *s. f.* A bowstring. ज्ञात्रः *acc. pl.*

ज्येष्ठ *superl. (of व्रजस्य adj. Excellent; also of वृद्ध Old)* Best, most excellent.

Eldest. ज्येष्ठः *nom. sin. m.* ज्येष्ठैः *nom. sin. n.*

ज्वल *2^{cl.}* *1^{st cl. par.}* To blaze; *with उ* To blaze forth. प्रज्वल्यालु 2^d *pret.*

ज्वलत् *pres. part. par. (of ज्वल 1^{st cl.})* Blazing. ज्वलत् *nom. sin. m.*

ज्वलन् *s. n.* Blaze, glow, brightness. *s. m.* Aonī, or fire. ज्वलनम् *acc. sin.*

ग

गद *2^{cl.}* *1^{st cl. par.}* To send forth a sound. To shout: *with उ* To shout out.

गदतः, गदन्ति *pres.* गदाद्, गदेत् *2d pret.*

गम *2^{cl.}* *1^{st cl. par. átm.}* To bend; *with गम* To bend down, to lower.

गमननामिति (poet. license for गमनेति) *2d pret.* Causal, *with वि* To bend. गिनामयत् *imp.*

गम्य *2^{cl.}* *4^{th cl. par.}* To perish. Caus. To destroy or extinguish.

नाशगम्यात् *2d pret.*

गह *2^{cl.}* *4^{th cl. átm. with गम्}* To gird on (armour). गवद्याम् *imp.*

गिद् इ *2^{cl.}* *1^{st cl. par.}* To despise; *with गिति* To blame. प्रतिगिद्याति *2d fut.*

गी *2^{cl.}* *1^{st cl. par.}* To bring; *with गी and यति* To bring hither. गनयत्

1st pret. गच्छानयत् *imp.*

ग

गद *2^{cl.}* *10^{th cl. par.}* To beat, thump, thrash. गाड्यामास 2^d *pret.*

गदित् *s. f.* Lightning.

गदिन्मालापलुषित् *RAKUV.* Having garlands of lightning suspended.

गदिन्मालापलुषितः *nom. pl. m.* (गदित्, माला, पलुषित्.)

गत् *ind.* Therefore.

गतः *ind.* Afterwards, subsequently, forthwith, immediately, then. There.

(for गत्वा) Than that.

तत्त्वात्: *ind.* Here and there.

तत्त्वम् *s. n.* Time present, that moment. तत्त्वात् *abl. sin.*

तत्त्वं *abs. s. n.* Truth, exactness, reality, fact. तत्त्वेन *ins. sin.*

तत्त्वात्. *See root तत्.*

तत् *ind.* There, thither. Therefore, on that account. तत् तत् *ind.* Here and there.

तत्रैव *ind.* Even there, at the self-same place.

तत्त्वं *ind.* Thus, even so, likewise, truly. Exactly. Also.

तत्त्वावादिन् *agt.* Professing to be so and so. तत्त्वावादिनः *acc. pl. m.*

तत्त्वेति *a phrase of assent.* So be it, yes, very well.

तत्त्वैव *ind.* So, even so, so also, in like manner, likewise. Although.

तद् *dem. pron.* That. तद् *nom. or acc. sin. n.*

तदनन्तरम् *ind.* Next, afterwards.

तदर्थम् TATP. On that account, for that purpose.

तदवस्था वाहुव. (*from तद् That, and वस्था s.f. State, condition*) So situated.

तदवस्थम् *acc. sin. m.*

तदा *ind.* Then, at that time.

तदानीम् *ind.* Then.

तदय *s. m.* A son. तदयः *nom. sin.*

तदु *s. f.* The body. तदुः *nom. sin.* तदुम् *acc. sin.* तदयः *nom. pl.*
adj. Thin, slender, slim. तदुः *nom. sin. m.*

तदुमध्यम वाहुव. Slender-waisted. तदुमध्यमा *nom. sin. f.*

तप् *ext. 4th cl. par.* To suffer mental or bodily pain; *with तद्* To be sorely distressed or vexed. तत्पत्तिः *pres.* *It takes the passive form when implying religious meditation or penance.* तप्तेषे *2d pret.*

तप्तम् *s. n.* Religious austerity, penance, mortification, the practice of mental or personal self-denial, or the infliction of bodily tortures. तप्तः *acc. sin.*

तप्तस्त्री *s. m.* An ascetic. A mendicant, a pauper. तप्तस्त्रीनम् *acc. sin.*

तपोषन् *s. m.* A devotee, an ascetic, one who performs penance, rich in religious austerities. तपोषन् *acc. sin.*

तपोषुक् TATP. Ascetic, employed in exercises of austerity and mortification.
तपोषुकः *ins. pl. m.*

तपतपस् **BAMUV**. Performed a penance. तपतपस् *acc. sin. m.*

तप् *acc. sin. m. (of तप् dem. pron.)* Him. That.

तपस् *s. n.* Darkness. तपसा *ins. sin.*

तप्या *ins. sin. f. (of तप् dem. pron. He, she, it.)* तप्यो: *gen. du. m. or f.*

तप्त् *s. n.* Speed, velocity. Strength. तप्ता *ins. sin.*

तप्त्या *adj.* Young, juvenile. तप्त्याः *nom. pl. m.*

तप्यित्वा *ind. pret. part. (of तप्ति caus. of तप्)* Having satisfied.

तलू *s. m.* The palm with extended fingers. The fore-arm. A hilt, haft, or handle. *s. n.* Essential nature, in composition especially; as, भरतीतलू. The earth itself, the very earth. The nether parts. A leathern fence worn by archers on the left arm.

तलुक् *s. n.* A leathern fence worn by archers on the left arm.

तलुक् **TATE**. Furnished with a haft, hafted. तलुक्ते *ins. sin. m.*

तम् *gen. sin. (of मुख् pers. pron.)* Of thee, thy, thine.

तम्युः, तम्यी. *See root ता.*

तम्मै *dat. sin. m. (of तम् dem. pron. He, she, it.)* तम्मात् *abl. sin. m. or n.*;

also, Therefore. तम्मिन् *loc. sin. m. or n.* तम्य *gen. sin. m. or n.*

तम्याः *gen. sin. f.* तम्याम् *loc. sin. f.* ताः *nom. pl. f.* तान् *acc. pl. m.*

तम्मि *acc. pl. n.* तान् *acc. sin. f.*

तात्यामात्. *See root ता.*

ताप *s. m.* Pain, sorrow, distress. ताप्त् *acc. sin. m.*

ताप्त् *adj.* Of a coppery red colour.

ताप्तनेत् **BAMUV**. Red-eyed. ताप्तनेताः *nom. pl. m.*

ताप्तिकूल *s. m.* Name of a country west of the Bhágirathi.

तालू *s. m.* The palmyra-tree, or fan-palm.

तालुमात् **BAMUV**. Of the measure of a palm-tree, as big as a palm.

तालुमात् *acc. sin. n.*

तिग्न *adj.* Hot. Pungent, acrid. Sharp (as a weapon).

तिग्नांश् *s. m.* The sun.

तिग्नि *s. m.* A lunar day, $\frac{1}{30}$ th of a whole lunation. तिग्नी *loc. sin.*

तिग्नि, तिग्नि, तिग्नि, तिग्नि, तिग्नि. *See root ता.*

तिग्नि *pres. part. par. (of ता 1st cl.)* Standing. तिग्नीम् *acc. sin. f.*

त्रिः: *nom. pl. f. (of त्रि num.)* Three.

त्रीहृष्ट adj. Hot, warm. Sharp. त्रीहृष्टः: *ins. pl. m.*

त्रीहृष्टदृह् बाहुव. Sharp-tusked. त्रीहृष्टदृह् *acc. sin. n.*

त्रीहृष्टमुस् बाहुव. Sharp-mouthed. त्रीहृष्टमुसी *acc. du. m.*

त्रीहृष्टविष बाहुव. Sharp-poisoned. त्रीहृष्टविषान् *acc. pl. m.*

त्रीहृष्टांश् s. m. The sun (*from त्रीहृष्ट adj. Hot, and अंश् s. m. A ray*).

त्रीहृष्टांशोः *gen. sin.*

त्रीर् s. n. A bank, a shore. त्रीर् *loc. sin.*

तु *ind.* But. *An expletive.*

तुदृह् *pres. part. par. (of तुद् 6th cl.)* Urging, goading forward. तुदन्ती *nom. du. m.*

तुम्भम् *dat. sin. (of मुम्भद् pers. pron.)* To thee.

तुम्भुल् adj. Loud, noisy. तुम्भुलः *acc. pl. f.*

तुत्य adj. Equal. तुत्यः *nom. sin. m.*

तुत्पत्तेभस् बाहुव. Equal in splendour. तुत्पत्तेभाः *nom. sin. m.*

तुप् ए. 4th cl. par. To be pleased or delighted. तुप्तामि *pres.*

तुप् s. m. The husk or chaff of rice, &c.

तुषुक् s. m. Name of a son of DHRITARĀSHTRĀ. तुषुकः *nom. sin.*

तृष्णा s. m. or f. A quiver.

तृष्णैः *ind.* Quickly, swift, speedily.

तृष्णैः s. n. Any musical instrument, the genus of which four species are reckoned, as wind instruments, stringed instruments, &c. तृष्णैःषि *acc. pl.*

तृष्णैःषि s. m. तृष्णैः. A band of instruments.

तृष्णीम् *ind.* Silent, in silence.

तृष्णा s. n. Grass, any gramineous plant.

तृष्णचिन्तु s. m. Name of a sage. *See page 61.* तृष्णचिन्दोः *gen. sin.*

तृष्णीकृत् चूव्व. (*from तृष्ण and कृत् ind. pret. part. of कृ*) Having made straw, esteeming as lightly as a straw.

तृष्णैः 4th cl. par. To be satisfied, or satiated. चतृष्णन् *1st pret.*

तृ॒ ए. 1st cl. par. To descend, to alight. चतृ॒ ए. 1st pret.

ते *nom. pl. m. (of तह् dem. pron.)* They, those. *dat. or gen. sin. (of मुम्भद् pers. pron.)* To thee, of thee, thy.

तेजस् *s. n.* Splendour, lustre. Dignity, consequence. Strength, power ; spirit, energy. Sharpness (metallic). तेजः *acc. sin.* तेजसा *ins. sin.*

तेन *ins. sin. m. or n. (of तह् dem. pron.)* Therefore. तेजान् *gen. pl. m.*

तेषु *loc. pl. m. or n.* तैः *ins. pl. m.*

तेषे. See root तप्.

तोमर् *s. m.* A lance. An arrow. तोमैः *ins. pl.*

तोयद् *s. m.* A cloud. तोयदः *nom. sin.*

तोरण् *s. m. or n.* An arch ; a temporary and ornamental arch.

तौ *nom. or acc. du. m. (of तह् dem. pron.)* Those two.

त्यक्ता *ind. pret. part. (of त्यज्)* Having let go, having left or disregarded.

त्यज *2nd cl. 1st cl. par.* To quit, forsake, let go. तत्यज्ञ 2nd *pret.* त्यज्ञ *imp.* त्यजत् *pot.*

त्रय *s. m., in comp.* Three ; as, विक्रमत्रय Three strides. विक्रमत्रयम् *acc. sin.*

त्रस् *adj.* Moveable, locomotive. त्रसानि *acc. pl. n.*

त्रस्त *pass. part. (of त्रस्)* Frightened, alarmed, timid, fearful. त्रस्तान् *acc. pl. m.*

त्रासयितुम् *inf. (of त्रस् 10th cl.)* To frighten.

त्रि *numeral, pl. only,* Three. त्रिभिः *ins. m.*

त्रिगर्जे *s. m.* Name of a country. See page 64. The king or prince of *Trigartha*. (SURATHA is called king of *Trigartha* ; and if verses 150, 151, and 152, page 82, are not an interpolation, there must have been another king or prince of *Trigartha*, slain by YUDHISHTHIRA.) त्रिगर्जः *nom. sin.*

त्रिगर्जान् *acc. pl.*

त्रिगर्जेराज् *s. m.* The king of *Trigartha*. त्रिगर्जेराजः *nom. sin. m.*

त्रिगर्जेराजन् *s. m.* The king of *Trigartha*. त्रिगर्जेराजः *gen. sin.*

त्रिदश *s. m.* A god, a deity, an immortal. त्रिदशः *ins. pl.*

त्रिपुर *s. m.* The name of an *Ae*ur, and king of *Tripura*.

त्रिपुरादेन *s. m.* A name of ŚIVA (destroyer of *Tripura*). त्रिपुरादेनः *nom. sin.*

त्रिभिः *ins. pl. m. (of त्रि numeral, declined in the plural only)* Three.

त्रिलोचन *adj.* Three-eyed, tri-ocular. *s. m.* A name of ŚIVA. त्रिलोचनः *nom. sin.*

त्रिविष *adj.* Threefold. त्रिविषा *nom. sin. f.*

त्रासक् *s. m.* A name of ŚIVA (from त्रि The three Vedas, and असि To speak ; or the three letters अ, उ, इ, combined in the mystical word ओम्).

त्वत् *cr. (in. comp. for युम्हत् pers. pron.)* Of thee, thy, thine.

त्वरः *abl. sin. (of तुम्हार् pers. pron.)* From thee.

त्वदय **TATP.** Other than thee. त्वदन्मः *nom. sin. m.*

त्वर्येत् *or त्वर्यते TATP.* On thy account.

त्वद्वय *s. n. TATP.* Dread of thee. त्वद्वयम् *nom. sin.*

त्वम् *nom. sin. (of तुम्हार्)* Thou. त्वाम् *acc. sin.* त्वया *ins. sin.*

त्वरात् *pres. part. dtm. (of त्वर् 1st cl.)* Hastening. त्वरातः *nom. sin. m.*

त्वरः *s. f.* Haste. त्वरया *ins. sin.*

त्वरित *pass. part. (of त्वर्)* Quick, swift, expeditious. त्वरितः *nom. sin. m.*

त्वा *acc. sin. (of तुम्हार् pers. pron.)* Thee.

त्वह *s. m.* The hilt or handle of a sword.

त्वर्हनार्गात् *s. m.* Sword-exercise, sword-fight. त्वर्हनार्गात् *acc. pl.*

द

दंशन *s. n.* Armour, mail. दंशनानि *acc. pl.*

दंड *s. n.* A task. दंडेण *ins. sin.*

दक्षिय *adj.* South, southern. दक्षिणे *loc. sin. n.* दक्षिणान् *acc. pl. m.*
दक्षिणाम् *acc. sin. f.*

दक्षियापाचालू **XAAM.** South Pánchezola. दक्षियापाचालान् *acc. pl. m.*

दक्षिया *s. f.* A fee, reward, present.

दक्ष *s. m.* A stick,-a staff. दक्षम् *acc. sin.* दक्षेण *ins. sin.*

दक्षपाणि **RAKUV.** Staff-in-hand. A name of YAMA. दक्षपाणिः *nom. sin. m.*

दक्षिन् *adj.* Armed with a staff. *s. m.* A name of YAMA. A mendicant carrying a staff. दक्षी *nom. sin.*

दत् *pass. part. (of दा)* Given. दत्तम् *acc. sin. m. or nom. sin. n.* दत्ते *loc. sin. m.* दत्ता *nom. sin. f.*

ददौ, दहुः, दहते. *See root दह.*

ददाति, ददाति, ददाति, ददौ, ददात्, ददात्. *See root दा.*

दधीच *s. m.* Name of a Muni or saint, famous for having devoted himself to death, that the gods might be armed with his bones in lieu of thunderbolts ; they being the only effective weapons against the demon VRITRA. दधीचस्य *gen. sin.*

दधात् *s. m.* A lip (*from दक्ष A tooth, and छट् A cover*).

दशोप *s. m.* A prince of the lunar race, king of *Chedi*, father of ŚISUPĀLA.

दया *s. f.* Tenderness, compassion, clemency.

दयात् *adj.* Compassionate, merciful. दयात् *nom. sin. m.*

दयित् *adj.* Poor, needy, indigent, distressed. दयित् *nom. sin. m.*

दैर्य *s. m.* Pride, arrogance, vanity, conceit. दैर्यात् *abl. sin.*

दर्शन *s. n.* Seeing; a sight. Aspect, appearance. दर्शनम् *nom. sin.*

दर्शनात् *abl. sin.* दर्शने *loc. sin.*

दर्शनीय *fut. pass. part. (of दर्शन)* Worthy of being seen; beautiful, handsome, agreeable. दर्शनीयः *nom. sin. m.* दर्शनीयाः *nom. pl. m.* दर्शनीयात् *acc. pl. m.* दर्शनीया *nom. sin. f.*

दर्शनेषु *adj.* Anxious to see (*from* दर्शन A sight, *and* इषु Desirous of obtaining.) दर्शनेषु *nom. sin. n.*

दर्शनम् *pres. part. par. (of दर्शि cause. of दर्शन)* Displaying. दर्शनम् *nom. sin. m.*

दर्शनामात्, दर्शनेयुः. See root दर्शन.

दशन् *numeral, com. gend. pl. only.* Ten. दश *acc.* दशमिः *ins.*

दशयोजनपिलीरी **TATP.** Ten Yojanas broad. — लीरी *acc. sin. n.*

दशाहै *s. m. TATP.* The half of ten, five. दशाहैः *ins. pl.*

दशाहैसङ्कृतम् **RAMUV.** Five in number. दशाहैसङ्कृतात् *acc. pl. m.*

दह **RT.** 1st cl. par. अ॒त्. To burn, to consume. दहते *pres.* दहते *pres. pass.*

दहत् *pres. part. par. (of दह 1st cl.)* Burning. दहन् *nom. sin. m.*

दा **RT.** 3d cl. par. अ॒त्. To give, grant, surrender; *with* चा To take; *with* न To bestow. ददाति, ददाति, प्रदात्ताति *pres.* ददौ 2d *pref.* प्रादात् 3d *pref.* चादात्यसे, प्रदात्यसि, प्रदात्यसि 2d *fut.* ददाति, देहि *imp.* ददात्, ददात् *pot.* प्रदीयतात् *imp. pass.*

दातुम् *inf. (of दा)* To give.

दान *s. n.* Gift, giving, donation.

दानव *s. m.* A demon, a *Titan*, a giant. दानवी *nom. sin. f.*

दानवपति *s. m. TATP.* King of the *Dānavas*. दानवपते *voc. sin.*

दानवसूदन *agt.* Destroying the *Titans*. दानवसूदनम् *nom. sin. n.*

दानवेष्टु *s. m. TATP.* Chief of the *Titans*. दानवेष्टुस्य *gen. sin.*

दान् *pass. part. (of दन्)* Subdued; patient under privation or austerity.
 Tamed, broke in. दानम् *acc. sin. m.* दानाः *nom. pl. m.*

दान् *s. n.* A string. दान् *acc. sin.*

दानोदर *s. m.* A name of KRISHNA (*from* दान् A rope, *and* उदर The belly: YASODHA his foster-mother having in vain passed the folds of a rope round his body, whilst a child, to keep him in confinement). दानोदरः *nom. sin.*

दाय *s. m.* A gift. दायान् *acc. pl. m.*

दाति *pass. part. (of दे)* Torn, rent. दातिः *nom. sin. m.*

दास *s. m.* A slave. दासः *nom. sin.*

दासभाष *s. m. TATP.* The condition of a slave, slavery. दासभाषम् *acc. sin.*

दिति *s. f.* Diti, one of the wives of KAŚYAPA, and mother of the *Daityas* or infernal race, opposed to the gods.

दितिज *s. m.* HIRĀNYAKASIPU, son of Diti. दितिजः *nom. sin.*

दितिनन्दन *s. m. the same as the last.* दितिनन्दनः *nom. sin.*

दित्त *pres. part. par. (of the desid. form of दा)* Desirous, or purposing to give. दित्तनम् *acc. sin. m.* दित्तति *loc. sin. m.* दित्तिः *pass. part.* Intended to be given. दित्तिःतम् *nom. sin. n.*

दिव्यः *agt.* Desirous of seeing. दिव्यादः *nom. pl. m.*

दिनेक *s. m. TATP.* One day. दिनेकम् *acc. sin.*

दिव् *s. f.* Heaven, paradise. दिवम् *acc. sin.*

दिवस *s. m.* A day. दिवसान् *acc. pl.*

दिवा *ind.* By day, the day.

दिवाकर *s. m.* The sun. दिवाकरम् *acc. sin.*

दिव्य *adj.* Divine, celestial, beautiful, agreeable, charming. दिव्यम् *acc. sin. m. or n.* दिव्येन *ins. sin. m. or n.* दिव्यानि *nom. or acc. pl. n.* दिव्यैः *ins. pl. n.*

दिश् *s. f.* A region, space, quarter, part, side, party. दिशम् *acc. sin.* दिशः *nom. or acc. pl.*

दिव्या *ind.* Fortunately, luckily.

दीन *pass. part. (of दी)* Poor, needy, distressed. Afraid, timid.

दीनमनस् *RAKUVA*. Dejected, downcast, distressed. दीनमनाः *nom. sin. m.*

दीनवर्ण *RAKUVA*. Discoloured. दीनवर्णम् *nom. sin. n.*

दीपिका *s. f.* Moonlight. A lamp, a torch.

दीप्त *pass. part. (of दीप)* Blazing, luminous, splendid, radiant. दीप्तः *nom. pl. m.* दीप्तम् *acc. sin. f.*

दीप्तपद् **BAHUV.** Of glowing piety, fervent in devotion. दीप्तपदः *gen. sin. m.*

दीप्ताक्ष **BAHUV.** Glowing-eyed. दीप्ताक्षः *nom. sin. m.*

दीप्ति *s. f.* Brightness, lustre.

दीर्घ *adj.* Long.

दीर्घलोचन **BAHUV.** Long-eyed. दीर्घलोचनः *nom. sin. m.*

दीर्घनो. *See root दी.*

दुःख *s. n.* Pain, distress ; *used adjectively*, Disagreeable. दुःखम् *acc. sin. n.*

दुःखात् **TATP.** Pained with grief, distressed, afflicted. दुःखातः *nom. sin. m.*

दुःखित *pass. part. (of दुःख)* Pained, distressed, troubled. दुःखितः *nom. sin. m.*

दुःप्रवृत्तय *s. m.* Name of one of DHRITARÁSHTRA's sons. दुःप्रवृत्तयः *nom. sin.*

दुःशळा *s. f.* Name of DURYODHANA's sister. दुःशळाम् *acc. sin.* दुःशळायाः *gen. sin.*

दुःश्वासन *s. m.* Name of one of the sons of DHRITARÁSHTRA. दुःश्वासनः *nom. sin.*

दुःख *adj.* Difficult to be resisted. दुःखः *nom. sin. m.*

दुदुवुः. *See root दु.*

दुर्कुमि *s. m.* A sort of large kettle-drum.

दुराचार *adj.* Wicked, depraved, disregarding or deviating from established practices. दुराचारम् *acc. sin. m.*

दुरात्मन् *s. m.* A villain, a wretch. दुरात्मा *nom. sin.* दुरात्मनम् *acc. sin.*

दुरासद *adj.* Intolerable. Unparalleled, unrivalled. दुरासदः *nom. sin. m.*

दुरासदम् *acc. sin. m.*

दुर्जय *adj.* Hard to conquer. दुर्जयः *nom. sin. m.*

दुर्दिन *s. n.* A dark or cloudy day. Rainy or cloudy weather. दुर्दिने *loc. sin.*

दुर्वैल *adj.* Weak, feeble, of little strength. दुर्वैलः *nom. pl. m.* दुर्वैला *nom. sin. f.*

दुर्वैलायात् **BAHUV.** Ineffective. दुर्वैलायातः *ins. pl. m.*

दुर्वैलीयस *compar. (of दुर्वैल adj. Weak)* Weaker. दुर्वैलीयसा *ins. sin. m.*

दुर्वैति *adj.* Silly, ignorant. दुर्वैतिः *nom. sin. m.*

दुर्वैद *adj.* Fierce, ferocious. दुर्वैदान् *acc. pl. m.*

दुर्युस *s. m.* Name of one of DHRITARÁSHTRA's sons. दुर्युसः *nom. sin.*
 दुर्योधन *s. m.* DURYODHANA, the elder of the *Kuru* princes. दुर्योधनः *nom.*
 दुर्योधनम् *acc.* दुर्योधनेन *ins.* दुर्योधनात् *abl.* दुर्योधनस्य *gen.* दुर्योधन *voc.*
 दुर्विद् *adj.* Hard to know, of difficult discovery. दुर्विदः *nom. pl. m.*
 दुर्विषह *s. m.* Name of one of DHRITARÁSHTRA's sons. दुर्विषहः *nom. sin.*
 दुर्विद् *s. m.* An enemy. दुर्विदम् *gen. pl.*
 दुर्वक्ष *adj.* Difficult to be done. दुर्वक्षम् *acc. sin. n.*
 दुष्ट *pass. part. (of दुष्)* Corrupt, depraved, wicked.
 दुष्मात् *BAHUV.* Innately bad. दुष्मातः *nom. sin. m.*
 दुष्मानस् *BAHUV.* Depraved in mind. दुष्मानसः *nom. sin. m.*
 दुष्मित् *s. f.* A daughter. दुष्मितः *nom. sin.*
 दृ *ext. 4th cl. par.* To suffer pain or anxiety. दृयति *pres.*
 दृ *adj.* Far, distant.
 दृष्ट *pass. part. (of दृश्)* Tight, hard, firm, solid, strong, stubborn. दृष्टम् *acc.*
sin. n. दृष्टेन *ins. sin. n.*
 दृष्टुदिति *abs. s. f.* Tightness of grasp. दृष्टुदिताम् *acc. sin.*
 दृष्टिरित् *KARM.* A relentless foe. दृष्टिरितिः *ins. pl. m. or n.*
 दृष्टवत् *BAHUV.* Steady in the observance of a religious vow or obligation.
 दृष्टवतः *nom. pl. m.*
 दृश् *ext. 1st cl. par. dtm.* To see, observe, behold, look at. पश्याति,
 पश्यति *pres.* चपश्यत्, चपश्यत्, चपश्यत्, चपश्यत् *1st pret.* ददशे,
 दहशुः *2d pret.* द्रश्याति *1st fut.* द्रश्याति, द्रश्यति, द्रश्यते *2d fut.* पश्य
imp. Pass. with प्रति To appear; with सम् To be wholly visible.
 चपश्यत्, प्रश्यपश्यत्, प्रश्यहपश्यत् *1st pret.* दहशे *2d pret.* द्रश्यताम्
imp. Caus. To shew, to exhibit. दर्शयामास *2d pret.* दर्शयेतुः *pot.*
 दृष्ट *pass. part. (of दृश्)* Seen. Obvious, sure. दृष्टः *nom. sin. m.*
 दृष्टवत् *part. 3d pret. act. (of दृश्)* Saw, has seen. दृष्टवान् *nom. sin. m.*
 दृष्टा *ind. pret. part. (of दृश्)* Having seen, on seeing.
 दृ *ext. 9th cl. par.* To tear. Pass. To be torn, cleft; with पि To be rent
 asunder. दीर्घते, दिर्घीर्घते, *pres.*
 देदीर्घमान *pres. part. dtm. (frequentative form of दीप्)* Shining intensely,
 glowing, blazing. देदीर्घमानः *nom. sin. f.*

देव *s. m.* A deity, a god. A name often applied to SIVA. A cloud. देवः
 nom. sin. देवम् acc. sin. देवैः ins. pl. देवानाम् gen. pl.

देवता *s. f.* DEVAKI, the daughter of DEVAKA, wife of VASUDEVA, and mother of KRISHNA.

देवगण *s. m.* TATP. A host of gods. देवगणाः nom. pl. देवगणैः ins. pl.

देवदेव *s. m.* TATP. A name of VISHNU (god of gods). देवदेवः nom. sin.

देवहृष *RAHUV.* Of godlike form. देवहृषान् acc. pl. m.

देवर्षि *s. m.* A Rishi, a saint of the celestial class; as, NARADA, ATRI, MARICHI, BHARADWAJA, PULANTYA, PULANA, KRATU, BHRIGU, VANISHTHA, PRACHETAS; also, BHARATA, TUMBURU, KANADA, and others. देवर्षेयः nom. pl.

देवस्त्री *s. f.* The wife of a deity. देवस्त्रियः nom. pl.

देवी *s. f.* A goddess. A queen. देवी nom. sin.

देश *s. m.* A place. A country, region, side, direction. A part of the body (as the region of the liver, the region of the heart, &c.). देशम् acc. sin. देशात् abl. sin. देशे loc. sin. देशेभ्यः abl. pl.

देहि. *See root दा.*

दैत्य *s. m.* A Daitya, or demon, a descendant of DITI, mother of the giants. दैत्याः nom. pl. दैत्यानाम् gen. pl.

दैत्यकूप *s. m.* HIRANYAKASIPU, king of the Daityas. दैत्यकूपः acc. sin. दैत्यकूपस्य gen. sin.

दोष *s. m.* The arm. दोषायाम् ins. du.

दृष्टि *s. f.* Light, splendour.

दृष्टिभिः, दृष्टिभिः, दृष्टिभैः. *See root दृष्ट.*

दृष्टिभिः. *See root दृष्ट.*

दृष्टिभैः *s. n.* Wealth, substance. दृष्टिभैः acc. sin.

दृष्टिभैः. *See root दृष्ट.*

दृष्टुम् inf. (of दृष्ट) To see. दृष्टुम् दृष्टुम् Desirous to see. दृष्टुमानः nom. pl. m.

दृष्टुम् *inf. cl. par.* To run, run to, rush, or attack; with चापि To charge, or attack; with उप or उपुष To run near or up to; with उपि To run off; with वि� To run about or away. दृष्टुम् or विदृष्टुम् pres. चाप्तुम्, चाप्तुम्, चाप्तुम्.

प्रादृष्टुम्, उपुषादृष्टुम् *let. pret.* चाप्तुदृष्टुम्, दृष्टुम्: 2d pret. चाप्तुदृष्टुम् 3d pret.

चाप्तुदृष्टुम् *imp.*

दुष्टम् *adv.* Quickly, swiftly, rapidly.

दुष्टद् *s. m.* DRUPADA. *See page 2.* दुष्टः *nom.* दुष्टम् *acc.* दुष्टदेन *ins.* दुष्टस्य *gen.*

दुष्टदामना॒ *s. f.* The daughter of DRUPADA, *i. e.* DRAUPADÍ or KRISHNÁ. दुष्टदामनाम् *acc. sin.*

दुष्टम् *s. m.* A tree in general. दुष्टः *nom. sin.* दुष्टम् *acc. sin.* दुष्टेभः *abl. pl.*

द्रोणा॒ *s. m.* DROÑA. *See page 1.* द्रोणः *nom.* द्रोणम् *acc.* द्रोणेन *ins.* द्रोणाय *dat.* द्रोणात् *abl.* द्रोण *voc.*

द्रीष्टायनि॒ *s. m.* ÁSWATTHAMAN, son of DROÑA.

द्रौपदी॒ *s. f.* DRAUPADÍ, the daughter of DRUPADA, king of Pánchála, and the common wife of the five Páñdava princes. द्रौपदीम् *acc.* द्रौपदाः *gen.* द्रौपदि॒ *voc.*

द्वन्द्व॒ *s. n.* A pair, a brace.

द्वन्द्वयुद्ध॒ *s. n.* TATP. Single combat. द्वन्द्वयुद्धम् *acc. sin.*

द्वादशन् *numeral, declined in the plural only, and common gender,* Twelve.

द्वादश॒ *nom.* द्वादशानाम् *gen. pl.*

द्वारा॒ *s. f.* A door, a gate. द्वारि॒ *loc. sin.*

द्वार॒ *s. n.* A door, a gate, or rather the gateway or entrance. द्वारम् *acc. sin.* द्वारैः *ins. pl.*

द्वि॒ *num. declined in the dual only,* Two. द्वौ॒ *nom. m.*

द्विज॒ *s. m.* A man of either of the three first classes, a Brahman, a Kshetriya, or a Vaisya. Any oviparous animal. A bird. द्विजस्य॒ *gen. sin.* द्विज॒ *voc. sin.* द्विजाः॒ *nom. or voc. pl.* द्विजान्॒ *acc. pl.*

द्विजपैषम्॒ *s. m.* Best of Brahmans. द्विजपैषमाः॒ *nom. or voc. pl.*

द्विजश्रेष्ठ॒ *s. m.* Best of the twice-born, a Brahman. An excellent Brahman. द्विजश्रेष्ठ॒ *voc. sin.*

द्विजसहस्रम्॒ *s. m. the same as the last.* द्विजसहस्रः॒ *nom. sin.* द्विजसहस्र॒ *voc. sin.*

द्विजाति॒ *s. m.* A Brahman. A man of either of the three first classes. द्विजातिभिः॒ *ins. pl.*

द्विजिह्वा॒ *BAHUV.* Two-tongued. द्विजिह्वै॒ *acc. du. m.*

द्विजोऽस्मम्॒ *s. m.* The best of the three first classes, a Brahman. द्विजोऽस्मम्॒ *acc. sin.*

द्वितीय *ord. num.* Second. द्वितीयः *nom. sin. m.*
 द्विवा *ind.* Of two ways or sorts, in two parts.
 द्विप *s. m.* An elephant. द्विपः *nom. sin.*
 द्विरद *s. m.* An elephant (two-tusked). द्विरदः *nom. pl.*
 द्विषत् *pres. part. par.* (of द्विप 2d cl.) Hating; inimical, unfriendly. An enemy. द्विषत् *acc. pl. m.* द्विषताम् *gen. pl. m.*
 द्वीप *s. m.* An island.
 द्वेष *s. m.* Hate, enmity. द्वेषम् *acc. sin.*
 द्विष *abs. s. n.* A twofold form or state. Contest, dispute, difference. द्विषम् *nom. sin.*
 द्विषायन *s. m.* A name of Vyāsa, the author and compiler of the *Vedas* and *Puránas*. द्विषायनम् *acc.*

४

चन *s. n.* Wealth, riches, money. चनम् *nom. or acc. sin.* चनैः *ins. pl.*
 चनचुहु *TATP.* Poor, reduced to poverty. चनचुहैः *ins. pl. m.*
 चनज्ञय *agt.* Wealth-acquiring. A name of ARJUNA. चनज्ञयः *nom. sin.*
 चनज्ञयम् *acc. sin. m.* चनज्ञयस्य *gen. sin.*
 चतु *s. m.* A bow. चतुः *nom. sin.* चतुर्भः *abl. pl.*
 चतुर्या *s. f.* A bow-string. चतुर्यैः *acc. sin.*
 चतुर्यात्तुरुप्त *TATP.* The mere twanging of the bow-strings.
 चतुर्यर *s. m.* An archer, a bowman. चतुर्यैः *nom. sin.* चतुर्यैः *nom. pl.*
 चतुर्यैः *ins. pl.* चतुर्यैः *gen. pl.*
 चतुर्यैद *s. m.* The science of archery, or arms. चतुर्यैदः *nom. sin.* चतुर्यैदम् *acc. sin.*
 चतुर्यैदपर or चुन्यैदपरायन *TATP.* Devoted to the science of archery. चतुर्यैदपरः or चतुर्यैदपरायणैः *ins. pl. m.*
 चतुर *s. n.* A bow. चतुः *nom. or acc. sin.* चतुरा *ins. sin.* चतुरः *gen. sin.* चतुरि *loc. sin.* चतुर्यैः *acc. pl.* चतुर्यैः *abl. pl.*
 चतुर्यत् *adj.* Bearing a bow. चतुर्यान् *nom. sin. m.*
 चनेष्वर *s. m.* KUVERA, the god of riches. चनेष्वरम् *acc. sin.* चनेष्वरस्य *gen. sin.*
 चन्म *adj.* Fortunate, happy. चन्मः *nom. sin. m.*

धर *agt. in compos. (from ध)* Holding, containing. Wearing, carrying, bearing. धरः *nom. sin. m.* धरत् *acc. sin. m.*

धर्ती *s. f.* The earth, the ground. धर्त्याम् *loc. sin.*

धर्त *s. f.* The earth, the ground. धर्त्याम् *loc. sin.*

धर्म *s. m.* Duty. Law, justice, equity. A just, right, proper thing. Virtue. A name of YAMA, ruler of the lower regions, and judge of the dead. धर्मः *nom. sin.* धर्मत् *acc. sin.* धर्मेण *ins. sin.* Lawfully, legally, fairly. धर्मे *loc. sin.*

धर्मार्थः *agt.* Practising virtue; moral, virtuous. धर्मार्थी *nom. sin. m.*

धर्मपुत्र *s. m.* TATP. Son of DHARMA of YAMA, a name of YUDHISHTHIRA. धर्मपुत्रः *nom. sin.*

धर्मभूत् *kwip.* Virtuous, moral. धर्मभूताम् *gen. pl. m.*

धर्माधर् *s. m.* A name of YUDHISHTHIRA. धर्माधर् *nom. sin.* धर्माधरम् *acc. sin.*

धर्माधरः *s. m.* (Lord of justice) A name of YUDHISHTHIRA. धर्माधरः *nom. sin.* धर्माधरम् *acc. sin.*

धर्माधरपुत्रेणम् *BAHUV.* Having YUDHISHTHIRA for a leader; headed by YUDHISHTHIRA. धर्माधरपुत्रेणम् *acc. pl. m.*

धर्मवास्तवः *BAHUV.* Tenderly alive to duty. धर्मवास्तवः *voc. sin. m.*

धर्मवान् *TATP.* Beside, or contrary to what is right. धर्मवान् *acc. sin. n.*

धर्मसुत् *s. m.* YUDHISHTHIRA, son of DHARMA of YAMA. धर्मसुतः *nom. sin.* धर्मसुतम् *acc. sin.* धर्मसुतस्य *gen. sin.*

धर्मसुतः *s. n.* Disrespect, contempt, affront, insult, outrage. धर्मसुतः *abl. sin.*

धा *kw.* 3d cl. par. átm. To have, or hold. *In the passive voice, with अन्तः* To become invisible, to vanish. अन्तर्दीयत *1st. pret.*

धातु *s. m.* A mineral, a fossil.

धातु *s. m.* A name of BRAHMĀ (as the universal parent). धातुः *gen. sin.*

धारेयिका *s. f.* A nurse, a female confidante. धारेयिकाम् *acc. sin.*

धात *s. f.* A drop. धायिभिः *ins. pl.*

धारित् *agt.* Having, holding, possessing. धारित् *acc. sin. m.*

धारित्यान् *s. m.* A son or descendant of DHIRITARÁSHTRA. धारित्यान् *nom. pl. m.* धारित्यान् *acc. pl. m.* धारित्यान् *ins. pl. m.*

धारयत् *kw.* 1st cl. par. átm. To run; with अन् To run after, pursue, chase;

with उति To run up to. To attack; *with उप* To run near; *with प्र* To run off. To sally forth; *with विपरि* To run hither and thither. अनुसापति pres. अनुसापत्, अनुसापतम्, अनुसापत्, उपासापत्, प्राप्तापत्, प्राप्तापत् 1st pret. विपरिक्षापत् *imp.*

आपत् *pres. part. par. (of आप 1st. cl.)* Running. आपतम् *acc. sin. m.*

विष् *an interjection of reproach or menace, governing the acc. case, Fie! shame! out upon!*

धौ *s. f.* Intelligence, understanding, wisdom.

धीमत् *adj.* Seizable, wise, learned. धीमात् *nom. sin. m.* धीमता *ins. sin. m.* धीमतः *gen. sin. m.*

धीर् *adj.* Wise, sensible. Firm, steady. Cool, collected. Headstrong, self-willed. धीरः *nom. sin.*

धृ *2nd cl. par.* To shake; *with उत्* To excite. उद्धृते *pres. pass.*

धृपित् *pass. part. (of धृत्)* Scented, perfumed, incensed. धृपितः *nom. sin. m.*

धृप् *s. f.* The fore-part of a carriage, the pole, or part where the yoke is fixed.

धृष्टि तत्त्व. Standing on, or going against, the pole. रथधृष्टिः *nom. sin. m.*

धृत् *2nd cl. atm.* To hold; *with उत्* To raise. उद्धृते *pres.*

धृतिराष्ट्र *s. m.* DHRITARÁSHTRA, the father of DURYODHANA, and uncle of the Pándu princes. धृतिराष्ट्रः *nom.* धृतिराष्ट्रम् *acc.* धृतिराष्ट्राय *dat.*

धृतिमत् *adj.* Firm, steady, calm. धृतिमात् *nom. sin. m.*

धृत् *pass. part. (of धृत्)* Bold, confident, presumptuous. धृत् *ind.* Boldly, fearlessly.

धृष्टिरुचि *s. m.* DHRISHTÍDYUMNA, son of DRUPADA, and brother of DRAUPADÍ, the wife of the Pándu princes. धृष्टिरुचिः *nom.* धृष्टिरुचिः *gen.*

धैर्य *abs. s. n.* Steadiness, stability, firmness. धैर्येण *ins. sin.*

धीम्य *s. m.* A proper name. *See page 61.* धीम्यः *nom.* धीम्यम् *acc.* धीम्येन *ins.* धीम्यस्य *gen.*

धा *2nd cl. par.* 1st cl. par. To blow (an instrument); *with वि* To scatter, disperse. अधान् *1st pret.*

ध्यात्वा *ind. pret. part. (of ध्ये)* Having recollected.

ध्यान् *s. n.* Meditation.

आनन्दाप् s. n. **TATP.** Thought alone. आनन्दादे *loc. sin.*

आनन्दि 1st cl. *par.* To meditate; *with* य To think, consider, or regard.

प्रादधी 2d *pret.*

आन् s. m. A flag, a banner. आन् acc. sin.

आनिन् adj. Carrying a banner; a standard-bearer. आनिनः *nom. pl. m.*

आनिनी s. f. An army. आनिनी॒ acc. sin.

न

न *ind.* No, not, nor.

नः *acc. or gen. pl. (of अस्मै pers. pron.)* Us. Of us, our.

नकुल् s. m. NAKULA, the fourth of the five Pāndava princes. नकुलः *nom.*

नकुलम् *acc.* नकुलस्य *gen.*

नक्तम् *ind.* By night, at night.

नक्षत्र s. n. A star in general. An asterism in the moon's path or lunar mansion.

नक्षत्रपूजित् **TATP.** Favoured by the constellations. नक्षत्रपूजिते *loc. sin. m.*

नगर् s. n. A town, a city. नगर् acc. sin. नगराय् *abl. sin.*

नगरालिन् **TATP.** Garlanded with cities. नगरालिनी *nom. sin. f.*

नट s. m. A dancer, a mimic, an actor, a *Naut*, &c. In modern times, the son of a degraded *Kshatriya* by a woman of the second caste. नटाः *nom. pl.*

नह *pass. part. (of राम)* Bent. नतान् *acc. pl. m.*

नहु *ind.* But not.

नहोवत्तम्भु नानुव्. Depressing and raising the eye-brows, frowning.

नहोवत्तम्भुया *ins. sin. n.*

नदाः, नदिः. *See root नाद.*

नदी s. f. A river. नदीनाम् *gen. pl.*

नदाद् *See root नाद.*

नद् s. m. Name of one of YUDHISHTHIRA's drums.

नन्दक् s. m. Name of a son of DHRITARĀSHTRA. नन्दकः *nom.*

नन्दन् s. m. A son. नन्दनः *nom. sin.* नन्दनाः *nom. pl.*

नभस् s. n. The sky. A cloud. नभः *acc. sin.* नभसः *abl. sin.*

नभस्तल् s. m. **TATP.** The bottom of the clouds, the lower region of the sky, the atmosphere. नभस्तलम् *acc. sin.*

नमस्कृत *pass. part. (of नृ with नम्)* Worshipped, reverenced, adored.

नमस्कृतम् *acc. sin. m.*

नयन *s. n.* The eye.

नर *s. m.* A man. The Eternal, the imperishable spirit pervading the universe.

A name of ARJUNA. Name of a sage. नर *nom. sin.* नरः *acc. sin.*

नरस्य *gen. sin.* नरः *nom. pl.* नरैः *ins. pl.*

नरेषपुत्र *s. m. TATP.* The son of a man and of a god. (*The meaning in this place is, The nominal sons of man (PÁNÓU), and the real sons of gods.*)

नरेषपुत्रः *nom. pl.*

नरपति *TATP.* Chief of men, a prince. नरपति *voc. sin.* नरपतिः *nom. pl.*

नरपात्र *s. m.* An eminent man. नरपात्रः *nom. du.* नरपात्राः *nom. pl.*

नरपात्रैः *s. m. TATP.* An eminent man. नरपात्रैःलः *nom. pl.*

नरप्रेष *TATP.* The best of men. नरप्रेषः *nom. sin. m.* नरप्रेषाः *nom. pl. m.*

नरपति *TATP.* Lowest or vilest of men. नरपतिः *nom. sin.* नरपतिः *voc. sin.*

नरपिष *s. m.* A king. नरपिषः *nom. sin.* नरपिषान् *acc. pl.*

नरेष *s. m.* A king. नरेषः *voc. sin.* नरेषाः *nom. pl.* नरेषाणां *gen. pl.*

नरेषपुत्र *s. m.* A prince. नरेषपुत्रः *voc. sin.*

नरेष्वर *s. m. TATP.* A king (Lord of men). नरेष्वरः *nom. sin.* नरेष्वर *voc. sin.* नरेष्वराः *nom. pl.*

नर्जीक *s. m.* An actor, a mummer. A juggler, a dancer, a player of any description. नर्जीकः *nom. pl.* नर्जीकैः *ins. pl.*

नर्दमान *pres. part. atm. (of नर्दे 1st cl.)* Shouting, roaring. नर्दमानः *nom. pl. m.*

नल *s. m.* A reed (*Arundo karka*). नलः *nom. sin.*

नलिनी *s. f.* An assemblage of lotus-flowers. A place abounding in lotuses.

नलिनीम् *acc. sin.*

नव *adj.* New, fresh, recent. नवानि *nom. pl. n.*

नवन् *numeral, plural only, common gender,* Nine. नव *acc.*

नहचन्द्रकिपवत् *MANUV.* Having (its) moon, (its) sun, and (its) wind destroyed.

नहचन्द्रकिपवते *loc. sin. n.*

नाग *s. m.* A *Nága*, or demigod so called, having a human face, with the tail of a serpent, and the expanded neck of the *Koluber Nága*: the race of these beings is said to have sprung from KADRU, the wife of KASYAPA, in

order to people *Pátála*, or the regions below the earth. नागन् *acc. sin.*
 नागात् *abl. sin.* नागस्य *gen. sin.* नागः *nom. pl.* नागान् *acc. pl.*
 नागपुर *s. n.* Name of ancient *Delhi*. *See page 6.* नागपुर् *acc. sin.*
 नागर *s. m.* A citizen. नागयः *nom. pl.*
 नागराजक् *s. m. TATP.* The trunk of the king of elephants.
 नागलोक *s. m. TATP.* The *Nága* regions, or serpent-tribes below the earth.
 नागलोकान् *acc. pl.*
 नागलाह्य *s. n.* Ancient *Delhi*. *See page 6.* नागलाह्यन् *acc. sin.*
 नागानीक *s. n. TATP.* An elephant-troop. नागानीकन् *acc. sin.*
 नागेन्द्र *s. m. TATP.* A large or royal elephant.
 नाथ *s. m.* A guardian, protector, master, lord. नाथः *nom. sin.* नाथम् *acc. sin.*
 नाथत् *adj.* Possessing a protector or husband. नाथतीम् *acc. sin. f.*
 नाद *s. m.* Sound in general. नादः *nom. sin.* नादम् *acc. sin.* नादैः *ins. pl.*
 नादित *s. n.* Sound. नादितैः *ins. pl.*
 नाना *ind.* Various, sundry.
 नानाप्रकार *BAKUV.* Of sundry forms. नानाप्रकारेण *loc. pl. m.*
 नानारंडी *BAKUV.* Many-coloured. नानारंडीः *nom. pl. m.*
 नानाविष *adj.* Various, of various sorts or kinds. नानाविषैः *ins. pl. m.*
 नाभि *s. f.* The navel. नाभ्याम् *loc. sin.*
 नाभिपद्म *s. n.* The lotus sprung from the navel of *VISHNU*, out of which issued
 BRAHMA the creator. नाभिपद्मात् *abl. sin.*
 नाम *ind.* By name.
 नामन् *s. n.* A name. नाम *acc. sin.* नामा *ins. sin.*
 नामाकुशोभित *TATP.* Adorned with the name and cipher. नामाकुशोभितैः *ins.*
pl. m. (नामन्, अकू, शोभित).
 नारदपर्वती *nom. du. m. DWANDWA.* NÁRADA, the son of BRAHMA, one of the
 ten divine *Munis* or *Rishis*; and PARVATA his friend and rival, a divine
Rishi also.
 नारसिंह *adj.* Half-man, half-lion, human-leonine. नारसिंहेन *ins. sin. n.*
 नारा *s. f. (derived from नर The Eternal Spirit)* Water. नाराः *nom. pl.*
 नाराच *s. m.* An iron arrow. नाराचैः *ins. pl.*

नारायण *s. m.* A name of VISHNU, but especially considered as the deity who was before all worlds. Name of a certain holy sage. नारायणः *nom. sin.* नारायणम् *acc. sin.*

नारायणकाहायक **BAKUV.** Accompanied by NÁRÁYANA. —कम् *acc. sin. m.*

नारायणाक्ष्य **BAKUV.** Named NÁRÁYANA. नारायणाक्ष्यः *nom. sin. m.*

नारी *s. f.* A woman. नारी *nom. sin.*

नाश *s. m.* Destruction. नाशम् *acc. sin.*

नाशयामासु: *See root नाश.*

नि *prep.* In, within.

निः *prep. a form which निः occasionally assumes,* Out, without.

निःङ्खण्ड *adj.* Silent. निःङ्खण्डे *loc. sin. n.*

निःखन *s. m.* Sound, noise. निःखनः *nom. sin.* निःखने *loc. sin.* निःखनाः *nom. pl.*

निकार *s. m.* Hostile resistance. निकारे *loc. sin.*

निकृत्तम् *pass. part. (of कृत् with नि)* Cut up.

निकृत्तमूल **BAKUV.** Cut up by the roots. निकृत्तमूलः *nom. sin. m.*

निषिद्धम् *pass. part. (of शिष्य with नि perhaps for निः)* Rejected.

निषिद्धमयाद **BAKUV.** Ceased talking, left off boasting. निषिद्धमयादेषु *loc. pl. m.*

नियम *s. m.* Subjugation, suppressing, putting down.

नियम् *pres. part. par. (of हन् 2d cl. with नि)* Striking, slaying, destroying.

Overcoming, confounding. नियमः *nom. sin. m.* नियमम् *acc. sin. m.*

नियमनौ *nom. du. m.* नियमनः *nom. pl. m.*

नियसान. *See root खन.*

नियमाह. *See root मह.*

नियम *adj.* Continual, constant. नियमः *nom. sin. m.*

नियमा *ind.* Always, ever.

नियम् *neut. of नियम् adj. used adverbially,* Continually, daily.

नियमंदृष्ट **KARMAD.** A constant rival, always an adversary. नियमंदृष्टी *nom. du. m.*

नियमि *s. m.* A treasure. A receptacle, a place of asylum or accumulation, as a treasury, granary, nest, &c.; also figuratively, as गुणनियमिः A man who contains or is endowed with all good qualities.

निनाद *s. m.* A shout. निनादः *nom. sin.*

निपात. *See root घत.*

निपातन *agt.* Causing to fall; knocking down. Killing. निपातनः *nom. sin. m.*

निपातित *pass. part.* (of घाति *caus.* of घत *with* नि) Knocked down. Killed.

निपातितैः *ins. pl. m.*

निपातते. *See root घत.*

निपुण *adj.* Clever, skilful, conversant. निपुणः *nom. pl. m.*

निवन्धन *s. n.* Cause, motive, origin.

निवृत्त. *See root वृष्ट.*

निम *adj.* Like, resembling, similar. निमः *nom. sin. m.* निम् *acc. sin. m.*

निमेः *ins. pl. m.*

निमग्न *pass. part.* (of मग्न *with* नि) Immersed. निमग्नाम् *acc. sin. f.*

निमित्तम् *ind.* For the sake, on account.

निमिष *s. m.* The twinkling of an eye.

निमेष *s. m.* The twinkling of an eye. A momentary space of time, a twinkling

of the eye, considered as a measure of time. निमेषात्तेष्ट **TATP.** In a moment, in a mere twinkle.

नियम. *See root घम.*

नियमित *pass. part.* (of घमि *with* नि) Checked, restrained. नियमितः *nom. sin. m.*

नियामक *agt.* Restraining, suppressing. नियामकाः *nom. pl. m.*

नियुज्यनान् *pres. pass. part.* (of युज् *with* नि) Being engaged. नियुज्यनानः *nom. sin. m.*

नियुद्ध *s. n.* Close combat, fighting on foot. नियुद्धे *loc. sin.*

नियोधक *s. m.* A fighter. नियोधकाः *nom. pl.*

नियुक्तात्. *See root युक्त.*

नियुक्तम्. *See root युक्त.*

नियत *pass. part.* (of यत् *with* नि) Engaged or interested in. Attached or devoted to. नियतात् *acc. pl. m.* नियता *nom. sin. f.*

नियैषते. *See root ईष.*

नियैष्य *ind. pret. part.* (of ईष *with* निर्) Having seen, viewed, or scanned.

निर्गत *pass. part.* (of गम *with* निर्) Gone out. निर्गतः *nom. sin. m.*

निर्गुण adj. Free from bushes. निर्गुणाम् acc. sin. f.

निर्धोष s. m. Sound in general, roar. निर्धोषः nom. sin.

निर्जीवात्. See root जी.

निर्जन adj. Lonely, unpeopled, unfrequented. निर्जने loc. sin. n.

निर्जल adj. Waterless.

निर्जलोपदात् नानुव्. Of the colour of a waterless cloud, i. e. white, of a fair complexion. निर्जलोपदातः nom. sin. m.

निर्जित pass. part. (of जि with निर्) Beaten out and out, vanquished, subdued.

निर्जितः nom. pl. m.

निर्जित ind. pret. part. (of जि with निर्) Having conquered, won, gained.

निर्दहृ pres. part. par. (of दह 1st cl. with निर्) Burning. निर्दहृ nom. sin. m.

निर्भत्तेन s. n. Abuse, reviling, threat.

निर्भैल adj. Clean, bright.

निर्भैलगद् नानुव्. Having a bright mace. निर्भैलगदी nom. du. m.

निर्भित pass. part. (of भा with निर्) Made, formed. निर्भिता nom. sin. f.

निर्देशी. See root देश.

निर्देष s. m. Despondency, grief. निर्देषात् abl. sin.

निर्देष्य pres. part. par. (of यृत् 1st cl. with नि) Returning. निर्देष्यात् gen. pl. m.

निर्देष्यु, निर्देष्यम्, निर्देष्यस्, निर्देष्यते. See root यृत्.

निरात्यानात्. See root यृ.

निरातिरि pass. part. (of यृ 10th cl. with नि) Hindered, forbidden. निरातिरिः nom. sin. m.

निरापद्य ind. pret. part. (of यृ 10th cl. with नि) Having suppressed, having forbidden.

निरापास s. m. Dwelling, residence. निरापास् acc. sin.

निरुक्त pass. part. (of यृत् with नि) Ceased, stopped, desisted. निरुक्तः nom. pl. m. निरुक्तेऽग्ने loc. pl. m.

निरेषा ind. pret. part. (of वेदि caus. of विद् Know, with नि) Having respectfully announced, or made (one's self) known.

निरेष्यन् s. n. A house, a habitation. निरेष्यन् acc. sin. निरेष्यने loc. sin.

निवेश्य *ind. pret. part. (of वेशि caus. of विश्व with नि)* Having placed, or bid to remain.

निशा *s. f.* Night. निशाचार् *loc. sin.*

निशित *pass. part. (of शो with नि)* Whetted, sharpened. निशितः *ins. pl. m.*

निश्चल *adj.* Motionless, stock-still. निश्चलः *nom. sin. m.*

निष्पस्य *ind. pret. part. (of व्याप with नि)* Having sighed.

निषेद्धुः. *See root षद्.*

निषित *pass. part. (of श्व with नि)* Engaged in, attached to, devoted to. निषितः *nom. sin. m.*

निष्पत्ति *adj.* Leafless. *Hence the nominal verb निष्पत्त्याचार् 2d pret.* He stripped of the leaves.

निष्पित्येष. *See root पिष्.*

निष्पेष *s. m.* A blow reducing any thing to powder.

निष्पित्ति *s. m.* A cimeter, a falchion.

निहत् *ind. pret. part. (of हत् with नि)* Having slain.

निहत् *agt.* Murderous; who or what kills. A slayer. निहतुः *gen. sin. m.*

निहत्. *See root हत्.*

नीति *pass. part. (of यो)* Brought. नीतम् *acc. sin. n.*

नीतिशास्त्र *s. n.* The science of political ethics, or any work treating of it. नीतिशास्त्रे *loc. sin.*

नील *adj.* Blue, dark-blue, or black.

नीलाभ **KARM.** A dark cloud. नीलाभम् *acc. sin. m.*

नीलोत्तम् *s. n.* A blue lotus.

नु *a particle of interrogation.*

नुदत् *pres. part. par. (of युद् 6th cl.)* Urging forward. नुदतः *gen. sin. m.*

नु *s. m.* A man. नुषाम् *gen. pl.* नुष् *loc. pl.*

नृप *s. m.* A king. नृपः *nom.* नृपम् *acc.* नृपे *loc.* नृपः *voc.* नृपान् *acc. pl.*

नृपति *s. m.* A king. नृपतिम् *acc. sin.*

नृपहित् **KWIP.** King-hating. नृपहितम् *acc. sin. m.*

नृपसुत् *s. m.* A king's son, a prince. नृपसुतान् *acc. pl.*

नृपासन् *s. m.* A king's son, a prince. नृपासनः *voc. sin.* नृपासनातः *nom. pl.*

नृपासन् *s. n.* The seat of a king, a throne, a chair of state. नृपासनेभः *abl. pl.*

नृशीर *s. m.* A hero of a man. नृशीरः *nom. sin.* नृशीरै *nom. du.* नृशीराः *nom. pl.*

नृशंस *agt.* Malicious, mischievous. नृशंसेन *ins. sin. m.*

नृशंस्य *abe. s. n.* Injury to man. नृशंस्यम् *acc. sin.*

नृसिंह *s. m. TATP.* A chief, a noble, a great or illustrious man. The fourth *Avatár*, or descent of VISHNU in the shape of man, with the head and claws of a lion. नृसिंहः *nom. sin.* नृसिंहम् *acc. sin.* नृसिंहैः *ins. pl.*

नेतुम् *inf. (of यो)* To conduct. To obtain, to get.

नेत्र *s. n.* The eye.

नेत्रमःस्त्रभावैः *ins. pl. m. DWANDWA.* With eyes, minds, and souls.

नेत्रा *adj.* Nocturnal. नेत्रेन *ins. sin. n.*

नो *ind.* No, not.

नौ *s. f.* A ship. नावम् *acc. sin.*

न्यकु *s. m.* A sort of deer. न्यूकून् *acc. pl.*

न्यपतत्, न्यपतन्. *See root पत्.*

न्यपतीत्. *See root हन्.*

न्यपत्तेत्. *See root वृत्.*

न्यपत्तन्. *See root वस्.*

न्यपित्रत्. *See root विश्.*

न्यपेदपेताम्. *See root चिद्.*

न्यस्त *pass. part. (of चस with नि)* Laid aside.

न्यस्तशस्त्र **BAHUV.** Laying down arms. न्यस्तशस्त्रः *nom. sin. m.*

न्यस्य *ind. pret. part. (of चस with नि)* Having placed, or left.

प

पञ्चपात *s. m.* Partizanship, partiality, attachment to a party.

पञ्चपातकृतचेह **BAHUV.** Sympathizing, manifesting party-attachment.

पञ्चपातकृतचेहः *nom. sin. m.*

पञ्चन् *s. n.* A whisker. पञ्चाणि *acc. pl.*

पञ्चन् *s. m.* A lotus (mud-grown).

पञ्चनपञ्चेष **BAHUV.** Having an eye like a lotus-leaf. पञ्चनपञ्चेषाः *nom. pl. m.*

पञ्चू *s. f.* A row, a line.

पचातार DWIGU, Five-starred. पचातारे ins. sin. m.

पचन् num. plural only, common gender, Five. पचन् nom. or acc. पचनिः ins. पचनाम् gen.

पचशता DWIGU, Five hundred. पचशतम् acc. sin. n. पचशतान् acc. pl. m.

पचसट BAHUV. Five-tailed (as a badge of slavery). पचसटः nom. sin. m.

पचेन्द्रकल्प TATP. Like five INDRA. पचेन्द्रकल्पान् acc. pl. m.

पट s. m. or n. Fine cloth. A garment.

पट्टा s. m. A small drum or tabor.

पत अ. 1st cl. par. To fall, to alight; with उत् To arise; with समुत् To rise up simultaneously; with नि To fall down; with सम् To fly to, or advance rapidly. पतिः pres. अपतत्, अपतन्, अपतन् 1st pret. पतात्, उत्पतात्, निपतात्, सम्पतात्; समुपेतुः 2d pret. Causal, To make to fall, overthrow, or dash to the earth. अपातपत् 1st pret. आत्पतात् 2d pret. निपातपत् pres. pass.

पत्ता s. m. A grasshopper. A moth.

पतन् pres. part. par. (of पत् 1st cl.) Falling. पतन् nom. sin. m. पतनम् acc. sin. m.

पतिः. See root पत्.

पताका s. f. A flag, a banner. An emblem carried as an ensign or banner, a symbol, a sign.

पति s. m. A husband. A master. A sovereign. पतिः nom. sin. पतिम् acc. sin. पती acc. du. पतयः nom. pl. पतीन् acc. pl.

पतिता pass. part. (of पत्) Fallen. Alighted. पतिता nom. sin. f.

पतित्वं abs. s. n. Wedlock. पतित्वे loc. sin.

पत्तन् s. n. A town, a city.

पत्ती s. f. A wife. पत्ती nom. sin. पत्त्या ins. sin.

पत् s. n. A leaf.

पद अ. 4th cl. átm. To step, to go; with अन् To follow, attend to, mind, notice; with अभि and सम् To obtain; with प्रति To attain, gain. अन्पदात्, समभिपदात् (the augment being dropped) 1st pret. प्रतिपदे 2d pret. प्रतिपदसे 2d fut. Causal, with प्रति To communicate, give, deliver. प्रत्यपादपत् 1st pret.

पद् *s. m.* The foot. पदा *ins. sin.* पदाम् *ins. du.*
 पद् *s. n.* A footstep. Place, site. पदम् *acc. sin.*
 पदवी *s. f.* A road, a track. पदवीम् *acc. sin.*
 पदाति *s. m.* A footman, or footsoldier. Any one on foot. पदातिम् *acc. sin.*
 पदातीम् *acc. pl.* पदातीमाम् *gen. pl.*
 पदातिन् *s. m.* A footman, a footsoldier. पदातिनः *nom. pl.*
 पदम् *s. m. or n.* A lotus (*Nelumbium speciosum*). पदमः *nom. sin.* पदम्
nom. sin. n. पदम् *loc. sin.*
 पदपत्निभैङ्ग्या *nom. sin. f.* **BAHUV.** Having an eye like a lotus-leaf.
 पपात्. *See root* पात्.
 पप्रक्ष. *See root* प्रक्ष.
 परोक्षर् *s. m.* A cloud. परोक्षरः *nom. pl.*
 पर *pronom.* Best, pre-eminent, extreme. Following, next. Each. *s. m.* An
 enemy. परः *nom. sin. m.* परम् *acc. sin. m.* परेण *ins. sin. n.* परान्
acc. pl. m. परेणाम् *gen. pl. m.* परम् *acc. sin. f.*
 परतप *agt.* Vexing or annoying another, subduing a foe. A conqueror.
 परतपम् *acc. sin. m.* परतपाः *nom. pl. m.*
 परपुरुष्य **TATP.** Conqueror of enemies' cities. पुरपुरुष्यः *nom. sin. m.*
 परम् *ind.* More, still further.
 परम् *adj.* Exceeding, excellent, adequate, sufficient. परमम् *ind.* Yes.
 परतोहन् **KWIP.** Destroying hostile heroes. परतोहन् *nom. sin. m.*
 परस्पर *adj.* Mutual. परस्परम् *acc. sin. m. or ind.* Mutually, each other.
 पर *prep.* Over. Back.
 पराक्रम *s. m.* Power, strength. Valour, prowess. पराक्रमः *nom. sin.*
 पराक्रमस्य *gen. sin.* पराक्रमाम् *acc. pl.*
 पराक्रान्त *pass. part. (of क्रन् with पर)* Strong, powerful, vigorous, bold, valiant,
 active, energetic. पराक्रान्तम् *acc. sin. m.* पराक्रान्ताम् *acc. pl. m.*
 परामय *s. m.* Defeat. परामयम् *acc. sin.*
 परावग्य *s. m.* Adherence to any pursuit, attachment to any object. *In com-*
position, Devoted to. परावग्यः *ins. pl. m.*
 परादृ *adj.* Excellent, chiefest, best, most costly. परादृंगु *loc. pl. m.*
 परि *prep.* About, all around, on every side.

परिकृष्टस्ते. *See root कृ.*

परिकृष्टात् pres. part. pass. (of कृ with परि) Being dragged about.
परिकृष्टात् acc. sin. m.

परिकृष्ट ind. pret. part. (of जाग with परि) Having walked round.

परिकृष्ट agt. A torturer, a tormentor. परिकृष्टा nom. sin. m.

परिकृष्ट pass. part. (of कृष्ट with परि) Overspread, overlaid, struck. परिकृष्टः nom. sin. m. परिकृष्टम् acc. sin. n.

परिता s. f. A fosse, ditch, moat.

परिष s. m. A bludgeon, an iron club.

परिषाह् BAHUV. Club-armed, one whose brawny arm resembles a club.
परिषाहः nom. pl. m.

परिषीघ्यत् pres. part. par. (of च 4th cl. with परि) Decaying, wearing out.
परिषीघ्यत् gen. sin. m.

परिषिक्षित pass. part. (of दृश with परि) Completely armed, covered with mail.
परिषिक्षिती acc. du. m.

परिदीन pass. part. (of दी with परि) Downcast, afflicted.

परिदीनसह्य बAHUV. Distressed in mind. Of a benevolent disposition.
परिदीनसह्यः nom. pl. m.

परिषूर्ण pass. part. (of पूर् with परि). Full.

परिषूर्णार्थ बAHUV. Full of meaning. परिषूर्णार्थम् n. used adverbially, With emotion, affectionately.

परिषुच्छसि. *See root प्रच.*

परिषुप्त agt. (desid. of चाप Obtain, with प्र and परि) Desirous of rescuing, wishing to defend. परिषुप्तः nom. sin. m.

परिषूर्प ind. pret. part. (of भू with परि) Having despised. Experiencing disgrace.

परिष्वक्ति. *See root रक्ष.*

परिष्वक्त् agt. Defending; a defender. परिष्वक्तः acc. pl. m.

परिष्वक्तात् pres. part. pass. (of रक्ष with परि) Being completely defended.
परिष्वक्तात् acc. sin. f.

परिष्विन् agt. Turning round. परिष्विनः gen. sin. m.

परिष्वै s. m. Train, retinue. परिष्वैः ins. sin.

परिवर्तुः. *See root वृ.*

परिवर्त्य ind. pret. part. (of वृ with परि) Having surrounded, encompassing.

परिवर्त्यत pass. part. (of वृत्य with परि and परि) Unharmed. परिवर्त्यती nom. du. m.

परिवृत pass. part. (of वृ with परि). Surrounded. परिवृतः nom. sin. m.

परिवृक्षान pres. part. atm. (of वृक्ष 1st cl. with परि) Suspecting. परिवृक्षानः nom. sin. m.

परिवृत्तीय ind. pret. part. (of वृत्त with परि). Having strewed around (holy grass).

परिवृक्ष pass. part. (of वृक्ष with परि) Embraced. परिवृक्षः nom. sin. m.

परिवृत्त्य ind. pret. part. (of वृक्ष with परि) Having embraced.

परिवान्वय. *See root वान्वय.*

परिष्वात pres. part. par. (desid. of चाप with परि) Wishing to obtain, striving to reach. परिष्वात् nom. sin. m. परिष्वात् pres. part. atm. परिष्वात् nom. sin. m.

परुष adj. Harsh, abusive (speech). परुषाः acc. pl. f. परुषाणि acc. pl. n.

पर्णीह. *See root इ.*

पर्णी s. n. A leaf.

पर्णशाला s. f. A hut of leaves and grass, a hermitage. पर्णशालान् acc. sin.

पर्णकर्त्ताम्. *See root कृष.*

पर्णकुम् s. m. A bed.

पर्णकुमोगिन् s. m. A bed-snake, i. e. a serpent which forms a couch.

पर्णकुमोगिन् acc. sin.

पर्णचिनयन्. *See root चिनि.*

पर्णवस्तित pass. part. (of वृत्य with चाप and परि) Opposed, matched. पर्णवस्तिती nom. du. m.

पर्णवारयत्. *See root वृ.*

पर्णानयत्. *See root णी.*

पर्णह s. m. A mountain, a hill. पर्णहः nom. sin.

पर्णतरात् s. m. TATP. HIMAVAT, king of mountains.

पर्णतरात्कन्या s. f. A name of PÁRVATÍ of DURGÁ, in her capacity of daughter of HIMAVAT, the sovereign of the snowy mountains. पर्णतरात्कन्यान् acc. sin.

पलायत् *pres. part. par.* (of जाय 1st cl. with परा changed to पला) Fleeing, running away. पलायनम् *acc. sin. m.*

पलायन *s. n.* Flight, retreat. पलायनम् *nom. sin.* पलायने *loc. sin.*

पलायनमनस् **BAKUV.** Thinking of flight. पलायनमनः *nom. sin. m.*

पलायनमान *pres. part. dtm.* (of जाय 1st cl. with परा changed to पला) Fleeing away. पलायनानः *nom. sin. m.*

पलायते. *See root जाय.*

पवन *s. m.* Air, wind. पवनेन *ins. sin.* पवने *loc. sin.*

पशु *s. m.* An animal in general, a beast. A subordinate deity, and one of Śiva's followers.

पशुगण *s. m.* **TATP.** A herd of cattle. पशुगणान् *acc. pl.*

पशुपति *s. m.* A name of Śiva. पशुपतिः *nom. sin.*

पश्चात् *ind.* Afterwards.

पश्य, पश्यति, पश्यति. *See root हश्य.*

पश्यत् *pres. part. par.* (of हश्य 1st cl.) Seeing, beholding, looking at, observing. पश्यतः *nom. pl. m.* पश्यतान् *gen. pl. m.*

पांसु *s. m.* Dust.

पांसन *agt.* Vitiating, spoiling, destructive. पांसनः *nom. sin. m.*

पाकशासनि *s. m.* ARJUNA, son of पाकशासन *i. e.* INDRA. पाकशासनिः *nom.* पाकशासनिन् *acc.*

पाचालु *s. m.* A native or inhabitant of the country of *Panchala*. *It is often used in the plural, to denote the inhabitants, or the country itself.* DRUPODA, king of *Panchala*. पाचालुः *nom. sin.* पाचालुम् *acc. sin.* पाचालेन *ins. sin.* पाचालुस् *gen. sin.* पाचालु वोc. sin. पाचालुः *nom. pl.* पाचालान् *acc. pl.* पाचालानान् *gen. pl.* पाचालुम् *loc. pl.*

पाचालुक *adj.* Belonging to the *Panchalas*. पाचालुके *loc. sin. n.*

पाचालुपान् *s. m.* King of *Panchala*, or of the *Panchalas*. पाचालुपानः *nom.* पाचालुपानम् *acc.* पाचालुपानस् *gen.*

पाचालुपी *s. f.* The fair one of *Panchala*, namely, Draupadi. पाचालुपी *nom.*

पाचालुप्ति *s. m.* The sovereign of *Panchala*. पाचालुप्तः *nom.* पाचालुप्तम् *acc.*

पाणि *s. m.* The hand. पाणिन् *acc. sin.* पाणिना *ins. sin.* पाणी *loc. sin.*

पाण्डव *s. m.* A *Pāndava*, or descendant of Pāṇḍu; especially applied to

YUDHISHTHIRA and his four brothers. पातृवृत्तः *nom. sin.* पातृवृत्तम् *acc. sin.* पातृवृत्ताय *dat. sin.* पातृवृत्तात् *abl. sin.* पातृवृत्तात्माम् *ins. du.* पातृवृत्तः *nom. pl.* पातृवृत्तान् *acc. pl.* पातृवृत्तानाम् *gen. pl.*

पातृवृत्तार्त्ति *s. f.* Name of KUNTÍ, mother of the three eldest of the five *Páñdava* princes. पातृवृत्तार्त्तिः *nom. sin.*

पातृन् *s. m.* PÁNDU, the sovereign of ancient *Delhi*, and nominal father of YUDHISHTHIRA and the other four *Páñdava* princes.

पातृनन्दन *s. m.* Either of the *Páñdava* princes. पातृनन्दनः *nom. sin.*

पातृपुत्र *s. m.* A son of PÁNDU. पातृपुत्री *nom. du.* पातृपुत्राः *nom. pl.* पातृपुत्रान् *acc. pl.* (They were nominally his sons).

पातृष्ट *s. n.* Name of a country in the south of the Peninsula, *Pandion*.

पातृष्ट *pres. part. par.* (*of पाति caus. of पत् Fall*) Prostrating. पातृष्टम् *nom. sin. m.*

पातृशास्त्रात्. *See root पत्.*

पातृयन्तुम् *inf. of पाति (caus. of पत्)* To cause to fall.

पातृताल *s. n.* The regions under the earth, the abode of the serpent race.

पातित *pass. part. (of पाति caus. of पत्)* Thrown down, dashed to the ground.

पातितम् *acc. sin. m.* पातिते *loc. sin. m.*

पाद *s. m.* The foot. पादम् *acc. sin.* पादी *acc. du.*

पादधारित् *agt.* Moving on foot, marching. पादधारी *nom. sin. m.*

पादरक्ष *s. m.* A foot-guard. पादरक्षानाम् *gen. pl.*

पाद adj. Relating to the feet, especially water &c. for cleaning the feet. पादम् *acc. sin. n.*

पाप *s. m.* A wicked wretch. *s. n.* Sin; evil. An evil word. *adj.* Mischievous, wicked, evil. पापः *nom. sin. m.* पापम् *acc. sin.* पापैः *ins. pl. m.*

पापचेतन *BAHUV.* Wicked, evil-minded. पापचेतनः *nom. sin. m.*

पापसमाचार *BAHUV.* Of wicked habits. पापसमाचारः *nom. sin. m.*

पारिषद् *adj.* Attending, attendant. पारिषदैः *ins. pl.*

पार्ण *s. m.* A king, a prince. A name of the *Páñdava* prince ARJUNA.

पार्णः *nom. sin.* पार्णम् *acc. sin.* पार्णेन *ins. sin.* पार्णस्य *gen. sin.*

पार्णैः *voc. sin.* पार्णैः *nom. pl.* पार्णान् *acc.* पार्णैः *ins.* पार्णेनाम् *gen.*

पार्णानुग *BAHUV.* Followed by ARJUNA. पार्णानुगः *nom. sin. m.*

पार्षिष *s. m.* A king, a prince. **पार्षिषः** *nom. sin.* **पार्षिषम्** *acc. sin.*
पार्षिषस्य *gen.* **पार्षिष्** *voc.* **पार्षिषाः** *nom. or voc. pl.* **पार्षिषैः** *ins. pl.*
पार्षिषेन्द्र *s. m. TATP.* The greatest of princes. **पार्षिषेन्द्रायाम्** *gen. pl.*
पार्षिषीय *adj.* Mountain, mountaineer. **पार्षिषीयान्** *acc. pl. m.*
पार्षी *s. m.* The side. **पार्षीम्** *acc. sin.*
पार्षीः *ind.* On one side, aside.
पार्षत *s. m.* DRUPADA, son of PRISHATA. **पार्षतः** *nom. sin.* **पार्षतम्** *acc. sin.*
पार्षित *pass. part.* (*of पार्षा*) Cherished, nourished. **पार्षितः** *nom. sin. m.*
पारक *s. m.* Fire, or its deified personification. **पारके** *loc. sin.*
पारुपत *adj.* Belonging to पशुपति, *i.e.* SIVA. **पारुपतम्** *acc. sin. m.*
पाराय *s. m.* A stone.
पिकाक *s. m.* The projection of an elephant's frontal sinus.
पितृ *s. m.* A father. A deified progenitor. **पितृरः** *acc. sin.*
पितृपत *s. m. TATP.* YAMA, regent of the dead. **पितृपतः** *nom. sin.*
पितृसमृ *s. f. TATP.* A father's sister. **पितृसमारात्** *acc. sin.*
पिनह *pass. part.* (*of रह* with पि for चपि) Covered, overlaid.
पिशाच *s. m.* A sprite, a fiend, a malevolent being, something between an
 infernal imp and a ghost, but always described as fierce and malignant.
पिप *2d cl. par.* To grind, to pound; *with निर्* (*substituted for निर्*)
 To give hard rubs. **निपिपेष** *2d pret.*
पीठ *s. m. or n.* A stool, a seat, a chair. **पीठे** *loc. sin.*
पीडित *pass. part.* (*of पीड़*) Pained. **पीडितः** *nom. sin. m.*
पीड्यमान *pres. part. pass.* (*of पीड़*) Being pained, or pressed. **पीड्यमानः**
nom. sin. m.
पीड़ pass. part. (of पी) Drank, quaffed. *adj.* Yellow. **पीड़ः** *nom. sin. m.*
पीड़कीशेयवासस् *MANUV.* Dressed in yellow silk. A name of KRISHNA.
पीड़कीशेयवाससम् *acc. sin. m.*
पीडर *MANUV.* Whose liquor is drunk. **पीडरः** *nom. sin. m.*
पीन *pass. part. (of खी)* Fat, fleshy, brawny.
पुङ्ग *s. m.* A bull. *In composition*, Excellent, pre-eminent. **पुङ्गः** *nom.*
pl. **पुङ्गवानाम्** *gen. pl.*
पूङ्ग *s. m.* A tail, the tail, or hinder part.

पुष्टरीक *s. n.* A lotus in general.

पुष्टरीकाय *s. m.* A name of VISHNU (the lotus-eyed). पुष्टरीकाय: *nom. sin.*

पुष्ट *s. n.* Name of a country, the greater part of Bengal and part of Behar.

पुष्ट *adj.* Pure, holy, sacred, solemn. पुष्टम् *acc. sin. m.* पुष्टस्य *gen. sin. m.*

पुष्टाह **XAM.** A holy day.

पुत्र *s. m.* A son. पुत्रः *nom. sin.* पुत्रम् *acc. sin.* पुत्रेण *ins. sin.* । पुत्रात् *abl.* पुत्र *voc.* पुत्री *nom. or acc. du.* पुत्राताम् *gen. pl.* पुत्रेषु *loc. pl.*

पुत्रक *s. m.* A son. पुत्रात् *acc. pl.*

पुत्रात्मन् *s. n.* TATP. The birth of a son. पुत्रात्मन् *acc. sin.*

पुत्रपीत्राः *nom. pl. s. m.* DWANDWA. Sons and grandsons. पुत्रपीत्रम् *nom. sin. n.* DWANDWA of the second species.

पुनः *or* पुनर् *ind.* Again, back. But, on the other hand.

पुनः पुनः *ind.* Again and again, repeatedly.

पुनर्जन्मन् *s. n.* A second birth. पुनर्जन्मन् *acc. sin.*

पुनम् *s. m.* A man, a male. पुनात् *nom. sin.*

पुर *s. n.* A town, a city. पुरम् *acc. sin.* पुरात् *abl. sin.*

पुरात्र *s. m.* A title of INDRA (he who rends the city). पुरात्रः *nom. sin.*

पुरस्त्र *pass. part. (of कृ with पुरम् ind. Before)* Revered, honoured, worshipped. पुरस्त्रात् *acc. sin. f.*

पुरस्त्र *ind. pret. part. (of कृ with पुरम्)* Having placed before.

पुरस्तात् *ind.* In front, before, in advance.

पुर *ind.* Formerly. Before, ere.

पुरी *s. f.* A city. पुरी *nom. sin.*

पुरुष *s. m.* A man. A male form. A public officer. पुरुषः *nom. sin.*

पुरुषात् *acc. pl.* पुरुषैः *ins. pl.* पुरुषाताम् *gen. pl.*

पुरुषेन *s. m.* TATP. An excellent man. पुरुषेनः *nom. sin.* पुरुषेनस्य *gen. sin.*

पुरुषाप्तम् *s. m.* TATP. An eminent or distinguished man. पुरुषाप्तम् *acc. sin.* पुरुषाप्तामाः *nom. pl.* पुरुषाप्तामान् *acc. pl.*

पुरुषाप्तम् TATP. The vilest of men. पुरुषाप्तम् *nom. sin. m.*

पुरुषोप्तम् TATP. The best of men. पुरुषोप्तमामान् *ins. du. m.*

पुरोग or पुरोगम *agt.* Going before, preceding. Chief, principal, pre-eminent.

In composition, Led on, headed by. पुरोगः or पुरोगमः *nom. pl. m.*

पुरोडाशः *s. m.* Ghee, or clarified butter, as offered in oblations to fire, with cakes of ground barley-meal that have been well steeped in it. पुरोडाशम् *acc. sin.*

पुरोज्जन् **TATP.** The best of towns, a capital city. पुरोज्जनम् *acc. sin. n.*

पुरोपसः *s. m.* A family-priest. पुरोपसः *gen. sin.*

पुरोहितः *s. m.* The *Purohit*, or family-priest, conducting all the ceremonials and sacrifices of a house or family. पुरोहितः *nom. sin.* पुरोहितम् *acc. sin.*

पुर्वकिणी *s. f.* A square or large pond: a pool where the lotus does or may grow. पुर्व *pass. part. (of पुर्व)* Well fed.

पुर्वचिपुर्वयोः *gen. du. m.* **DWANDWA.** Of one well fed, and of one ill fed.

पुष्प *s. n.* A flower. पुष्पाणि *acc. pl.* पुष्पैः *ins. pl.*

पुष्पवृष्टिः *s. f.* **TATP.** A rain of flowers, flowers cast from heaven upon a hero or demigod, or on any great occasion. पुष्पवृष्टयः *nom. pl.*

पूज **RT.** 10th *cl. par.* To honour, revere, regard with veneration. अपूजयत् *1st pret.*

पूर् **RT.** 4th *cl. atm.* To be full; *with आ* To be quite full. आपूर्यते *pres.* *It would perhaps be more correct to consider it as the passive of पूर्.*

पूर्ण *pass. part. (of पूर्)* Filled, full, completed, fulfilled. पूर्णात् *acc. sin. f.* पूर्णे *loc. sin. n.*

पूर्णतृण् **BAHUV.** Full-quivered. पूर्णतृणः *nom. sin. m.*

पूर्णश्रुतिः **BAHUV.** Having the ears filled. पूर्णश्रुतिः *nom. sin. m.*

पूर्वे *pronom.* Former. पूर्वैः *nom. sin. n.* *ind.* Before, in the front, foremost. Previously.

पृच्छति, पृच्छाम्. *See root* प्रछ.

पृथक् *ind.* Separately.

पृष्ठा *s. f.* Kuntí, the wife of Pánðu. पृष्ठा *nom. sin.* पृष्ठाम् *acc. sin.* पृष्ठायाः *gen. sin.*

पृष्ठारणि *s. f.* A name of Kuntí, the wife of Pánðu.

पृथिवी *s. f.* The earth. पृथिवीम् *acc. sin.* पृथिव्याम् *loc. sin.*

पृथिवीतत्त्वः *s. n.* **TATP.** The earth itself, the very earth. पृथिवीतत्त्वे *loc. sin.*

पृथिवीराज्यम् *s. n.* **TATP.** The sovereignty of the earth. पृथिवीराज्यम् *acc. sin.*

पृष्ठ *adj.* Large, great.

पृष्ठदीर्घवाहु **BAHUV.** Lusty and long-armed. पृष्ठदीर्घवाहुः *nom. sin. m.*

पृष्ठवाहु **BAHUV.** Lusty-armed. पृष्ठवाहवः *nom. pl. m.*

पृष्ठवशम् **BAHUV.** Of great renown. पृष्ठवशम् *nom. sin. m.*

पृष्ठलोचन **BAHUV.** Large-eyed. पृष्ठलोचनः *nom. sin. m.*

पृष्ठत *s. m.* PRISHATA, king of *Páñchála*. The porcine deer. पृष्ठतः *nom. sin.*

पृष्ठते *loc. sin.* पृष्ठतान् *acc. pl.*

पृष्ठ *pass. part. (of प्रश्न)* Asked, questioned. पृष्ठ *nom. sin. f.* पृष्ठा *ins.*

पृष्ठ *s. n.* The back. पृष्ठे *loc. sin.*

पीड़क *s. m. (equivalent to पुरुषः)* The name of a country, the greater part of Bengal and part of Behar.

पीड़क *s. m.* The king of *Pundra*. पीड़कः *nom. sin.*

पीर *adj.* Belonging to the city. *s. m.* A citizen. पीरः *nom. pl.*

पीरजन *s. m.* A citizen. पीरजनः *nom. pl. m.*

पीरजनपद *adj.* DWANDWA. City and rural. पीरजनपदः *nom. pl. m.*

पीरन्द्र *adj.* Belonging to PURANDARA, or INDRA. पीरन्द्रे *loc. sin. n.*

पीरण *adj.* Ancient. पीरणम् *acc. sin. m.*

पीरण *abs. s. n.* Manliness; strength, power, vigour. पीरणे *loc. sin.*

adj. Manly, belonging to man, human. पीरी *nom. sin. f.*

पीरेनामसी *s. f.* The day of the full moon. पीरेनामस्याम् *loc. sin.*

पि *prep.* Forth, forward, before. Off, away. Much, very.

प्रकर्षण *s. n.* A throwing off, a pushing off.

प्रकर्षित. *See root कृष.*

प्रकर्षित *pass. part. (of कृत with पि)* Declared, explained. प्रकर्षितः *nom. sin. m.*

प्रकोप *s. m.* Irritation, tumult, angry commotion. प्रकोपः *nom. sin.*

प्रस्त *adj. in composition*, Like, resembling. प्रस्तैः *ins. pl. m.*

प्रगृह *ind. pret. part. (of यह with पि)* Having taken.

प्रगृहनाण *pres. part. pass. (of यह with पि)* Being seized. प्रगृहनाण *nom. sin. f.*

प्रचकु. *See root कृ.*

प्रचकृतयोण **BAHUV.** Large-nosed. प्रचकृतयोणः *nom. sin. m.*

प्रचुक्षुः, प्रचुक्षोः. *See root चुक्ष.*

प्रचोदित् *pass. part. (of चुद with प्र)* Sent, directed. प्रचोदितैः: *ins. pl. m.*

प्रचै इति. 6th cl. par. To ask; with परि. To ask about. पृच्छि, परिपृच्छि
pres. पृच्छान् *imp. or pres. with :* dropped for the metre's sake.

प्रचलय् *pass. part. (of लय with प्र)* Concealed. प्रचलय् *nom. n., used adver-*
bially, Secretly, in concealment.

प्रचादन् *s. n.* Concealment.

प्रचाप्ता *ind. pret. part. (of चाप with प्र)* Having covered.

प्रचालू. *See root चालू.*

प्रचारा *s. f.* Progeny, offspring, creatures.

प्रचारिति *s. m.* The lord of created things. प्रचारितैः: *gen. sin.*

प्रचारा *s. f.* Understanding, wisdom, knowledge. प्रचारा *nom. sin.*

प्रचारय् *ind. pret. part. (of चार with प्र)* Having bowed, or made obeisance.

प्रचारा॒ट् *s. m.* A loud noise, especially expressive of approbation or delight, a
huzza, a shout. प्रचारात्: *nom. pl.*

प्रचाराम् *s. m.* Salutation. प्रचाराम् *acc. sin.*

प्रचार॒ष् *pass. part. (of चार with प्र)* Driven about. प्रचार॒ष् *acc. sin. m.*

प्रचारुः. *See root चारू.*

प्रताप *s. m.* Heat, splendour. Majesty, dignity. A proper name. प्रतापः:
nom. sin.

प्रतापवत् *adj.* Majestic, glorious, splendid, dignified, powerful. प्रतापवत्
nom. sin. m.

प्रतापिन् *adj.* Shining, splendid. Dignified, powerful. प्रतापिनः: *gen.*
sin. m.

प्रति *insep. prep. ; also a particle governing the accusative case,* Again, back.
Against. At, to, towards. Regarding, respecting, in reference to, con-
cerning. About.

प्रतिकृता *pass. part. (of कृ with प्रति)* Required, returned, retaliated. Counter-
acted. प्रतिकृतम् *nom. or acc. sin. n.*

प्रतिक्राम. *See root क्रम.*

प्रतिपूर्ण *ind. pret. part. (of पूर्ण with प्रति)* Having thrown.

प्रतिगृहात्. *See root गृह.*

प्रतिगृह्य *ind. pret. part. (of मह with प्रति)* Having received.

प्रतिच्छव *pass. part. (of छद with प्रति)* Beset, enclosed, hemmed in. प्रतिच्छवी *nom. du. m.*

प्रतिनिनिदासि. *See root चिद.*

प्रतिनिवर्त्यत. *See root चृत.*

प्रतिपत्त्यसे, प्रतिपेदे. *See root पद.*

प्रतिपादित *pass. part. (of पाद caus. of पद with प्रति)* Delivered, given. प्रतिपादिता *nom. sin. f.*

प्रतिभासि, प्रतिभासि. *See root भा.*

प्रतिभिष *ind. pret. part. (of भिष with प्रति)* Having pierced.

प्रतिम *adj.* Like, resembling, in composition. प्रतिम् *acc. sin. m.* प्रतिमाः *nom. pl. m.*

प्रतियात *pass. part. (of या with प्रति)* Gone against. Opposed, resisted. प्रतियाती *nom. du. m.*

प्रतियुध्यते, प्रतियोऽस्ति. *See root युध.*

प्रतिवेदयत् *pres. part. par. (of वेद caus. of चिद with प्रति)* Announcing. प्रतिवेदयनः *nom. pl. m.*

प्रतिष्ठान *s. n.* A firm standing. प्रतिष्ठानाय *dat. sin.*

प्रतिसंहोत. *See root हृ.*

प्रतिहृत् *ind. pret. part. (of हृ with प्रति)* Having repelled.

प्रतीत *pass. part. (of इ with प्रति)* Glad, delighted, pleased. प्रतीतः *nom. sin. m.* प्रतीता *nom. sin. f.*

प्रतीद *s. m.* A goad. प्रतीदः *nom. sin.*

प्रतिगृह्यत. *See root मह.*

प्रतिष्ठ् *adj.* West, western. प्रतिष्ठीम् *acc. sin. f.*

प्रत्यहृश्यत्, प्रत्यहृश्यन्. *See root हृत्ता.*

प्रत्यपादयत्. *See root पद.*

प्रत्यभाषत्. *See root भाष.*

प्रत्यभिष्ठाय *ind. pret. part. (of भा with भवि and प्रति)* Having recognised.

प्रत्ययुध्यत्. *See root युध.*

प्रत्यविध्यत्. *See root व्यध.*

प्रत्यवेदयत्. *See root विद.*

प्रत्यागत *pass. part. (of गत with चा and प्रति)* Come back, returned. प्रत्यागतम्
acc. sin. m.

प्रत्यागतप्राप्त **BAHUV.** Revived. प्रत्यागतप्राप्ता *nom. sin. f.*

प्रत्युपस्थित *pass. part. (of हा with उप and प्रति)* Approached, pressing near.
प्रत्युपस्थिते *loc. sin. m.*

प्रत्युपाच. *See root उच.*

प्रचित *pass. part. (of प्रच)* Renowned, declared, well-known, notorious. प्रचितः
nom. pl. m. प्रचिता *nom. sin. f.* प्रचितम् *acc. sin. n.*

प्रदीप्ति *s. m. or n.* Reverential salutation, by circumambulating a person or
object, keeping the right side towards them. प्रदीप्तिम् *acc. sin.*

प्रदीप्तिसमर्थ **BAHUV.** Having the right hand next to the left of the adversary
(watching for an opportunity of striking a blow at the unguarded side).
प्रदीप्तिसमर्थानि *acc. pl. n.*

प्रदीप्ति. *See root औ.*

प्रदीप्तयत् *pres. part. par. (of दर्शि caus. of हस्त with प्र)* Shewing, exhibiting,
displaying. प्रदीप्तयत् *nom. sin. m.*

प्रदान *s. n.* A gift, donation. प्रदानस्य *gen. sin.*

प्रदास्यति, प्रदास्यन्ति. *See root दा.*

प्रदीपि *s. f.* Light, lustre, splendour.

प्रदीपितम् *adj.* Radiant, luminous. प्रदीपितम् *acc. sin. n.*

प्रधान *adj.* Chief, principal. *In this sense it is always neuter, and confined*

to the singular number. प्रधानम् *acc. sin.*

प्रधानपुरुष **XARM.** The chief male, i. e. VISHNU. प्रधानपुरुषः *nom. sin. m.*

प्रधानसमकाल **TATP.** A time suitable for meditation. प्रधानसमकालम् *acc*
sin. m. or used adverbially.

प्रपद *s. n.* The point of the foot, the tip of the toes. प्रपदेन *ins. sin.*

प्रपत्त *pass. part. (of पद with प्र)* Come forth. Taken refuge with, sought,
gained, reached, arrived. प्रपत्ता *nom. sin. f.*

प्रपत्ते. *See root चाप.*

प्रपुड *pass. part. (of उप with प्र)* Wakened, awake. प्रपुडः *nom. sin. m.*

प्रपूहि. *See root उृ.*

प्रभव *s. m.* Origin, birth. A father, or mother, as the operative cause, or immediate origin of being. प्रभवम् *acc. sin.* प्रभवाः *nom. pl.*

प्रभव *s. m.* Majesty, dignity, high spirit. Power, strength. प्रभवः *nom. sin.*

प्रभित्ति *pass. part. (of भित् with प्र)* Severed, detached. *s. m.* A furious elephant, one in rut, or from whose temples the juice is exuding. प्रभित्तम् *acc. sin. m.* प्रभित्तान् *acc. pl. m.*

प्रभु *s. m.* A master, a lord. A name of VISHNU. प्रभुः *nom. sin.* प्रभुम् *acc. sin.* प्रभो *voc. sin.*

प्रभृति *s. f.* Manner, kind. *In comp.* Etcetera, others, rest. प्रभृतयः *nom. pl. m.*

प्रभृत्य *ind. pret. part. (of भृत् with प्र)* Having violently assaulted. Forcibly.

प्रभाव *s. n.* Authority. प्रभावाः *nom. pl. m. (being an exception to the rule which limits this word to the singular number and neuter gender.)*

प्रभाव *s. m.* Violence. प्रभावात् *abl. sin.*

प्रभावित *pass. part. (of मापि caus. of भृत् with प्र)* Ravished, violated; forcibly carried off. प्रभाविता *nom. sin. f.*

प्रभावित् *agt. (from भृत् with प्र)* Killing, destroying, forcing, overpowering. प्रभावी *nom. sin. m.*

प्रभुस्त *s. m.* A chief. *s. n.* The mouth. *adj.* Chief, principal. प्रभुसे *loc. sin.* प्रभुसान् *acc. pl. m.* प्रभुसैः *ins. pl. m.*

प्रभुसतः *ind.* In the rank of president.

प्रभुदित *pass. part. (of भुद् with प्र)* Pleased, delighted, glad, happy, joyous. प्रभुदिते *loc. sin. m.*

प्रभृद *pass. part. (of भृद् with प्र)* Foolish, stupid. प्रभृदः *nom. sin. m.*

प्रभोह *s. m.* Fainting, insensibility.

प्रभोहित्ति *BAKUV.* Bewildered in mind. प्रभोहित्ता *nom. sin. f.*

प्रभोहित *adj. (derived from प्रभोह)* Insensible. प्रभोहिते *loc. sin. m.*

प्रभृत्तामि. *See root दा.*

प्रभृतित *pass. part. (of यत् with प्र)* Resolved, determined, fixed, appointed. *s. n.* Appointment. प्रभृतितम् *nom. sin.*

प्रभृयः, प्रयाति. *See root या.*

प्रयात *pass. part. (of या with प्र)* Gone, set out, departed. प्रयातः *nom. sin. m.* प्रयाताः *nom. pl. m.*

प्रयुक्त *pass. part. (of युज with प्र)* Used, employed. प्रयुक्तान् *acc. pl. m.*

प्रयुक्तात्मे. *See root युक्त.*

प्रयोग *s. m.* Use, application, employment. प्रयोगम् *acc. sin.* प्रयोगम् (*not* प्रयोगे) *is the reading of the Calcutta edition, and of a good M.S.*

प्रलच्छ *adj.* Pendulous.

प्रलच्छोऽचलाहशोऽचल **BAKUV.** Having a prominent, shining, and handsome nose.

प्रलच्छोऽचलाहशोऽचल: *nom. sin. m.* (प्रलच्छ, उच्चाल, चास, चोका.)

प्रपदनि. *See root चद.*

प्रपचत् *pres. part. par. (of चप 1st cl. with प्र)* Sowing, scattering. प्रपचन् *nom. sin. m.*

प्रपत्र *adj.* Best, most excellent, chief. प्रपत्र: *nom. sin. m.* प्रपत्रेण *ins. sin. m.*

प्रपत्रः *nom. pl. m.* प्रपत्रात्मान् *gen. pl. m.*

प्रपत्रिति. *See root चा.*

प्रपादित *pass. part. (of चापि caus. of चद with प्र)* Sounded forth, played (as an instrument). प्रपादितैः *ins. pl. n.*

प्रपिन्द्य *ind. pret. part. (of तुज्ञ with वि and प्र)* Having let go.

प्रपिन्द्यत् *ind. pret. part. (of तुज्ञ with वि and प्र)* Having pondered, considered.

प्रपितेष्ठा, प्रपितेत्. *See root विष्ठा.*

प्रपित्य *ind. pret. part. (of विष्ठा with प्र)* Having entered.

प्रपित् *pass. part. (of विष्ठा with प्र)* Entered, gone into. प्रपितः *nom. sin. m.*

प्रपिता *nom. sin. f.*

प्रपीर् *adj.* Best, most excellent. *s. m.* A hero, a warrior, a chief. प्रपीरः *nom. sin. m.* प्रपीरे *nom. du. m.* प्रपीरैः *ins. pl. m.*

प्रपूर् *pass. part. (of यूत with प्र)* Actively engaged, occupied. प्रपूरः *nom. sin. m.*

प्रपृष्ठ *pass. part. (of यूत with प्र)* Greatly increased, full grown. प्रपृष्ठम् *acc. sin. m.* प्रपृष्ठे *loc. sin. m.*

प्रपेत्यनि, प्रपेता. *See root विष्ठा.*

प्रपाहर्. *See root हृ.*

प्रपात् *pass. part. (of श्वस with प्र)* Happy. Good, excellent. प्रपाताम् *acc. sin. f.*

प्रपत्र *pass. part. (of चद with प्र)* Clear, bright. Pleased. Complacent, gracious. प्रपत्रम् *acc. sin. n.*

प्रसवात्मन् **RAHUV.** Of a gracious soul. प्रसवात्मा *nom. sin. m.*

प्रसभम् *ind.* Violently, importunately, insistingly, confidently, arrogantly.

प्रसन्नीयम् *ind. pret. part.* (of देख with च and प) Having seen, having looked at; suspecting.

प्रसदा *ind.* Forcibly, violently.

प्रसाद *s. m.* Favour, grace. प्रसादम् *acc. sin.*

प्रसृप *pass. part.* (of अप with प) Asleep, sleeping. प्रसृपम् *acc. sin. m.*
प्रसृपम् *gen. sin. m.*

प्रसृत *pass. part.* (of पू with प) Bearing, bringing forth, delivered. प्रसृता *nom. sin. f.*

प्रस्तुतम् *ind. pret. part.* (of स्तृत Drop, with प) Springing forward, alighting rapidly.

प्रस्थित *pass. part.* (of वा with प) Gone, departed, set out, proceeding. प्रस्थितः *nom. sin. m.* प्रस्थिताः *nom. pl. m.*

प्रस्तुतिपा *pass. part.* (of स्तूप with प) Quivering, throbbing.

प्रस्तुतिपात् **RAHUV.** With quivering lip. प्रस्तुतिपात् *nom. sin. m.*

प्रसूत *s. m.* An oozing, dropping, trickling, flowing; the gradual issue or progress of any fluid.

प्रसूत्या *s. n.* A pure stream.

प्रसृत्यंपुक् **TATP.** Trickling, falling in drops (*from* प्रसूत and संयुक्त *pass. part.* of युक with सम. Joined, possessed of). प्रसृत्यंपुक् *ins. pl. n.*

प्रसेद *s. m.* Great or excessive perspiration. प्रसेदः *nom. sin.*

प्रहरण *s. n.* A weapon.

प्रहरत् *pres. part. par.* (of हर 1st cl. with प) Striking, killing; a striker, a combatant. प्रहरात् *gen. pl. m.*

प्रहरत्. *See root ह.*

प्रहसत् *pres. part. par.* (of हस 1st cl. with प) Laughing heartily, ridiculing. प्रहसन् *nom. sin. m.*

प्रहस्य *ind. pret. part.* (of हस with प) Having laughed aloud.

प्रहार *s. m.* A stroke, a blow. प्रहारैः *ins. pl.*

प्रहारित् *agt.* Striking, dealing out blows, fighting. A warrior. प्रहारितः *nom. pl. m.* प्रहारितात् *gen. pl. m.*

प्रदृष्ट *pass. part. (of दृष्ट with प्र)* Pleased, delighted. प्रदृष्टः *nom. sin. m.*
 प्रदृष्टेन *ins. sin. m.*

प्रदृष्टदृष्ट **RAHUV.** Of pleasing form. प्रदृष्टदृष्टः *nom. pl. m.*

प्रांगु *adj.* High, tall, lofty. प्रांगुः *nom. sin. m.*

प्राकार *s. m.* A wall.

प्रागुरेण *ind.* North-eastwards.

प्राच् or प्राच् *adj.* East, eastern. प्राचीन् *acc. sin. f.*

प्राह *adj.* Wise. प्राहः *nom. sin. m.* प्राहा *nom. sin. f.*

प्राप्नुल्लिङ् *adj.* Putting the hands together to the forehead, as a mark of respect; supplicating, imploring mercy. प्राप्नुल्लिङ् *nom. sin. m.* प्राप्नुल्लीन् *acc. pl. m.*

प्राण *s. m. declined in the plural number only.* Life. Air, wind, breath. प्राणान् *acc.* प्राणैः *ins.*

प्राणात् *ind. (equivalent to प्राणात्)* Than air, than a puff of breath.

प्राणापति *s. m.* The lord of life. The heart. प्राणापतिः *nom. sin.*

प्रातराश्च *s. m.* A morning meal, breakfast. प्रातराश्च *acc. sin.* प्रातराश्चस्य *gen.*

प्रादात्. *See root दा.*

प्रादुर् *occasionally प्रादुर् ind.* Visible, apparent, manifest.

प्रादुर्भाव *s. m.* Appearance, manifestation. प्रादुर्भावः *nom. sin.*

प्रादृशत्. *See root दृ.*

प्राधावत् and प्राधावत्. *See root धाव.*

प्राप्त *pass. part. (of आप with प्र)* Found, met with, obtained, attained, reached, overtaken. Proper, right. प्राप्तः *nom. sin. m.* प्राप्ते *loc. sin. m. or n.*
 प्राप्तः *nom. pl. m.*

प्राप्तिविनि, प्राप्तिविस्ति, प्राप्तिवेत्ति. *See root आप.*

प्राप्त *ind. pret. part. (of आप with प्र)* Having obtained, possessing, having reached, or arrived at.

प्राप्त *s. m.* Quantity, abundance. The major part. प्राप्ते *loc. sin.*

प्राप्तात्. *See root आप.*

प्रार्थयसे, प्रार्थये, प्रार्थयेत्. *See root अर्थे.*

प्रावाहन. *See root वाह.*

प्राविशत्. *See root विश्वा.*

प्रावृद्धकाल *s. m.* The rainy season. प्रावृद्धकाले *loc. sin.*

प्राप्ति॑ s. f. The rainy season, two months, about July and August.

प्राप्ति॑ s. m. A bearded dart. प्राप्तेन *ins. sin.*

प्राप्ताद् s. m. A palace. प्राप्तादैः *ins. pl.*

प्राप्ति॑. *See root* प्रा॑.

प्राप्ताद्. *See root* दा॑.

प्रिय adj. Dear, beloved. Pleasant, grateful, agreeable. प्रियः *nom. sin. m.*

प्रियम् *acc. sin. m. nom. or acc. sin. n.* प्रियान् *acc. pl. m.* प्रिया *nom.*

sin. f. प्रियाम् *acc. sin. f.* प्रियायाः *gen. sin. f.* s. n. A kindness, a favour. प्रियम् *nom. sin.*

प्रियकृत् *kwix*, Doing a kindness, friendly: a friend, a benefactor. प्रियकृत् *nom. sin. m.*

प्रियकृत् *agt.* Kindly acting: amiable, affectionate प्रियकृतः *nom. sin. m.*

प्रियतर् *adj. (compar. of प्रिय)* Dearer, more beloved. प्रियतरः *nom. sin. m.*

प्रियतात् *pres. part. pass. (of प्रि॑)* Being satisfied, pleased, or contented. प्रियतातः *nom. sin. m.*

प्रियतरः *BAKUV.* Delighting in war. प्रियतरः *nom. sin. m.*

प्रियवादिन् *agt.* Sweet or pleasant-spoken. प्रियवादिनः *nom. pl. m.*

प्रियातिप वाकुव् *BAKUV.* Fond of guests. प्रियातिपिः *nom. sin. m.*

प्री RT. 4th cl. *ātm.* To be pleased, charmed, delighted. प्रीये *pres.*

प्रीत *pass. part. (of प्री॑)* Pleased, glad, happy: satisfied with. प्रीतः *nom. sin. m.*

प्रीतमनस् *BAKUV.* Pleased in mind. प्रीतमनः *nom. sin. m.*

प्रीतात् *BAKUV.* Pleased at heart. प्रीतात्मा *nom. sin. m.*

प्रीति॑ s. f. Love, affection, regard, friendship. Joy, pleasure, happiness.

प्रीतिः *nom. sin.* प्रीतिम् *acc. sin.*

प्रीतिपूर्णम् *ind.* Affectionately, in a friendly manner.

प्रीये. *See root* प्री॑.

प्रेषक s. m. A spectator at any public exhibition. प्रेषकाः *nom. pl.*

प्रेषकेति॑ TATP. Uttered by a spectator. प्रेषकेतिः *acc. pl. f.*

प्रेषमात् *pres. part. ātm. (of इष्य 1st cl. with प्र)* Viewing, beholding. प्रेषमातः *nom. pl. m.*

प्रेषा॑ s. f. Any public shew or spectacle, a sight. A seeing, viewing, observing.

प्रेषाम् *acc. sin.*

प्रेषागार s. n. A temporary structure consisting of stalls for spectators.

प्रेषागार् acc. sin. (from प्रेषा, and गार् A house.)

प्रेष्य ind. pret. part. (of देश with प्र) Having seen.

प्रेष्य agt. (desid. of चाप with न) Desirous of obtaining, anxious to rescue or save. प्रेष्य: nom. sin. m.

प्रेषयामास. See root इष.

प्रेष्य s. m. A servant.

प्रेषयात् s. f. A female domestic. प्रेषयात् acc. sin.

प्रेषा s. f. A female servant. प्रेषाभिः ins. pl.

प्रोपाच. See root चच.

प

पदा s. f. The expanded hood or neck of the cobra de capello.

पदु इ. 1st cl. par. To bear fruit. पदुति pres.

पदु s. n. Fruit, consequence, reward, recompense. पदुः acc. sin.

पदुकालु s. m. TATP. The time of fruit, fruit-season. पदुकालु loc. sin.

पदुहार BAHUV. Feeding on fruits. पदुहारः nom. pl. m.

पाल्युन s. m. A name of ARJUNA. पाल्युनः nom. पाल्युन voc.

प

पद्मी s. f. The jujube-tree. पद्मीः loc. sin.

पदु pass. part. (of चम्प) Bound, tied, fixed, fastened. पदुः nom. sin. f.

पदुकव BAHUV. Girt about the waist, having a tightened girdle. पदुकवी nom. du. m. पदुकवः nom. pl. m.

पदुगोधाकुलिचाय BAHUV. Having fastened on a leathern fence for the left arm and fingers. पदुगोधाकुलिचायः nom. sin. m.

पदुताकुलिचायः nom. pl. m. BAHUV. Of the same import as the last.

पदुतृष्ण BAHUV. Having a quiver fastened on. पदुतृष्णः nom. pl. m.

पदुनिलिङ्ग BAHUV. Girth with a falchion. पदुनिलिङ्गः nom. sin. m.

पदुकुलिचायः nom. pl. m. BAHUV. Their finger-guards being fastened on.

पदुः ind. pret. part. (of चम्प) Having bound.

पदु इ. 1st cl. par. To kill. पदुरी, चर्चीः (for चर्चीः) 3d pret.

वध *s. m.* Killing, extinction of life, death, slaughter. वधः *nom. sin.* वधम् *acc. sin.* वधाय *dat. sin.*
 वधीः. *See root वध, or root हन्.*

वध्य *fut. pass. part. (of वध)* Worthy of death, capitally punishable. To be killed. वध्यः *nom. sin. m.*

वध्यु *s. m.* A friend, a kinsman, relation. वध्युम् *acc. pl.* वध्युनाम् *gen. pl.*
 वध्याये. *See root वध.*

वधू, वधूः. *See root धू.*

वधी. *See root धा.*

वधु *s. n.* Strength, power. An army, forces. *adj.* Strong, stout, bulky.
 वधुम् *nom. or acc. sin.* वधुन् *ins.* वधात् *abl.* वधे *loc. sin. m. or n.*
 वधुदेव *s. m.* BALADEVA, the elder brother of KRISHNA, and the third of the three incarnations termed RĀMA. वधुदेवः *nom. sin.* वधुदेवात् *abl. sin.*

वधुर् *adj.* Strong, powerful. *acc. sin. n. used adverbially,* Powerfully, violently. वधुरात् *nom. sin. m.* वधुरात्रिः *ins. pl. m.* वधुरातम् *gen. pl. m.*

वधुर्वीर्यप्रदमः *nom. sin. m.* **MANUW.** Strong, heroic, and valorous.

वधाका *s. f.* A sort of crane.

वधाकापत्रिहासित् *agt.* Smiling with rows of cranes. वधाकापत्रिहासितः *ins. pl. m.*

वधाकिन् *s. m.* Name of a son of DHRITARĀSHRA. वधाकी *nom. sin.*

वधात् *abl. sin. s. n. used adverbially,* Forcibly, by main force.

वधि *s. m.* An oblation, a religious offering in general. A king, and DAITYA, also MAHĀBALI, the virtuous sovereign of *Mahábali-pur*, tricked out of the dominion he had obtained over earth and heaven by VISHNU, in the *Vámana* or dwarf *Avatar*, and left, in consideration of his merits, the sovereignty of *Pátala*, or the infernal regions. वधि: *nom.* वधिम् *acc.* वधिना *ins.*

वधिन् *adj.* Strong, powerful. *s. m.* Name of a king. *See the preceding.*

वधी *nom. sin. m.* वधिनम् *acc. sin. m.* वधिमः *gen. sin. or nom. pl. m.*

वधिनी *nom. du. m.* वधिनाम् *gen. pl. m.*

वधीय *irreg. (compar. of वध adj. Strong)* Stronger, very strong, exceedingly powerful. वधीयसा *ins. sin. m.* वधीयाः *nom. pl. m.*

महु adj. Much, many. महयः nom. pl. m. महून् acc. pl. m. महूमिः ins. pl. m. महु acc. sin. n.

महुमत KARM. Thought much of, highly esteemed. महुमता nom. sin. f.

महुमृग BAHUV. Abundant in deer. महुमृगे loc. sin. n.

महुल adj. Much, abundant, comprehensive, characterized by abundance and variety. महुलः nom. sin. m.

महुप्रिक्षम BAHUV. Of great prowess. महुप्रिक्षमः nom. pl. m.

महुप्रिप BAHUV. Manifold, divers, various. महुप्रिप् acc. sin. m. महुप्रिपाम् acc. pl. m.

महुशः ind. In great numbers, abundantly.

माप त्र. 1st cl. atm. To oppose, hinder, thwart. मापते pres.

माप्यमान pres. pass. part. (of माप) Being harassed, tormented, beset. माप्यमानम् acc. sin. n.

मालुपदह् XWIP. Having the form of a boy. मालुपद् nom. sin. m.

मालुपदन s. n. A chowrie, a whisk, a fly-flapper, used as an emblem of princely rank (from मालु A tail, and पदन A fan); it being made generally of the bushy tail of the Bos grunniens, the *Yak* of Tartary.

माला s. f. A young woman. मालाम् acc. sin.

मालिङ्ग adj. Ignorant, simple. मालिङ्गया ins. sin. f.

माल्य ab. s. n. Boyhood. Childish folly. माल्यात् abl. sin. माल्ये loc. sin.

माहु s. m. The arm. माहुम्याम् ins. du. माहुः gen. du.

माहुशीर्य s. n. TATP. Strength of arm. माहुशीर्यः ins. sin.

माहुशालिन् s. m. Name of a son of DHRITARASHTRA. Name of BHIMA. माहुशाली nom. sin. माहुशालिना ins. sin.

मिभितुः. See root भित.

मिमेति. See root भी.

मिभत् pres. part. par. (of मु 3d cl.) Wearing, having. मिभत् nom. sin. m. मिभत्तम् acc. sin. f.

मीभासु adj. Envious. Emulous. In page 17, it is an epithet of ARJUNA. मीभासुः nom. sin. m. मीभासुम् acc. sin. m.

मुद्दि s. f. Understanding, intellect, mind. मुद्दिः nom. sin. मुद्दिन् acc. sin. मुद्दा ins. sin.

बुद्धिजीविन् *agt.* Rational, intelligent, sensible. बुद्धिजीविनः *nom. pl. m.*
 बुद्धिमत् *adj.* Wise, learned, intelligent, shrewd. बुद्धिमान् *nom. sin. m.*
 बुध *RT.* 1st *cl. par.* To know, be aware; *with नि* To learn. बुधोऽप्य *2d pret.*
 निबोध *imp.* Also, 4th *cl. átm.* To know, to understand. बुध्यते *pres.*

बुध्यति. *See root भू-*

ब्रवीति, ब्रवीमि, ब्रवीषि. *See root ब्रू-*

ब्रह्मार्थिन् *s. m.* A religious student. ब्रह्मार्थिणः *acc. pl.*

ब्रह्मस्य *adj.* Religious, devoted to the worship of BRAHMÁ. ब्रह्मस्यान् *acc. pl. m.*

ब्रह्मतेजस् *s. n. TATP.* Brahminical virtue. ब्रह्मतेजसा *ins. sin.*

ब्रह्मत्वं *abs. s. n.* The rank of a Brahman. ब्रह्मत्वम् *acc. sin.*

ब्रह्मन् *s. m.* BRAHMÁ, the first deity of the *Hindu* triad, and the operative creator of the world. A *Brahman*. ब्रह्मा *nom. sin.* ब्रह्मन् *voc. sin.*

ब्रह्मूत्तिं *RAHUV.* In the form of BRAHMÁ. ब्रह्मूत्तिः *nom. sin. m.*

ब्रह्मोत्तरं *RAHUV.* Controlled by the *Brahmans* (from ब्रह्मन् A Brahman, and उत्तरं Uppermost, or having the upper hand). ब्रह्मोत्तरः *nom. sin. m.*

ब्राह्म adj. Divine, relating, belonging to BRAHMÁ. Brahminical. ब्राह्मम् *acc. sin. n.* ब्राह्मेण *ins. sin. n.* ब्राह्मे *loc. sin. n.*

ब्राह्मण *s. m.* A man of the first *Hindu* tribe, a *Brahman*. ब्राह्मणः *nom. sin.* ब्राह्मणाय *dat.* ब्राह्मणाः *nom. pl.* ब्राह्मणान् *acc.* ब्राह्मणैः *ins.*

ब्राह्मणोभ्यः *dat.* ब्राह्मणानाम् *gen.* adj. Brahminical. ब्राह्मणोम् *acc. sin. f.* ब्राह्मणार्थम् or ब्राह्मणार्थे *ind.* For the sake of *Brahmans*.

बुवत् *pres. part. par. (of ब्रू 2d cl.)* Saying, speaking. बुवत् *nom. sin. m.* बुवनः *nom. pl. m.*

ब्रू *RT.* 2d *cl. par. átm.* To say, speak, declare; *with प* To speak out. ब्रवीति, ब्रवीषि, ब्रवीत् *pres.* आब्रवीत्, आह, प्राह, आहुः 1st *pret.* ब्रूहि, प्रबूहि, बुवनु *imp.*

भ

भक्ति *s. f.* Devotion, affection, attachment, fidelity, loyalty. भक्त्या *ins. sin.*

भस्य *s. n.* Dressed food. भस्यम् *acc. sin. n.*

भगदत्त *s. m.* Name of the king of Kámrúp. भगदत्तः *nom. sin.*

भगवत् *adj.* Worshipful; (his) reverence, (his) worship. भगवान् *nom. sin. m.*

भरिनी *s. f.* A sister. भरिनीम् *acc. sin.*
 भरन् *pass. part. (of भर्त्)* Broken. भरनाः *nom. pl. m.*
 भरनदै नकुव्. Humbled, crest-fallen. भरनदैम् *acc. sin. m.*
 भर *1st cl. par.* To like, consent to take, have connexion with. भरेत् *pot.*
 भद्र *s. n.* Prosperity, good luck, success. भद्रम् *nom. sin.* *adj.* Pure, pious, virtuous. भद्रे *voc. sin. m.* भद्रे *voc. sin. f.*
 भय *s. n.* Fear, alarm, fright, dread. Danger. भयम् *nom. sin.* भयात् *abl. sin.*
 भयकृत् *agt.* Fearful, formidable. A proper name. भयकृत् *nom. sin. m.*
 भयहरै *agt.* Fear-removing; a remover of fear. भयहरै *nom. sin. m.*
 भयात् *TATP.* Distressed with fear. भयात्तानाम् *gen. pl. m.*
 भरत *s. m.* BHARATA. *See page 7.*
 भरतीयम् *TATP.* Best or most distinguished of (the descendants of) BHARATA.
 भरतीयम् *voc. sin. m.* भरतीयाः *nom. pl. m.*
 भरतीयेत् *TATP.* Best of (the descendants of) BHARATA. भरतीयेत् *nom. pl. m.*
 भरद्वाज् *s. m.* BHARADWĀJA. *See page 1.* भरद्वाजः *nom.* भरद्वाजात् *abl.*
 भर्त् *s. m.* A lord, a husband. भर्ताम् *acc. sin.* भर्ताः *nom. pl.* भर्ताकाम् *gen.*
 भर *s. m.* An arrow with a crescent-shaped head. भरैः *ins. pl.*
 भय. *See root भृ.*
 भवत् *pres. part. par. (of भृ 1st cl.)* Being, existing. भवत् *acc. sin. n.*
Also an honorific pron. denoting, You, your honour. भवात् *nom. sin. m.*
 भवत् *ins. sin. m.* भवताः *nom. pl. m.* भवेत् *ins. pl.* भवताम् *gen. pl.*
 भवति, भविता, भवित्ति, भविष्यति, भविष्यात्, भवेत्. *See root भृ.*
 भवन् *s. n.* A house, edifice, building, structure. Home. भवनम् *acc. sin.*
 भवने *loc. sin.* भवनैः *ins. pl.*
 भवितुम् *inf. (of भृ 1st cl.)* To be, or to become.
 भवितु *agt.* Being about to become, or disposed to be. भविती *nom. sin. f.*
 भय *2nd cl. par.* To bark, growl. To reproach, rail. भवति *pres.*
 भस्मात् *s. n.* Ashes. भस्मात् *loc. sin.*
 भस्मावृताकुम् नकुव्. Having the body covered with ashes. भस्मावृताकुम् *acc. pl. m.*
 भा *2d cl. par.* To shine; with प्रति To appear. प्रतिभाति, प्रतिभानि *pres.* भवी *2d pret.*

भागीरथी *s. f.* The Ganges. भागीरथः *gen. sin.*

भानुमत् *adj.* Beautiful, handsome. भानुमतीम् *acc. sin. f.*

भारत *s. m.* A descendant of BHARATA. *See page 7.* भारत *voc. sin.*

भारद्वाज *s. m.* A name of DROÑA, son of BHARADWĀJA. भारद्वाजः *nom.* भारद्वाजम् *acc.* भारद्वाजेन *ins.* भारद्वाजे *voc.*

भारीव *s. m.* A descendant of BHRIGU, PARASURĀMA. भारीवः *nom.* भारीव *voc.*

भाष्मी *s. f.* A wife. भाष्मी *nom. sin.* भाष्मीम् *acc. sin.*

भाव *s. m.* A being. भावः *nom. sin.*

भाविनी *s. f.* A distinguished lady.

भाव इत् *1st cl. átm.* To speak; *with अभि* To speak, to address; *with प्रति* To reply, to say moreover. अभ्यभाषत्, प्रत्यभाषत्, अभ्येताम् *1st pret.*
भावे *2d pret.*

भास *s. m.* A vulture.

भास्त्र *s. m.* The sun (*from भास्* Light, and त्र agt. Who makes, or इत् *s. m.* A ray). भास्त्रः *nom. sin.* भास्त्रत्य *gen. sin.*

भित्ता *ind. pret. part. (of भित्)* Having pierced.

भित् इत् *7th cl. par.* To pierce, split. भित्तिः *2d pret.* भेत्तिः *2d fut.*

भित्तान् *pres. part. pass. (of भित्)* Being broken. भित्तानेत् *loc. pl. n.*

भित्तृ *pres. part. par. (of भित् 7th cl.)* Dividing, piercing, splitting, cleaving.
भित्तृ *nom. sin. m.*

भित्तृ *pass. part. (of भित्)* Split, cloven. Distracted, furious. भित्ताः *nom. pl. m.*

भित्तमस्तकपितृक् बाहुव. Whose skull and forehead is cloven. भित्तमस्तकपितृकः *nom. pl. m.*

भित्तहृदय बाहुव. Pierced through the heart. भित्तहृदयः *nom. sin. m.*

भी इत् *3d cl. par.* To fear. बिभेति *pres.* भैः (with भा for भेत्ती) *3d pret.*

भी *s. f.* Fear. भैः *nom. sin.*

भीत *pass. part. (of भी)* Alarmed, frightened. भीतम् *acc. sin. m.* भीता *nom. sin. f.*

भीम *s. m.* BHIMA, the second of the Páñdava princes. भीमः *nom.* भीमम् *acc.*

भीमेन् *ins.* भीमे *loc.* भीमे *voc.* *adj.* Fearful, terrific. भीमाः *nom. pl. m.*

भीमकर्मेन् बाहुव. Of formidable deeds. भीमकर्मी *nom. sin. m.* भीमकर्मीम् *acc. sin. m.*

भीमवेगरत **BAHUV.** Fearful in velocity and noise. Name of a son of DHRITARASHTRA. भीमवेगरतः *nom. sin.*

भीमसेन *s. m.* The third of the Pāṇḍu princes (*from* भीम Formidable, and सेना Army). भीमसेनः *nom.* भीमसेनम् *acc.* भीमसेनेन *ins.* भीमसेनस्त् *gen.* भीमार्जुनवर्षान् *acc. pl. m.* **DWANDWA.** BHIMA, ARJUNA, and the twins.

भीक *s. f.* A timid woman. भीह *loc. sin.*

भीषम *s. m.* BHISHMA, uncle of PĀNDU and DHRITARASHTRA. भीषः *nom. sin.* भीषम् *acc. sin.* भीषेण *ins. sin.*

भुज **RT.** 7th cl. átm. with उप To enjoy. भुज्य *imp.* उफ्भुज्यताम् *imp. pass.*

भुज *s. m.* The arm. The hand. The trunk of an elephant. भुजम् *acc. sin.* भुजयोः *gen. du.*

भुजवीर्यं *s. n.* **TATP.** Vigour of arm. भुजवीर्यस्य *gen. sin.*

भू **RT.** 1st cl. par. To be, or to become; *with* सम् To be born, to arise.

भवति *pres.* सम्भवत्, सम्भवत्, सम्भवत् *1st pret.* बभूव, बभूत्: *2d pret.*

भभूत् *and after* मा, भूत् *3d pret.* भविता *1st fut.* भविष्यताः, भविष्यताः *2d fut.*

भव *imp.* भवेत् *pot.* सम्भविष्यत् *cond.* Desid. बुभूत् To wish

to belong to, to choose, to prefer. बुभूतिः *pres.*

भू *s. f.* The earth. भूति *loc. sin.*

भूत्. *See root भू-*

भूत् *pass. part. (of भू)* Been, become. *s. n.* A being. भूतानि *acc. pl.*

भूति *s. f.* Welfare, well-being, prosperity. भूतये *dat. sin.*

भूत्वा *ind. pret. part. (of भू)* Having become.

भूषित *s. m.* A king. भूषितः *nom. pl.*

भूषि *s. f.* Earth, ground; a spot. Posture, attitude, style. भूषिः *nom. sin.*

भूषिन् *acc. sin.* भूषी *loc. sin.* भूषिषु *loc. pl.*

भूषिप् *s. m.* A prince, a sovereign. भूषिषाः *nom. pl.*

भूषिषति *s. m.* A king. भूषिषतीन् *acc. pl.*

भूषिभाग *s. m.* **TATP.** A plot of ground. भूषिभागे *loc. sin.*

भूषः *ind.* Frequently, repeatedly. Again.

भूषिष *irreg. superl. (of भूष् Much)* Very many, much, most. भूषिषम् *ind.*

Mostly, for the most part.

भूषि *adj.* Much, many.

भूरिदिव्य **BANUV.** One who makes large presents to *Brahmans* upon solemn or sacrificial occasions. भूरिदिव्यः: *nom. pl. m.*

भूषित *pass. part. (of भूष्)* Adorned. भूषितः: *nom. sin. m.* भूषितैः: *ins. pl. m.* भूषिता: *nom. sin. f.*

भृकुटी *s. f.* A frown, a contraction of the brows.

भृगु *s. m.* BHĀGIU. *See page 3.*

भृगुनन्दन *s. m.* The son of BHĀGIU. भृगुनन्दनम्: *acc. sin.*

भृशम् *ind.* Much, exceedingly. Violently, powerfully.

भैस्यन्ति. *See root भिद्.*

भेरी *s. f.* A kettle-drum. भेरीः: *nom. pl.*

भैः: *See root भी.*

भैस्य *s. n.* Alms, what is collected by begging. भैस्यम्: *acc. sin.*

भैस्यकाल *s. m.* **TATP.** The time of bringing home alms. भैस्यकाले: *loc. sin.*

भो a vocative particle, generally indicative of respect.

भोग *s. m.* Pleasure, enjoyment: wealth. A snake's hood. भोगान्: *acc. pl.*

भोगिन् *s. m.* A serpent. भोगिनम्: *acc. sin.*

भोज *s. m.* Name of a prince. भोजः: *nom. sin.*

भोजयित्वा *ind. pret. part. (of भोजि caus. of भुज)* Having caused to eat.

भोज्य *s. n.* Any dainty or delicate kind of food. भोज्यम्: *acc. sin.*

भूत् *pres. part. par. (of भू let cl.)* Whirling, spinning. भूतः: *gen. sin. m.*

भूम *s. m.* A bee. A proper name. भूमः: *nom. sin.*

भूमयत् *pres. part. par. (of भूति caus. of भात्)* Making to shine, illuminating.

भूमयत्तोऽः: *acc. sin. f.*

भात् *s. m.* A brother. भाता: *nom. sin.* भातरम्: *acc.* भाता: *ins.* भातुः: *gen.*

भातैः: *acc. du.* भाताः: *nom. pl.* भातून्: *acc.* भातृभिः: *ins.* भातृलाम्: *gen.*

भातृप्रवर्षन *s. n.* **TATP.** A group of lotus-like brethren. भातृप्रवर्षनात्: *abl. sin.*

भृकुटी *s. f.* A frown, a look of displeasure.

भृ *s. f.* An eye-brow. भृषम्: *acc. sin.*

म

मकर *s. m.* A marine monster, confounded usually with the crocodile and shark, but probably a fabulous animal. मकरस्य: *gen. sin.*

मर्त्र *s. m.* A sacrifice, or the place of sacrifice. मर्त्रात् *abl. sin.* मर्त्रे *loc. sin.*
मर्त्रेषु *loc. pl.*

मरुलु *s. n.* Happiness, good fortune. An invocation, or initiatory prayer to deprecate evil. मरुलम् *acc. sin.*

मर्त्तु *s. m.* A platform, a raised floor, or seat. मर्त्तान् *acc. pl.* मर्त्तेषु *loc. pl.*

मठ *s. m.* A school, a college, the residence of young *Brahmans*, prosecuting sacred studies. A building inhabited by ascetics of the same order.

मर्ति *s. m.* A jewel, a gem, a precious stone.

मर्त्तालु *s. n.* A circle, a round. An attitude in shooting, the fifth position, in which both knees are bent. A multitude, an assemblage. मर्त्तालम् *nom. sin.* मर्त्तालानि *acc. pl.*

मर्तित *pass. part. (of मठ (३))* Ornamented, adorned. मर्तितः *nom. sin. m.*

मर्त् *cr. in comp. (for अमर्त्)* Of me, my, mine. मर्तनारे On my behalf.

मर्त् *pass. part. (of मन)* Thought, considered, deemed. मर्ता *nom. sin. f.*

मर्त् *s. n.* Doctrine, tenet, belief, opinion. Wish, purpose, mind, intention. मर्तम् *nom. sin.* मर्ते *loc. sin.*

मर्ति *s. f.* Mind, opinion, persuasion, thought. मर्तिः *nom. sin.*

मर्तिम् *adj.* Wise, intelligent, clever, sensible. मर्तिमान् *nom. sin. m.*

मर्त् *pass. part. (of मर्द)* Intoxicated (with pride, passion, &c.). Furious, rutish (elephant). मर्तः *nom. sin. m.* मर्ती *nom. du. m.* मर्ताः *nom. pl. m.*

मर्त्ता *ind. pret. part. (of मन)* Having thought.

मर्तुता *s. f. TATP.* My daughter. मर्तुताम् *acc. sin.*

मर्द *s. m.* The juice that flows from an elephant's temples when in rut. Passion, desire. Pride, arrogance.

मदोलक्त *TATP.* Furious, rutish. मदोलक्तः *nom. sin. m. (मर्द and उल्क्त)*.

मर्दु *s. m.* A country enumerated amongst those to the north-west of *Hindustan* proper. मद्रायाम् *gen. pl.*

मद्रायन् *s. m.* SALYA, king of Madra. मद्रायनः *nom.*

मद्राधिपति *s. m.* The same as the preceding. मद्राधिपतिम् *acc. sin.*

मर्दु *adj.* Sweet, melodious. Pleasing, agreeable, amiable, liked. मर्दुषी *nom. du. m.* मर्दुषाः *nom. pl. m.*

मर्द्द *s. m. or n.* The middle, the centre, midst. मर्द्दात् *abl. sin.* मर्द्दे *loc. sin.*

मध्यम *agt.* Who or what goes in the centre, or amongst. मध्यमः *nom. sin. m.*
 मध्यगत् **TATP.** Gone in the middle. मध्यगतम् *acc. sin. m.*

मध्यम *adj.* Middle, central. Middle-born, neither the oldest nor the youngest. मध्यमपादावः The middlemost of the (five) *Pāndavas*, i. e. ARJUNA. मध्यमपादावः: *nom. sin. m.*

मन् **BLT.** *4th cl. atm.* To think, consider, think fit, approve; *with चनु* To permit, approve. मने, मन्यते, चनुमन्यते, मन्यते, मन्यामहे *pres.* चनुमन्त *1st pret.* मनिरे *2d pret.*

मनस् *s. n.* The mind; or, considered as the seat of perception and passion, the heart. मनः *nom. or acc. sin.* मनसा *ins. sin.* (मनसाकृता) Meditating upon; *literally*, Having made with the mind). मनसिः *acc. pl.*

मनसित् *adj.* Intelligent. मनसी *nom. sin. m.* मनसिती *nom. sin. f.*

मनोधित् *adj.* Intelligent, intellectual. मनीषी *nom. sin. m.*

मनुष् *s. m.* A man in general. मनुष्यस्य *gen. sin.* मनुषाः *nom. pl.*

मनुष्य *s. m.* Man, mankind. मनुष्याः *nom. pl.* मनुष्याकाम् *gen. pl.*

मन्त्र *s. m.* A division of the *Vedas*. In the first or practical part, or *Kāndam*, it includes prayers or hymns addressed to particular deities, and used at peculiar sacrifices. In the *Uttara Kāndam*, it is applied to addresses to BRAHMA, or God, and to didactic explanations of his nature and attributes. A formula sacred to any individual deity; as, *Om Viṣṇave nama, Om Śivāya nama*, &c. A mystical verse or incantation. मन्त्रैः *ins. pl.*

मन्त्रात् *adj.* Skilled in sacred texts. मन्त्रातान् *acc. pl. m.*

मन्त्राचित् **EWKIP.** Conversant with sacred texts. मन्त्राचित् *nom. sin. m.* मन्त्राचितैः *ins. pl. m.*

मन्त्रद् *adj.* Slow, dull. मन्त्रम् *nom. sin. n. used adverbially*, Slowly.

मन्त्रामत् **BAKUV.** Slow, dull of apprehension, weak of judgment. मन्त्रामता *nom. sin. m.* मन्त्रामतन् *voc. sin. m.*

मन्त्रीभूत् **EWKIP.** Become slack or dull, slackened, tired. मन्त्रीभूते *loc. sin. m.*

मन्यते, मन्यते, मन्यामहे, मन्ये. *See root मन्.*

मन्यामान *pres. part. atm.* (*of मन् 4th cl.*) Fancying, supposing. मन्यामानः *nom. sin. m.* मन्यामानाः *nom. pl. m.*

मनुष् *s. m.* Sorrow, grief. Anger, resentment. मनुषा *ins. sin.*

मम *gen. sin. (of अस्मद् pers. pron.)* Of me, my, mine.

ममृदुः. *See root मृद्.*

मया *ins. sin. (of अस्मद् pers. pron.)* By or with me.

मरीचि *s. m.* MARÍCHI, one of the nine mind-born sons of BRAHMÁ. The other eight were, BHŘIGU, PULASTYA, PULAVA, KRATU, ANGIRAS, DAKSHA, ATRI, and VAŚISHTHA.

मरुत् *s. m.* Air, wind. A wind, a demigod, of whom there is a class consisting of forty-nine. मरुतः: *nom. pl.*

मर्दन *s. n.* A rubbing, grinding, crushing.

मर्मन् *s. n.* A joint. A vital member, or organ.

मर्मभेदिन् *agt.* Piercing the vitals, fatal. मर्मभेदिभिः: *ins. pl. m. or n.*

मस्तक *s. m. or n.* The head, the skull.

महत् *adj.* Great. महान् *nom. sin. m.* महता *ins. sin. m. or n.* महतः: *abl. sin. m.* महति *loc. sin. m.* महत् *nom. or acc. sin. n.* Used adverbially, Much, very, exceeding.

महर्षि **KARM.** A great saint, a *Rishi* of a particular order. महर्षेः: *gen. sin. m.* महर्षीन् *acc. pl. m.* (महा Great, and र्षि A sage).

महा is generally, though not universally, substituted for महत् in **KARMAD.** and **BAHUV.** compounds.

महागज **KARM.** A great elephant. महागजोः *nom. du. m.*

महाजव **BAHUV.** Very fleet. महाजवैः: *ins. pl. m.*

महातपस् **BAHUV.** Very austere; a great ascetic. महातपाः: *nom. sin. m.*

महातेजस् **BAHUV.** Of great energy. महातेजाः: *nom. sin. m.*

महात्मन् **BAHUV.** Magnanimous, lofty-minded. महात्मा *nom. sin.* महात्मानम् *acc. sin. m.* महात्मना *ins. sin. m.* महात्मनः: *gen. sin. m.* महात्मानोः *nom. du. m.* महात्मानः: *nom. pl. m.* महात्मनाम् *gen.* महात्मसु *loc.*

महाकुण् *adj.* Very surprising (महा and कुण् Wonderful).

महाधन **BAHUV.** Rich, costly, sumptuous, expensive. महाधनः: *nom. sin. m.*

महाधनाः: *acc. pl. f.* महाधनानि *acc. pl. n.*

महाधनुपत् **KARM.** A mighty archer. महाधनुपात् *nom. sin. m.*

महान् *nom. sin. m. (of महत् adj.)* Great. महानाः: *nom. pl. m.* महान्ति *acc. pl. n.*

महानुभाव **BAHUV.** Exalted, dignified. महानुभावी *nom. du. m.*

महाप्रसाद **BAHUV.** Of great kindness, very kind. महाप्रसादान् *acc. pl. m.*

महाप्राज्ञ **KARM.** A great sage, very wise. महाप्राज्ञः *nom. sin. m.*

महाबल **BAHUV.** Of great strength, robust, very powerful, mighty. महाबलः *nom. sin. m.* महाबलम् *acc. sin. m.* महाबलस्य *gen. sin. m.* महाबलौ *nom. du. m.* महाबलाः *nom. pl. m.* महाबला *nom. sin. f.*

महाबाहुः **BAHUV.** Long-armed, powerful. महाबाहुः *nom. sin. m.* महाबाहुम् *acc. sin. m.* महाबाहो *voc. sin. m.* महाबाहू *nom. du. m.*

महाभाग **BAHUV.** Virtuous in a high degree, pure, holy. Eminent, illustrious. महाभागम् *acc. sin. m.* महाभागाः *nom. pl. m.* महाभागान् *acc. pl. m.* महाभागा *nom. sin. f.*

महाभुज **BAHUV.** Long-armed. महाभुजः *nom. sin. m.* महाभुजम् *acc. sin. m.*

महामति **BAHUV.** Magnanimous, high-minded. महामतिः *nom. sin. m.* महामते *voc. sin. m.*

महामुख *s. m.* A proper name, perhaps a brother of KSHEMANKARA. महामुखौ *nom. du. m.*

महामेधनिभस्तन **BAHUV.** Loud as the roar of immense thunder-clouds. महामेधनिभस्तनम् *acc. sin. m.* (महा, मेध, निभ, स्तन).

महामेघोषितयोर्योप **BAHUV.** Noisy as a multitude of large thunder-clouds.

महायशस् **BAHUV.** Illustrious, glorious, renowned. महायशाः *nom. sin. m.*

महारथ **BAHUV.** A warrior fighting in a car, or any leader or warrior of note. महारथः *nom. sin. m.* महारथाः *nom. pl. m.* महारथान् *acc. pl. m.* **KARM.** A great chariot. महारथम् *acc. sin. m.* महारथात् *abl. m.* महारथः *nom. pl. m.*

महाराज **KARM.** A sovereign, an emperor. महाराजः *nom. m.* महाराज *voc. m.*

महार्णव **KARM.** A great ocean. महार्णवः *nom. sin. m.*

महार्हि **BAHUV.** Very costly, precious, valuable, most worthy. महार्हिन् *acc. pl. m.* महार्हिणि *nom. pl. n.*

महावीर्य **BAHUV.** Of great strength. महावीर्यः *nom. sin. m.* महावीर्यौ *acc. du. m.* महावीर्याः *nom. pl. m.*

महावेग **BAHUV.** Swift, rapid, of great speed. महावेगः *nom. sin. m.*

महावेल **BAHUV.** Of high tides, billowy, surgy. महावेलौ *nom. du. m.*

महासनपरिष्कृदैः *ins. pl. m.* **BAHUV.** Amply supplied with seats and furniture.

महारिंहगति **BAHUV.** Portly as a great lion. महारिंहगति: *nom. sin. m.*
 महासूर **KARM.** A mighty weapon. महासूरः *acc. sin. n.*
 महासून **KARM.** A great noise. **BAHUV.** Very loud, very noisy. महासूनः *nom. sin. m.* महासूनैः *ins. pl. n.*
 महिष *s. m.* A buffalo. महिषान् *acc. pl.*
 महिषी *s. f.* The wife of a king, but especially the one who has been consecrated or crowned, a queen. महिषी *nom. sin.*
 मही *s. f.* The earth, the ground. मही *nom. sin.* महीम् *acc. sin.*
 महीषित् *s. m.* A king. महीषितः *nom. pl.* महीषितान् *gen. pl.*
 महीताल् *s. n.* **TATP.** The ground itself, the bare ground. महीताले *loc. sin.*
 महीषर् *s. m.* A king. महीषरः *nom. sin.*
 महीष *s. m.* A king. महीषानान् *gen. pl.*
 महीषति *s. m.* A king. महीषते *voc. sin.* महीषतीन् *acc. pl.*
 महेन्द्र **KARM.** Great INDRA. Name of a range of mountains. *See page 3.*
 महेन्द्रम् *acc. sin.* महेन्द्रस्य *gen. sin.*
 महेन्द्रकर्मेन् **BAHUV.** Of deeds equalling great INDRA's. महेन्द्रकर्मा *nom. sin. m.*
 महेष्वास *agt.* A warrior, a champion, an archer (*from* महेष A large arrow, and चास Who shoots). महेष्वासः *nom. sin. m.* महेष्वासी *nom. du. m.*
 महेष्वासैः *nom. pl. m.*
 महोत्तम **BAHUV.** Very festive, holding a great festival. महोत्तमम् *acc. sin. m.*
KARM. A great festival. महोत्तमः *nom. sin. m.* महोत्तमम् *acc. sin. m.*
 महोत्ताह **BAHUV.** Capable of mighty effort. महोत्ताहा *nom. sin. f.*
 महोरा **KARM.** A large snake. A sort of demigod of the serpent genus, and forming one of the classes inhabiting *Pátála*, &c. महोराः *nom. pl. m.*
 महीमस् **BAHUV.** Very mighty or powerful. महीमसः *gen. sin. m.*
 महाम् *dat. sin. (of अस्मद् pers. pron. common gender)* To me.
 मा *RT.* 4th cl. *ātm.* To measure; with चनु To infer. चनुभीयते *pres. pass. Causal*, चनुपाचास *2d pret. par.*
 मा a prohibitive particle, frequently found before the 3d pret., and often causing the elision of the augment, No, not.
 मांस *s. n.* Flesh.

मागध *s. m.* A bard, a minstrel whose duty it is to recite the praises of sovereigns, their genealogy, and the deeds of their ancestors, in their presence; and to attend the march of an army, and animate the soldiers by martial songs: the minstrel forms a particular caste, said to spring from a *Vaisya* father and *Kshatriya* mother. **मागधः** *nom. pl.*

मा गमत्. *See root गम.*

मातरङ्ग *s. m.* An elephant. **मातरङ्गः** *nom. pl.*

मातृ *s. f.* A mother. **माता** *nom. sin.* **मातरस्** *acc. sin.* **मात्रा** *ins. sin.*

मात्र *s. n.* Measure. *A pleonastic addition to words sometimes in the instr. case; as, निमेषतात्रेण* In a moment, or the space of a moment. **वाक्मात्रेण** By talk, or mere talk. **मनुष्यमात्रः** *nom. s. m.* A man, or mere man.

माहश *adj.* Like me, resembling me. **माहशी** *nom. sin. f.*

माद्रवती *s. f.* MÁDRÍ, wife of PÁNDÚ. *See the next.*

माद्री *s. f.* The wife of PÁNDÚ, and mother of the two youngest of the PÁNDAVA princes. **माद्राः** *gen. sin.*

माद्रेय *s. m.* A son of MÁDRÍ, i.e. NAKULA, or SAHADEVA. **माद्रेयौ** *acc. du.*

मान *s. n.* Honour, dignity, pride. **मानम्** *acc. sin.*

मानद *agt.* Inspiring pride. **मानद** *voc. sin. m.*

मानस *adj.* Mind-engendered, born of the mind. **मानसान्** *acc. pl. m.*

मानुष *adj.* Human. A human being. **मानुषः** *nom. sin. m.* **मानुषान्** *acc. pl. m.* **मानुषी** *nom. sin. f.* *s. f.* A woman.

मापयामास. *See root मा.*

मा वधीः. *See root वध or root हन.*

मा भैः. *See root भै.*

माम् *acc. sin. (of अस्मद् pers. pron. common gender)* Me.

माया *s. f.* Fraud, trick, deceit, illusion, magic. **माया** *nom. sin.*

मायान्वित **TATP.** Deceitful, guileful. **मायान्वितः** *ins. pl. n.*

मार्कण्डेय *s. m.* MÁRKAN'DEYA, a holy sage, one of the supposed author of one of the Puráñas, named the *Márkan'deya Purána*.

मार्ग *s. m.* A road, way. Mode, method, manner. **मार्गः** *loc. sin.* **मार्गान्** *acc. pl.*

मागमाण्य *pres. part. atm. (of मार्ग 1st cl.)* Seeking. **मार्गमाण्यः** *nom. sin. m.*

माला *s. f.* A chaplet, a wreath, a garland. **मालान्** *acc. sin.*

माल्य *s. n.* A garland, a wreath.

माहात्म्य *abs. s. n.* Majesty, greatness, might.

मिशित *pass. part. (of विश्व)* Mixed, mingled, blended. मिशितः *nom. sin. m.*

मुक्त *pass. part. (of मुच्च)* Set free, released, liberated, discharged, let off, shot, escaped, left clear. मुक्तः *nom. sin. m.* मुक्ती *nom. du. m.* मुक्ता *nom. pl. m.* मुक्तात् *acc. pl. m.*

मुक्ता *s. f.* A pearl.

मुक्तात् *s. n. TATP.* A network of pearls.

मुख *s. n.* The mouth, the face. The van of an army. मुखम् *nom. sin.* मुखेन *ins. sin.* मुखात् *abl. sin.* मुखे *loc. sin.* मुखैः *ins. pl.*

मुख्य *adj.* Chief, primary, principal. मुख्यः *nom. sin. m.* मुख्यं *voc. sin. m.* मुख्याः *nom. pl. m.* मुख्यात् *acc.* मुख्यानाम् *gen.* मुख्यायाम् *loc. sin. f.*

मुच्च *RT.* 6th cl. par. inserting a nasal in the conjugational tenses, To release, liberate, set free, discharge. *Also with सम्.* सम्मुच्छेत् *2d pret.* मुच्च *imp.* मुच्छते *pres. pass.* मोक्षते *2d fut.* मुच्छताम् *imp.*

मुच्छत् *pres. part. par. (of मुच्च 6th cl.)* Discharging, letting fly. मुच्छतः *nom. pl. m.*

मुहूर्द *s. f.* Joy, ecstasy, delight, pleasure. मुहूर्दम् *acc. sin.* मुहूर्दा *ins. sin.*

मुदा *s. f.* Happiness, joy.

मुदान्वित *TATP.* Filled with joy, pleased, delighted. मुदान्वितः *nom. pl. m.*

मुदित् *pass. part. (of मुहूर्द)* Pleased, delighted, glad, happy. मुदितः *nom. pl. m.*

मुनि *s. m.* A holy sage, a pious and learned person, endowed with more or less of a divine nature, or having attained it by rigid abstraction and mortification. The title is applied to the *Rishis*, the *Brahmádikas*, and to a great number of persons distinguished for their writings, considered as inspired; as, PÁNINI, VyÁSA, and others. An ascetic, a devotee. मुनिः *nom. sin.* मुनिम् *acc. sin.* मुनीन् *acc. pl.* मुनिभिः *ins. pl.*

मुमूर्षु *adj. (from the desider. form of मू)* Seeking to die. मुमूर्षो *voc. sin. m.*

मुहिं *s. f.* The fist. मुहिम् *acc. sin.* मुहिभिः *ins. sin.*

मुख्यत् *s. n.* A club. A pestle. मुख्यतेः *ins. pl.*

मुहूर्द *RT.* 4th cl. par. To be disturbed in mind; *with सम्* To be overwhelmed with confusion, to be greatly perplexed. सम्मुहूर्दः *2d pret.*

मुहुः *ind.* Repeatedly, again and again.

मुहुर्से *s. n.* A division of time, the thirtieth part of a day and night, or an hour of forty-eight minutes. A short time, a while. मुहुर्से *acc. sin.*

मृष्ट *pass. part. (of मुहुः)* Foolish, stupid. मृष्टः *nom. sin. m.* मृष्टः *voc. sin. m.*

मृदसस्त्र **RAKUV.** Insane, silly. मृदसस्त्र *voc. sin. m.*

मृष्टेन *s. m.* The head. मृष्टेन् *acc. sin.* मृष्टेन् *loc. sin.*

मृत्त *s. n.* A root. मृत्ते *loc. sin.*

मृग *s. m.* A deer, an antelope. An animal in general. मृगाः *nom. pl.* मृगान् *acc. pl.* मृगीः *ins. pl.* मृगानान् *gen. pl.*

मृगानाति *s. f.* The deer species. मृगानातयः *nom. pl.*

मृगया *s. f.* Chase, hunting. मृगयान् *acc. sin.*

मृगयाशील **RAKUV.** Occupied in the chase, accustomed to hunt. मृगयाशीलः *nom. pl. m.*

मृगी *s. f.* A doe. मृगी *nom. sin.*

मृगान्त *s. m.* (Monarch of the beasts) A lion. मृगान्ते *ins. sin.*

मृकान्त *s. m. or n.* The fibres of the lotus-stalk.

मृदङ्ग *s. m.* A tabour, a small drum. A double drum. मृदङ्गे *nom. du.* मृदङ्गः *nom. pl.*

मृद **RT.** 9th cl. *par.* To crush, bruise, batter. मृदः *2d pret.*

मृदित *pass. part. (of मृदः)* Trodden into the dust. मृदितम् *nom. sin. n.*

मृद *adj.* Soft, mild, gentle.

मृदपूर्वम् *ind.* Mildly, gently at first.

मृद **RT.** 4th cl. *ātm.* To bear, to endure patiently, to suffer without resentment.

मृद्यत *1st pret.*

मृष्टा *ind.* Falsely.

मे *dat. or gen. ein. (of अस्त्वं pers. pron. common gend.)* To me, of me, my.

मेष *s. m.* A cloud. मेषैः *ins. pl.*

मेषगम्भीर **RAKUV.** Deep as (the rumbling) of a (thunder) cloud. मेषगम्भीरा *ins. sin. f.*

मेदिनी *s. f.* The earth, the ground. मेदिनीम् *acc. sin.*

मेनिरे. *See root अन.*

मेह *s. m.* Mount Meru. *See page 10.* मेहम् *acc. sin.*

मैत्रम् *ind.* Not so (मा a particle of forbidding, and स्वयम्).

मोक्षम् *fut. pass. part.* (of मुक्ष) To be released, spared, or saved. मोक्षम्: *nom. sin. m.*

मोक्षम् *2d cl. par.* To release, liberate. मोक्षयामास 2d *pret.*

मोक्षम्. *See root मुक्ष.*

मोहृष्ट *s. m.* A fainting fit, a swoon. Folly, delusion of mind. मोहृष्ट *acc. sin.* मोहृष्टम् *abl. sin.*

मोहयन् *pres. part. par.* (of मोहि *caus.* of मुह) Stupefying, bewildering. मोहयन् *nom. sin. m.*

मोहित *pass. part. (of मोहि *caus.* of मुह)* Bewitched, fascinated, deceived. Rendered insensible, stupefied. मोहितः *nom. sin. m.* मोहिता *nom. sin. f.*

मौर्यी *s. f.* A bow-string (*from* मूर्या The plant from the fibres of which bow-strings are made).

मैत्र *1st cl. par.* To fade, wither. मूर्यनि (*contracted into* मूर्यनि) *pres.* *By the phrase, 'The trees though broken are not withered,' it is meant that the outrage upon Draupadi had been but recently committed.*

य

यः *nom. sin. m. (of यद् rel. pron.)* Who, which.

यज्ञ *s. m.* A demigod, attendant especially on KUVERA, and employed in the care of his gardens and treasures.

यज्ञी *s. f.* A female *Yaksha*. यज्ञी *nom. sin.*

यज्ञ *s. m.* A sacrifice.

यज्ञवराह *s. m.* VISHNU in the boar-incarnation. यज्ञवराहः *nom. sin.*

यज्ञाठ *s. m.* A place prepared and enclosed for a sacrifice. यज्ञाठम् *acc. sin.*

यज्ञसेन *s. m.* A name of DRUPADA. यज्ञसेनः *nom.* यज्ञसेनम् *acc.* यज्ञसेनस्य *gen.* यज्ञसेन *voc.*

यज्ञहन् *agl.* Sacrifice-destroying. यज्ञहा *nom. sin. m.*

यज्ञोपवीत *s. n.* The sacrificial cord, originally worn by the three principal castes of *Hindus*: at present, from the loss of the pure *Kshatriya* and *Vaisya* castes in Bengal, confined to the *Brahminical* order.

यहोपवीतवत् *adj.* A *Brahman* &c. invested with the sacred thread.

यहोपवीतवान् *nom. sin. m.*

यहोपवीतिन् *adj.* Invested with the sacred thread. यहोपवीती *nom. sin. m.*

यज्ञन् *s. m.* A sacrifice in due form, or agreeable to the ritual of the *Vedas*.
यज्ञानः *nom. pl.*

यत् *ind.* Because, since, that.

यत् *ind.* Where.

यत्त्वत् **BAMUV.** Firm to an engagement or vow. यत्त्वातः *nom. pl. m.*

यत्त्व *s. m.* Effort, exertion, energy. यत्त्वात् *abl. sin.*

यथा *ind.* As, like, according to. As how.

यथानीकम् **AVTATI.** To the extent of the army, as far as the host extended.

यथाप्रधानम् **AVTATI.** According to their chiefs, represented by their chiefs.

यथावलम् **AVTATI.** To the utmost of one's power.

यथावत् *ind.* Truly, accurately, properly, according to law and usage.

यथावस्थम् **AVTATI.** As far as to one's own abode, home.

यथाविधि *adj.* Of what sort, how-like. यथाविधिः *nom. pl. m.*

यथाविधि **AVTATI.** According to rule.

यथासमयम् **AVTATI.** According to established custom.

यथा हि *ind.* For to such a degree.

यथेचित्तम् **AVTATI.** According to will or inclination, willingly.

यथेहम् **AVTATI.** According to one's wishes.

यथैव As, even as, in the same manner.

यह् *nom. or acc. sin. n. (of यह् rel. pron.)* Which, what, whatever.

यहा *ind.* When, whenever.

यहि *ind.* If.

यहु *s. m.* The name of a king, the ancestor of KRISHNA, and the eldest son of YAYĀTI, the fifth monarch of the lunar dynasty.

यन् *s. n.* A machine. यन्तम् *acc. sin.* यन्त्रेण *ins. sin.* यन्त्रस्य *gen. sin.*

यन्त्रित *pass. part. (of यन् इ)* Checked, restrained. यन्त्रितः *nom. sin. m.*

यन्त्रोत्तिष्ठत् **TATP.** Upraised by a machine. यन्त्रोत्तिष्ठतः *nom. sin. m.*

यम् *acc. sin. m. (of यह् rel. pron.)* Whom, which.

यम् *RT. 1st cl. par.* To restrain. *Also with नि.* नियन्त् *imp.*

यम् *s. m.* YAMA, the deity of *Naraka*, or hell, where his capital is placed, in which he sits in judgment on the dead, and distributes rewards and punishments; sending the good to *Swarga*, and the wicked to the division of *Naraka* or *Tartarus*, appropriated to their crimes. He corresponds with the Grecian god, PLUTO; and the judge of hell, MINOS; and in *Hindu* mythology is often identified with Death and Time: he is the son of SÚRYA, or the sun. यम् *acc. sin.* यमस्य *gen. sin.* *adj.* Twin, fellow, one of a pair or brace. Either of the Áśviní Kumáras, twin children of SÚRYA; also NAKULA or SAHADEVA, twin children of the Áśviní Kumáras. यमी *nom. or acc. du. m.* यमान्याम् *ins. du. m.*

यमज् *agt.* Born of a twin. यमजी *nom. du. m.* NAKULA and SAHADEVA, sons of the twin-gods.

यम्बुः, यमुः, यमी. *See root या.*

यमोः *gen. du. m. or f. (of यह् rel. pron.)* Of whom.

यमन् *s. m.* A country; probably *Bactria*, or it may be extended from that colony to *Ionia* (to which word it bears some resemblance), or, still further, to *Greece*: by late *Hindu* writers it is most commonly applied to *Arabia*. यम्भूः *s. n.* Fame, renown, glory.

यम्भित्ति॒ *adj.* Famous, renowned, celebrated. यम्भस्ती *nom. sin. m.* यम्भित्तिनी॒ *gen. sin. m. or acc. pl. m.* यम्भित्तिनी॒ *nom. sin. f.* यम्भित्तिनी॒ *acc. sin. f.* यम्भि॒ *s. f.* A staff, a stick. यम्भित्ति॒ *ins. pl.*

यम्भित्ताण् *YAKUW.* Out of breath, gasping, like one about to expire. यम्भित्ताण् *nom. sin. m. (from यम्भि A stick, and त्ताण् Breath, life.)*

यम्भ॒ *gen. sin. m. (of यह् rel. pron.)* Of what. Of whom, whose. यम्भित्ति॒ *loc. sin. m.* यम्भाः *gen. sin. f.*

या *etc.* *2d cl. par.* To go; *with चन्* To follow, resort unto. To pursue; *with चन्मि* To encounter. To attack; *with चा* To come; *with उप* To approach; *with निर्* To go out; *with उ* To set forth, to march before. उपयाति, चन्मयाति, चायाति, प्रयाति *pres.* अभ्यात्, आयात्, उपायात्, प्रायात्, चन्मयुः *let pret.* यमी, निर्यमी, विनिर्यमी, यम्भुः, यमुः, चायमुः, प्रयमुः *2d pret.* यास्य *2d fut.* याम, चन्मयाम *imp.*

याः *nom. pl. f. (of यह् rel. pron.)* What, whatever.

याचनान pres. part. átm. (of याच 1st cl.) Asking, begging, suing. याचनानः nom. sin. m.

याङ्गेनी s. f. DRAUPADI, daughter of YAJNASENA. याङ्गेनीम् acc. sin. याङ्गेनी ins. sin. याङ्गेनीः gen. sin.

यात् pass. part. (of या) Gone. याता nom. sin. f.

यात् acc. pl. m. (of यह rel. pron.) Whom.

यात्. See root या.

यात् ind. Whilst.

यास्यच. See root या.

युक् pass. part. (of युक्) Joined, united, associated. Yoked, fastened to, drawn by. Endowed, possessed. Fit, proper, suitable, becoming. युकः nom. sin. m. युकाः nom. pl. युक् ins. pl. युक्ते loc. pl. युक्त् nom. sin. m.

युक्त्यप वाक्यव्. Well-formed, properly shaped. युक्त्यपी nom. du. m. युगा s. n. An age, as the *Krita* (or *Satya*), *Treta*, *Dvápara*, and *Kali*.

युगान् s. m. The end of an age. A destruction of the universe.

युज् ~~ext.~~ 7th cl. par. átm. To fit; with अन् To seek, choose, accept; with उप To devote one's self, become attached. उपयुज्ने pres. (उपयुज्ने would have been better, had the metre allowed it.) युजोन् 2d pret. अनुयुज्नीत् pot. युज्ञत् pres. part. par. (of युज् 7th cl.) Joining, connecting. युज्ञती nom. sin. f. युज्ञान् pres. part. átm. (of युज् 7th cl.) Fitting, suiting. युज्ञान् acc. sin. m. युद् s. n. Battle, contest, conflict, combat. युद्ध् nom. sin. युद्धाय dat. sin.

युद्धार् abl. sin. युद्धे loc. sin.

युद्धित् युज्जित्, Victorious in battle. युद्धितः gen. sin. m.

युद्धये s. m. The law of war. युद्धयेऽन् loc. pl.

युद्धार्थिन् agt. Seeking war. युद्धार्थी nom. sin. m.

युष् ~~ext.~~ 4th cl. par. átm. To fight; with अ To attack; with परि To fight. To resist, oppose; with सम् To fight. To attack simultaneously. युष्यते, युष्यन्ते, pres. अयुष्यताम्, प्रयुष्यत्, समयुष्यत् 1st pret. अयोद्यस्ति, प्रतियोद्यस्ति, योद्यसाम् (: being dropped), योद्यसाम् 2d fut. युष्यत् imp. The causal retains the sense of the primitive verb. समयोद्यत् 1st pret. Desid. प्रयुष्यते pres.

युध् s. f. War, battle. s. m. A warrior. युधिः loc. sin. युधाम् gen. pl.

युधिष्ठिर YUDHISHTHIRA, the eldest son of the five *Pánádava* princes. युधिष्ठिरः

nom. युधिष्ठिरः acc. युधिष्ठिरस्य gen. (युधि In battle, and ष्ठिर Firm.)

युधिष्ठिरसुधोगम नामः. Led on by YUDHISHTHIRA. युधिष्ठिरसुधोगमः nom. pl. m.

युयुत्तम् pres. part. par. (desid. form of युधि) Wishing to fight. युयुत्तमः gen. sin. m.

युयुत्तु agt. Wishing to fight, pugnacious. s. m. Name of a son of DHRITARÁSHTRĀ.

युयुत्तुः nom. sin. m. युयुत्तमः nom. pl. m.

युवोन्. See root युन्.

युवन् adj. Young, youthful. युवा nom. sin. m. युवानः nom. pl. m.

युवान् acc. pl. (of युवद् pers. pron. common gender) You.

यूष् s. n. A multitude of birds or beasts, a herd, a flock. यूषान् acc. pl.

यूष्यत् s. m. The leader of a wild herd of elephants. यूष्यम् acc. sin.

यूषम् nom. pl. (of युषद् pers. pron. common gender) You.

ये nom. pl. m. (of यह rel. pron.) Who, which, what. येन ins. sin. m. or n.

By which. येषाम् gen. pl. m.

योजन् s. n. A *Yojana*, a measuring of distance, varying from four and a-half to nine miles.

योज्यान्, योज्यानहे. See root युष्.

योद्धय् fut. pass. part. (of युष्य) To be fought, to be expended in fight. योद्धयम् nom. sin. n.

योद्धुः or योद्धयितुम् in the causal form (inf. of युष्य) To fight.

योष् s. m. A warrior, soldier, combatant. योषीः ins. pl.

योषिन् agt. Fighting; who fights. योषी nom. sin. m.

योनी s. f. Cause, origin. The place or site of birth or production in general.

योषित् s. f. A woman. योषिताम् gen. pl.

यौ nom. du. m. (of यह rel. pron.) Who, which.

यौगपद्धेन ins. sin. used adverbially, At once, at the same time.

यौधिष्ठिर adj. Belonging to YUDHISHTHIRA. यौधिष्ठिरः acc. sin. n.

यौवन् abs. s. n. Youthfulness, youth. यौवनेन ins. sin.

४

रक्षत् 1st cl. par. átm. To preserve, guard, defend; with परि To guard, defend, support, rally round. रक्षते, परिरक्षन् pres. रक्षते pres. pass..

रक्षा *s. n.* Maintaining, preserving, keeping up. Observance, regard. रक्षाय
- *dat. sin.* रक्षात् *abl. sin.*

रक्षा *s. n.* A *Rakshas*, an evil spirit, apparently distinguishable into three classes: one sort of *Rakshas* is of a demi-celestial nature, and is ranked with the attendants on KUVERA: another corresponds to a goblin, an imp, or ogre, haunting cemeteries, animating dead bodies, disturbing sacrifices, and ensnaring and devouring human beings: the third kind approaches more to the nature of the *Titan*, or relentless and powerful enemy of the gods. रक्षोभिः *ins. pl.* रक्षोभः *abl. pl.* रक्षान् *gen. pl.*

रक्षित *pass. part. (of रक्षा)* Preserved, protected, defended. रक्षितः *nom. sin. m.*
रक्षित् *agt.* A defender. रक्षिता *nom. sin. m.*

रक्षा *fut. pass. part. (of रक्षा)* To be defended, guarded, or preserved. रक्षा:
nom. pl. m.

रक्षा *s. m.* A place where acting is exhibited; a stage; a place answering to an amphitheatre; an arena: also the company assembled there. रक्षा: *nom. sin.* रक्षा *acc. sin.* रक्षात् *abl. sin.* रक्षस्य *gen. sin.* रक्षे *loc. sin.*

रक्षामूर्ति *s. f. TATP.* An arena. रक्षामूर्ति *loc. sin.*

रक्षामूर्त्युल *s. n. TATP.* The circuit of an assembled throng. रक्षामूर्त्युलः *acc. sin.*

रक्षामध्य *s. n. TATP.* The midst of an arena. रक्षामध्यः *acc. sin.* रक्षामध्ये *loc. sin.*

रक्षामध्य *adj.* Standing in the arena. रक्षामध्ये *loc. sin. m.*

रक्षामूर्त्युल *s. n.* The area of an amphitheatre.

रक्षा *s. f.* A rope, cord, string.

रक्षामूर्त्युलित् *agt.* Hanging by a string. रक्षामूर्त्युलिति *loc. sin. m.*

रक्षा *s. m.* Battle, combat, war. रक्षाय *dat. sin.* रक्षे *loc. sin.*

रक्षामूर्त्युल *s. m. TATP.* The front of the fight, or, simply, battle. रक्षामूर्त्युलिन or
रक्षामूर्त्युलिनि *loc. sin.*

रक्षामूर्त्युलेश *s. m. TATP.* A part or quarter of a battle. रक्षामूर्त्युलेशे *loc. sin.*

रक्षा *pass. part. (of रक्षा)* Occupied or engaged in, intent upon. रक्षा: *nom. sin. m.*

रक्षा *s. n.* A jewel, a gem. रक्षा *acc. sin.*

रक्षा *s. m.* A car, a war-chariot. रक्षा *acc. sin.* रक्षेन *ins. sin.* रक्षात् *abl.*
sin. रक्षस्य *gen. sin.* रक्षे *loc. sin.* रक्षा: *nom. pl.* रक्षान् *acc. pl.*
रक्षे: *ins. pl.* रक्षेन *loc. pl.*

रथचर्का *s. f. TATP.* A chariot-course, or chariot-exercise. रथचर्कालू *loc. pl.*
 रथपूर्ण *TATP.* Gone upon the pole, or gone against the fore-part of the chariot.
 रथधूर्मः *nom. sin. m.* (रथ, धूर, गार.)

रथमध्यस्त *TATP.* Standing in the centre of a car. रथमध्यस्तः *nom. sin. m.*

रथकार्त्ति *s. m.* A charioteer. रथकार्त्ति: *nom. sin.*

रथस्त *agt.* Standing in a chariot. रथस्तः *nom. sin. m.* रथस्तम् *acc. sin. m.*

रथिन् *s. m.* A warrior who fights in a car. The owner of, or rider in a car.
 रथिनः *gen. sin. or nom. pl.*

रथ इत्. *1st cl. atm.* To be charmed, delighted, in ecstasy. रथे *pres.*

रथसीम् *fut. pass. part. (of रथ)* Pleasing, agreeable, charming, delightful.
 रथसीमि *loc. sin. m.* रथसीमानि *acc. pl. n.*

रथ *adj.* Delightful, beautiful. रथ्याः *acc. pl. f.*

रथि *s. m.* The sun. A proper name. रथिः *nom. sin.*

रहस्य *s. n.* A secret, a mystery.

रहस्यान् *s. n. TATP.* The command or mastery of that mysterious power by
 which mystical weapons may be wielded.

राघव *adj.* Fiendish. *s. m.* A fiend.

राग *s. m.* Colour.

राग इत्. *1st cl. par.* To shine; with वि. रिरेग्नुः *2d pret.*

राजकृतप्रतिष्ठा *RAJKRUTA*. Fulfilled the king's conditions. राजकृतप्रतिष्ठाम् *acc. sin. m.*

राजगत् *s. m.* A host of kings. *The word गत् is often used instead of the*
sign of the plural, so that राजगत्याः nom. pl. may simply mean, Rajas,
or kings.

राजन् *s. m.* A king, a prince, a sovereign, a *Rājā*. A name of YUDHISHTHILA.
 राजा *nom. sin.* राजान् *acc. sin.* राजा *ins. sin.* राजः *gen. sin.* राजन्
loc. sin. राजानः *nom. pl.* राजभिः *ins.* राजाम् *gen.* राजन् *loc.*

राजपुत्र *s. m.* A king's son, a prince. राजपुत्रः *acc. sin.* राजपुत्राः *nom. pl.*

राजपुत्री *s. f.* A king's daughter, a princess. राजपुत्री *nom. sin.* राजपुत्रीम् *acc. sin.*

राजमार्गे *s. m. TATP.* A royal road, one passable for horses and elephants, and
 forty cubits broad; a high street. राजमार्गम् *acc. sin.*

राजयोग्य *TATP.* Befitting a king. राजयोग्येन *ins. sin. m.*

राजसिंह *s. m. TATP.* A lion of a king, a great king. राजसिंहान् *acc. pl.*

राजेन्द्र *s. m.* **TATP.** Chief of kings. राजेन्द्र *voc. sin.*

राज्य *abs. s. n.* The administration or exercise of sovereignty or government, sovereignty. A kingdom. राज्यम् *nom. sin.* राज्यस्य *gen. sin.* राज्ये *loc. sin.* राज्यहर *agt.* Spoiling, or the spoiler of a kingdom. राज्यहरम् *nom. sin. m.*

रात्रि *s. f.* Night. रात्रिम् *acc. sin.*

रात्रिसुत *s. m.* **TATP.** KARNA (from रात्रि The wife of the charioteer of king SÚRA, by whom the prince, after exposure by his own mother KUNTÍ, was found and fostered). रात्रिसुतम् *acc. sin.*

राधेय *s. m.* A name of KARNA. राधेयः *nom. sin.* See the preceding.

राम *s. m.* A name common to three incarnations of VISHNU: PARAŚURÁMA the son of JAMADAONI, RÁMACHANDRA the son of DAŚARATHA, and BALARÁMA the elder and half-brother of KRISHNA. The former of these is the person alluded to in the text. रामः *nom.* रामम् *acc.* रामेण *ins.* रामाय *dat.* रामात् *abl.* रामस्य *gen.*

राष्ट्र *s. m.* or *n.* A country, kingdom, realm. राष्ट्रम् *nom. or acc. sin.* राष्ट्रात् *abl. sin.* राष्ट्रे *loc. sin.* राष्ट्राणि *acc. pl.*

रिषि *s. m.* An enemy. रिषः *nom. sin.* रिष्म *acc. sin.* रिष्वः *nom. pl.* रिष्मून् *acc. pl.*

रिष्मश्च BAHUV. Subject to an enemy. रिष्मश्चम् *acc. sin. m.*

रिष्मूदन *agt.* Destroying enemies. रिष्मूदनः *nom. sin. m.*

रिति *pass. part. (of रिषि)* Hurt, injured, wounded.

रितिदेह BAHUV. Wounded in body. रितिदेहः *nom. sin. m.*

रुद् *2d cl. par.* To weep. रुदिष्य pres.

रुद्ध *pres. part. par. (of रुद् 2d cl.)* Weeping, crying. रुद्धतीम् *acc. sin. f.*

रुद्र *s. m.* A demigod, an inferior manifestation of SIVA, or, according to one legend, a being born from the forehead of BRAHMÁ. The RUDRAS are eleven in number, and are severally named, AJAIKAPADA, AHIVRADHNA, VIRÚPÁKSHA, SURESWARA, JAVANTA, BAHURUPA, TRIVAMBAKA, APARÁJITA, SAVITRA, and HARA.

रुद्रादित्याः *nom. pl. m.* **SWANDWA.** The RUDRAS and the ADITYAS.

रुधि *s. n.* Blood. रुधिम् *acc. sin.*

रुह *s. m.* A sort of deer. रुहन् *acc. pl.*

रुह *n.t. 1st cl. par.* To grow; with *वि* To ascend. राहयेह, राहसुहः 2d

pret. आरोह *imp.* *Causal*, येहि or येपि; *with* अब To cause to alight; *with* आ To make to ascend. To string (a bow). अवरोहयध्वम् *imp.* आरोपयत् *1st pret.* आरोपयामास *2d pret.* आरोपयतु *imp.*
रुद्धत् *pres. part. par.* (of रुह 4th cl.) Being borne. रुद्धनः *nom. pl. m.*
रूप *s. n.* Form, figure. Beauty. रूपम् *nom. or acc. sin.* रूपेण *ins. sin.*
रेतु *s. m.* Dust. रेतुम् *acc. sin.*
रोदिति. *See root* रुद.
रोष *s. m.* Anger, wrath.
रैद्र *adj.* Of, or belonging to RUDRA, or ŚIVA. *s. m.* KĀRTIKEVA, son of ŚIVA.
रैद्रः *nom. sin.*
रैद्रीभाव **CHWZ**, The character of RUDRA, or ŚIVA. रैद्रीभावेन *ins. sin.*
रैव *adj.* Of, or belonging to the deer रुह (as his hide, &c.).

ल

लक्षण *s. n.* A mark, a spot, a sign.
लक्षित *pass. part. (of लक्ष)* Marked, characterized. लक्षितम् *nom. sin. n.*
लक्ष्य *s. n.* A mark for archers. लक्ष्यम् *nom. or acc. sin.* लक्ष्याणि *acc. pl.*
लघु *adj.* Light, not heavy.
लघुचिह्नस् **BAHUV**. Light and ready-handed. लघुचिह्नसः *nom. sin. m.*
लप **RT.** *1st cl. par.* To speak; *with* आ To address. आलपेयम् *pot.*
लभ *pass. part. (of लभ)* Gained, acquired. लभा *nom. sin. f.*
लभ **RT.** *1st cl. átm.* To gain or win. लेभे *2d pret.* लभा *1st fut.*
लुल **RT.** *6th cl. átm.* To be ashamed, to blush. लुज्जसे *pres.* लुज्जस *imp.*
लाघव *abs. s. n.* Lightness, rapidity, alacrity, dexterity. Meanness, insignificance, disesteem, disrepute. लाघवम् *acc. sin.* लाघवात् *abl. sin.*
लाज *s. m.* Grain, wetted or sprinkled.
लिङ् **RT.** *2d cl. par. átm.* To lick; *with* अब To lick off or up. अबलिङ्गते *pres. pass.*
लुभ **RT.** *4th cl. par.* To covet. *In the causal form, with* वि To excite desire, to allure, to fire with passion. विलोभयामास *2d pret.*
लू **RT.** *9th cl. par.* To cut, to clip. लुनासि *pres.*
लेभे. *See root* लभ.

लोक *s. m.* Man, mankind. A world, a division of the universe. In general, three *Lokas* are enumerated, or heaven, hell, and earth. Another classification enumerates seven, exclusive of the infernal regions; or, *Bhúr-loka*, the earth; *Bhúvar-loka*, the space between the earth and the sun, the region of the *Munis*, *Siddhas*, &c.; *Swar-loka*, the heaven of *INDRA*, between the sun and the polar star; *Mahar-loka*, the usual abode of *BHÍSHU*, and other saints, who are supposed to be co-existent with *BRAHMÁ*. During the conflagration of these lower worlds, the saints ascend to the next, or *Jana-loka*, which is described as the abode of *BRAHMÁ*'s sons, *SANAKA*, *SÁNANDA*, *SANÁTANA*, and *SANATKUMÁRA*. Above this is the fifth world, or the *Tapo-loka*, where the deities called *Vairágis* reside. The seventh world, *Satya-loka*, or *Brahma-loka*, is the abode of *BRAHMÁ*; and translation to this world exempts beings from further birth. The three first worlds are destroyed at the end of each *Kalpa*, or day of *BRAHMÁ*: the three last at the end of his life, or of 100 of his years; the fourth *Loka* is equally permanent, but is uninhabitable from heat at the time the three first are burning. Another enumeration calls these seven worlds earth, sky, heaven, middle region, place of births, mansion of the blest, and abode of truth; placing the sons of *BRAHMÁ* in the sixth division, and stating the fifth, or *Jana-loka*, to be that where animals destroyed in the general conflagration are born again. लोकः *acc. sin.* लोकस्य *gen. sin.* लोके *loc. sin.* लोकाः *nom. pl.* लोकानाम् *gen. pl.* लोकेन् *loc. pl.*

लोकपालुः *s. m.* A divinity who protects the regions, or the sun, moon, fire, wind, *INDRA*, *YAMA*, *VARUÑA*, and *KUVERA*. लोकपालेभ्यः *abl. pl.*

लोकपितामहः *s. m. TATP.* The great forefather of mankind. लोकपितामहः: *nom. sin.*

लोकमुदरी *nom. sin. f. TATP.* The beauty or belle of the world.

लोकहित *s. n.* The benefit of mankind. लोकहिताय *dat. sin.*

लोभ *s. m.* Covetousness, cupidity, intense or greedy desire. लोभात् *abl. sin.* लोभहृषेण *agt.* Hair-bristling, causing the hair to stand on end. लोभहृषत् *acc. sin. n.*

लौह *adj.* Iron, made of iron. लौहस्य *gen. sin. m.*

व

वंश *s. m.* A multitude. वंशेन *ins. sin.*

वः *acc. or gen. pl. (of तुम्हा pers. pron.)* You. Of you, your.

वक्तुम् *inf. (of वक्त)* To speak.

वक्तु *agt.* Speaking: a speaker, a spokesman. वक्ता *nom. sin. m.*

वक्तु *s. n.* The mouth. वक्त्रात् *abl. sin.*

वर्ष *s. m.* Bengal, or the eastern parts of the modern province.

वक्त एत्. *2d cl. par.* To say, speak, call; *with प्रति* To reply. उवाच, प्रोवाच, प्रतुवाच, उक्तः; *2d pret.* उक्तोः; *3d pret.* उक्ते *pres. pass.*

वचन *s. n.* Speech, saying; a word. वचनम् *acc. sin.* वचनेन *ins. sin.*

वचने *loc. sin.* वचनैः *ins. pl.*

वचनम् *s. n.* A word a speech. वचः *acc. sin.*

वक्त *s. m. or n.* A thunder-bolt. वक्तम् *nom. sin. n.*

वक्त्रात् *s. m.* A thunder-bolt. वक्त्रात् *abl. sin.*

वक्त्रनिष्ठेय *s. m.* A thunder-stroke.

वक्तना *s. f.* Deception, hallucination, delusion of mind. वक्तनाम् *acc. sin.*

वदु *s. m.* The *Brahmachāri*, or religious student, after his investiture with the sacred thread. A lad, a stripling. वदुः *nom. sin.*

वदुमात् *TATP.* A mere stripling. वदुमात् *ins. sin. m.*

वद एत्. *1st cl. par. átm.* To speak, declare. To call; *with उभि* To speak to, accost, salute; *with प* To speak against. *Also वद इ* To praise; *with सम्* To salute. वदति, वदन्ति, प्रवदन्ति *pres.* उभवदत्, समवदन्त *1st pret.* वदन्ते *2d pret.* वद, वदत् *imp.* वदेयम् *pot.* *Causal*, To cause to sound; *with उभि* To salute respectfully, to bow, or make prostration; *with प or सम्* To play upon an instrument. उभवादयत्, समवादयन् *1st pret.* ग्रावादान् *1st pret. pass.*

वदत् *pres. part. par. (of वद 1st cl.)* Speaking. A speaker, one who speaks well or sensibly. वदतः *acc. pl. m.* वदताम् *gen. pl. m.* वदनी *nom. sin. f.*

वदन *s. n.* The mouth, the face, countenance. वदनम् *acc. sin.* वदनेन *ins.*

वधु *s. f.* A woman, a female. A young wife.

वन *s. n.* A forest, a wood. वनम् *acc. sin.* वनात् *abl. sin.* वने *loc. sin.* वनानि *acc. pl.*

वनपूर्णि *agt.* Forest-adorning, beautifying a forest. A tree, a shrub. वनपूर्णि: *acc. pl. f.*

वनेचर *agt.* A forester, a sylvan, a hermit. वनेचर् *acc. sin. m.* वनेचरी *nom. sin. f.* (वने In a forest, and चर Who goes).

वनोद्धेश *s. m.* **TATP.** A part of a forest, a certain spot therein. वनोद्धेशम् *acc. sin.* वनोद्धेशान् *acc. pl.* (वन, and उद्धेश A place).

वपुष् *s. n.* The body. A handsome form or figure. वपुषा *ins. sin.*

वपुष *s. n.* A body. वपुषम् *acc. sin.*

वपुष्मत् *adj.* Corporeal, incarnate. Handsome. वपुष्मती *nom. sin. f.*

वमत् *pres. part. par.* (*of वम् 1st cl.*) Vomiting. वमती *acc. du. m.*

वयम् *nom. pl.* (*of वस्तु pers. pron. common gender*) We.

वर *ext. 10th cl. par. atm.* To choose, to select. To ask. वरयामि *pres.*
वरय *imp.* वरयेत्, वरयेता. *pot.*

वर *adj.* Choice, chief, best, most excellent, great. *s. m.* A husband, a bridegroom. A boon, a blessing. वर् *nom. sin. m.* वर् *acc. sin. m. or n.*

वर् *voc. sin. m.* वरे *loc. sin. m.* वरै *nom. du. m.* वरम् *acc. sin. f.*

वरण *s. n.* A choosing, selecting: the choice of a husband. वरणम् *acc. sin.*

वरद *agt.* Granting a prayer, conferring a boon. Propitious, favourable. वरदम् *acc. sin. m.*

वरय, वर्यामि, वर्येत्, वर्येता. *See root वर.*

वरद्गुना *s. f.* A lovely woman. वरद्गुना *nom. sin.* (वर and गुना).

वरद्ग्य **KARMAD.** The choicest *ghee* (clarified butter).

वरदेश *s. f.* A handsome or elegant woman. वरदेहे *voc. sin.*

वरह *s. m.* A boar. A name of VISHNU in the third *Avatār* or descent, in which he assumed the shape of a boar. वरहस्य *gen. sin.* वरहान् *acc. pl.*

वरिष्ठ *superl. (of उत्त or वर)* Largest, greatest. Best, dearest. वरिष्ठः *nom. sin. m.*

वरुण *s. m.* VARŪNA, deity of the waters and regent of the West. वरुणस्य *gen.*

वर्जयिता *ind. pret. part. (of तृप् 10th cl.)* Having excepted, excepting.

वर्जित *pass. part. (of तृप् 10th cl.)* Abandoned, deserted, destitute, stripped, deprived. वर्जिते *loc. sin. n.*

वर्तमान *pres. part. atm. (of तृप् 1st cl.)* Being, existing, being present. वर्तमाने *loc. sin. m.*

वर्णन् s. n. A path, a way. वर्णनम् nom. or acc. pl.

वर्षताम्. See root वृष्.

वर्षयत् pres. part. par. (of वर्षि caus. of वृष्) Causing to increase, augmenting. वर्षयनः nom. pl. m.

वर्ष s. m. A year. Rain, a shower. वर्षेण ins. sin. वर्षैः ins. pl.

वर्षमाण pres. part. atm. (of वृष् 1st cl.) Raining. वर्षमाणः nom. pl. m.

वर्षाच् s. n. Rain-water, a shower.

वर्षीन् s. n. Body, bulk.

वर्षीय TATP. Resembling the bulk. वर्षीयम् acc. sin. n.

वर्षिन् s. m. A peacock. वर्षिणः acc. pl.

वर्लाहक s. m. A proper name.

वर्ष्य adj. Handsome, beautiful. वर्ष्यम् ins. sin. n.

वर्षदे. See root वृष्.

वर्षदि. See root वृष्.

वर्ष्ये. See root वृष्.

वर्षा s. n. Subjection, submission, the state of being completely overpowered.

वर्षाम् acc. sin.

वर्षीकृत CHWZ, Subdued, reduced to subjection. वर्षीकृतम् acc. sin. m.

वस RT. 1st cl. par. To dwell, inhabit; with चा and चर्षि, or नि. चवसत्.

चवसत्, चवसत् 1st pret. वसेत् pot.

वसत् pres. part. par. (of वस् 1st cl.) Dwelling, sojourning. वसन् nom. sin. m.

वसनः nom. pl. m.

वसु s. m. A kind of demigod, of whom eight are enumerated; viz. DHAVA,

DHRUVA, SOMA, or the moon, VISHNU, ANILA, or wind, ANALA, or fire, PRA-

RHUSHA, and PRABHAVA. वसवः nom. pl. s. n. Wealth, treasure. वसु

nom. or acc. sin. वसनि nom. pl.

वसुदेव s. m. VASUDEVA, son of ŚURA, and brother to KUNTI.

वसुधा s. f. The earth.

वसुधारिष्य s. m. A king. वसुधारिष्य voc. sin.

वसुमत् adj. Wealthy, affluent, opulent. वसुमतः gen. sin. m.

वस्त् s. n. A garment.

वह RT. 1st cl. par. To carry; with चा and चर्. To convey. उदावहनि pres.

वहि: or वहि॒ ind. Without, outside, out of doors.

वहिचर agt. Walking out, external, out of the body. वहिचरम् acc. sin. n.

वहि s. m. Fire. वहि॒ nom. sin. वहित् acc. sin. वहितः ins. pl.

वा एव 2d cl. par. To blow; with न To smell, to yield a scent. प्रवाति pres.

वा ind. Either, or, whether. Like, as. *An expletive.*

वाच s. n. A speech, address, proposal. वाचम् acc. sin. वाचानि acc. pl.

वाचैः ins. pl.

वाचिन् adj. Eloquent. वाची॒ nom. sin. m.

वाच्य adj. Endued with speech, eloquent. वाच्यम् acc. sin. n.

वाच् s. f. A speech, word, expression, exclamation. वाचम् acc. sin. वाचः acc. pl.

वाच्य fut. pass. part. (of वच्) Necessary to be said. वाच्यम् nom. sin. n.

वाचिन् s. m. A horse. वाचितः ins. pl.

वाट s. m. An enclosure, a piece of enclosed ground.

वाच् s. m. An arrow. वाचेन ins. sin. वाचाः nom. pl. वाचान् acc. pl.

वाचैः ins. pl.

वादक s. m. A musician. वादकः nom. pl.

वादिप् s. n. A musical instrument. वादिपस्य gen. sin. वादिचाणि acc. pl.

वादितैः ins. pl.

वादिचण्या s. m. **TATT.** A band of music. वादिचण्यम् acc. sin.

वादिन agt. Speaking, discoursing. वादिनम् acc. sin. m. वादिनः acc. pl. m.

वाच् s. n. A musical instrument. वाचानि nom. pl.

वापि ind. Either, or even.

वाम adj. The left. वामम् acc. sin. m.

वामन adj. Short, dwarfish. s. m. A dwarf. VISHNU, in his character of a dwarf, in which he appeared on his fifth descent from heaven, to prevent BALI from obtaining dominion of the three worlds. वामनः nom. sin.

वामनैः ins. pl. m.

वामनतुं **BAKUV.** Dwarf-bodied. वामनतुम् acc. sin. m.

वामनाकृति **BAKUV.** Dwarf-shaped. वामनाकृतिः nom. sin. m.

वायु s. m. A crow.

वायु s. m. Wind, air.

वायुभ्रष्ट *agt.* Eating air, fasting. वायुभ्रष्टाः *nom. pl. m.*

वायुवेग **BAHUV.** Fleet as the wind. Name of a son of DHRITARASHTRA.

वायुवेगः *nom. sin.*

वायु *s. m.* An elephant. वायुनान् *acc. pl.*

वायुनेन्द्र *s. m.* **TATP.** A large and excellent elephant. वायुनेन्द्रान् *acc. pl.*

वायप, वायपाल, वायपित्रि, वायपित्रि. *See root वृ.*

वायह *adj.* Relating to a boar, boarish. वायहम् *acc. sin. n.*

वायिं *pass. part. (of वृ)* Hindered, prevented. वायिं *nom. du. m.*

वायिक्षिप्ति *s. m.* A proper name, a patronymic derived from वृद्धवृष्टि *s. m.* *See page 62.* वायिक्षिप्तिः *nom. sin.*

वायिक्षिप्तम्. *See root वृ.*

वायिक *adj.* Produced in, fit for, suited to, the rainy season. वायिकी *acc. du. m.*

वायस *s. m.* A house, a habitation.

वायसित *pass. part. (of वायस caus. of वृ)* Perfumed, scented. वायसितः *ins. pl. m.*

वायसिता *s. f.* A female elephant.

वायसिन् *agt.* Wearing, arrayed, clothed. वायसिनिः *ins. pl. m.*

वायुदेव *s. m.* KRISHNA, son of वायुदेव VASUDEVA. वायुदेवः *nom.*

वाह *s. m.* A vehicle, a carriage, a horse. वाहान् *acc. pl.*

वाहौक *s. m.* A proper name. *See page 7.* वाहौकत्य *gen.*

वि *A preposition, denoting Disunion, separation, privation, variety, diversity, opposition, &c., corresponding with the English a, ex, de, dis, un, &c.*

विश्वाति *s. f.* Twenty, a score. विश्वातिः *acc. sin.* *Numerals are frequently used attributively with plural nouns.* *Besides the present instance शायकान् एकविश्वातिः, and पञ्च वायुनान् in the preceding verse, another example occurs in the 51st verse of Draupadi-haraṇam; also in MANU, chap. ii. verse 145, we read सहस्रं तु विश्वन् माता विश्विते* *But a mother surpasses a thousand fathers.*

विकट *adj.* Large, great. Formidable, frightful, hideous, horrible. विकटम् *acc. sin. m.* विकटैः *ins. pl. m.* *s. m.* Name of a son of DHRITARASHTRA. विकटः *nom.*

विकल्पयित्वा *ind. pret. part. (of कल्प Praise; with वि)* Having praised ironically. विकल्पया *s. f.* Irony, ironical praise.

विकर्ण *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRA. विकर्णः *nom.* विकर्णम् *acc.*
 विकर्षण *s. n.* A throwing across, a cross-buttock. विकर्षणैः *ins. pl.*
 विकिर्ण *pres. part. par.* (of कृ 6th cl. with वि) Sprinkling. विकिर्ण *nom.*
sin. m.
 विकृप *ind. pret. part.* (of कृप with वि) Having drawn.
 विकृप्यमाण *pres. part. pass.* (of कृप with वि) Being dragged here and there.
 विकृप्यमाणम् *nom. sin. f.* विकृप्यमाणम् *acc. sin. f.*
 विक्रम *s. m.* Great power or strength. A step, a stride. विक्रमः *nom. sin.*
विक्रमैः ins. pl. विक्रमाणम् *gen. pl.*
 विक्रमकैर्ण *s. n.* **TATP.** A feat of valour. विक्रमकैर्णैः *acc. pl.*
 विक्रमत् *pres. part. par.* (of क्रम 1st cl. with वि) Displaying strength. Stepping,
 striding. विक्रमतः *gen. sin. m.* विक्रमतः *nom. pl. m.*
 विक्रान *pass. part. in an active sense* (of क्रम with वि), Valiant, mighty.
s. m. A hero, a warrior. विक्रानः *nom. pl.* विक्रानेषु *loc. pl.*
 विक्रोधत् *pres. part. par.* (of क्रुष्ण 1st cl. with वि) Bawling, screaming.
 विक्रोधत् *acc. sin. m.*
 विक्रिव *adj.* Confused, bewildered. विक्रिवः *nom. sin. m.*
 विक्रिव *pass. part.* (of क्रिव with वि) Wetted, moistened. विक्रिवम् *nom. sin. n.*
 विक्रिपत् *pres. part. par.* (of क्रिप 6th cl. with वि) Pulling, twanging. विक्रिपतः
nom. pl. m.
 विक्षिप्यमान *pres. part. pass.* (of क्षिप with वि) Being thrown out; being foiled,
 disgraced. विक्षिप्यमाणः *nom. pl. m.*
 विक्षोभित *pass. part.* (of क्षोभ caus. of खुम with वि) Shaken, agitated, scat-
 tered. विक्षोभितम् *acc. sin. f.*
 विक्षोभ *ind. pret. part.* (of क्षोभ caus. of खुम with वि) Having agitated; dis-
 turbing.
 विकाहते. *See root गाह.*
 विकार्य *fut. pass. part.* (of कार with वि) To be discussed or deliberated about;
 disputable, questionable, doubtful. विकार्यम् *nom. sin. n.*
 विकिर्ण *adj.* Variegated, spotted. Painted, coloured. Beautiful. Surprising.
 विकर्षणैः *ins. sin. m. or n.*
 विक्षेपः. *See root व्यक्त.*

विचेहत् *pres. part. par.* (of चेह 1st cl. with वि) Struggling. विचेहनम् *acc. sin. m.*

विचेहमान *pres. part. átm.* (of चेह with वि) Striving. विचेहमानाः *nom. pl. m.*

विचेहित् *pass. part.* (of चेह with वि) Exerted, done. *s. n.* Effort, struggle, strife. An act. विचेहितम् *nom. or acc. sin.*

विजय Victory, conquest, success, triumph. विजयः *nom. sin.* विजयस्य *gen. sin.*

विजयार्थम् **TATP.** For victory (in games and athletic exercises).

विजयेत्. *See root वि.*

विजहुः. *See root ज्ञ.*

विजानन्तु, विजानीहि. *See root ज्ञा.*

विजिगीचित् *agt.* (from विगीच desid. form of वि with वि) Desirous of conquering, ambitious of victory. विजिगीचितो *nom. du. m.*

विजित् *ind. pret. part.* (of वि with वि) Having conquered, or won.

विजेत्यते. *See root वि.*

विज्ञात् *pass. part.* (of ज्ञा with वि) Known.

विज्ञातार्थम् **BAHVU.** Acquainted with the matter. विज्ञातार्थो *nom. sin. f.*

विज्ञाय *ind. pret. part.* (of ज्ञा with वि) Having discovered.

विज्ञायेताम्. *See root ज्ञा.*

विज्ञाकै *s. m.* Conjecture, suspicion. विज्ञाकैः *nom. sin.*

विजान *s. m.* or *n.* An awning, a canopy. विजानेन *ins. sin.*

विज्ञ *s. n.* Wealth, property. विज्ञम् *nom. sin.* विज्ञेन *ins. sin.*

विज्ञकाम **TATP.** Desirous of wealth. विज्ञकामम् *acc. sin. m.*

विद् **R.T.** 2d cl. *par.* To know. विदुः 2d *pret. with a pres. signification.*

विद्धि *imp.* Also 4th cl. *átm.* To be, to exist, to be found. विद्धते *pres.*

Caus. par. átm. with वि or प्रति To announce, make known. प्रवेदेत्यत्,

प्रवेदेयेताम् 1st *pret.*

विदारणा *s. n.* A tearing, a rending.

विदित् *pass. part.* (of विद्) Known. Gained, acquired. विदिताः *nom. pl. m.*

विदितम् *nom. sin. n.*

विदिता *ind. pret. part.* (of विद्) Having known.

विदीर्यते. *See root वि.*

विदुः. *See root विद्.*

विदुर् *s. m.* A man's name. *See page 8.* विदुः *nom.* विदुरम् *acc.* विदुरस्य *gen.*

विदेह *s. m.* A district in the province of *Behar*, the same as the ancient

Mithilā, or the modern *Tirhut*. *adj.* Bodiless. विदेहानि *nom. pl. n.*

विद्ध *pass. part. (of चक्र)* Pierced. विद्धः *nom. sin. m.* विद्धम् *acc. sin. n.*

विद्धि, विद्धते. *See root विद्.*

विद्या *s. f.* Knowledge, learning, science. विद्यया *ins. sin.*

विद्युत् *s. f.* Lightning. विद्युतम् *acc. sin.*

विद्युतिः. *See root दृ.*

विद्युत् *pass. part. (of दृ with वि)* Routed, scattered, dispersed. विद्युताः *nom. pl. m.* विद्युतम् *acc. sin. n.*

विद्युत् *adj.* Wise, learned. विद्युतः *gen. sin. m.* विद्युतम् *gen. pl. m.*

विद्विद्विता *abs. s. f.* Hatred, dislike. विद्विद्वितम् *acc. sin.*

विद्यात् *s. m.* BRAHMA. ŚIVA. KAŚYAPA. विद्यातः *gen. sin.*

विद्यान् *s. n.* Form, mode, manner. Performance of an act. विद्यानाय *dat. sin.*

विद्याय *ind. pret. part. (of वा with वि)* Having taken or assumed.

विद्यि *s. m.* A rule, a law. विद्यिः *nom. sin.*

विद्यित् *ind.* According to rule.

विद्युत्तम् *pres. part. par. (of दृ 5th cl. with वि)* Shaking, waving. विद्युत्तमः *nom. pl. m.*

विद्यते, विद्येत्. *See root व्यद्.*

विनदिन् *agt.* Roaring, grumbling. विनदिनः *nom. pl. m.*

विनाश *ind. pret. part. (of शब्द with वि)* Having sounded or roared.

विनाश *pass. part. (of शब्द with वि)* Lost. विनाशः *nom. pl. m.*

विनाशयतु. *See root शब्द.*

विनाश्य *ind. pret. part. (of नाश caus. of शब्द with वि)* Having bent.

विनाशा *s. m.* Destruction, death. विनाशम् *acc. sin.*

विनिःश्वस्य *ind. pret. part. (of श्वस with निः and वि)* Having sighed.

विनिःश्रूत *pass. part. (of श्रूत with निः and वि)* Gone forth or out, issued forth.

विनिःश्रूतः *nom. sin. m.*

विनिःपुङ्ग *pass. part. (of शुभ्र with नि� and वि)* Detached, loosed. विनिःपुङ्गे
लो. *pl. m.*

विनिःर्यो. *See root या.*

विनिःपूङ्ग *pass. part. (of शुभ्र with नि� and वि)* Returned, turned back; stopped,

ceased, ended, refrained, desisting. विनिवृत्तः *nom. sin. m.* विनिवृत्ताः *nom. pl. m.*

विनिवृत्तकाम् बाहुव. Foiled in one's wishes. विनिवृत्तवान् *nom. sin. n.*
विनिवृत्तय् *s. m.* Certainty, ascertainment, positive conclusion. विनिवृत्तये *loc. sin.*
विनिवृत्तयज् *agt.* Discovering the certainty of any thing. विनिवृत्तयः *nom. sin. m.*
विनिवृत्तयज्ञः *acc. sin. m.*

विनिवित् *ind. pret. (of वि with नि�् and वि)* Having determined, concluded, or come to a final resolution.

विनिवसन् *pres. part. par. (of व्यस् 2d cl. with नि and वि)* Sighting, breathing hard. विनिवसनः *nom. pl. m.*

विनिवस्य *ind. pret. part. (of व्यस् with नि and वि)* Having sighed, sighing.

विनीत् *pass. part. (of वीत् with वि)* Trained. Well-behaved, decorous, modest, humble, unassuming. विनीतः *nom. sin. m.*

विपरिवापत्. *See root वाप.*

विपरीत् *pass. part. (of इ Go, with वरि and वि)* Reverse, opposite, contrary. विपरीतम् *nom. sin. n.*

विपाठ् *s. m.* An arrow. विपाठेन *ins. sin.*

विपुल् *adj.* Large, great, ample, spacious. विपुलान् *acc. pl. m.* विपुलम् *acc. sin. n.*

विपुलता बाहुव. Of great devotion. विपुलत्वः *voc. sin. m.*

विपुलायताव् बाहुव. Large and long-eyed. विपुलायतावः *nom. sin. m.*

विष् *s. m.* A Brahman. विषम् *acc. sin.* विषाय *dat. sin.* विष् *voc. sin.*
विषाः *nom. pl.* विषान् *acc. pl.* विषैः *ins. pl.* विषायान् *gen. pl.* विषेषु *loc. pl.*

विष्वनन् *s. m.* A company of Brahmans. विष्वनने *loc. sin.*

विप्रिय् *s. n.* Offence, affront, any thing displeasing. विप्रियम् *acc. sin.*

विभज् *ind. pret. part. (of भज् with वि)* Having parted, or distributed.

विभीषण् *adj.* Fear-inspiring, threatening. विभीषणेन *ins. sin. m. or n.*

विषु *s. m.* VISHNU. विषुः *nom. sin.* विषोः *gen. sin.*

विभूषित् *pass. part. (of भूष with वि)* Adorned, decorated. विभूषितान् *acc. pl. m.*

विभूषिताङ् बाहुव. Decorated about the body. विभूषिताङ्गः *nom. pl. m.*

विभासमान् *pres. part. atm. (of भास् 1st cl. with वि)* Resplendent, glittering.

विभासमानान् *acc. sin. f.*

विमनस् *adj.* Sad, perplexed, disconcerted. विमनसः *nom. pl. m.*

विमान *s. m.* A car, a chariot. A car or chariot of the gods, sometimes serving as a seat or throne, and at others carrying them through the skies, self-directed and self-moving. विमानैः *ins. pl.* विमानेषु *loc. pl.*

विमुक्त *pass. part. (of मुच् with वि)* Escaped, emancipated. विमुक्ती *nom. du. m.* विमुक्ताम् *acc. sin. f.*

विमुख *adj.* Turning away the face, having the face averted, averse. विमुखः *nom. sin. m.* विमुखम् *acc. sin. m.*

विमुच्य *ind. pret. part. (of मुच् with वि)* Having quitted; quitting, releasing, having let go.

विमुखान *pres. part. atm. (of मुह् 4th cl. with वि)* Being bewildered, stupefied. विमुखानः *nom. sin. m.*

विमृष्ट *ind. pret. part. (of मृद् with वि)* Having trampled upon.

विमृष्टय *ind. pret. part. (of मृश् with वि)* Having considered; musing, thinking.

विमोक्षण *s. n.* Liberation, release. विमोक्षणम् *nom. sin.*

विरुद्ध *adj.* Deformed, unusual in form, monstrous.

विरुद्धाय *s. m.* A name of SIVA (*from* विरुद्ध Irregular, *and* अ॒य The eye; having three eyes). विरुद्धायम् *acc. sin.*

विरेण्टुः. *See root रेण्.*

विरेण्टन *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRĀ. विरेण्टनः *nom. sin.*

विरोध *adj.* Wrathful, angry. विरोधम् *acc. sin. m.*

विरुद्धित *pass. part. (of लुच् with वि)* Disappointed, luckless (rival). विरुद्धितः *nom. pl. m.*

विरुद्धत *pres. part. par. (of लुप् 1st cl. with वि)* Speaking, talking. Prating, chattering. Lamenting. विरुद्धताम् *gen. pl. m.* विरुद्धित् *part. 2d fut.*

विरुद्धितः *gen. sin. m.* About to lament, disposed to be querulous.

विरुद्धिति॒ *agt.* Scraping, touching, reaching. विरुद्धितिः *ins. pl. m.*

विरोधयामास. *See root लुभ्.*

विरपेत् *pres. part. par. (of लृप् 1st cl. with वि)* Deluging with rain. विरपेतः *nom. pl. m.*

विवाह *s. m.* Marriage. विवाहः *nom. sin.*

विवाहकाम् **TATP.** Desirous of marriage. विवाहकामः *nom. sin. m.*

विवाहार्थः *s. m. TATP.* A marriage-suit, purpose of marriage, matrimonial design. विवाहार्थः: *nom. sin.*

विविक्षितिः *s. m.* Name of one of DHRITARÁSHTRA's sons. विविक्षितिः: *nom. sin.* विविक्षित् *adj.* Various. विविक्षात्: *acc. pl. m.* विविक्षितः: *ins. pl. m.* विविक्षितः: *acc. pl. f.* विविक्षम्: *acc. sin. n.* विविक्षानि: *nom. or acc. pl. n.*

विविक्षः, विवेश. *See root विश.*

विवृश्योति. *See root वृश.*

विवृश्युः, विव्याप. *See root व्यप.*

विश् *ext.* 6th cl. *par.* To enter; with चा, चा and चन्, or चा and उप To possess, to fill; with उप To sit down; with उप and चन् To sit. To arrive; with नि To enter. To sit down; with नि To enter; with चन्म To enter over head and ears. उपाविशत्, न्यविशत्, प्राविशत्, सन्पाविशत्, न्यविशन्, सनुपाविशन्. *1st pret.* विवेश, चन्माविवेश, उपाविवेश, प्राविवेश, विविक्षः: *2d pret.* प्रवेशा *1st fut.* प्रवेशनि *2d fut.* प्रविशेत् *pot.*

विश् *s. m.* A man of the agricultural or mercantile class. A man in general. विशाम्पतिः *s. m. TATP.* A lord of men, a king. विशाम्पते: *voc. sin.* There are some words of this class in which the case of the first member is retained: as, दिवस्यति, उर्द्धवूपिति and others. Such a compound is termed by the grammarians चलुपविभक्तिकं चदम् *alupta-vibhaktikam padam.* A word, the sign of whose case is not dropped.

विशारद् *adj.* Learned, wise, skilful. विशारदः: *nom. sin. m.* विशारदौ: *nom. pl. m.*

विशाल् *adj.* Great, large.

विशालेष *RAKUV.* Large-eyed. विशालेषा: *nom. sin. f.*

विशीर्णत् *pres. part. par.* (of श्व 4th cl. with नि) Being dashed or broken to pieces. विशीर्णनीयः: *acc. sin. f.*

विशेष *s. m.* Distinction. Excellence.

विशेषत् *adj.* Peculiar, excellent, superior, better. विशेषत्: *acc. sin. n.*

विशृत् *pass. part. (of श्व Heur, with नि)* Famous, celebrated, notorious. विशृतिः: *ins. pl. m.*

विश्वास्त्रिम् *adj.* Taking all forms, existing in all forms, omnipresent. VISHNU.

विश्वास्त्रिमान्: *nom. sin. m.*

विश्वात्मन् *s. m. TATP.* The soul of the world, VISHNU. विश्वात्मा: *nom. sin.*

विष्वामित्र *s. m.* A *Muni*, the son of GÁDHÍ, originally of the military order, but

who became by long and painful austerities, a *Brahmarshi*, in which character he appears in the *Rámáyána* as the early preceptor and counsellor of RÁMA.

विष्वावसु *s. m.* One of the *Gandharvas* or celestial singers. विष्वावसु: *nom. sin.*

विष *s. n.* Poison, venom. विषम् *acc. sin.*

विषय *s. m.* A country. विषयम् *acc. sin.* विषये *loc. sin.*

विषाय *s. m.* The horn of any animal.

विषाक्तोम *s. m.* The hollow of a horn. विषाक्तोमे *loc. sin.*

विषाद *s. m.* Dejection, depression, lowness of spirits. विषादः *nom. sin.*

विष्णु *s. m.* VISHNÚ, one of the three principal *Hindu* deities, and the preserver of the world: during the periods of temporary annihilation, he is supposed to sleep on the waters, floating on the serpent Śesha: BRAHMÁ is fabled to have sprung from a lotus, which originally grew from the navel of VISHNÚ, and the holy river *Ganges* is said to spring from his foot: the different *Avatárs* are considered as emanations of this deity, and in KRISHNÁ, he is supposed to have been really and wholly incarnate: LAKSHMÍ is his wife; and he is usually represented as a mild and benevolent deity. विष्णुः *nom. sin.*

विष्णोः *gen. sin.*

विषम्भ *adj.* Insensible, unconscious. विषम्भम् *acc. sin. m.*

विषिष्मये. *See root वि.*

विषृ *pass. part. (of भृ with वि)* Cast off, parted, let go. विषृः *nom. pl. m.*

विषीर्ण *pass. part. (of भृ with वि)* Spread out; spacious, broad. विषीर्णम् *acc. sin. m.*

विष्टुये *ind. pret. part. (of भृ with वि)* Having trembled; trembling, throbbing, swelling.

विस्मय *s. m.* Wonder, surprise, astonishment.

विस्मयम् *agt.* Astonishing: an object of astonishment. विस्मयम्: *nom. sin. m.*

विस्मयोऽकुलनयन or विस्मयोऽकुललोचन **BAKUV**. Staring with astonishment.

विस्मयोऽकुलनयनः *nom. pl. m.* विस्मयोऽकुललोचनैः *ins. pl. m.*

विस्मये. *See root भृ.*

विस्मित *pass. part. (of विं Smile, with वि)* Astonished. विस्मितः *nom. sin. m.*

विस्मितः *nom. pl. m.*

पितृस् *pass. part. (of* संस *with* वि*)* Relaxed, untied : fallen, dropped, laid down. पितृस् हाराम् चक्रवालम् **BAKUV.** Who had taken off necklace, bracelet, and ring.

पितृस् हाराम् चक्रवालम् *nom. sin. n.* (पितृस्, हार, चक्रव, चक्रवाल).

पिहम् *s. m.* A bird.

पिहर्ति. *See root* हृ.

पिहाय *ind. pret. part. (of* हा *with* वि*)* Having discarded.

पिहित् *pass. part. (of* चा *with* वि*)* Made, constructed, appointed, arranged.

पिहितम् *acc. sin. n.*

पिहीन *pass. part. (of* हा *with* वि*)* Deserted, abandoned, deprived of. Low.

पिहीनाः *nom. pl. m.* पिहीनान् *acc. pl. m.*

पिहीनयोनि **BAKUV.** Base-born, brutish. पिहीनयोनिः *nom. sin. m.*

पिह्लु *adj.* Agitated, alarmed, overcome with fear or agitation, beside one's self; distressed, afflicted. पिह्लुः *nom. sin. m.*

पीडाचक्षुः. *See root* इष्ट.

पीड़ *ind. pret. part. (of* इष्ट *with* वि*)* Having seen.

पीड़ *s. n.* Seed.

पीड़पत् *ind.* Like seed.

पीणा *s. f.* The *Vīna*, or *Indian* lute, a fretted instrument of the guitar kind, usually having seven wires or strings, and a large gourd at each end of the finger-board. The extent of the instrument is two octaves: it is supposed to be the invention of NĀRADA, the son of BRAHMĀ, and has many varieties, enumerated according to the number of strings, &c.

पीर *adj.* Heroic, powerful, mighty. *s. m.* A hero, warrior, champion. पीरः *nom. sin.* पीरात् *abl. sin. m.* पीर वा *sin.* पीरी *nom. or acc. du.*

पीरः *nom. pl. m.* पीरान् *acc. pl.* पीराम् *gen. pl.* पीरेऽ *loc. pl.*

पीरहन् *agt.* Champion-killing; a slayer of heroes. पीरहा *nom. sin. m.*

पीर्यम् *abs. s. n.* Strength, vigour, power. Heroism, valour. पीर्यम् *acc. sin.* पीर्येण *ins. sin.*

पीर्यमाण *pres. part. pass. (of* त् *)* Being bidden from the view. पीर्यमाणः *nom. sin. m.*

पीर्यवत् *adj.* Strong, stout, robust. पीर्यवान् *nom. sin. m.* पीर्यवताम् *gen. pl. m.*

वीर्यशालिन् *adj.* Strong, vigorous, heroic, brave. वीर्यशालिनम् *acc. sin. m.*
वीर्यश्रेष्ठ **TATP.** Best in valour. वीर्यश्रेष्ठाः *nom. pl. m.*

यु **RT.** 5th cl. par. To choose; *with आ* To cover, screen; *with परि* To surround; *with वि* To disclose, reveal. विवृणोति *pres.* वावृणोत् *1st pret.*
परियतुः *2d pret.* Also 10th cl. par. To hinder, restrain, stop, prevent, check, resist, repel, ward off; *with नि* To restrain; *with परि* To surround. पर्यवरयत् *1st pret.* वारयामास, निवारयामास *2d pret.* वारयामि, वारयिष्यसि *2d fut.* वार्यताम् *imp. pass.*

यृक् *s. m.* A wolf. यृकः *nom. sin.*

यृकोदर *s. m.* Name of BHIMA. यृकोदरः *nom.* यृकोदरम् *acc.* यृकोदरत् *abl.*
यृकोदर *voc.* (from यृक् A wolf, and उदर The belly, the appetite).

यृष्ट *s. m.* A tree. यृष्टम् *acc. sin.* यृष्टाः *nom. pl.*

यृशीष्य, यृष्य. See root यृ.

यृत् **RT.** 1st cl. par. अत्म. To be; *with अतु* To follow; *with आ* To turn to; *with नि* To return; to recede, to desist; *with प्रतिनि* To turn again. अनुवृत्तेते *pres.* अवर्तत् *1st pret.* निवृत्ते *2d pret.* प्रतिनिवर्त्येष *2d fut.*
निवर्त्तस, निवर्त्ततु, आवर्त्तेष्वम्, निवर्त्तेष्वम् *imp.*

यृत् *pass. part. (of यृ)* Encircled, surrounded, attended. यृतः *nom. sin. m.*
यृता *nom. sin. f.*

यृत् *pass. part. (of यृत्)* Become, been. यृतः *nom. sin. m.*

यृति *s. f.* Style, mode of living. यृतिम् *acc. sin.*

यृष्टा *ind.* In vain, to no purpose, useless, fruitless. Wrong, incorrect.

यृषाकुलसमाप्तार **KANUV.** Any one, the circumstances or moral conduct of whose family are unknown. यृषाकुलसमाप्तैः *ins. pl. m.*

यृद्ग *pass. part. (of यृष्ट)* Increased. Old, aged, ancient.

यृद्गक्रम *s. m.* **TATP.** Rank due to age. यृद्गक्रमम् *acc. sin.*

यृद्गसेविन् *agt.* Reverencing, or who serves the aged. यृद्गसेवी *nom. sin. m.*

यृष्ट **RT.** 1st cl. अत्म. To grow, to increase. वृष्टे *2d pret.* वृद्धताम् *imp.*

यृप **RT.** 1st cl. par. अत्म. To rain, sprinkle, pour forth, shower; *with अभि* To shower upon. अवृप्ताम्, अभ्यवृप्त, अभ्यवृप्तेन *1st pret.* वृष्टे *2d pret.*

यृप *s. m.* A bull. A name of KARNA. यृपः *nom. sin.*

यृषक *s. m.* Name of a son of SUBALA. यृषकः *nom.*

पृष्ठम् **मानुष**. Whose banner is a bull, a name of SIVA. पृष्ठम्: *nom. sin.*
 पृष्ठी *s. f.* The seat or cushion of the religious student, or one used by ascetics, formed of *Kusa* grass.

पृष्ठि *s. m.* A descendant of YADU. *See page 46.*

पृष्ठृ *adj.* Great, large. पृष्ठृम् *nom. du. m.* पृष्ठृः *ins. pl. m.*

पृष्ठृल् *s. m.* Name of a son of SUBALA. पृष्ठृल्: *nom. sin.*

पृष्ठृम्पति *s. m.* The regent of the planet Jupiter, identified astronomically with the planet: in Mythology, he is the son of ANGIRAS, and preceptor of the gods.

पृष्ठृत् 9th cl. *ātm.* To choose. पृष्ठृते *pres.* पृष्ठृत्य *imp.*

पैग *s. m.* A sudden impulse, a rush or rapid movement, flow. The flight of an arrow. Haste, speed. Love, the sentiment or passion. पैगम् *acc. sin.*
 पैगेन *ins. sin.* पैगः *ins. pl.*

पैगचत् *adj.* Swift, fleet, rapid. पैगचतः: *nom. pl. m.* पैगचतः: *acc. pl. m.*

पैगु *s. m.* A bamboo. A flute, a pipe. पैगुः: *nom. sin.*

पैद *s. m.* A *Veda*, the generic term for the *Hindu* scriptures. पैदान् *acc. pl.*

पैदपाणि **TATP.** Who has read through the *Vedas* entirely. पैदपाणीः: *ins. pl. m.*

पैदसमिति **TATP.** Made up of the *Vedas*. पैदसमितम्: *acc. sin. n.*

पैदाङ्ग *s. m.* or *n.* A sacred science, considered as subordinate to, and in some sense a part of the *Vedas*. Six sciences come under this denomination: *Śikṣā*, or the science of pronunciation; *Kalpa*, the detail of religious ceremonies; *Vyākaraṇa*, or grammar; *Chāndas*, prosody; *Jyotiṣa*, or astronomy; and *Nirukti*, or the explanation of the difficult or obscure words and phrases which occur in the *Veda*. पैदाङ्गानि *acc. pl.*

पैदी *s. f.* Ground for placing the vessels used at an oblation, or for binding the victim, or lighting the sacrificial fire: it is more or less raised, and of various shapes. An altar.

पैदा. *See root अष्ट.*

पैषु *s. m.* Trembling, tremor. पैषुः: *nom. sin.*

पैला *s. f.* A tide, flow, current.

पैलम् *s. n.* A house, a habitation. पैलः *acc. sin.*

पै *ind.* So. Indeed. *An expletive.*

वैकर्णन् *s. m.* The son of विकर्णन्, *i.e.* the sun: a name of KARNA. वैकर्णनः: *nom. sin.* वैकर्णनम् *acc. sin.*

वैतालिक *s. m.* A bard whose duty it is to awaken a chief or prince at dawn with music and song. वैतालिकाः *nom. pl.*

वैलूमी *s. n.* A gem of a dark colour, the lapis lazuli.

वैर *s. n.* An old quarrel, a grudge, enmity. वैरम् *acc. sin.* वैरस्य *gen. sin.*

वैरिन् *s. m.* An enemy. वैरी *nom. sin.*

वैश्वाम्यायन् *s. m.* The sage VAISAMPĀYANA. *See page 1.* वैश्वाम्यायनः *nom.*

वैश्वानर् *s. m.* Agni, or fire.

वैष्णव *adj.* Relating or belonging to VISRŪ. वैष्णवम् *nom. sin. n.*

वैहायस् *adj.* (*from* विहायम् *s. m.* The sky) Suspended in the air, aerial. वैहायसम् *acc. sin. n.*

वैष्णवः. *See root वैष.*

वैद्योभवेताम्. *See root वैद्य.*

व्यतीत *pass. part.* (*of* इ Go, *with* ज्ञति and वि�) Gone, passed; dead, deceased. व्यतीते *loc. sin. m.*

व्यथा *s. f.* Pain, distress, uneasiness. व्यथा *nom. sin.*

व्यदृष्टन्. *See root व्यृ.*

व्यप *RT.* 4th cl. par. atm. To pierce, transfix. To wave in triumph; *with* ज्ञप To throw away; *with* प्रति To pierce. व्यपिष्यत्, प्रतिव्यप्त् *1st pret.* विष्याप, विष्युः *2d pret.* वेष्या *1st fut.* विष्येत् *pot.* व्यपिष्यते *pres. pass.* व्यप्तम्. *See root व्या.*

व्यपिष्ट *pass. part.* (*of* व्यप, *with* ज्ञप and वि�) Rejected, broken to pieces.

व्यपिष्ट्युषीमठ **BAHUV.** Whose ascetics' seats and students' rooms were deserted. व्यपिष्ट्युषीमठम् *acc. sin. n.*

व्यवस्थित *pass. part.* (*of* वा *with* ज्ञप and वि�) Staying, standing, fixed. व्यवस्थिताः *nom. pl. m.*

व्यमृतन्. *See root वृत्त.*

व्यनुपन्. *See root वृ.*

व्याकुल *adj.* Agitated, flurried.

व्याकुलचेतस् **BAHUV.** Bewildered, confounded. व्याकुलचेतसम् *acc. sin. m.*

व्याकुलेन्द्रिय **BAHUV.** Ruffled, discomposed. व्याकुलेन्द्रिया *nom. sin. f.*

चार्ष *s. m.* A tiger. *In composition*, Best, pre-eminent. चार्षम् *acc. sin.*
 चार्ष *voc. sin.* चार्षी *nom. or acc. du.* चार्षाः *nom. pl.* चार्षान् *acc. pl.*
 चार्षपृष्ठ *s. f.* **TATP.** A tiger's mate. चार्षपृष्ठम् *acc. sin.*
 चार्षपृष्ठान् *pres. part. pass. (of चार्ष with चा and फि)* Being fanned. चार्षपृष्ठान्
nom. sin. f.
 चार्ष *pass. part. (of चार्ष with फि)* Pervaded, occupied or penetrated by,
 thoroughly and essentially (as the universe by spirit &c.). चार्षान् *acc.*
sin. f. चार्षान् *nom. sin. n.*
 चार्षपृष्ठान् *pres. part. átm. (of चार्ष 1st cl. with चा and फि)* Opening wide
 (the eyes). चार्षपृष्ठानाः *nom. pl. m.*
 चारू *s. m.* A beast of prey. A serpent.
 चारूपत्र *ind.* Like serpents.
 चारात् *s. m.* The sage Vvása. *See page 8.* चारात्य *gen. sin.*
 चार्षत् *pres. part. par. (of चार्ष 1st cl. with चा and फि)* Speaking, uttering, pro-
 nouncing. चार्षतान् *gen. pl. m.* चार्षत्यान् *loc. sin. f.*
 चार्षेत्. *See root चृ.*
 चोपचर *agt.* Passing through the air. चोपचरैः *ins. pl. m.*
 चोपन् *s. n.* Sky, heaven, atmosphere. चोप *nom. sin.*
 चर्त *RT.* *1st cl. par.* To go, journey, travel. चर्त *imp.* चर्तेत् *pot.*
 चर्त *s. n.* A vow.
 चर्तिन् *adj.* Devout, pious, religious. चर्तिनिः *ins. pl. m.*
 चीड़ी *s. f.* Shame, bashfulness.

ग

शंख *RT.* *1st cl. par.* To praise. To point out; *with चा* To hope. To conci-
 liate. शंखस्ति *pres.* शंखेत् *2d pret.* शंखेत् *imp.*
 शक *RT.* *5th cl. par.* To be able. शेत् *2d pret.* शक्यते *pres. pass.* शक्येत्
2d fut.
 शकुनि *s. m.* The maternal uncle of the *Kaurava* princes, and counsellor of
 DURYODHANA. शकुनिः *nom. sin.*
 शक् *pass. part. (of शक्)* Able, capable, powerful. शक् *nom. sin. m.*
 शक्ति *s. f.* Power, strength. An iron spear or dart. शक्तिः *nom. sin.*

शक्य *fut. pass. part. (of शक)* Possible, practicable to be effected or done, able, capable (of being). शक्याः *nom. pl. m.* शक्या *nom. sin. f.* शक्यम् *nom. sin. n.* शक्यते. *See root शक.*

शक्र *s. m.* INDRA, the chief of the inferior gods, and ruler of *Swarga* or paradise. शक्रः *nom. sin.* शक्राय *dat.* शक्रस्य *gen.*

शक्ये. *See root शक.*

शक्तित *pass. part. (of शक्ति)* Alarmed, frightened, appalled. शक्तिते *loc. sin. m.* शक्तिताः *nom. pl. m.*

शङ्क *s. m. or n.* The conch-shell, used by the *Hindus* in two ways especially; offering libations with it, or, when perforated at one end, blowing it as a horn: used in this manner, frequent mention of it occurs in the battle-pieces of the poets, each hero being provided with one as his horn. शङ्कः *nom. pl.* शच्ची *s. f.* ŚACCHÍ, the wife of INDRA.

शचीपति *s. m.* INDRA, the husband of ŚACCHÍ. शचीपते: *abl. sin.*

शत *s. n.* A hundred. शतम् *nom. or acc. sin.* शतैः: *ins. pl.*

शतक्रतु *s. m.* INDRA (*from शत A hundred, and क्रतु A sacrifice: the performance of a hundred *Aswamedhas* obtaining this situation.*) शतक्रतोः *gen.*

शतयोजनम् *acc. sin. n.* DWIGU, A hundred *Yojanas*.

शतशः *ind.* By hundreds.

शतसहस्रः *ind.* By hundreds and by thousands.

शताङ्ग *BAHUV.* Of a hundred members, *i.e.* played upon in various ways, either by the nails, fingers, mouth, sticks, bows, &c. शताङ्गानि *acc. pl. n.*

शत्रु *s. m.* An enemy, a foe. शत्रोः *gen. sin.* शत्रुभिः *ins. pl.*

शतुर्जय *agt.* Subduing an enemy. A proper name. शतुर्जयः *nom. sin. m.*

शतुर्सह *agt.* Enduring an enemy. शतुर्सहः *nom. sin. m.*

शनैस् *ind.* Slowly, softly, gently, gradually. Often found repeated, शनैः: शनैः.

शब्द *s. m.* Sound, noise. A word. शब्दः *nom. sin.* शब्दम् *acc. sin.* शब्देन *ins. sin.* शब्दे *loc. sin.*

शम *RT.* 4th cl. *par.* To be pacified; also 10th cl. *par.* To desist, become quiet.

शमयास्त्वयुः *2d pret. Caus.* To extinguish, or destroy. शमयेत् *pot.*

शस्त्र *s. m.* A sort of deer. Name of a *Daitya*. शस्त्रः *nom. sin.* शस्त्रेन *acc. pl.*

शयन् *s. n.* A bed, a couch.

शर *s. m.* A sort of reed or grass (*Saccharum sara*). An arrow. शर् *acc. sin.* शरः *nom. pl.* शरन् *acc. pl.* शरि^१ *ins. pl.* शरणम् *gen. pl. m.*

शरण *s. n.* Protection, preservation, defence, refuge. शरणम् *acc. sin.*

शरणागतस्य *gen. sin. m.*

शरद्गत् *s. m.* Name of the grandfather of KRIPA. शरद्गतः *gen. sin.*

शरम् *s. m.* A fabulous eight-legged animal. A young elephant. A camel. शर्मान् *acc. pl.*

शरवेष *s. n.* A flight or shower of arrows. शरवेषेण *ins. sin.* शरवेषाणि *acc. pl.* शरवेषेण *ins. pl.*

शरस्त्र *s. m.* **TATP.** A clump of reeds. *See page 7.* शरस्त्रात् *abl. sin.*

शरवेष *s. m.* **TATP.** Flight of arrows.

शरवाय *s. m.* A bow (*from शर An arrow, and वायाय Throwing, shooting*).

शरीर *s. n.* The body. शरीर् *nom. or acc. sin.* शरीरे *loc. sin.* शरीराति *nom. pl.*

शरीरतुत्य *TATP.* Equal in rank, dear as one's person. शरीरतुत्या *nom. sin. f.*

शरीरात् *nom. sin. n.* The mere person, the body only.

शर्मेन् *s. n.* Happiness, pleasure. शर्मे *acc. sin.*

शत्रु *s. m.* A king, the maternal uncle of YUDHISHTHIRA. शत्रुः *nom. sin.*

शत्रुण् *acc. sin.* शत्र्ये *loc. sin.*

शश *s. m.* A hare or rabbit. शशान् *acc. pl.*

शशेष. *See root शश.*

शस्त्र *s. n.* A weapon in general. A sword, a cimeter. शस्त्राणि *nom. pl.*

शस्त्रकुशल् *TATP.* Expert in arms. शस्त्रकुशलः *nom. sin. m.*

शस्त्रभूत् *XWIP.* Bearing arms: an armed man, a soldier. शस्त्रभूताम् *gen. pl. m.*

शस्त्रविद्वाम् *TATP.* Skilled in arms. शस्त्रविद्वाम् *gen. pl. m.*

शस्त्रोपकरण *s. n.* **TATP.** Military apparatus, suitable instruments or arms. शस्त्रोपकरणम् *acc. sin.* (शस्त्र and उपकरण Implements, paraphernalia).

शासा *s. f.* A bough, the branch of a tree. शासान् *acc. sin.*

शासान्मृग *s. m.* A monkey, an ape (*from शासा, and मृग A deer*).

शासिन् *s. m.* A tree, particularly a branchy one. शासो *nom. sin.*

शासनम् *s. n.* Gold.

शातकुम्भय *adj.* Made of, or resplendent with gold. शातकुम्भयम् *acc. sin. n.*

शानि *s. f.* Quiet, rest, calm, stillness, pacification. शानिम् *acc. sin.*

शायक *s. m.* An arrow. शायकान् *acc. pl.* शायकैः *ins. pl.*

शारद्वत *adj.* Of, or belonging to SARADWAT, the great-grandfather of KṚPA.

शारद्वतः *nom. sin. m.*

शारूल *s. m.* A tiger. *In composition*, Pre-eminent, excellent. शारूल *voc. sin.* शारूलः *nom. pl.*

शारु *s. m.* The *Sál* tree (*Shorea robusta*). शारुम् *acc. sin.*

शारु *s. f.* A house. A hall. शारुयाम् *loc. sin.*

शारुवृक *s. m.* A jackall. शारुवृकः *nom. sin.*

शास्त्र *s. m.* Name of a king. *See page 47.*

शास्त्रेय *s. m. pl.* Name of a people. *See page 62.* शास्त्रेयान् *acc.*

शास्त्रत *adj.* Eternal. शास्त्रतीम् *acc. sin. f.* शास्त्रतीः *acc. pl. f.*

शासन *s. n.* Instruction. शासनाम् *abl. sin.*

शास्त्र *s. n.* Scripture, science, institutes of religion, law or letters, especially considered as of divine authority.

शास्त्रदृष्ट **TATP.** Seen in a book, drawn from works treating upon any science.

शास्त्रदृष्टम् *acc. sin. n.*

शिष्य *s. f.* Learning, study. Discipline, exercise. Skill, proficiency. शिष्याम् *acc. sin.*

शिशर *s. m. or n.* The peak or sunmit of a mountain. शिशैः *ins. pl.*

शिशा *s. f.* A flame. शिशा *nom. sin.*

शित *pass. part. (of शो)* Sharpened, sharp, pointed. शिताः *nom. pl. m.*

शितैः *ins. pl. m.* शितानाम् *gen. pl. m.*

शिरम् *s. n.* The head. शिरः *acc. sin.* शिरासि *ins. sin.* शिरांसि *acc. pl. n.*

शिल्पिन् *s. m.* An artist, artisan, mechanic. शिल्पिनः *nom. pl.*

शिवि *s. m.* Name of a people. शिवीन् *acc. pl.* शिवीनाम् *gen. pl.*

शिविका *s. f.* A tent, a marquee. शिविकाः *acc. pl.*

शिशुपाल *s. m.* The sovereign of a country in the central part of *India* or *Chedi*, opposed to Kṛishṇa, and slain by him: his death forms the subject of one of the *Hindu* epic poems (thence named *Sisupāla-Badha*), by Māgha. शिशुपालः *nom. sin.*

शिशुमार s. m. The Gangetic porpoise. The heavenly porpoise, or collection of the stars and planets (*from* शिशु A child, and मार What kills).

शिशुमारशिर् s. n. The Dolphin's head, a part of the heavens studded with stars. *It simply means, in this place, The north-east point.* —शिर् acc. sin.

शिष्य s. m. A pupil, scholar, disciple. शिष्यः nom. sin. शिष्यान् acc. pl. शिष्यै ins. pl.

शीघ्रम् neut. sin. (*of* शीघ्र) used adverbially, Quickly, rapidly.

शीघ्रेण राहुव्. Of rapid flight. शीघ्रेणान् acc. pl. m.

शील s. m. Good conduct or disposition, steady and uniform observance of law and morals. शीलेन ins. sin.

शीलहाननिधि तत्त्व. A treasury of virtue and wisdom.

शीलवत् adj. Good, amiable. शीलवतान् gen. pl. m.

शुद्ध adj. White.

शुद्धकेश राहुव्. Hoary-haired. शुद्धकेशः nom. sin. m.

शुद्धालाल्यानुलेपन राहुव्. Having a white garland, and anointed with unguents. शुद्धालाल्यानुलेपनः nom. sin. m. (शुद्ध, लाल्य, अनुलेपन).

शुद्धाल्पर राहुव्. White raiment. शुद्धाल्परः nom. sin. m. Arrayed in white.

शुच र. t. 1st cl. par. To grieve. अशुचः (*and, after* मा, शुचः) 3d pret.

शुचिः adj. Pure in body and mind, pious. शुचिः nom. sin. m. शुचयः nom. pl. m.

शुद्ध pass. part. (*of* शुच) Pure.

शुद्धाल्पन् राहुव्. Pure-minded. शुद्धाल्पन् acc. sin. m.

शुद्धा ins. sin. (*of* श्वन् s. m.) A dog.

शुभ र. t. 1st cl. dtm. To shine, to be gay, splendid and beautiful. शुश्वम् 2d pret.

शुभ adj. Handsome, fair, goodly, splendid. शुभे loc. sin. m. and voc. sin. f. शुभम् acc. sin. n. शुभै ins. pl. n.

शुभ adj. Splendid, gorgeous. शुभेण ins. sin. m. शुभै ins. pl. m.

शुद्धक s. m. A marriage-settlement, a dower.

शुद्धुम्. *See root* शुभ.

शुद्धाप, शुद्धम्, शुद्धुः, शुद्धै. *See root* शु.

शुप र. t. 4th cl. par. To dry. शुप्ति, शुप्ति pres.

शुप्तत् pres. part. par. (*of* शुप 4th cl.) Drying up. शुप्तता ins. sin. n.

शून्य *adj.* Empty, void. शून्यम् *acc. sin. m. or n.*

शूर *s. m.* A hero. A proper name. शूरः *nom. sin.* शूरस्य *gen. sin.* शूराः *nom. pl.* शूराणाम् *gen. pl.*

शूरार्थ *adj.* Suited to heroes, in use among heroes.

शूल *s. m.* A pike, dart, spear.

शूलोद्धतकर **BAHUV.** With uplifted spear in hand. शूलोद्धतकरः *nom. sin. m.*

शृगाल *s. m.* A jackall. शृगालः *nom. sin.*

शृणु, शृणन्तु. *See root श्रु.*

शृकुः. *See root श्रक.*

शेष *s. m.* Escape, leave, liberty, life. The king of the serpent-race, as a large thousand-headed snake, at once the couch and canopy of VISHNU, and the upholder of the world, which rests on one of its heads. शेषः *nom. sin.* शेषम् *acc. sin.*

शैर्य *adj.* Pointed, spiked.

शैस्पग्युग्राक्षम् **BAHUV.** Possessing practice, talent, and strength. शैस्पग्युग्राक्षमाः *nom. pl. m.*

शैल *s. m.* A mountain.

शैव *adj.* One of the tribe of ŚIVI; a name of KOTIKĀSYA. शैवम् *acc. sin. m.* शैव *voc. sin. m.*

शोणा *adj.* Reddish, bright chesnut-coloured (horse).

शोणित *s. n.* Blood. शोणितम् *acc. sin.* शोणितैः *ins. pl.*

शोभन *adj.* Shining, splendid, brilliant. शोभनम् *acc. sin. m.*

शोभमान *pres. part. átm.* (of शुभ 1st cl.) Fair, splendid, shining. शोभमाना *nom. sin. f.*

शोभा *s. f.* Grace, elegance, beauty. शोभाम् *acc. sin.*

शोभित *pass. part. (of शुभ)* Beautified, decorated, graced, enlivened. शोभितः *nom. sin. m.* शोभितम् *acc. sin. n.* शोभितैः *ins. pl. m.*

शौरेष *s. m.* An elephant remarkable for a large proboscis. शौरैः *ins. pl.*

शमशान *s. n.* A cemetery, a place where dead bodies are burned or buried. शमशाने *loc. sin.*

श्याम *adj.* Black, swarthy. श्यामः *nom. sin. m.*

श्येन *s. m.* A hawk, a falcon. श्येनाः *nom. pl.*

श्री *s. f.* Fortune, prosperity, wealth. श्रिया *ins. sin.* श्रियः *gen. sin.*
 श्रीमद् *adj.* Handsome, fair, graceful, beautiful, pleasing. श्रीमान् *nom. sin. m.*
 श्रीवत्स *s. m.* A particular mark, usually said to be a curl of hair, on the breast
     of VISHNU, or KRIshNA, and represented in delineations of him by (from
     श्री LAKSHMI, and वत्स Dear to). श्रीवत्सोर्मधुर्मूर्धित **TATP.** Adorned on
     the breast with (the mark) Srivatsa. श्रीवत्सोर्मधुर्मूर्धितः *nom. sin. m.*
 शु *nt.* *1st cl. par. irregular in the conjugational tenses,* To hear. शुश्राव,
     शुश्रुत, शुश्रुतः *1st pret.* शृणु, शुश्रवन् *imp.* शृणते *pres. pass.* शुश्रुते *2d pret.*
 शुरा *pass. part. (of शु)* Heard. शुराः *nom. sin. m.* शुराः *nom. pl. m.*
     s. *n.* Sacred learning. शुराम् *nom. sin.*
 शुरिं *s. f.* An ear. Hearing. Scripture, holy writ, a scriptural text. शुरिः
     nom. sin.
 शुर्वा *ind. pret. part. (of शु)* Having heard.
 शेष *irreg. superl. (of प्रसाद्य adj. Good)* Best, most excellent. शेषः *nom.*
     sin. m. शेषम् *acc. sin. m.*
 शेषतम् *superl. (of शेष Best)* The very best. शेषतम् *acc. sin. m.* शेषतमः
     nom. pl. m.
 शोचिय *s. m.* A Brahman well versed in the study of the *Vedas*. शोचियस्य
     gen. sin.
 शूरल *adj.* Plain, honest, sincere, mild, amiable. शूरलम् *acc. sin. n.*
 शोक *s. m.* A verse, a couplet. शोकम् *acc. sin.*
 शंगृधकूकाकेलभासगोलापुवायसाः *nom. pl. m.* **DWANDWA.** Dogs, vultures,
     herons, ravens, kites, jackals (and) crows.
 शून् *s. m.* A dog. शा *nom. sin.*
 शूनर *s. m.* A base, currish fellow. शूनयः *nom. pl.*
 शृष्ट *nt.* *2d cl. par.* To breathe; *with चा* To revive, take courage. *Causal,*
     To console, to cheer. शाश्वासयानात् *2d pret.*

४

शट्टहस्त **BAHUV.** Six thousand. शट्टहस्तः *nom. pl. m.*
 शष् *num. m. f. or n. declined in the plural only,* Six. शष्मः *abl.*
 शट् *nt.* *1st cl. par.* To sit or sink; *with ति* To sit. निषेद् *2d pret.*

पिष र.त. 6th cl. atm. To sprinkle, to bedew; *with चमि* To anoint, inaugurate. सिषिये 2d pret. चमिषिये pres. pass.

पिष र.त. 1st cl. atm. To govern; *with चमि* To drive away. चपसेव्ये pres. चोइङ्ग ordin. num. Sixteenth. चोइङ्ग loc. sin. n.

पि र.त. 2d cl. par. To praise, to laud; *with वि the same.* चलुवन् 1st pret. वि र.त. 1st cl. par. To stand, stay, stop, abide, remain; *with चान्* To govern; *with चां* To ascend, to mount; *with चह्* To arise, stand up; *with चम्* To stand firm. तिहसि, चनुतिहसि, तिहसि, तिहच, तिहसि pres. चतिहार्, चदतिहार्, चदतिहन्, चमुतिहन् (*the augment being dropped*) 1st. pret. चस्यी, चस्यी, चस्यः 2d pret. तिह, चातिह, सकिह imp.

पि र.त. 1st cl. atm. To smile; *with वि* To be surprised. विहिलिये 2d pret.

स

स a contraction of चह् ind. With.

संयुक्त pass. part. (*of चुन with सम्*) Joined with, accompanied or attended by. संयुक्त: nom. sin. m. संयुक्ते: ins. pl. n.

संयुग s. m. War, battle. संयुगे loc. sin.

संरक्षणोचन रामुव्. Red-eyed. संरक्षणोचनः nom. sin. m.

संरक्षण s. n. Preservation, maintenance, defence. सरक्षणाय dat. sin.

संरक्षय pass. part. (*of चमि with सम्*) Incensed, angry, exasperated. Agitated. संरक्षयः nom. sin. m. संरक्षीयः nom. du. m. संरक्षानाम् gen. pl. m.

संरक्षणे s. m. A destruction of the universe.

संवर्द्धित pass. part. (*of चाहि caus. of चृष्ट with सम्*) Greatly augmented, cherished. संवर्द्धितः nom. sin. m.

संविधाय ind. pret. part. (*of चां with वि and सम्*) Having made.

संवीक्षा pass. part. (*of ची with सम्*) Overspread. संवीक्षा: ins. pl. m.

संवृत्त pass. part. (*of चृष्ट with सम्*) Surrounded, attended. संवृत्तः nom. sin. m. संवृत्तात् abl. sin. n.

संशय s. m. Doubt. संशयः nom. sin.

संशिरण pass. part. (*of शो Destroy, with सम्*) Completed, effected, finished. Diligent and attentive in accomplishing.

संशिरण रामुव्. Faithful to a vow or obligation. संशिरणाम् nom. sin. m.

संस्तं pass. part. (of वस्त्र with सम्) Closely connected, joined, or linked together.

संस्तान् acc. pl. m.

संसद् s. f. An assembly, a meeting. संसद् loc. pl.

संस्त् agt. Staying, stopping, settled. संस्तः nom. sin. m.

संस्थान् s. n. Form, figure, shape. A place.

संस्थानवाचित् agt. Moving in various stations; going in the forms (of gods or demons). संस्थानवाचित् loc. pl. m.

संस्पृश्य ind. pret. part. (of स्पृश्य with सम्) Having touched, or reached; extending to.

संहत् pass. part. (of हन् with सम्) Knit, contracted.

संहतम् BAHUV. Knitting the brows. संहतम् acc. sin. m.

संहनन् s. n. Extreme hardness, stubbornness, inflexibility, strength.

सः nom. sin. m. (of तद् dem. pron.) He. That.

संकर्णी BAHUV. With KARNA. संकर्णी: nom. pl. m.

संकर्णव बहुव. Clad in armour, mailed. संकर्णवः nom. sin. m. संकर्णवम् nom. sin. n.

संकार्णुक BAHUV. Armed with a bow. संकार्णुकः nom. sin. m.

संकाश् adj. Near. संकाशे loc. sin. n. समासकाशे In my presence.

संकुशल् BAHUV. With earrings. संकुशलम् nom. sin. n.

संकृप् BAHUV. With KĀRPA, accompanying KĀRPA. संकृपाः nom. pl. m.

संक्रोध बहुव. With wrath, angry, irritated. संक्रोधम् acc. sin. m.

संक्षित् s. m. A friend, an intimate. संक्षित् nom. sin. संक्षितम् acc. sin. संक्षिता ins. sin.

संक्षितव् abs. s. n. Friendship. संक्षितम् acc. sin.

संक्षिपृष्ठम् nom. sin. n. TATP. A friend before, formerly a friend. *The phrase संक्षिपृष्ठ किमिष्यते, may be translated, "What signifies being formerly a friend?" or, "What is wished (or expected as the consequence) of former friendship?"*

संक्षय् abs. s. n. Friendship. Social equality. MENU, ch. ii. ver. 134. संक्षयम् nom. or acc. sin.

संगामायेह बहुव. With (one or many) mounted on an elephant, or on elephants. संगामायेहम् acc. sin. m. (स, गम, आयोह).

सङ्कुर्देष्य *s. m.* BALADEVA, the elder brother of KRESHNA. सङ्कुर्देष्य *voc. sin.*

सङ्कृत्यन् *s. m.* KĀMA, or love. सङ्कृत्यन् *ins. sin.*

सङ्कात् *adj. in composition*, Like, similar. सङ्कातः: *nom. sin. m.* सङ्काताः: *nom. pl. m.*

सङ्कृतीय *pass. part. (of कृ with सम्)* Crowded. सङ्कृतीयः: *nom. sin. m.*

सङ्कृतेयत् *pres. part. par. (of कृत् 10th cl. with सम्)* Mentioning fully, describing, proclaiming, celebrating. सङ्कृतेयत् *nom. sin. m.*

सङ्कुल *adj.* Crowded, confused, filled with, so as to be impervious. सङ्कुलम् *nom. sin. n.* सङ्कुले *loc. sin. n.*

सङ्कुष्ट *pass. part. (of कुष्ट with सम्)* Enraged. सङ्कुष्टाः: *nom. pl. m.* सङ्कुष्टान् *acc. pl. m.*

सङ्कृप *s. m.* Destruction, loss, decay. सङ्कृपे *loc. sin.*

सङ्कृत *pass. part. (of कृत् with सम्)* Violently agitated. सङ्कृती *nom. du. m.*

सङ्कृ *s. n.* War, battle. सङ्कृे *loc. sin.*

सङ्कृता *s.f.* Number in general.

सङ्कृत *pass. part. (of गम with सम्)* Congregated, assembled, grouped. Met, encountered. सङ्कृताः: *nom. pl. m.* सङ्कृतान् *acc. pl. m.*

सङ्कृति *s.f.* A fortuitous combination of circumstances, an interposition of fate or destiny; good luck, chance. सङ्कृता *ins. sin.*

सङ्कृत *s. m.* War, battle. सङ्कृते *loc. sin.*

सङ्कृतत् *pres. part. par. (of बह् 9th cl. with सम्)* Drawing together. सङ्कृतती *nom. sin. f.*

सङ्कृम *s. m.* War, battle. सङ्कृमे *loc. sin.*

सङ्क *s. m.* A multitude, a crowd, a swarm. सङ्काः: *nom. pl.* सङ्कान् *acc. pl.*

सङ्कात् *s. m.* An assemblage, a multitude. सङ्कातम् *acc. sin.*

सच्चाय नकुव् NAKUV. Having eyes, seeing. सच्चायन् *gen. pl. m.*

सच्चिय नकुव् With ARJUNA. सच्चियन् *acc. sin. m.*

सज्ज *adj.* Prepared, got ready. सज्जम् *acc. sin. n.* सज्जी: *ins. pl. m.*

सज्जकर्मन् *s. n.* Preparation, fitting. सज्जकर्मन्तः: *abl. sin.*

सज्ज नकुव् (from स With, and ज्जा *s.f.* A bow-string) Strung. कर्जम् *nom. or acc. sin. n.*

सच्चात्. *See root चत्.*

सचिन्त *ind. pret. part. (of चिन् (इ) with सम्)* Having thought, thinking upon. .
 सञ्चारा *ind. pret. part. (of उद with सम्)* Having enveloped.
 सञ्चारे. *See root जन.*

सञ्चात् *pass. part. (of जन with सम्)* Arisen, produced. सञ्चातम् *nom. sin. n.*
 सञ्चीवमान *pres. part. átm. (of जीव 1st cl. with सम्)* Reviving. सञ्चीवमानस्य
     gen. sin. m.

सटा *s. f.* A braid of hair, or tail, such as is worn by certain mendicants. सटा:
     acc. pl.

सत् *adj.* Good, virtuous. सत् *acc. sin. n.* सत्सु *loc. pl. m.*
 सततम् *ind.* Continually, always, ever.

सती *s. f.* A chaste, virtuous wife. सती *nom. sin.*

सत्कार *s. m.* Reverence, respect; hospitable treatment or reception. सत्कारम्
     acc. sin.

सत्कुलीन *adj.* Well-born, nobly descended. सत्कुलीनः *nom. sin. m.*

सत्कृत *pass. part. (of कृ with सत्)* Welcomed, saluted. Entertained, treated
     with hospitality. सत्कृताः *nom. pl. m.*

सत्कृत्य *ind. pret. part. (of कृ with सत्)* Having hospitably entertained.

सत्तम् *adj.* Best, most excellent, most virtuous. सत्तमः *nom. sin. m.* सत्तमम्
     acc. sin. m. सत्तम् *voc. sin. m.* सत्तमाः *nom. pl. m.* सत्तमानाम्
     gen. pl. m.

सत्त्व *abs. s. n.* Mind, intellect. Vigour, power, strength. Self-possession,
     command.

सत्त्वोद्रेक *s. m. TATP.* Superabundance of energy. सत्त्वोद्रेकात् *abl. sin.*

सत्य *adj.* True. *s. n.* Truth. Chastity, fidelity to a husband. सत्यम् *acc. sin.*
 सत्येन *ins. sin.*

सत्यनिति *KWIP.* (Conquering by truth,) A proper name. सत्यनितम् *acc. sin.*
 सत्यनिता *ins. sin.* सत्यनितः *gen. sin.*

सत्यिक्रम *BAKUV.* Of real valour. सत्यिक्रमः *nom. sin. m.*

सत्यम् *AVYATI.* Quickly, with haste.

सदन *s. n.* A house, a mansion. सदनात् *abl. sin.*

सदर्प *BAKUV.* With pride, haughty, lofty. सदर्पः *nom. sin. m.*

सदा *ind.* Always, ever.

सहजः *adj.* Like, equal, equivalent. Suited, suitable. सहजः: *nom. sin. m.* सहजः
acc. sin. m. or n.

सहन् **SAKUV.** With bow (in hand). सहन्: *nom. sin. m.*

सहनुम् **SAKUV.** Armed with a bow. सहनुम्: *nom. pl. m.*

सहन् **SAKUV.** With a flag. सहनामा: *nom. pl. m.*

सनातन *adj.* Eternal, perpetual. Firm, fixed, permanent. BRAHMA (was medi-
 tated upon, *seems required to complete the sense*). सनातनः: *nom. sin. m.*

सनातनि. *See root नात.*

सनिहत. *See root ना.*

सनस्त *pass. part. (of चत with सन्)* Frightened, alarmed. सनस्तः: *nom. sin. m.*

सनास *s. m.* Fear, alarm. सनासात्: *abl. sin.*

सन्दर्भान *pres. part. átm. (of वा 3d cl. with सन्)* Keeping up, holding on.
 सन्दर्भानस्य: *gen. sin. m.*

सन्दृष्ट *pass. part. (of देश with सन्)* Bitten. सन्दृष्टः: *acc. sin. m.*

सन्दृष्टीष **SAKUV.** Biting the lips. सन्दृष्टीषः: *acc. sin. m.*

सन्द्याय *ind. pret. part. (of द्या with सन्)* Shooting at, having aimed.

सन्द्या *s. f.* Twilight, either morning or evening.

सन्देश *s. m.* A multitude, number, quantity. सन्देशे: *loc. sin.*

सन्दर्भान्वन्. *See root नाव.*

सन्दाह *s. m.* Armour, mail, either of iron or of thick quilted cotton.

सन्दिग्ध *ind. pret. part. (of यह with नि and सन्)* Vanquishing, discomfiting.

सन्दिग्ध *adj.* Like, resembling. सन्दिग्धः: *nom. sin. m.* सन्दिग्धः: *acc. sin. n.*

सन्दिवेश *s. m.* An assembly. सन्दिवेशः: *loc. sin.*

सन्मान *s. n. TATP.* The respect of the good. सन्मानम्: *acc. sin.*

सपताक **SAKUV.** With a banner. सपताकाः: *nom. pl. m.*

सपतन **SAKUV.** Possessing towns or cities. सपतना: *nom. sin. f.*

सपरिक्षद **SAKUV.** With, or attended by, a retinue. सपरिक्षदः: *nom. pl. f.*

सपुत **SAKUV.** With a son. सपुतः: *nom. sin. m.*

सपुत्रेहित **SAKUV.** With the family-priest. सपुत्रेहितः: *nom. sin. m.*

सप्तदश *adj.* Possessing seventeen. सप्तदशः: *loc. pl. n.*

सप्तम *adj.* Seventh. सप्तमः: *nom. sin. m.*

सप्तष्य **SAKUV.** Affectionate, friendly. सप्तष्यम्: *acc. sin. n.*

सप्रयोगहस्य **मानुव**. With the charms or spells for employing (the magic weapons). These weapons of fire are not wielded manually, but are invoked or meditated upon. They follow भावः and had not Rāma given the arms, with the mode of invoking them, he would have given nothing.
 सप्रयोगहस्याति *acc. pl. n.*

सप्रेष **मानुव**. Attended by servants. सप्रेषाः *nom. pl. f.*

सपालुद्ध **मानुव**. With children and old men. सपालुद्धाः *nom. pl. m.*

सभा *s. f.* A court, an assembly. सभाम् *acc. sin.* सभात् *loc. pl.*

सभात्ते **मानुव**. With a wife, having a wife. सभात्तेः *nom. sin. m.*

सभीम **मानुव**. With BHIMA. सभीमम् *acc. sin. m.*

समुद्दीप्तम् **मानुव**. With a frowning face. समुद्दीप्तम् *nom. sin. f.*

सभात् **मानुव**. With a brother, or with brethren. सभाता *ins. sin. m.*

सम् *A particle and prefix, implying Union, junction (with, together).* Assemblage, collection. Beauty or perfection. Intensity, fulness. *As a prefix, it corresponds to con, co, com, &c. Before a consonant of the guttural, palatal, cerebral, and dental classes, this word is written सङ्, सम्, सळ्, सन्: before a consonant of the labial class, and before every vowel, सम्; and before any other consonant, से.*

सम *adj.* Equal, even, level, like. समः *nom. sin. m.* समे *loc. sin. m.* समान् *acc. pl. m.* समाम् *acc. sin. f.* समम् *nom. sin. n.*

समाप्तम् *ind.* Before the eyes, in the presence.

समय *adj.* All, entire, full, complete. समयान् *acc. pl. m.* समयाति *acc. pl. n.*

समाप्तस *adj.* Proper, right, correct, accurate, true. Exercised, experienced. समाप्तम् *nom. sin. f.*

समद **मानुव**. Furious, mad with rut. समदी *nom. du. m.*

समहृष्यत. *See root हृष.*

समनात् *ind.* Immediately after.

समनुप्राप्त *pass. part. (of आप with स, अन्, and सम)* Entirely covered or overspread. समनुप्राप्ते *loc. sin. n.*

समन्नातः *or समनात् ind.* All around, on every side.

समन्तु **मानुव**. Sorrowful, anxious. समन्तुः *nom. sin. m.*

समन्वित *pass. part. (of इ with अन् and सम)* Endued. समन्विता *nom. sin. f.*

समग्रम **BAHUV.** Of equal splendour. समग्रभूम् *acc. sin. m.*
 समभवत्. *See root भू.*
 समविपद्धत. *See root पद.*
 समव्यागात्. *See root व्य.*
 समत् *ind.* At once, altogether.
 समय *s. m.* Time. Established moral or ceremonial custom.
 समयुक्तज्ञ, समयोज्यज्ञ. *See root युक्त.*
 समर *s. m.* War, battle, combat. समरे *loc. sin.*
 समरेष्यत **TATP.** Ready for the combat. समरेष्यतः *nom. sin. m.*
 समर्यं *adj.* Able. समर्यः *nom. sin. m.*
 समर्पयद्धत्. *See root पर्य.*
 समलक्ष्यत *pass. part.* (*of कृ with लक्ष्य and कृम्*) Highly decorated. समलक्ष्यतः
 . *nom. sin. m.* समलक्ष्यती *nom. du. m.* समलक्ष्यताम् *acc. sin. f.*
 समपत्तत् *pass. part.* (*of पत् with पत् and सम्*) Covered. समपत्ततीः *ins. pl. m.*
 समवद्धत्. *See root वद् (इ).*
 समवस्थित *pass. part.* (*of वा with वस्य and सम्*) Occupying a place, remaining
 firm or fixed. समवस्थितीः *ins. pl. m.*
 समवाच्यिष्यत्. *See root विष्य.*
 समवाद्यन्. *See root वद्.*
 समवेत् *pass. part.* (*of इ with वस्य and सम्*) Assembled. समवेती *nom. du. m.*
 समवेता: *nom. pl. m.*
 समस्त *pass. part.* (*of वस्त Throw, with वस्त*) All, whole, entire. समस्तान् *acc. pl. m.*
 समा *s. f.* A year. समाः *acc. pl.*
 समाकुल *adj.* Crowded, thronged, filled. समाकुलम् *nom. sin. n.*
 समाच्छिप *pass. part.* (*of छिप with चा and सम्*) Cast off.
 समागत *pass. part.* (*of गम with चा and सम्*) Come, arrived. Joined, united.
 समागताः *nom. pl. m.* समागता *nom. sin. f.*
 समाच्छर्त्. *See root छर्य.*
 समाच्छर्य *pres. part. par.* (*of छर् 1st cl. with चा and सम्*) Doing, practising,
 committing. समाच्छर्यः *nom. sin. m.*
 समाचार *s. m.* Proper practice or conduct, approved usage. Report, history.
 समाचारे *loc. sin.*

समाचारात् *ind. pret. part. (of चार् with चा and सम्)* Having overspread; overcoming.

समाज *s. m.* A meeting, an assembly, a multitude, a crowd, a throng. समाजः *nom. sin.* समाजे *loc. sin.*

समाजः. *See root ज़्*.

समाज *adj.* Like, similar. One, the same.

समानतेजस् **SAKUW**. Equal in glory. समानतेजः *nom. sin. m.*

समानीय *ind. pret. part. (of र्ति Bring, with चा and सम्)* Having convened. समाप्त *pass. part. (of चाप with सम्)* Finished, ended.

समाप्तभूयिष्ठ **SAKUW**. Well-nigh ended, having the greater part finished. समाप्तभूयिष्ठे *loc. sin. n.*

समाप्ताच *s. m.* A multitude, a number. An assemblage. समाप्ताचे *loc. sin.*

समाप्तत *pass. part. (of तु with चा and सम्)* Encompassed, surrounded. समाप्तः *nom. sin. m.*

समाप्तिष्ठ *ind. pret. (of त्वयि with चा and सम्)* Having embraced.

समाप्ताच *ind. pret. part. (of चाच with चा and सम्)* Having encountered.

समाप्तिष्ठत *pass. part. (of चा with चा and सम्)* Seated. समाप्तिष्ठती *nom. du. m.*

समाहर *ind. pret. part. (of हन with चा and सम्)* Having struck; grazing or striking.

समाहित *pass. part. (of चा with चा and सम्)* Collected, composed, cool; absorbed in meditation. समाहितः *ins. pl. m.*

समित *pass. part. (of इ with सम्)* Conjoined, connected, contiguous. समितः *acc. sin. n.*

समिष्ट *pass. part. (of इच्य with सम्)* Kindled, lighted, alight, inflamed. समिष्टे *loc. sin. m.*

समिष्टदये **SAKUW**. Inflamed with pride. समिष्टदयैः *nom. pl. m.*

समिष्याय. *See root इ.*

समीक्ष *ind. pret. part. (of इक्ष with सम्)* Having seen.

समीप *adj.* Near, contiguous. समीपे *loc. sin. n.*

समीपस्थ *agt.* Placed or situated near. समीपस्थः *acc. sin. m.*

समीपोकात् **SAKIP**. Come near. समीपोकातान् *acc. pl. m.*

समीपुः. *See root इ.*

समुत्तिष्ठत् *ind. pret. part. (of उत्तिष्ठ with उत् and सम्)* Having tossed up, uplifting.
 समुत्तिष्ठन्. *See root उत्.*

समुत्तिष्ठत् *pass. part. (of उत् with उत् and सम्)* Arisen, produced. **समुत्तिष्ठतः**:
 nom. sin. m.

समुत्तिष्ठत् *pass. part. (of उत् with उत् and सम्)* Born, produced, sprung, arisen.
 समुत्तिष्ठत् acc. sin. m. समुत्तिष्ठत् nom. sin. f.

समुत्तिष्ठत्तुलक् *s. m.* Extreme confusion. **समुत्तिष्ठत्तुलकः** nom. sin.

समुत्तिष्ठत्. *See root उत्.*

समुत्तिष्ठत् *s. m.* Height. Fatness. Thickness.

समुद्भूत् *pass. part. (of भूत् with उत् and सम्)* Born, produced, sprung, arisen.
 समुद्भूतः nom. sin. m. समुद्भूतैः ins. pl. m.

समुद्भास्य *ind. pret. part. (of भूत् with उत् and सम्)* Having completely lifted up.

समुद्र *s. m.* The sea. **समुद्रः** nom. sin. **समुद्रम्** acc. sin.

समुपागत् *pass. part. (of गम् with आ, उप, and सम्)* Come together, assembled,
 met, come in one's way; occurred, happening. **समुपागती** nom. du. m.
 समुपागताः nom. pl. m. **समुपागतम्** acc. sin. n.

समुपागतन्. *See root गम्.*

समुपादाय *ind. pret. part. (of दा with आ, उप, and सम्)* Having taken.

समुपादृवत्, समुपादृष्टन्. *See root दृ.*

समुपाविशन्. *See root विश्.*

समुपेत् *ind. pret. part. (of इ with उप and सम्)* Having gone near.

समुपेतनि. *See root इ.*

समूह *s. m.* An assemblage, crowd, throng. **समूहस्य** gen. sin. **समूहेषु** loc. pl.

समेत *pass. part. (of इ with आ and सम्)* Come together, assembled, associated.
 समेती nom. du. m. समेताः nom. pl. m. **समेतान्** acc. pl. m.

समेत *ind. pret. part. (of इ with आ and सम्)* Having met.

समेतनि. *See root इ.*

सम्पत्तत् *pres. part. par. (of उत् 1st cl. with सम्)* Falling upon. **सम्पत्तनी**
 acc. du. m.

सम्पत्त *pass. part. (of उत् with सम्)* Possessed of; endowed, furnished with.
 Mature. Perfectly acquainted with, or performing. **सम्पत्तः** nom. sin. m.

सम्पत्ती nom. du. m.

सम्बृद्धयत् *pres. part. par. (of हुश् 1st cl. with सम्)* Seeing. सम्बृद्धयत्ता: *gen. sin. f.*
सम्बृद्धि *s. m.* A full.

सम्बृद्धेविद्या **BAKUV.** Replete with knowledge. सम्बृद्धेविद्या: *acc. sin. m.*

सम्बृद्धतुः: *See root वृद्.*

सम्बृद्धिः *ind.* Now, at the present time.

सम्बृद्धीत् *pass. part. (of हु with धृति and सम्)* Respectful. सम्बृद्धीता *nom. sin. f.*

सम्बृद्धिः *pass. part. (of वृज् with ध and सम्)* Overtaking, reached. सम्बृद्धिः *nom. pl. m.*

सम्बृद्धिहृत् *ind. pret. part. (of हु with धि, ध, and सम्)* Having roamed all over.

सम्बृद्धित् *pass. part. (of वा with ध and सम्)* Come forward. सम्बृद्धित् *acc. sin. m.*

सम्बृद्धिः *pass. part. (of वाप् with ध and सम्)* Completely obtained, reached, arrived. सम्बृद्धिः *loc. sin. m.* सम्बृद्धिः *nom. pl. m.* सम्बृद्धिः *acc. pl. m.*

सम्बृद्धिविद्या **BAKUV.** Attained knowledge. सम्बृद्धिविद्या: *nom. pl. m.*

सम्बृद्धिविद्यात्. *See root विद्.*

सम्बृद्धिः *ind. pret. part. (of हृषि with ध and सम्)* Having seen.

सम्बृद्धि *pass. part. (of हृषि with सम्)* Overcast, overspread. सम्बृद्धि *loc. sin. n.*

सम्बृद्धिन् *adj.* Related, connected; a relation. सम्बृद्धिन् *nom. sin. m.*

सम्बृद्धिः *adj.* Blocked up, impassable. सम्बृद्धिः *nom. sin. n.* सम्बृद्धिः *abl. sin. n.*

सम्बृद्धिः *fut. pass. part. (of हृषि with सम्)* Suitable, adapted, fit for. सम्बृद्धिः *nom. sin. n.*

सम्भृम् *s. m.* Fear, terror, loss of presence of mind. सम्भृम् *acc. sin.*

सम्भृत् *pass. part. (of भ्रम् with सम्)* Bewildered, agitated, flurried. सम्भृता *nom. sin. f.*

सम्भृतजनन् **BAKUV.** Whose people were bewildered. सम्भृतजनने *loc. sin. m.*

सम्भृत् *pass. part. (of जन् with सम्)* Acknowledged, approved of. सम्भृता *nom. sin. f.*

सम्भृत्य *ind. pret. part. (of जन् (ह) with सम्)* Having spoken privately, or consulted together.

सम्भृतिः *pass. part. (of भानि caus. of जन् with सम्)* Treated with respect, honoured. सम्भृतिः *nom. pl. m.*

सम्भृद्धुः: *See root वृद्.*

सम्मोच. *See root मुच.*

सम्मोह *s. m.* Stupefaction. Fainting. सम्मोहम् *acc. sin.*

समुषिष्ठिन् *acc. pl. m.* **BAHUV.** With YUDHISHTHIRA.

सरय **BAHUV.** With a chariot. सरयान् *acc. pl. m.*

सरथपादात् **BAHUV.** With chariots and infantry. सरथपादातः *nom. sin. m.*

सरस् *s. n.* A large pond or pool. सरु *nom. sin.* सरंसि *acc. pl.*

सरहस्यवत् **BAHUV.** With the secret or mystic spell. सरहस्यवतम् *acc. sin. m.*

सरण **BAHUV.** Coloured.

सरणनेत्र **BAHUV.** Red-eyed. सरणनेत्रेण *ins. sin. n.*

सरोप **BAHUV.** Angry.

सरोपहरोपहत् **TATP.** Flushed with an angry hue. सरोपहरोपहतेन *ins. sin. n.*

सर्वे *pronom.* All, every. सर्वः *nom. sin. m.* सर्वस्य *gen. sin. m.* सर्वे *nom.*

pl. m. सर्वान् *acc. pl. m.* सर्वेषाम् *gen. pl. m.* सर्वेषु *loc. pl. m.* सर्वाः

nom. or acc. pl. f. सर्वासु *loc. pl. f.* सर्वम् *nom. or acc. sin. n.* सर्वाणि

acc. pl. n.

सर्वाश्वरियमर्हन् **TATP.** The destroyer of all the military tribes. सर्वाश्वरियमर्हनः *nom. sin. m.*

सर्वगुह्यमय *adj.* Made up of all mystery. सर्वगुह्यमयः *nom. sin. m.*

सर्वज्ञानविद् **KWIP.** Acquainted with all knowledge. सर्वज्ञानविदम् *acc. sin. m.*

सर्वानः *ind.* On all sides, in every part. Altogether.

सर्वधर्मविद् **KWIP.** Knowing the whole of duty. सर्वधर्मवित् *nom. sin. m.*

सर्वपापहर *agt.* Removing, or the remover of, all sin. सर्वपापहरः *nom. sin. m.*

सर्वशः *ind.* Wholly, universally, entirely, on every hand.

सर्वसामान्य **TATP.** Common to all. सर्वसामान्यः *nom. sin. m.*

सर्वायुधोपेत् **TATP.** Decorated with all kinds of military trophies. Stored with all sorts of weapons. सर्वायुधोपेतम् *acc. sin. n.*

सलानकुमुम **BAHUV.** Accompanied with sprinkled grain and flowers.

सलानकुमुमैः *ins. pl. m.*

सलिल *s. n.* Water. सलिलेन *ins. sin.* सलिलात् *abl. sin.*

सवितृ *s. m.* The sun. सवितुः *gen. sin.*

सविद्युत्स्तनित **BAHUV.** With lightning and thunder. सविद्युत्स्तनितैः *ins. pl. m.*

सविपाण **BAHUV.** Along with the tusks. सविपाणम् *acc. sin. m.*

सवेषुपीकापद्यावानुनादम् *nom. sin. n.* **BAKUV.** Re-echoing with flutes, lutes, and tabors (स, वेषु, वीका, पद्य, अनुनाद).

सच्चाचिन् *s. m.* A name of ARJUNA (*from* सच्च The left, *and* साचिन् Joined; drawing the bow with his left hand as well as his right). सच्चाची *nom. sin.* सच्चाचिना *ins. sin.*

सद्गीतम् **AVTATZ.** With shame.

सशङ्क **BAKUV.** With a conch-shell. सशङ्कानि *nom. pl. n.*

सशङ्कोष **BAKUV.** Sounding a conch-shell. सशङ्कोषः *nom. sin. m.*

सशूर **BAKUV.** Armed with arrows, or furnished with arrows. सशूर *nom. sin. m.* सशूरः *acc. sin. n.*

सशूरासन **BAKUV.** Armed with a bow. सशूरासनः *nom. sin. m.*

सशंहर **BAKUV.** With charms or prayers for restraining (the magical weapons). सशंहरिः *acc. pl. n.*

सशिपि **BAKUV.** Accompanied by (his) ministers. सशिपः *nom. sin. m.*

सशन्म **BAKUV.** Of, or belonging to the evening, vespertine. सशन्मः *nom. sin. m.*

सशन्मम **BAKUV.** Flurried, agitated. सशन्ममः *nom. sin. m.*

सह *ind.* With, along with. Name of a son of DHRITARÁSHTRA. सहः *nom. sin.*

सहय *agt.* Born with, produced together, congenital. सहयः *acc. sin. m. or n.*

सहदेव *s. m.* The youngest of the five Pándava princes. Name of a person renowned as a swordsman. सहदेवः *nom. sin.* सहदेवस्य *gen. sin.*

सहद्रोण **BAKUV.** With Drona, accompanying Drona. सहद्रोणः *nom. pl. m.*

सहभाग् **BAKUV.** With a brother. सहभागः *gen. sin. m.*

सहसा *ind.* Quickly, precipitately, inconsiderately, without consideration or pause. *For सह Along with.*

सहस्र *s. n.* A thousand. सहस्रः *acc. sin.* सहस्रे *loc. sin.*

सहस्रपाद् **BAKUV.** Thousand-footed, millipede. सहस्रपाद् *nom. sin. m.*

सहस्रशः *ind.* By thousands.

सहस्रशीर्षन् **BAKUV.** Thousand-headed. सहस्रशीर्षा *nom. sin. m.*

सहस्राय **BAKUV.** Thousand-eyed. सहस्रायः *nom. sin. m.*

सहामात्र **BAKUV.** Along with a minister. सहामात्रम् *acc. sin. m.*

सहाय *s. m.* A companion, associate, follower, adherent. सहायः *nom. sin.* सहायैः *ins. pl.*

सहाययत् *adj.* Having a companion, comrade, associate, or follower. सहाययान् *nom. sin. m.*

सहित *pass. part. (of चह)* Accompanied. Associated, combined, allied. सहितः *nom. sin. m.* सहिता *nom. pl. m.* सहितम् *nom. sin. n.*

सा *nom. sin. f. (of तह dem. pron.)* That. She. *Used in the sense of ipsa, with or without the pronouns of the first and second person.*

साध्यात् *ind.* Evidently, manifestly, visibly; in personification, personified.

सागर *s. m.* The ocean. सागरम् *acc. sin.*

सागरान् **BAHUV.** Ending at the sea, bounded by the ocean. सागराना *nom. sin. f.*

सागरेद्वृतनिःसन **BAHUV.** Roaring like the ocean. सागरेद्वृतनिःसनः *nom. pl. m. (सागर, उद्वृत, निःसन).*

साक्षात् **BAHUV.** Attended by the planet Mars. साक्षातः *nom. sin. m.*

सादि *s. m.* A charioteer. सादिभिः *ins. pl.*

सादित *pass. part. (of सादि caus. of चद)* Destroyed, exterminated. सादितः *nom. pl. m.*

साधु *adj.* Good, well. *ind.* Good! excellent! bravo! साधु ना गमत् No good will come of it. May ill luck attend it!

साधुयाद् *s. m. TATP.* A cry of, Good! excellent!

साधुश्च *s. m. the same as the preceding.* साधुश्चेन *ins. sin.*

साध्य *s. m.* An inferior deity or demigod, one of a class of twelve. साध्यः *nom. pl.*

सानुभु **BAHUV.** With a younger brother. सानुभम् *acc. sin. m.*

सानन् *cl. par.* To soothe, to solace. परिसानवय *imp.*

सानन्य *ind. pret. part. (of सानन्)* Having consoled.

सानिध्य *s. n.* Proximity, vicinity, presence. सानिध्ये *loc. sin.*

सापेय **BAHUV.** Faulty, criminal, guilty, offending. सापेयाः *nom. pl. m.*

सामन् *s. n.* Conciliation, calming, tranquillizing. A kind and tender way of speaking. सामन् *ins. sin.*

सामन्य *abs. s. n.* Power.

सामर्थ्येवन्धन **BAHUV.** Having power as the bond of union, cemented by, or contingent on power. सामर्थ्येवन्धनम् *nom. sin. n.*

सामर्थ्येवासम् **AVTAKL.** With a bitter smile (स, समर्थं Anger, वास).

मायक *s. m.* An arrow. मायके: *ins. pl.*

मायुष **BAHUV.** Armed. मायुषः: *nom. pl. m.*

मार *s. m.* Strength. Essence. Firmness, hardness. मारः: *nom. sin.*

मार्यि *s. m.* A charioteer. मार्यिः: *nom. sin.* मार्यिन् *acc. sin.*

मार्ये **BAHUV.** With the sun, sunny. मार्यः: *nom. sin. m.*

मार्ये *s. m.* A company of travellers, a caravan. मार्यन् *acc. sin.*

मार्यम् *ind.* With, along with.

मार्यिन् *s. m. patronym.* (*from मार्यः s. m. The sun*) KAR्णA, child of the sun.

A name of the constellation *Hastā*, whose ruling deity is the sun. मार्यिनः: *nom. sin.*

मार्यिनेत् *ins. sin.*

मार्य **BAHUV.** With horses.

माहस *s. n.* Boldness, daring, a bold stroke. माहसन् *acc. sin.*

माहाय *abz. s. n.* Assistance.

माहायार्ये **TATP.** The benefit of assistance. माहायार्यन् *acc. sin. m.*

मिह *s. m.* A lion. मिहः: *nom. sin.* मिहस्य *gen. sin.*

मिहनाद *s. m.* War-cry, war-whoop, a shouting or roaring on making an onset.

मिहनादः: *nom. sin.* मिहनादम् *acc. sin.*

मिहर्यम् *s. m.* A noble or fierce lion.

मिहसंहनन **BAHUV.** Of lion strength. मिहसंहननः: *nom. sin. m.*

मिहः *pass. part. (of मिह)* Sprinkled, wetted, watered. मिहः: *nom. sin. m.*

मिह *adj.* White.

मिहसम्भु **BAHUV.** Silvery-bearded. मिहसम्भुः: *nom. sin. m.*

मिहः *s. m.* A divine personage of undefined attributes or character: a sort of demigod, or spirit, inhabiting, together with the *Vidyādhara*s, *Munis*, &c., the middle air, or the region between the earth and the sun.

मिहिः *s. f.* Accomplishment, completion.

मिहर्यम् *ind. TATP.* For the sake of obtaining.

मिन्दु *s. m.* The country along the *Indus* or *Sindh*. *In the plural*, The inhabitants of that country. मिन्दुर्भिः: *ins. pl.* मिन्दुनाम् *gen. pl.*

मिन्दुपति *s. m.* The lord of *Sindh*, i. e. JAYADRATHA. मिन्दुपते: *voc. sin.*

मिन्दुपत *s. m.* JAYADRATHA, king of *Sindh*. मिन्दुपतः: *nom. sin.* मिन्दुपतम् *acc. sin.* मिन्दुपतेन *ins. sin.*

सिद्धिचे. *See root* चित्त.

सीमनिनी *s. f.* A woman. सीमनिनीनाम् *gen. pl.*

सु *prep.* Very, well, exceedingly, excellent, good.

सुकुमार *adj.* Very delicate, very soft. Very smooth (as a glazed jar set up as a mark for arrows). सुकुमारम् *acc. sin. m.* सुकुमारी *nom. sin. f.*

सुकृत *pass. part.* (of कृ with सु) Well done, pious, virtuous. सुकृतीः *ins. pl. n.*

सुकृतोक्त्य **BAKUV.** Very lofty. सुकृतोक्त्यैः *ins. pl. m.*

सुकेश *adj.* Fine-haired. सुकेशी *nom. sin. f.* सुकेशि *voc. sin.*

सुख *adj.* Happy. Pleasant, agreeable. *s. n.* Happiness, ease. सुखम् *acc. sin.*

सुखपुस्त्याहयोग *s. m.* **TATP.** The proclamation of a happy holiday.

सुखापेहयाक्षोपानैः *ins. pl. m.* **BAKUV.** Having stairs of easy ascent.

सुगन्धि *adj.* Sweet-smelling, fragrant. सुगन्धिभिः *ins. pl. m.*

सुगार *adj.* Handsome, having a fine graceful person. सुगारी *f.* सुगारि *voc. sin.*

सुह *s. m.* A son. सुहः *nom. sin.* सुहम् *acc. sin.* सुही *acc. du.* सुहाः *nom. pl.*

सुहा *s. f.* A daughter. सुहाम् *acc. sin.*

सुदत *adj.* Having handsome teeth. सुदती *nom. sin. f.*

सुनस **BAKUV.** Handsome-nosed. सुनसम् *acc. sin. n.*

सुनृशसकृत् **KWIP.** Very malicious. सुनृशसकृदिः *ins. pl. m.*

सुन्दर *adj.* Handsome, beautiful. सुन्दरीम् *acc. sin. f.*

सुपर्ण *s. m.* A being of a superhuman character, or GARUĀ, and other birds of an equally fanciful description: one of those classes first created by the BRAHMADIKAS, and included in the daily presentation of water to deceased ancestors, &c. सुपर्णेन *ins. sin.* सुपर्णैः *nom. pl.*

सुपिण्ठ *adj.* Flowering, in full flower. One whose hairs stand on end from internal pleasure and satisfaction. सुपिण्ठः *nom. sin. m.* सुपिण्ठाः *acc. pl. f.*

सुप *pass. part.* (of घर) Sleeping, asleep.

सुपतनप्राय **BAKUV.** Almost every body being asleep. सुपतनप्राये *loc. sin. n.*

सुपपृष्ठ *pass. part.* (of कृप with न and य) Full grown. A proper name.

सुप्रीत *adj.* Well pleased, very happy. सुप्रीतः *nom. sin. m.*

सुबल *s. m.* Name of the king of Gándhára. सुबलस्य *gen. sin.*

सुबाहु *s. m.* Name of a son of DHRITARÁSHTRA.

सुभग *adj.* Pleasing to the eye. Fortunate. सुभगे *voc. sin. f.*

सुभृ *s. f.* A woman (*from* सु Handsome, and भृ An eye-brow). सुभृः *nom. sin.* सुभृ *voc. sin.*

सुभहृ *adv.* Much, very, exceeding.

सुभध्यम *adj.* Slender-waisted. सुभध्यमा *nom. sin. f.*

सुभवत्त्वान् *adj.* Well versed in holy texts. (*See* वत्त्वा). सुभवत्त्वान् *acc. pl. m.*

सुयोधन *s. m.* A name of DURYODHANA, the chief of the *Kuru* family and confederates. सुयोधनः *nom. sin.* सुयोधनम् *acc. sin.*

सुयोधनपृक्षेदये *nom. du. m.* DWANDWA, DURYODHANA and BHIMA.

सुर *s. m.* A god, a deity. सुरः *nom. sin.*

सुरगुरु *s. m.* Vṛihaspati, regent of Jupiter, and preceptor of the gods. VISHNU.

सुरगुरुः *nom. sin.*

सुरघ *s. m.* An excellent carriage. Name of a king. सुरघः *nom. sin.* सुरघम् *gen. sin.* सुरघैः *ins. pl.*

सुरगरि **TATP.** An enemy of the gods. सुरगरि *nom. sin.*

सुरेश्वर *s. m.* The chief of the gods. सुरेश्वरम् *acc. sin.*

सुलोचन **BAMUV.** Fine-eyed. सुलोचनः *nom. sin. m.* सुलोचनम् *acc. sin. n.*

सुपर्वेत् **BAMUV.** Very glorious. *s. m.* Name of a son of DHRITARĀSHTRA. सुपर्वेतः *nom. sin.*

सुपर्ण *s. n.* Gold.

सुवस्त्रन *adj.* Well dressed, elegantly attired. सुवस्त्रना *nom. sin. f.*

सुविषुल *adj.* Very spacious, very great. सुविषुलम् *acc. sin. n.* सुविषुलः *nom. pl. m.*

सुविस्तित *pass. part.* (*of* विष *with* वि and सु) Much astonished. सुविस्तितः *nom. pl. m.*

सुवीर *s. m.* The name of a country, called also Sauvira. The king thereof.

सुवीरः *voc. sin.* In the plural, The inhabitants of Sauvira. सुवीराणाम् *gen. pl. m.*

सुव्यक्तम् *ind.* Evidently, clearly.

सुचोणी *s. f.* A woman who has fine hips and loins. सुचोणी *voc. sin.*

सुसम्भान् *pass. part.* (*of* भव *with* सम् and सु) Greatly bewildered. सुसम्भान् *nom. sin. f.*

मुसर *adj.* Melodious, harmonious, well-sounding. मुसरः *nom. pl. m.*

मुदह *s. m.* A friend. मुदहः *nom. pl.*

मूल *adj.* Small, fine, delicate, minute (as a berry to be shot at). मूलम् *acc. sin. m.*

मूचक *agt.* Indicative. मूचकः *nom. sin. m.*

मूचित *pass. part. (of मूच)* Made known, told, disclosed. मूचितम् *acc. sin. m.*

मूर *s. m.* A bard, an encomiast. A charioteer. मूरम् *acc. sin.* मूरस्य *gen. sin.* मूर् *voc. sin.*

मूरपुत्र *s. m.* TATP. The son of a charioteer. मूरपुत्रः *nom. sin.* मूरपुत्र *voc. sin.*

मूरा *s. f.* A daughter.

मूरन *agt.* Destructive, destroying. मूरनः *nom. sin. m.* मूरनम् *nom. sin. n.*

मूर्य *s. m.* The sun. मूर्यः *nom. sin.* मूर्यम् *acc. sin.*

मूर्यातप *s. m.* Sunshine.

मूर्यातपर्यिष्ट *TATP.* Darted upon by the rays of the sun. मूर्यातपर्यिष्टः *nom. sin. m.*

मृत *kt.* 6th cl. *par. atm.* To create. मृते *pres.* अमृतत्, अमृतन् *1st pret.*

मृचय *s. m.* A name given to the Pāncalas. A proper name. मृचयाः *nom. pl.* सेना *s. f.* An army, a host. सेनाम् *acc. sin.* सेनातु *loc. pl.*

सेनायग *TATP.* The leader of an army. सेनायगः *nom. sin. m.*

सेन्द्रामुखतातिर *BAKUV.* With a rainbow and lightning. सेन्द्रामुखतातिर *nom. sin. m.* (ग, इन्द्रामुख, तातिर).

सेन्द्रामुखपुरोगम *BAKUV.* Preceded by the rainbow. सेन्द्रामुखपुरोगमैः *ins. pl. m.*

सेनिक *adj.* Relating or belonging to an army. *s. m.* A guard. सेनिकान् *acc. pl.*

सेन्यप *adj.* Produced or born in Sindh, Sindhian. सेन्यपः *nom. sin. m.*

सेन्यवम् *acc. sin. m.* सेन्यवस्य *gen. sin. m.* सेन्यप *voc. sin. m.* सेन्यवान् *acc. pl. m.* सेन्यपैः *ins. pl. m.*

सेन्यवक *adj. the same as the last.* सेन्यवकः *nom. sin. m.*

सेन्य *s. m.* A soldier under arms, a guard. *s. n.* An army, a body of military men, soldiers. सेन्यम् *acc. sin. n.* सेन्यस्य *gen. sin.* सेन्ये *loc. sin.*

सेन्यानि *nom. or acc. pl. n.* सेन्यैः *ins. pl. m.* सेन्यानान् *gen. pl.*

सोदर्य *s. m.* A brother of the whole blood. सोदर्यान् *acc. pl.*

सोम *s. m.* The moon. The acid juice of the moon-plant (*aclepias acida*, or

sarcostema viminalis) which is drunk at certain sacrifices. सोमः *nom.* sin. सोमस्य *gen. sin.*

सोमक *s. m.* Name of the grandfather of DRUPADA. सोमकानाम् *gen. pl.*

सोमदत्त *s. m.* A proper name. *See page 7.* सोमदत्तस्य *gen. sin.*

सौबल *s. m.* Name of a son of SUBALA. सौबलः *nom. sin.*

सौम्य *adj.* Mild, gentle, amiable, honest. सौम्य *voc. sin. m.*

सौवीर *s. m.* A district in the west of *India*, connected with the country along the *Indus*. Any one belonging to it: the king of *Sauvira*. *In the plural,* The inhabitants thereof. सौवीरम् *acc. sin. m.* सौवीर *voc. sin.* सौवीरान् *acc. pl.* सौवीरानाम् *gen. pl.*

सौवीरक *adj.* Of, or belonging to *Sauvira*. A name of JAYADRATHA. सौवीरकः *nom. sin.* सौवीरकः *nom. pl. m.*

सौवीरान् *s. m.* The king of *Sauvira*. सौवीरानाम् *gen. sin.*

सौवीरिक्ष्मूनाम् *gen. pl. m.* DWANDWA. Of the *Sauviras* and *Sindhians*.

सौहर *abs. s. n.* Fleetness. Excellence, superior skill. सौहरम् *acc. sin. n.* सौहरेन *ins. sin.*

सौहृद *abs. s. n.* Friendship. सौहृदम् *nom. sin.*

सौहृद्य *abs. s. n.* Friendship. सौहृद्यानि *nom. pl.*

सूक्ष्म *s. m.* The shoulder.

सूक्ष्मावार *s. m.* A royal residence. सूक्ष्मावारम् *acc. sin.*

सूनयिन् *s. m.* Thunder.

सूनयिन्युधोप BAHUV. Loud as thunder. सूनयिन्युधोपः *nom. pl. m.*

सूनित *s. n.* The rattling of thunder, the grumbling of thunder-clouds.

सूरी *s.f.* A woman. A wife. A female in general. सूरी *nom. sin. f.* सूरियम् *acc. sin.* सूरियः *nom. pl.* सूरीयाम् *gen. pl.*

स्य *agt. in composition*, Standing, staying, abiding. स्याः *nom. pl. m.*

स्थान *s. n.* A place. A position. स्थानम् *acc. sin.* स्थाने *loc. sin.*

स्थायर *adj.* Fixed, stationary, immovable. स्थायराति *acc. pl. n.*

स्थित *pass. part. (of ए)* Standing, or stood. Subsisting; existing; situated, placed. Steady, established, firm, immovable. स्थितः *nom. sin. m.* स्थितम् *acc. sin. m.* or *nom. sin. n.* स्थिताः *nom. pl. m.* स्थितान् *acc. pl. m.* स्थिताम् *acc. sin. f.*

स्थिर *adj.* Firm, steady. Cool, collected. स्थिरः *nom. sin. m.*

स्थिरता *abs. s. n.* Steadiness, firmness. स्थिरत्वम् *acc. sin. n.*

स्थिरलोचन **RANUV.** Steady-eyed, with fixed gaze. स्थिरलोचनः *nom. sin. m.*

स्थेह *s. m.* Affection, tenderness, kindness, parental fondness. स्थेहः *nom. sin.*

स्थेहात् *abl. sin.*

स्थैर्यमान *pres. part. átm.* (*of स्थैर्य 1st cl.*) Vieing, envying, looking with defiance.

स्थैर्यमानाः *nom. pl. m.*

स्थैर्या *s. f.* Envy, emulation, rivalry. स्थैर्या *ins. sin.*

स्थृत *rt.* 6th cl. *par.* To touch. स्थृतम् *imp.* स्थृत्यात् *bened.*

स्थृत *rt.* 10th cl. *par.* To be eurious, to long for the happiness of. स्थृत्याति *pres.*

स्थृत *pres. part. par.* (*of स्थृत 6th cl.*) Springing, bounding, starting; elastic.

स्थृता *ins. sin. n.*

स्थृतिः *pass. part. (of स्थृत)* Stretched. स्थृतिम् *acc. sin. n.*

स्त *An expletive.* A particle, which, put after a verb in the present tense, gives it a past signification.

स्त्रयमान *pres. part. átm.* (*of विष 1st cl.*) Smiling. स्त्रयमानः *nom. sin. m.*

स्तु *rt.* 1st cl. *par. átm.* To remember; with वि� To forget. विस्त्रयते *pres.*

विस्त्रयते *1st pret.*

स्तृत *pass. part. (of स्तु)* Remembered; termed, called. स्तृतः *nom. sin. m.*

स्त्रदन *s. m.* A war-chariot. स्त्रदने *loc. sin.*

स्त्रात्, स्त्राम्, स्तुः. See root विस्त.

स्त्र *s. f.* A chaplet, a wreath of flowers worn over the forehead. Any garland or string of flowers. स्त्रः *nom. sin.*

स्त्रिवत् *adj.* Wearing a chaplet. स्त्रिवत् *nom. sin. m.*

स्त्रः *pass. part. (of विस्त)* Fallen down, off, or from. Loosened, relaxed, given way.

स्त्रोऽप्तयट **RANUV.** With the upper garment loose. स्त्रोऽप्तयटः *nom. sin. m.*

सुच *s. f.* A sort of ladle or long spoon, generally made of wood, and used to pour *Ghee*, or clarified butter, upon the sacrificial fire. सुचम् *acc. sin.*

स्त्र *pronom.* Own. स्त्रम् *acc. sin. m. or n.* स्त्रे *loc. sin. n.* स्त्रान् *acc. pl. m.* स्त्राम् *acc. sin. f.*

स्वधर्मे *s. n.* Peculiar duty or occupation, as, praying of a *Brahman*, fighting of a soldier, &c. स्वधर्मस्य *gen. sin.* स्वधर्मे *loc. sin.*

स्वधर्मार्थिनिष्ठ्यः *agt.* Knowing with certainty the objects of his own duty. स्वधर्मार्थिनिष्ठ्यः *acc. sin. m.* (स्व, धर्म, वार्थ, विनिष्ठ्य, ह).

स्वन *s. m.* Sound, noise, shout. स्वनः *nom. sin.* स्वनम् *acc. sin.*

स्वप्नः *pres. part. par. (of अप्न 2d cl.)* Sleeping. स्वप्नः *nom. sin. m.*

स्वपुकाम् **TATP.** Wishing to sleep. स्वपुकामः *nom. sin. m.*

स्वयंवरः *s. m.* The public choice of a husband by a princess, from a number of suitors assembled for the purpose. स्वयंवरः *nom. sin.* स्वयंवरम् *acc. sin.* स्वयंवराणाम् *gen. pl.*

स्वयंवरकृतस्थानम् *acc. sin. f.* **BANUV.** (Who has) fixed the moment of the marriage.

स्वयम् *ind.* Self spontaneously, of one's own self, or own accord. By one's self.

स्वरः *s. m.* An accent. Sound in general. स्वरेण *ins. sin.* स्वराः *nom. pl.*

स्वलङ्घनः *adj.* Highly decorated. स्वलङ्घनाः *nom. pl. m.* (सु, लङ्घन).

स्वरु *s. f.* A sister. स्वरा *nom. sin.* स्वराम् *acc. sin.*

स्वस्ति *ind. a particle of benediction*, Hail! peace, prosperity (composed of सु Well, and स्ति It is). स्वस्ति गच्छ Go in peace.

स्वस्तिवाच्य *ind. pret. part. (of वाच with स्वस्ति)* Having invoked blessings.

स्वागतः *s. n.* Welcome. स्वागतम् *nom. sin.* (सु Well, आगत Come).

स्वाध्याय *s. m.* The perusal or study of the *Vedas*.

स्वाध्यायवत् *s. m.* A student of the *Vedas*. स्वाध्यायवतः *nom. pl.*

ह

ह *an expletive.*

हैस *s. m.* A goose. A swan.

हैसांग् *s. m.* Swan-colour, f. c. white.

हैसि. *See root है.*

हत *pass. part. (of हन्)* Slain. हतः *nom. sin. m.* हतम् *acc. sin. m.* हताः *nom. pl. m.*

हतान् *acc. pl. m.* हतानाम् *gen. pl. m.* हतेषु *loc. pl. m.*

हतप्रधीर, **BANUV.** Whose choicest warriors are slain. हतप्रधीराः *nom. pl. m.*

हतसंज्ञयोप **BANUV.** With all the warriors killed. हतसंज्ञयोपाणाम् *acc. sin. f.*

हत्यूत् **BAHUV.** Whose charioteer is slain. हत्यूतम् *acc. sin. m.* हत्यूतः: *nom. pl. m.*

हत्याय **BAHUV.** Having the horses killed. हत्यायः *nom. sin. m.* हत्यायम् *acc. sin. m.*

हतीजम् **BAHUV.** Whose splendour is dimmed. हतीजः *nom. sin. m.*

हता *ind. pret. part. (of हन्)* Having killed.

हन् *ext. 2d cl. par. átm.* To smite, strike. To slay, kill; *with अभि*, आ or नि. हंसि, निहन्मः (*: being dropped*) *pres.* नशान, आशान, नशुः. अभिनश्नुः, नशे *2d pret.* अहन्त् *3d pret. irregular; being usually supplied from वध*, *as वधीत्, वधीत्, वधीः with ना.*

हत्या *fut. pass. part. (of हन्)* To be killed. हत्यायः *nom. sin. m.*

हनृ *agt.* Killing, slaying. A slayer. हना *nom. sin. m.*

हन्यान् *pres. part. pass. (of हन्)* Being killed. हन्यानाः *nom. pl. m.*

हय *s. m.* A horse. हयाः *nom. pl.* हयान् *acc. pl.* हयेषु *loc. pl.*

हर *s. m.* ŚIVA. हरः *nom. sin.*

हरण *s. n.* Seizure, forcible abduction. हरणम् *nom. sin.*

हरी, हरिः. *See root हृ.*

हरि *s. m.* A lion. VISHNU. हरिम् *acc. sin.* हरे *gen. sin.*

हरिल *s. m.* A deer. हरिलान् *acc. pl.*

हरिहर्य *s. m.* A name of INDRA. हरिहर्यः *nom.* हरिहर्यम् *acc.*

हर्ष *s. m.* Joy, delight. Ambition, emulation. हर्षात् *abl. sin.*

हलहलाशब्द् *s. m.* Noise, tumult (*from हलहला* Imitative sound, and शब्द Sound). हलहलाशब्दः *nom. sin.*

हलायुध *s. m.* A name of the demigod BALARĀMA, half-brother to KṛISHNĀ, and the third of the RIMAS (*from हल* A plough, and युध A weapon). हलायुधः *nom. sin.* हलायुधम् *acc. sin.*

हविष *s. n.* Clarified butter. An intended oblation, the article so to be offered, usually clarified butter. हविः *nom. sin.*

ह्यवाह *s. m.* Fire (*from ह्य* Oblation, and वाह What bears). ह्यवाहम् *acc. sin.* ह्यवाहाः *nom. pl.* ह्यवाहान् *acc. pl.*

हम *ext. 1st cl. par.* To laugh. चहमः *2d pret.*

हस *s. m.* The hand. हसम् *acc. sin.*

हस्तिनापुर *s. n.* Ancient *Delhi*. *See page 6.* हस्तिनापुरे *loc. sin.*

हस्तायेह *TATP.* Riding on an elephant. हस्तायेहान् *acc. pl. m.*

हा *an interjection of surprise and admiration*, Oh!

हार *s. m.* A string or garland of pearls.

हास *s. m.* Laughter.

हाहाकार *s. m.* A noise, an uproar. Lamentation, sound of grief. हाहाकारः *nom. sin.* हाहाकारण् *acc. pl.*

हाहाकृत *pass. part.* (*of कृ* subjoined to हाहा) *an interjection of surprise, grief, or pain*) Vexed. हाहाकृतम् *nom. sin. n.*

हि *ind.* For, because, since. Truly. *An expletive.*

हित *s. n.* Good, benefit, welfare. हिताय *dat. sin.*

हित्वा *ind. pret. part.* (*of हा*) Having left.

हिमवत् *adj.* Cold, chilly. *m.* The *Himálaya* range. हिमवान् *nom. sin.*

हिरण्य *s. m.* Gold. हिरण्यम् *nom. sin.*

हिरण्यकशिपु *s. m.* HIRANYAKASIPU, a *Daitya*, the father of PRAHLÁDA, for whose destruction VISHNU descended in the fourth, or NARASINHA *avatár*.

हिरण्यकशिपुः *nom. sin.*

हीन *pass. part.* (*of हा*) Abandoned, forsaken, lost, vanquished. हीनम् *acc. sin. n.* हीनैः *ins. pl. m.*

हु *KT.* 3d *cl. par.* To offer, to sacrifice. जुहाव 2d *pret.* हूयते *pres. pass.*

हुत *pass. part.* (*of हु*) Offered in sacrifice, sacrificial. हुतः *nom. sin. m.*

हुतात्मा *s. m.* Fire (*from हुत An oblation, and तात्मा What eats*).

हूयते. *See root हु.*

दु *KT.* 1st *cl. par. átm.* To take, take away, remove; *with अप* To strike off, to carry off; *with आ and उत्* To quote, to cite; *with आ and उप* To bring; *with आ and वि* To utter; *with आ, वि, and प्र* To howl; *with आ and सम्* To collect; *with प्र* To strike; *with वि* To take away, or change. To saunter about for amusement; *with सम् and प्रति* To extricate, to save. हरनि, हरति, विहरति, उदाहरन् *pres.* अपाहरत्, प्राहरत्, प्रव्याहरत्

1st *pret.* जहार, उपाजहुः, विजहुः, समाजहुः; 2d *pret.* प्रहरत् *imp.* अपहेत्, प्रतिसंहेत्, आहरत् *pot.* *Causal with अभि* To attack. अभ्यहरत् 1st *pret.*

Desid. जिहीये, To wish to steal. जिहीयेत् *pot.*

१६

हुन् *pass. part. (of हु)* Taken, seized, stolen.

हुतपन् **BAKUV**. Spoiled of wealth. हुतपन् *acc. sin. m.*

हुतपन्न **BAKUV**. Stripped of a kingdom. हुतपन्न *acc. pl. m.*

हुतोरा **BAKUV**. Robbed of (its) snakes. हुतोरा *nom. sin. n.*

हृद *s. n.* The heart. हृदि *loc. sin.*

हृदय *s. n.* The mind, the seat or faculty of thought and feeling. The heart.

हृदयम् *acc. sin.* हृदयैः *ins. pl.*

हृदयकल्पन **TATP**. Agitating the heart, causing it to throb (with indignation).

हृदयकल्पनम् *acc. sin. n.*

हृष *pass. part. (of हुप्)* Pleased, delighted. Disappointed, envious, spleenetic.

हृषा: *nom. pl. m.*

हृषमानस् **BAKUV**. Rejoiced at heart. हृषमानसः *nom. sin. m.*

हृषत् *ind.* Cheerfully.

हृतु *s. m.* Cause, reason, motive. Reason, argument. हृतुम् *acc. sin.*

हृतोः *gen. sin.* On account of, for the sake.

हृष adj. Golden.

हृषभिरसमुत्सेष **BAKUV**. Enriched, or engraved with golden pictures.?

हृषभिरसमुत्सेषाम् *acc. sin. f.* (हृष, भिर, and समुत्सेष *s. m.* Height. Thickness).

हृषवत् *adj.* Bred in or belonging to the snowy mountains. हृषवतः *nom. pl. m.*

हृषवतीम् *acc. sin. f.*

हृष *adj.* Short, dwarfish. Little, insignificant. हृषः *nom. sin. m.* हृषम्.

acc. sin. n.

हृषमात् *pres. pass. part. (of हु)* Being carried off. हृषमाताम् *acc. sin. f.*

हृषी *s.f.* Shame. हृषीः *nom. sin.*

THE END.

VA1 1515266

LONDON :

PRINTED BY RICHARD WATTS, CROWN COURT, TEMPLE BAR,
PRINTER TO THE EAST-INDIA COLLEGE.

